



**LUDOVIKA**  
EGYETEMI KIADÓ

XIV. évfolyam (2021)  
1. szám

ISSN 1789-5286 (nyomtatott)  
ISSN 2559-8651 (elektronikus)

# NEMZET ÉS BIZTONSÁG

## BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE



# Impresszum

## Nemzet és Biztonság

Biztonságpolitikai Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem  
lektorált biztonságpolitikai folyóirata

Megjelenik évente 4 alkalommal

Főszerkesztő:  
Dr. Tóth Péter

Szerkesztőségi titkár:  
Dr. Háda Béla

Szerkesztők:  
Dr. Csiki Varga Tamás és Etl Alex

Szerkesztőbizottság:  
Dr. Németh Gergely (elnök),  
Dr. Balogh István, Dr. Forgács Balázs,  
Dr. Csiki Varga Tamás, Dr. Háda Béla,  
Prof. Dr. Gazdag Ferenc, Dr. Kaiser  
Ferenc, Prof. Dr. N. Rózsa Erzsébet,  
Dr. Siklósi Péter, Dr. Rácz András,  
Prof. Dr. Szenes Zoltán,  
Dr. Marsai Viktor, Szöllösi Antal

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem,  
Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel:  
Koltay András rektor

Tördelőszerkesztő:  
Fehér Angéla

Olvasószerkesztők:  
Reszfői Ágnes, Gergely Zsuzsanna,  
Szarvas Melinda

A szerkesztőség címe:  
1101 Budapest, Hungária körút 9–11.  
Telefonszám: +36 (1) 432 9092  
Fax: +36 (1) 432 9058  
E-mail: nemzetesbiztonsag@uni-nke.hu  
<https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb>

Nyomdai munkák:  
Pátria Nyomda Zrt.

ISSN 1789-5286 (nyomtatott)  
ISSN 2559-8651 (elektronikus)

A megrendelés nélkül közlésre  
küldött kéziratokat lehetőségeink  
szerint gondozzuk.

# Tartalom

## Kommentár

Háda Béla  
**Idegek párharca** ..... 2

## Biztonságpolitika

Altdorfer Domonkos – Csiki Varga Tamás  
**A német stratégiai vízió átalakulása a 2010-es  
években** ..... 3  
Selján Péter – Selján Gábor  
**Kiberbiztonsági kitekintés** ..... 24

## Védelempolitika

Prantner Zoltán  
**Gyerekkatonák a jemeni polgárháborúban** ..... 48  
Bartók András  
**Sárkányok és kistigrisek – Kelet-Ázsia  
regionális fegyverkezési versenyének általános  
és országspecifikus jellemzői a Kínával  
kapcsolatos fenyegetettségpercepciójú  
országok esetében 2.** ..... 65

## Reflektorfényben

Thomázy Gabriella  
**A diszkriminációtól a rendkívüli  
intézkedésekig** ..... 84

## Kitekintő

Dobos Gábor  
**Kell-e készülnünk a földönkívüli civilizációkkal  
való találkozásra?** ..... 101  
Hornay Veronika  
**Magyar–kolumbiai kapcsolatok:  
diplomáciatörténeti elemzés** ..... 110

## Olvasólámpa

Háda Béla  
**Kim Dzsongün és Kim Dzsongün – Egy személy,  
két nézőpont** ..... 124  
Bosnyák Henrietta  
**N. Rózsa Erzsébet – Hagyomány és modernitás.  
Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején** 129  
Bandi István  
**Angelo Miculescu – Románia kínai nagykövete** 132  
**Számunk szerzői** ..... 137

Háda Béla

## Idegek párharca

2021. február 1-jén kora reggel lezárult egy korszak a délkelet-ázsiai Mianmar politikatörténetében. Tíz évvel azt követően, hogy az országot addig uraló katonai junta átadta a hatalmat egy részben civilesített kormánynak, a fegyveres erők (a Tatmadaw) mai vezetői úgy ítélték meg, hogy az eddig is igencsak lassú és megkérdőjelezhető demokratizáció többé nem felel meg az érdekeiknek – legalábbis az adott felállás mellett nem. Az elhatározás vége újabb katonai hatalomátvétel és az Aung Szán Szú Csí vezette civil kormány, valamint a 2020. novemberi választásokon győztes Nemzeti Liga a Demokráciáért párt vezetőinek őrizetbe vétele lett. Min Aung Hlaing tábornagy – vezérkari főnök – nem bajlódott sokáig a történet jogi megalapozásával. Álláspontja szerint a novemberi választásokat csalások kísérték, amelyek kivizsgálását a kormány megtagadta, így az új parlament és kabinet megalakításának tervét erőszakos hatalomátvételi kísérletnek minősíti. Ennek megakadályozása végett átveszi a hatalmat. Másnap megalakult az újabb katonai junta, és látszólag minden visszatért a 2011 előtti kerékvágásba. Néhány nap múlva kiderült azonban, hogy mégsem. Jóllehet a katonák a közhangulat csitítására egyéves átmeneti időszakról és a választások majdani újra megrendezéséről beszéltek, a lakosság minden korábbit meghaladó aktivitást mutatott a kialakuló diktatúrával szemben. Jelen sorok szerzője február legelején még alig látott esélyt a polgári kormányzás közeljövőbeli restaurációjára. A kibontakozó polgári engedetlenségi mozgalom azonban eleddig sikeresen akadályozta az új hatalom konszolidációját, mozgósítási képességei pedig felülmúlták a várakozásokat. Persze mondhatjuk, hogy a legutóbbi katonai hatalomátvétel idején (1988) még nem állt rendelkezésre a mobiltelefon- és internethálózat, és ez nyilván valóban fontos különbség. Ám azt is lehet tapasztalni, hogy az egyes szakmai csoportok sokkal határozottabb önszervezésre képesek, mint korábban, és a lakosság egy része láthatóan megkedvelte a mégoly korlátozott beleszólását az országos politika alakításába. Ilyen feltételek mellett a duzzadó ellenállási mozgalom egyre erőteljesebb katonai represszióval néz szembe. Április elejére 5-600 fő körüli becsülték a civil áldozatok számát. Közben a koronavírus-járvány ellenőrzése teljesen kicsúszott a hatóságok kezéből. Az egészségügyi intézmények jó része nem működik, az adatszolgáltatás lényegében leállt. Hasonlóan súlyos problémák keletkeztek a gazdaságban és az állami szféra működésében is. Egyes források szerint a mintegy egymillió mianmari állami alkalmazott 70%-a szimpatizál az engedetlenségi mozgalommal. A jelen helyzetben mindkét fél a másik kifárasztására játszik. A civilek a békés ellenállás kereteit többé-kevésbé megőrizve igyekeznek megakadályozni, hogy a katonák működő országot tudhassanak magukénak, a Tatmadaw pedig egyszerre próbálja erőszakkal elrettenteni a megmozdulások résztvevőit és ellentámadásra provokálni az elszántabbakat, hogy lejárássa mozgalmukat. Valódi idegek harca zajlik tehát, ahol a katonák pozíciói elvben jobbak, ám az elmúlt hónapok megmutatták: Mianmarban már nem működhetnek úgy a dolgok, mint az 1990-es évek folyamán.

Altdorfer Domonkos<sup>1</sup> – Csiki Varga Tamás<sup>2</sup>

## A német stratégiai vízió átalakulása a 2010-es években

*A tanulmány az elmúlt évtizedben elfogadott német stratégiai dokumentumok és szakpolitikai iránymutatások primer elemzésén keresztül vizsgálja a német stratégiai gondolkodás elmozdulását az aktívabb nemzetközi szerepvállalás irányába, rámutatva a 2020-as évekre kialakult stratégiai jövőkép jellemzőire is. Az elemzés elsőséggént az egyes dokumentumok stratégiai környezetről kialakított koncepcióját vizsgálja, azaz, hogy milyen földrajzi fókuszú és milyen jellegű fenyegetésekkel számolnak, milyen lehetőségeket látnak az érdekérvényesítésre, milyen külpolitikai eszközöket helyeznek előtérbe, milyen keretben képzik el a honvédelmet és a nemzetközi műveleteket, illetve hogy hogyan viszonyulnak a katonai erő alkalmazásához. A vizsgált tényezők második csoportja a fegyveres erőkhöz kapcsolódóan azt vizsgálja, hogyan változott a német védelmi költségvetés 2008 óta, illetve hogy hogyan néz ki az egyes költségvetési területek finanszírozása, mi a stratégiai jövőkép a fegyveres erők használatához kapcsolódóan, illetve mik a fegyveres erők feladatkörei. Arra is kitér az értékelés, hogy a nemzetközi együttműködés fokozása megjelenik-e a képességfejlesztés területén. Mindebből átfogó képek alkotnak a szerzők a német stratégiai vízió változásáról kül-, biztonság- és védelempolitikai megközelítésben.*

**Kulcsszavak:** Németország, stratégia, Bundeswehr, védelempolitika, Európa

### **The Transformation of Germany's Strategic Vision in the 2010s**

*The study examines the transformation of German strategic thinking towards assuming greater international responsibilities through the analysis of strategic documents and policy papers adopted in the past decade. It also identifies the characteristics of Germany's strategic vision for the 2020s. First, the analysis examines the conceptual picture of the documents regarding Germany's strategic environment, namely the geographical focus and character of the perceived threats, the identified opportunities for pursuing German interests, the prioritised foreign policy tools, the primary frameworks for homeland defence and international operations, as well as Germany's readiness to use military force. The second batch of factors examined is related to the armed forces, analysing the changes in the German defence expenditure since 2008, the financing of respective budgetary fields within defence spending, as well as the future strategic view for the use of the armed forces and its future*

<sup>1</sup> Altdorfer Domonkos a Nemzeti Közszerzői Egyetem végzett hallgatója. E-mail: [altdorfer.domonkos@gmail.com](mailto:altdorfer.domonkos@gmail.com)

<sup>2</sup> Csiki Varga Tamás PhD a Nemzeti Közszerzői Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa. E-mail: [csiki.tamas@uni-nke.hu](mailto:csiki.tamas@uni-nke.hu)

*tasks. The analysis also examines whether intensifying international cooperation was a determining factor of capability development. Based on all these factors, the authors offer a comprehensive picture of the changes of Germany's strategic vision from a foreign, security and defence policy point of view.*

**Keywords:** Germany, strategy, Bundeswehr, defence policy, Europe

## Bevezetés

Az elmúlt 30 évben Európa, és ezen belül Németország biztonsági helyzete legalább háromszor ment át jelentős átalakuláson. A hidegháborút követő enyhülés teljesen új biztonsági architektúrát hozott létre a föderális államszerveződések – a Szovjetunió és Csehszlovákia békés, Jugoszlávia háborús – felbomlásával, majd ezt követően az euroatlanti integráció fokozatos kiterjesztésével Közép-Európa legtöbb állama számára. Az újonnan kialakult nagyfokú belső stabilitást és békét az ezredfordulót követően számottevő katonai fenyegetés nem érte, elsősorban nem katonai kihívásokkal szembesültek a térség államai (például a terrorizmussal), aminek következtében Európa – és a NATO – figyelme a külső válságkezelés felé fordult. A kevésbé sikeres afganisztáni, iraki és líbiai beavatkozások után Oroszország agresszív fellépése Ukrajnával szemben 2014-ben, a Krím elcsatolása jelentette a harmadik hangsúlyváltást, aminek nyomán az európai államok ismét (kollektív) védelmi képességeik megerősítésére kezdtek koncentrálni. Bár a 2010-es években a válságok sora folytatódott, Európa eddig a tradicionális nagyhatalmak vezetésével is kevés valós szándékot és képességet tudott felmutatni ezek kezelésére, annak ellenére, hogy a védelmi együttműködési kezdeményezések az Európai Unió keretében és azon kívül is sokasodtak. Ezzel párhuzamosan pedig a nemzetközi környezet kedvezőtlen változásai – elsősorban a brexit és Donald Trump elnöksége, valamint Európa keleti és déli szomszédságában egy állandó válságövezet kialakulása – egyre inkább arra kényszeríti a kontinentális államokat, hogy saját kezükbe vegyék biztonságuk garانتálását, szomszédságuk stabilizálását.

Az 1990-es újraegyesítés óta Németország egyértelműen a kontinens egyik, ha nem „a” legmeghatározóbb államává vált mind politikai, mind gazdasági értelemben. Ennek következtében már a német biztonságpolitika sem értelmezhető pusztán nemzeti keretek között. Növekvő nemzetközi súlya és európai befolyása, valamint a biztonsági környezet fokozatos romlása a korábban jellemzően visszafogott kül- és biztonságpolitikát folytató Németországot a történelmi háttérű önkorlátozás újraértékelésére, aktívabb nemzetközi szerepvállalásra sarkallta. Ebben a folyamatban nem elhanyagolható szempontot jelentettek a regionális nagyhatalommal szemben támasztott növekvő elvárások mind nyugat-európai, mind transzatlanti szövetségesei részéről.

Az elmúlt években több hazai kutató is vizsgálta a német kül- és biztonságpolitika,<sup>3</sup> védelempolitika,<sup>4</sup> stratégiai gondolkodás,<sup>5</sup> valamint nemzetközi műveleti szerepvállalás<sup>6</sup> jellemzőit és változását. Azonban ezekben az esetekben is azonosíthatunk tematikus és módszertani hiányterületeket, elsősorban a stratégiai gondolkodás terén. Ezért jelen tanulmány erre a területre fókuszálva hiánypótló céllal az elmúlt évtizedben elfogadott német stratégiai dokumentumok és szakpolitikai iránymutatások primer elemzésén keresztül vizsgálja a stratégiai gondolkodás elmozdulását az aktívabb nemzetközi szerepvállalás irányában, rámutatva a 2020-as évekre kialakult stratégiai jövőkép jellemzőire is.

Először azt tekintjük át, hogy Németország stratégiai környezete hogyan változott meg a 2010-es években. Ezt követően pedig megvizsgáljuk, hogy ezek a változások miként érhetőek tetten a vizsgált időszakban megjelent biztonság- és védelempolitikai dokumentumokban. A dokumentumelemzés a Bundeswehr Társadalomtudományi Intézetének (SOWI)

- <sup>3</sup> Hettyey András: Ki az úr a házban? – A német külpolitikai döntéshozatal struktúrája. *Európai Tükör*, 20. (2017), 1. 63–77.; András Hettyey: A Multilateralized Civilian Power Approach: The German Foreign Policy and Central Eastern Europe. *Európai Tükör*, 20. (2018), különszám, 71–85.; Speck Gyula: „Germany first” – Az AfD kül- és biztonságpolitikai programja. [online], 2020. 03. 09. *SVKI Elemzések*, 2020/6. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]; Speck Gyula: A „zöld” külpolitika – A Szövetség ’90/Zöldek kül- és biztonságpolitikai programja. [online], 2020. 04. 09. *SVKI Elemzések*, (2020), 7. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.], Molnár Tamás Levente: Németország EU-n kívüli kapcsolatai (1.) Oroszország a szankciós politika tükrében. [online], 2017. *KKI Elemzések*, (E-2017), 41. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]; Molnár Tamás Levente: Németország EU-n kívüli külkapcsolatai (2.) – Donald Trump és a felforgatott transzatlanti kapcsolat. [online], 2018. *KKI Elemzések*, (E-2018), 5. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]; Molnár Tamás Levente: Németország EU-n kívüli kapcsolatai (3.) Fokozódó óvatosság Kínával szemben. [online], 2018. *KKI Elemzések*, (E-2018), 35. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]; Speck Gyula: Németország fejlesztéspolitikája, mint a biztonságpolitika eszköze. [online], 2019. 12. 17. *SVKI Elemzések*, (2019), 26. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]; Molnár Tamás Levente: Rendszerszintű rivális vagy kulcsfontosságú partner? (1) Németország Kína-politikája. [online], 2020. *KKI Elemzések*, (E-2020), 58. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]
- <sup>4</sup> Csiki Tamás: A német védelempolitika régi-új alapjai és új felépítménye. *Nemzet és Biztonság*, 5. (2012), 3. 49–70.; Csiki Tamás: Miért marad továbbra is visszafogott a német védelempolitika? *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 5. 97–110.; Csiki Varga Tamás: Vezetőváltás a német védelmi tárca élén. [online], 2019. 08. 12.; *SVKI Nézőpontok*, (2019), 3. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]; Etl Alex – Csiki Varga Tamás: A Bundeswehr finanszírozása és készenléte. [online], 2019. 09. 19. *SVKI Elemzések*, (2019), 19. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.], Csiki Varga Tamás – Etl Alex: A Németországban állomásozó amerikai katonai jelenlét csökkentéséről. [online], 2020. 06. 22. *SVKI Elemzések*, (2020), 19. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- <sup>5</sup> Kiss J. László: Folytonosság a változásban – külpolitikai stratégia és nemzeti identitás a német fejlődésben. In Kiss J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2005. 51–159.; Csiki Tamás: Németország – Európa vezető hatalma, vagy kiszámíthatatlan szövetséges? *Nemzet és Biztonság*, 6. (2013), 5–6. 63–79.; Csiki Varga Tamás – Etl Alex: A „müncheni konszenzus” és Németország stratégiai jövőképe. [online], 2019. 09. 19. *SVKI Elemzések*, (2019), 19. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- <sup>6</sup> Hettyey András: A szükséges minimum? Németország szerepvállalása Maliban. [online], 2013. *MKI Elemzések*, (2013), 5. Forrás: grotius.hu [2021. 03. 22.]; Hettyey András: A vonakodó szövetséges? – Németország külföldi katonai bevetései a viták és a számok tükrében. *Külgügyi Szemle*, 13. (2014), 1. 69–87.; Hettyey András: Különutas kezdeményezések: fordulat a német külpolitikában? *Nemzet és biztonság*, 8. (2015), 1. 46–64.; Hettyey András: Németország Közel-Kelet politikája érdekek és értékek útvesztőjében. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2016), 4. 169–197.; Csiki Varga Tamás: Ambíció és kockázat: a német külpolitika lehetőségei is korlátjai Líbia kapcsán. [online], 2020. 01. 25. *SVKI Nézőpontok*, (2020), 1. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]; Ablaka Gergely – Csiki Varga Tamás – Csizmazia Gábor et alii: Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában. [online], 2020. 07. 31. *SVK Elemzések*, (2020), 21. 16–18. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]

módszertanának<sup>7</sup> egyes elemein alapul, amelyet már több hazai<sup>8</sup> kutatásban is alkalmaztak, és a stratégiai kultúra elemzéséhez használatos. A stratégiai kultúra magában foglal minden olyan közös meggyőződést, normát vagy eszmét, amely meghatározza a közösség elvárásait a biztonság- és védelempolitikával kapcsolatban. A stratégiai kultúrába tehát beletartozik mind a politikai elitre, mind a társadalomra vonatkozó attitűd, a SOWI kutatása azonban elsősorban a politikai elitre koncentrált. Az általuk használt keretrendszer négy elemből áll, amelyek fő pontjai a nemzetközi ambíciószint, a végrehajtó hatalom szerepe a döntéshozatalban, a külpolitikai orientáció és a katonai erő alkalmazásához fűződő viszony.<sup>9</sup>

Ezek alapján alakítottuk ki azt a keretrendszert, amellyel a stratégiai dokumentumok és iránymutatások elemzését elvégezzük, a fentiek közül a nemzetközi ambíciószinthez, a külpolitikai orientációhoz és a katonai erő alkalmazásához fűződő viszony terén. Ezeket finomítjuk és egészítjük ki a védelmi képességek fejlesztéséhez közvetlenül kapcsolódó szempontokkal. Így a vizsgált tényezők első csoportjában az egyes dokumentumok stratégiai környezetről kialakított koncepcióját vizsgáljuk, azaz, hogy milyen földrajzi fókuszú és milyen jellegű fenyegetésekkel számolnak, milyen lehetőségeket látnak az érdekérvényesítésre, milyen külpolitikai eszközöket helyeznek előtérbe, milyen keretben képzelik el a honvédelmet és a nemzetközi műveleteket, illetve hogy hogyan viszonyulnak a katonai erő alkalmazásához. A vizsgált tényezők második csoportja a fegyveres erőkhöz kapcsolódik. Megvizsgáljuk, hogyan változott a védelmi költségvetés 2008 óta, illetve hogy hogyan néz ki az egyes költségvetési területek finanszírozása, mi a stratégiai jövőkép a fegyveres erők használatához kapcsolódóan, a nemzetközi együttműködés fokozása megjelenik-e a képességfejlesztés területén, illetve mik a fegyveres erők feladatkörei. Végül lényegre törő – kulcsszavakat tartalmazó táblázatos – formában összegezzük az eredményeket annak érdekében, hogy könnyen áttekinthető, komparatív módon szemléltessük a változás folyamatát.

A dokumentumelemzés tárgyát a vizsgált időszak meghatározó, a német kormány, a Védelmi Minisztérium vagy a Bundeswehr vezetése által elfogadott, stratégiai iránymutatást tartalmazó dokumentumok képezik. Ezek a 2011-es Védelempolitikai Irányelvek (*Verteidigungspolitische Richtlinien* – VPR),<sup>10</sup> a 2013-as és 2018-as Bundeswehr-koncepció (*Konzeption der Bundeswehr* – KdB '13<sup>11</sup> és KdB '18<sup>12</sup>), valamint a 2016-os Fehér

<sup>7</sup> Heiko Biehl – Bastian Giegerich – Alexandra Jonas (eds.): *Strategic Cultures in Europe. Security and defence policies across the continent*. Springer, Potsdam, 2013. 13–16.

<sup>8</sup> Csiki Tamás – Tóth Péter: Can we identify a coherent strategic culture in Hungary? In Biehl – Giegerich – Jonas (eds.) (2013) i. m. 165–180.; Csiki Tamás – Tóth Péter: Stratégiától stratégiáig. A 2009-es és a 2012-es magyar katonai stratégia összehasonlító elemzése. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 2. 62–76.; Csiki Tamás: Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 2. 45–61.; Csiki Varga Tamás: A kelet-közép-európai államok védelmi együttműködési törekvései, 2008–2016. Doktori értekezés. Budapest, NKE HDI, 2018; Szabolcs Laura: Európai stratégiai autonómia – A közös védelem alapjai és korlátjai. *Nemzet és Biztonság*, (2020), 3. (kézirat).

<sup>9</sup> Biehl–Giegerich–Jonas (eds.) (2013) i. m. 13.

<sup>10</sup> *Verteidigungspolitische Richtlinien*. [online], 2011. 05. 27. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.] (A szerzők a továbbiakban VPR rövidítéssel és évszámmal hivatkoznak erre a dokumentumra.)

<sup>11</sup> Bundesministerium der Verteidigung: *Konzeption der Bundeswehr 2013*. [online], 2013. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.] (A szerzők a továbbiakban KdB rövidítéssel és évszámmal hivatkoznak a forrásra.)

<sup>12</sup> Bundesministerium der Verteidigung: *Konzeption der Bundeswehr 2018*. [online], 2018. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.] (A szerzők a továbbiakban KdB rövidítéssel és évszámmal hivatkoznak a forrásra.)

könyv<sup>13</sup> (*Weissbuch* – WB).<sup>14</sup> Ezek hierarchiáját tekintve elmondható, hogy a 2011-es Védelempolitikai Irányelvek és a 2013-as Bundeswehr-koncepció még a 2006-os Fehér könyvre reflektáltak, amely után 2016-ban adták ki az új Fehér könyvet. A 2018-as Bundeswehr-koncepció pedig már ez utóbbihoz kapcsolódik. Kiegészítésképpen, specifikus jellegük miatt azonban csupán jelzésértékkel szerepel az áttekintésben ezeken a dokumentumokon kívül a Bundeswehr szervezeti átalakításáról szóló 2012-es „Drezdai rendelet” (*Dresdner Erlass*),<sup>15</sup> a 2014-es „Attraktív Agenda” (*Agenda Attraktivität*),<sup>16</sup> a hadsereg vonzó munkaadóvá tételét középpontba helyező miniszteri program, valamint az elemzés végpontját képező, Annegret Kramp Karrenbauer védelmi miniszter és Eberhard Zorn, a Bundeswehr főszemlélője által 2021 elején a „jövő Bundeswehrjéről” kiadott állásfoglalás (*Positionspapier: Gedanken zur Bundeswehr der Zukunft* – PP).<sup>17</sup>

## A stratégiai környezet változása

A 2010-es évtizedet nagyjából két időszakra oszthatjuk, ahol a 2014–2016 közötti „átmeneti” időszak jelentette a stratégiai gondolkodás formális tartalmi eltolódását előbb a politikai diskurzus, majd a stratégiai dokumentumok és hosszú távú tervezés tekintetében is. (Természetesen nem veszíthetjük szem elől a német politikai-társadalmi kultúrában még ma is mélyen gyökerező önkorlátozás, stratégiai visszafogottság máig velünk élő elemeit, azaz a tényt, hogy az átmenet fokozatos és nem szükségszerűen egyirányú, nem visszafordíthatatlan. Tanulmányunkban a változások trendjét, hangsúlyait érzékeltetjük, amellet azonban nem tudunk minden kétséget kizáróan érvelni, hogy a folyamat egyes elemei ne változhatnának például a 2021-es szövetségi választás eredményeinek hatására.) Az évtized első éveiben, 2014-ig a gazdasági motivációjú Bundeswehr-reform, a befelé fordulást, önkorlátozást, a katonai erő háttérbe szorítását foglalta keretbe, de az átalakulás elkezdődött.<sup>18</sup> Minőségi változást a tartalomban a kormányzati konszenzus szintjén azonban a 2014–2015-ös stratégiai sokkok hoztak: a Krím orosz annexiója, a kelet-ukrajnai háború orosz proxyszervezetekkel, az „Iszlám Állam” térnyerése Szíriában és Irakban, a migrációs és menekülthullám Európa irányába, valamint az iszlamista indíttatású terrortámadások. Az évtized második felét a „müncheni konszenzus” kialakulásával jellemezhetjük, amely a nagyobb német nemzetközi szerepvállalás célját rögzítette.<sup>19</sup> A kialakuló „lépéskényszer” a brexit (2015–2020) és Donald Trump elnöksége (2017–2021) tovább erősítették, ugyanis Berlin két olyan hagyományos szövetségesét kezdte elveszíteni (talán csak

<sup>13</sup> Fontos jelezni, hogy a 2016-os Fehér könyv elfogadásáig az előző, 2006-os dokumentum jelentette azt a keretet, amelyben az összes stratégiai dokumentum megfogalmazta céljait, és amelynek iránymutatásaira hivatkoztak. Így, bár nem esik a vizsgált időszakba és ezért nem is lesz róla bővebben, a szükséges vonatkozásokban utalni fogunk rá.

<sup>14</sup> Bundesministerium der Verteidigung: *Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. [online], 2016. 07. 13. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.] (Erre a továbbiakban WB rövidítéssel és évszámmal hivatkoznak a szerzők.)

<sup>15</sup> Bundesministerium der Verteidigung: *Dresdner Erlass*. [online], 2012. 03. 21. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]

<sup>16</sup> Bundesministerium der Verteidigung: *Die Agenda Attraktivität*. [online], 2014. 06. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]

<sup>17</sup> *Positionspapier: Gedanken zur Bundeswehr der Zukunft*. [online], 2021. 02. 09. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.] (A szerzők a továbbiakban PP rövidítéssel és évszámmal hivatkoznak erre a dokumentumra.)

<sup>18</sup> Csiki (2012) i. m. A német védelempolitika régi-új alapjai és új felépítménye.

<sup>19</sup> Csiki Varga – Etl (2019) i. m.



ideiglenesen), amelyek cselekvési potenciálja Európán kívül a korábbi szerepvállalások során kulcsfontosságú eszköz volt.

Így tehát az általunk vizsgált időszak gyakorlati kiindulópontja a 2008/2009-es pénzügyi–gazdasági válság, mivel ez volt annak a védelmi költségvetési megszorításnak a kiváltó oka, ami az évtized első felében a nemzetközi szerepvállalás potenciális katonai eszközének, a Bundeswehrnek az átalakítását, jelentős állomány- és képességsökkenését is kikényszerítette.<sup>20</sup> Ezt az időszakot ambivalens külpolitikai magatartás jellemezte a válságkezelés terén (Líbia), Berlin fellépése pedig továbbra is inkább diplomáciai maradt (Ukrajna, Irán). Majd az évtized második felében a 2014-es eseményekre adott reakcióként a még le sem zárult haderő-átalakítás kiigazítására is sor került, miután a német kül- és biztonságpolitikai elit elköteleződött az aktívabb, szükség esetén a katonai erő alkalmazásával is számoló nemzetközi szerepvállalás mellett (Irak). A 2018-ra kialakított hosszú távú haderőfejlesztési célok már alátámasztják a nagyobb nemzetközi ambíciószintet, és a 2020-as évtizedbe lépve egyrészt a kontinentális Európa kollektív védelmét (NATO-keretnemzetként), másrészt a szövetségesekkel és partnerállamokkal folytatott képességfejlesztési, kapacitásbővítési és válságkezelési szerepvállalást szolgálják.

A 2020-as évekre a „normalizálódás” ellenére a koronavírus-járvány látható és várható gazdasági hatásai miatt jelentős bizonytalansággal léptünk be: miközben Németország és Európa stratégiai környezete tovább fragmentálódott és destabilizálódott (belarusz válság, újabb hegyi-karabahi háború, feszültség a Földközi-tenger keleti medencéjében, a nagyhatalmi erődemonstráció fokozódása Oroszországgal, és a globális versengés erősödése Kínával), a katonai képességfejlesztés és mélyebb együttműködés háttérét adó gazdasági helyzet, erőforrások rendelkezésre állása megkérdőjeleződött. Miközben 2020-ban Németország a Merkel-korszak végére készül, bizonytalan belpolitikai jövőképpel, talán az egyetlen pozitív aktuálpolitikai fejlemény biztonsági környezetében a Biden-elnökség az Egyesült Államokban, amelytől bizonyos mértékű megértő hozzáállást és támogatást remélhet.<sup>21</sup>

A biztonsági kihívások tekintetében is jelentős változásokat tapasztalhattunk az elmúlt évtizedben. Katonai téren Oroszország visszatérése a nagyhatalmi versengésbe, valamint hajlandósága és képessége a hagyományos katonai erők használatára Európán belül az 1990-es évek óta nem tapasztalt közelségbe hozta a katonai konfliktusokat. Emellett a hidegháborús fegyverzetellenőrzési és -korlátozási rezsimek (CFE, INF, Nyitott Égbolt) összeomlottak, a kölcsönös elrettentés a katonai erők előre telepítésével és erődemonstráló hadgyakorlatokkal fokozódik. A nukleáris fenyegetés tekintetében nem csupán Oroszország modernizációs programjaival és a hatékony európai rakétavédelem hiányával kell számolni, de Irán katonai nukleáris programjával is, amelynek korlátozása erősen akadozik. A nem állami szereplők jelentette kihívások ugyancsak terjedtek földrajzi értelemben és bővültek jellegüket illetően: Európát a 2020-as évtizedre az instabil és gyenge államok övezete veszi körül, számos esetben alacsony intenzitású, elhúzódó konfliktusokkal (Ukrajna, Hegyi-

<sup>20</sup> Csiki Tamás: A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 2. 77–100.

<sup>21</sup> Csiki Varga Tamás – Tóth Péter: Erő és diplomácia. Az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában. *SVKI Elemzések*, (2021), 9. (kézirat).

Karabah, Irak, Szíria, Líbia, Száhel-övezet, Kelet- és Közép-Afrika), szélsőséges fegyveres csoportokkal, radikális és terrorszervezetekkel. A nem katonai kihívások köre is kibővült: a kibertér sebezhetőségei, a hibrid hadviselés, ezen belül többek között a dezinformáció különböző formái, az olyan transznacionális kihívások, mint a migráció, új válaszok megfogalmazására kényszerítik az európai államokat. Mindezen túlmenően pedig a globális nagyhatalmak, az Egyesült Államok és Kína versengése és a nemzetközi gazdasági folyamatok is sebezhető helyzetbe hozták Európát, benne pedig Németországot. Ezekre a fejleményekre kellett reagálnia a német politikai és katonai elitnek, kül-, biztonság- és védelempolitikai közösségnek, stratégiai gondolkodásnak. A stratégiai dokumentumokban megfogalmazott gyakorlati eredményeket tekintjük át és értékeljük a következő részben.

## A német stratégiai dokumentumok elemzése

A nemzetközi biztonsági környezet változásaira adott kül-, biztonság- és védelempolitikai válaszokról tehát a német stratégiai dokumentumokból kaphatunk átfogó képet. Ennek érdekében a következő rész dokumentumelemzés alapján előbb a biztonsági környezet német percepcióját, majd a kihívásokra adott lehetséges válaszok közül a katonai elemet, azaz a Bundeswehr lehetséges alkalmazásának lehetőségeit mutatja be.

### A stratégiai környezetről alkotott kép

*A 2010-es években született stratégiai dokumentumok értékelése során megközelítésünk a stratégiai környezet fent leírt változásaira adott német válaszokat helyezi a középpontba.* A stratégiai környezetről alkotott képnél először a fenyegetések földrajzi fókuszát vizsgáljuk, azaz, hogy mely térségben azonosítanak olyan problémákat és lehetőségeket, amelyek a biztonságpolitikához kapcsolódnak. Mindegyik vizsgált dokumentumról elmondható, hogy globális szemléletű, ezen belül pedig az Európa perifériáján fekvő régiók eseményei a meghatározóak. Szignifikáns különbség, hogy míg a 2011-es VPR és a KdB '13 nem számol közvetlen konvencionális katonai fenyegetéssel, addig Oroszország növekvő aktivitása miatt a 2016-os WB és a KdB '18 ennek megnövekedett lehetőségét hangsúlyozza. Konkrétabban csak a WB és a 2021-es PP nevez meg térségeket és szereplőket, amelyek szerepe a közeljövőben egy-egy lehetséges probléma vagy konfliktus kapcsán fontos lehet. A WB Kína és India, valamint egyes afrikai és dél-amerikai feltörekvő államok megerősödése kapcsán a jelenlegi nemzetközi erőviszonyok eltolódásából fakadó konfliktusok veszélyére hívja fel a figyelmet.<sup>22</sup> Oroszországról elmondja, hogy veszélyezteti az európai békerendet, bizonytalanságot okoz ukrajnai aktivitásával, hadserege modernizációjával és hibrid eszközök alkalmazásával.<sup>23</sup> Emellett Észak-Afrikát, a Száhel-övezetet, a Horn-fokot, a Közel-/Közép-Kelet térségét és Közép-Ázsiát nevezi problémásnak a terrorszervezetek jelenléte,<sup>24</sup> vagy a különböző etnikai, politikai, vallási vagy felekezeti konfliktusokból adódó össze-

<sup>22</sup> WB (2016) i. m. 30.

<sup>23</sup> WB (2016) i. m. 31.

<sup>24</sup> WB (2016) i. m. 34.

tűzések, illetve polgárháborúk kialakulásának lehetősége miatt.<sup>25</sup> Az afrikai és ázsiai népesedésgövedést szintén külön megemlíti a migrációs nyomás kapcsán.<sup>26</sup> Érdemes jelezni, hogy a vizsgált dokumentumokban a védelempolitika dimenziói között nemcsak a hagyományos hadszínterekkel (szárazföld, légtér, tengerek) találkozunk, hanem külön kezelik a kiber- és információs teret, valamint a világűrt is.<sup>27</sup> A PP 2021-ben már a közeljövőben leginkább problémásnak ítélt konfliktuszónákat és szereplőket említi, és ez esetben is érzékelhető egy új elem és hangsúlyeltolódás: Kínára már úgy hivatkozik, mint feltörekvő nemzetgazdaságra, amely ereje teljében lévő, a nemzetközi szabályokat egyre gyakrabban látványosan áthágó szereplő. Az Indiai- és Csendes-óceán térségével kapcsolatban megállapítják, hogy a nagyhatalmi rivalizálás egyre nagyobb méreteket ölt, ami a Németországgal egy értékközösségbe tartozó szövetséges államokat is egyre jobban aggasztja. Oroszország pedig a Nyugattal szemben definiálja önmagát, egyre égetőbb politikai és katonai veszélyt jelent, mivel folyamatosan fejleszti konvencionális és nukleáris fegyverarszenálját.<sup>28</sup>

A fenyegetések jellegét tekintve mindegyik dokumentum biztonságértelmezése átfogó, aminek lényege, hogy rámutat: a kihívások, fenyegetések politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti stb. téren is jelentkeznek, és egy állam biztonságát ma már nem lehet pusztán katonai eszközökkel fenntartani.<sup>29</sup> Ezenkívül fontos, hogy a külső és belső biztonságot egyre kevésbé lehet elválasztani egymástól.<sup>30</sup> A globalizáció és az információáramlás felgyorsulása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy manapság a biztonsági környezet folyamatos változásban van, ami miatt rendkívül nehéz a lehetséges veszélyeket előre jelezni.<sup>31</sup> Mindegyik iránymutatásban megjelenik a kiber- és információs tér fokozott védelme is, amelyre az állami és nem állami szereplők által folytatott dezinformációs kampányok és a kritikus infrastruktúra sebezhetősége miatt van szükség.<sup>32</sup> A hibrid konfliktus kifejezést a VPR még nem, utána azonban minden dokumentum használta, a nem állami szereplők befolyásnövekedésére viszont mindegyik figyelmeztet.<sup>33</sup> Az éghajlatváltozás következményei, mint például a természeti katasztrófák, valamint az erőforrások, nyersanyagok szűkösségéből fakadó problémák is egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az évtized során.<sup>34</sup> Emellett nagy nyomatóka van annak is, hogy Németországnak és Európának, gazdasági hatalom mivoltukból fakadóan, elemi érdeke a nemzetközi kereskedelmi és ellátási útvonalak biztosítása.<sup>35</sup> Éppen ezért fontos a nemzetközi kalózkodás elleni fellépés is.<sup>36</sup> Ezek mellett az instabil vagy bukott államokkal, amelyek elősegítik a terrorista- és egyéb bűnszervezetek működését,<sup>37</sup> az irreguláris migrációval,<sup>38</sup> valamint járványok és a tömegpusztító fegyverek terjedé-

<sup>25</sup> WB (2016) i. m. 39.

<sup>26</sup> WB (2016) i. m. 23.

<sup>27</sup> KdB (2013) i. m. 35.; WB (2016) i. m. 50.; KdB (2018) i. m. 52.

<sup>28</sup> PP (2021) i. m. 1.

<sup>29</sup> VPR (2011) i. m. 15.; KdB (2013) i. m. 5.; WB (2016) i. m. 59.; KdB (2018) i. m. 6.; PP (2021) i. m. 2.

<sup>30</sup> VPR (2011) i. m. 15.; KdB (2013) i. m. 5.; WB (2016) i. m. 38.; KdB (2018) i. m. 10.

<sup>31</sup> PP (2021) i. m. 2.

<sup>32</sup> VPR (2011) i. m. 10.; KdB (2013) i. m. 36.; WB (2016) i. m. 36.; KdB (2018) i. m. 20.; PP (2021) i. m. 1.

<sup>33</sup> VPR (2011) i. m. 10.; KdB (2013) i. m. 31.; WB (2016) i. m. 39.; KdB (2018) i. m. 11.

<sup>34</sup> VPR (2011) i. m. 10.; KdB (2013) i. m. 57.; WB (2016) i. m. 62.; KdB (2018) i. m. 79.

<sup>35</sup> VPR (2011) i. m. 11.; KdB (2013) i. m. 15.; WB (2016) i. m. 50.; KdB (2018) i. m. 57.; PP (2021) i. m. 2.

<sup>36</sup> VPR (2011) i. m. 11.; KdB (2013) i. m. 34.; WB (2016) i. m. 50.

<sup>37</sup> VPR (2011) i. m. 10.; WB (2016) i. m. 39.; KdB (2018) i. m. 28.

<sup>38</sup> VPR (2011) i. m. 10.; WB (2016) i. m. 42.

sének veszélyével is számolnak a stratégiai dokumentumok.<sup>39</sup> A korábbi dokumentumok nyilvánvalóan nem számoltak világméretű járvány kitörésének lehetőségével. A PP szerint azonban a koronavírus is a nagyfokú sebezhetőségre mutatott rá. Továbbá kiemelendő, hogy instabilitást okoz a nemzetközi rendszerben a BRICS<sup>40</sup>-államok és egyéb regionális hatalmak (Törökország, Dél-Korea, Mexikó, Irán) térnyerése is.<sup>41</sup> A fentiekén túlmenően a PP rámutat még, hogy az emberi jogok, a demokrácia és a nemzetközi együttműködés egyre gyakrabban áll támadás alatt és egyes szereplők ezek szisztematikus gyengítésére törekednek.<sup>42</sup>

Jelentős különbséget találunk az orosz–ukrán konfliktus előtt és után elfogadott stratégiai dokumentumok hagyományos, konvencionális fenyegetésről alkotott képében. A VPR, valamint a KdB '13 még nem számol ennek lehetőségével belátható idő belül,<sup>43</sup> míg a VB és a KdB '18<sup>44</sup> az orosz fellépés alapján már igen. A 2016-os Fehér könyv egyenesen azt írja, hogy „reneszánszát éljük a hagyományos nagyhatalmi politizálásnak”.<sup>45</sup>

A lehetőségek tekintetében egyértelműen az európai és az észak-atlanti védelempolitikai integrációk emelhetők ki, ezen belül is az EU Állandó Strukturált Együttműködése (*Permanent Structured Cooperation* – PESCO), amely a Lisszaboni szerződés keretében jött létre.<sup>46</sup> Ugyanitt fontos szerepet kapott a NATO keretnemzet-konceptiója (*Framework Nation Concept* – FNC), amely egyszerre lehetőség, minthogy Németország képes a feladat ellátására és vezető szerep átvételére, illetve kötelezettség is, hogy a nemzeti képességeit ennek megfelelően fejlessze tovább.<sup>47</sup> Erre vonatkozóan a KdB '18 úgy fogalmaz, hogy fontos Európa stratégiai autonómiájának megteremtése, javítása.<sup>48</sup> Pozitív fejleményként a WB még Németország kulturális vonzerejének növekedését említette.<sup>49</sup> A PP ezzel kapcsolatban azt írja, hogy az új amerikai adminisztráció – tesz ki hozzá, joggal – továbbra is megköveteli majd a nagyobb hozzájárulást e téren. Berlin az Egyesült Királyságra a brexitet követően is szoros szövetségesként tekint, Franciaországgal és a többi európai állammal pedig továbbra is azon fog munkálkodni, hogy az EU meghatározóbb biztonságpolitikai szereplővé váljon.<sup>50</sup>

Habár védelempolitikai iránymutatásokról van szó, ezekben a dokumentumokban is tükröződik a német kormány azon törekvése, hogy békés úton valósítsa meg külpolitikai céljait, illetve védelempolitikáját. Mindezt multilaterális keretek között hajtja végre, aminek legfontosabb eszközét a nemzetközi szervezetekben való tagság jelenti.<sup>51</sup> A WB<sup>52</sup> Németország nagyobb politikai/diplomáciai felelősségvállalásáról ír az ENSZ-en

<sup>39</sup> VPR (2011) i. m. 11.; KdB (2013) i. m. 5.; WB (2016) i. m. 28., 40.; KdB (2018) i. m. 24.

<sup>40</sup> Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság.

<sup>41</sup> WB (2016) i. m. 30.

<sup>42</sup> PP (2021) i. m. 1.

<sup>43</sup> VPR (2011) i. m. 10.; KdB (2013) i. m. 5.

<sup>44</sup> WB (2016) i. m. 88.; KdB (2018) i. m. 22.

<sup>45</sup> WB (2016) i. m. 38.

<sup>46</sup> VPR (2011) i. m. 20.; WB (2016) i. m. 73.

<sup>47</sup> KdB (2013) i. m. 20.; WB (2016) i. m. 70.; KdB (2018) i. m. 32.

<sup>48</sup> KdB (2018) i. m. 8.

<sup>49</sup> WB (2016) i. m. 23.

<sup>50</sup> PP (2021) i. m. 2.

<sup>51</sup> VPR (2011) i. m. 20.; KdB (2013) i. m. 14.; WB (2016) i. m. 23.; KdB (2018) i. m. 28.; PP (2021) i. m. 1.

<sup>52</sup> WB (2016) i. m. 63.

belül – napirenden tartva a német állandó ENSZ BT-tagság kérdését is, ami továbbra is inkább vágyalom, mint reális célkitűzés, hiszen a BT reformjára az állandó tagok saját hatalmi érdekeik miatt érthető okból nem nyitottak. Ezzel együtt a VPR<sup>53</sup> hangsúlyozza, hogy Németország akár fegyveres erővel is hajlandó részt venni nemzetközi békefenntartó és békekikényszerítő műveletekben. A KdB '13<sup>54</sup> úgy fogalmaz, hogy a biztonság fenntartásához civil és katonai, állami és nem állami intézmények és szervezetek együttműködése szükséges.

A következő súlypont a honvédelem és a nemzetközi műveletek kereteinek meghatározása. Elmondható, hogy alapvetően mindegyik dokumentum a Bundeswehr képességeire alapozva, NATO- és EU-keretben képzelel el a honvédelmet. Mindegyik iránymutatásban megjelenik, hogy Németország biztonsága csak a NATO kollektív védelmi rendszerén belül szavatolható.<sup>55</sup> A vizsgált dokumentumokban kiemelik a NATO és az Amerikai Egyesült Államok szerepét a nemzetközi válságkezelésben, és a német kormány a transzatlanti szövetség európai pillérének erősítése mellett száll síkra.<sup>56</sup> Annak érdekében, hogy a kisebb európai szövetségesek haderőfejlesztési és műveleti szerepvállalását magasabb szintre emelhessék, Németország 2013 óta fejleszti a már említett keretnemzet-koncepciót, amelynek egyik vezető nemzete. Emellett fontos az Európai Unió Közös Biztonság- és Védelempolitikai együttműködése (KBVP) is, amelynek elmélyítése a távlati cél.<sup>57</sup> Külön ki kell emelni a német szerepvállalást a válságkezelő műveletekben. A NATO kapcsán az Egyesült Államok, míg Európában Franciaország a kiemelt partner (a KBVP kapcsán a weimari hármak összefogását említi a WB).<sup>58</sup> A WB-ban az egyéb két- és többoldalú kapcsolatoknál nevesíti még a tradicionális védelempolitikai együttműködést Nagy-Britanniával, valamint Németország közvetlen szomszédjaival (Hollandiát és Lengyelországot külön megemlítve), illetve a német–izraeli kapcsolatot.<sup>59</sup> Emellett hangsúlyos még a legnagyobb ipari és gazdasági hatalmakat tömörítő G7 és G20 formáció, és az olyan „ad hoc” társulások, mint például az E3+3, amely Németország, Franciaország és Nagy-Britannia mellett az Egyesült Államokat, Kínát és Oroszországot foglalja magában.<sup>60</sup>

A vizsgált dokumentumok mindegyike a kül- és biztonságpolitika egyik fő eszközeként tekint a Bundeswehrre, annak feladatköreit pedig részletesen tárgyalják. Első helyen a honvédelmet és az észak-atlanti partnerség jegyében a kollektív szövetséges védelmet említik, amely NATO-keretek között zajlik.<sup>61</sup> Ennek kapcsán lényeges különbség mutatkozik a 2014 előtti és utáni időszakból származó dokumentumok között. Mint már említettük, a korábbiak nem számolnak konvencionális területi katonai fenyegetéssel, míg a későbbiekben már felmerül ennek veszélye.<sup>62</sup> De a honvédelem terén a Bundeswehrnek nem csak a hagyományos katonai fenyegetésre kell felkészülnie. A vizsgált dokumentu-

<sup>53</sup> VPR (2011) i. m. 18.

<sup>54</sup> KdB (2013) i. m. 6.

<sup>55</sup> VPR (2011) i. m. 18.; KdB (2013) i. m. 6.; WB (2016) i. m. 77.; KdB (2018) i. m. 6.

<sup>56</sup> VPR (2011) i. m. 19.; WB (2016) i. m. 31.

<sup>57</sup> VPR (2011) i. m. 20.; KdB (2013) i. m. 6.; WB (2016) i. m. 73.; KdB (2018) i. m. 8.

<sup>58</sup> VPR (2011) i. m. 20.; WB (2016) i. m. 72.

<sup>59</sup> WB (2016) i. m. 80.

<sup>60</sup> WB (2016) i. m. 81.

<sup>61</sup> VPR (2011) i. m. 23.; KdB (2013) i. m. 6.; WB (2016) i. m. 91.; KdB (2018) i. m. 19.; PP (2021) i. m. 3.

<sup>62</sup> VPR (2011) i. m. 10.; KdB (2013) i. m. 5.; WB (2016) i. m. 88.; KdB (2018) i. m. 22.

mok egybehangzóan felhívják a figyelmet az aszimmetrikus hadviselés elleni felkészültség fontosságára, különös tekintettel a nem állami szereplőkre.<sup>63</sup> A honvédelem mellett tehát a legfontosabb feladat a szövetség határainak védelme, amelybe beletartozik a légtér biztosítása, a rakétavédelem és a tengeri határokon történő együttműködés.<sup>64</sup> A következő helyen rendszerint a nemzetközi konfliktusmegelőzést és konfliktuskezelést tárgyalják a dokumentumok.<sup>65</sup> Itt is el kell mondanunk, hogy a VPR és a KdB '13 még ezt tartotta a legvalószínűbb feladatnak belátható időn belül.<sup>66</sup> Ilyen esetekben a hangsúlyt a fenyegetések korai felismerésére és megelőzésére helyezték, illetve már a kialakult válságok esetén a helyreállításra és a stabilizálásra.<sup>67</sup> Bár nemzetközi szinten Berlin a diplomáciai eszközöket és a szankciós politikát helyezi előtérbe, *ultima ratio* jelleggel a harci cselekményekben is hajlandó részt venni NATO- és EU-keretben vagy ENSZ békefenntartó missziókban. Az ENSZ vonatkozásában azonban arról – taktikusan mozgásteret biztosítva a német külpolitikának – nem szólt egyik iránymutatás sem, hogy kötik-e konkrét ENSZ BT-felhatalmazáshoz a nemzetközi katonai fellépést, csupán a nemzetközi jogi legitimitást említik.<sup>68</sup> Van, ahol részletesebben, van, ahol kevésbé részletesen, de a nemzetközi részvétel jogi szabályozása szintén megjelenik, ahol a nemzetközi jog elsődlegessége hangsúlyos. E tekintetben az ENSZ Alapokmány<sup>69</sup> és a német parlament felhatalmazása a meghatározók.<sup>70</sup> A VPR és a KdB '13 az egyidőben külföldi missziókban bevethető haderő létszámát – azaz a nemzetközi ambíciószintet – 10 ezer főben maximalizálta, de a WB, a KdB '18 és a PP már nem határozott meg konkrét létszámkeretet.<sup>71</sup>

## A Bundeswehr szerepe

A védelmi költségvetés változását szemügyre véve markánsan látszik,<sup>72</sup> de a 2018-as KdB külön is kiemeli, hogy az újraegyesítéstől kezdve a védelmi költségvetés aránya a nemzeti össztermék (GDP) arányában folyamatosan csökkent – és ez a trend csak 2014-ben fordult meg.<sup>73</sup> A Bundeswehr átfogó reformja is a 2008-as világgazdasági válság miatt szükségessé vált pénzügyi megszorítások alapján indult el, és többek között olyan drasztikus változtatásokat eredményezett, mint például a haderő létszámának jelentős csökkentése vagy a kötelező sorkatonai szolgálat 2011-es felfüggesztése.<sup>74</sup>

A személyi állomány változásánál a leglényegesebb elemnek tehát a kötelező sorkatonai szolgálat felfüggesztése és az állomány létszámának csökkentése tekinthető. Hiába határozták meg a haderő létszámát maximum 185 ezer főben, a kötelező sorkatonai szolgálat

<sup>63</sup> VPR (2011) i. m. 11.; KdB (2013) i. m. 30.; WB (2016) i. m. 62.; KdB (2018) i. m. 23.

<sup>64</sup> VPR (2011) i. m. 24.; KdB (2013) i. m. 16.; WB (2016) i. m. 12–13.; KdB (2018) i. m. 23.

<sup>65</sup> VPR (2011) i. m. 11.; KdB (2013) i. m. 13.; WB (2016) i. m. 65.; KdB (2018) i. m. 24.

<sup>66</sup> VPR (2011) i. m. 27.; KdB (2013) i. m. 13.

<sup>67</sup> VPR (2011) i. m. 27.; KdB (2013) i. m. 19.; WB (2016) i. m. 65.; KdB (2018) i. m. 24.

<sup>68</sup> KdB (2013) i. m. 14.; WB (2016) i. m. 92.; KdB (2018) i. m. 19–20.

<sup>69</sup> VPR (2011) i. m. 18.; KdB (2013) i. m. 14.; WB (2016) i. m. 62.; KdB (2018) i. m. 24.

<sup>70</sup> WB (2016) i. m. 109–110.

<sup>71</sup> VPR (2011) i. m. 24.; KdB (2013) i. m. 44.

<sup>72</sup> Etl – Csiki Varga (2019) i. m.

<sup>73</sup> Bundesministerium der Verteidigung: *Die Konzeption der Bundeswehr – Ausgewählte Grundlinien der Gesamtkonzeption*. [online], 2018. 04. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 20.]

<sup>74</sup> Csiki (2012) i. m. 54.

szüneteltetéséből fakadóan a Bundeswehrnek komoly toborzási problémákkal kellett szembenéznie, mivel a katonai szolgálat nem volt elég vonzó a fiataloknak. Már a VPR is azonosította az ebből fakadó nehézségeket. Egyrészt a haditechnikai eszközpark fejlesztésében látja a személyi problémák megoldásának kulcsát (modernebb eszközökkel eredményesebben lehet műveleteket végrehajtani, a technológiai innováció vonzó lehet), másrészt vonzóbb munkaadóvá tenné a Bundeswehrt, növelné a nők arányát, és a szolgálati idő lejártával megkönnyítené az átjárást a civil szférába.<sup>75</sup> A KdB '13 ugyanerről a problémáról ír, és a vonzó munkaadóvá válást szintén a technológiai fejlesztésben látja.<sup>76</sup> Ezért az „Attraktív Agendát” 2014-ben kifejezetten ennek a problémának a kezelésére alakították ki, és a miniszteri iránymutatás azt vázolta, hogyan válhat a Bundeswehr a képzett, fiatal munkaerő számára is vonzóvá. A hangsúlyt itt is a munkakörülmények javítására helyezték, valamint egy új életpályamodell, a család, magánélet és munka jobb összehangolhatósága és az esélyegyenlőség biztosítása a fontosabb sarokkövek.<sup>77</sup> A később született dokumentumok mind hivatkozási alapként tekintenek erre a miniszteri programra.

A reformfolyamat, amely tehát csökkentette az állomány méretét, szervezeti szempontból is érintette a Bundeswehrt. A Védelmi Minisztérium 2012-ben hozta nyilvánosságra a *Dresdner Erlass*t,<sup>78</sup> amely a főbb szervezeti átalakításokat vázolta a hadsereg felső vezetésében, meghatározta az új alá-fölérendeltségi viszonyokat. Lényeges változások érintették a főszemlélő pozícióját, aki bekerült a minisztérium vezetői struktúrájába. A Bundeswehr legmagasabb rangú katonai méltósága az államtitkárok alatt helyezkedik el.<sup>79</sup> A haderőnek szemlélői viszont kikerültek a minisztériumi struktúrán kívülre, ezzel nagyobb önállóságot élveznek.<sup>80</sup> A többi dokumentum csak általánosságokat fogalmazott meg a szervezet felépítésével kapcsolatban.

Ha azt vizsgáljuk, e dokumentumok milyen stratégiai jövőképet vázolnak a fegyveres erők alkalmazási körével kapcsolatban, megint meg kell említeni a konvencionális területi fenyegetésről alkotott kép változását a krími válság és a kelet-ukrajnai konfliktus tükrében. A korábbi felfogással ellentétben a WB már úgy fogalmaz, hogy „a klasszikus nagyhatalmi politizálás reneszánszát éljük”.<sup>81</sup> Azt azonban mindegyik iránymutatás hasonlóképpen látja, hogy a külső és belső védelem közötti határok elmosódtak.<sup>82</sup> Ma már a Bundeswehrnek sokkal szélesebb feladatkört kell ellátnia, tevékenysége magában foglalja nemcsak a katonai, de a civil válságkezelést is.<sup>83</sup>

A vizsgált stratégiai dokumentumokban újra és újra előkerül a nemzetközi együttműködés fokozása. Legyen szó a NATO európai pillérének erősítéséről,<sup>84</sup> vagy az uniós biztonság- és védelempolitikai együttműködés kérdéséről, a német kormány hozzáállása egyértelműen pozitív, sőt a WB-ban úgy fogalmaznak, hogy Németország hosszú távú célja

<sup>75</sup> VPR (2011) i. m. 32–33.

<sup>76</sup> KdB (2013) i. m. 25.

<sup>77</sup> Bundesministerium der Verteidigung (2014) i. m.

<sup>78</sup> Bundesministerium der Verteidigung (2012) i. m.

<sup>79</sup> Bundesministerium der Verteidigung (2012) i. m. 4.

<sup>80</sup> Bundesministerium der Verteidigung (2012) i. m. 5.

<sup>81</sup> WB (2016) i. m. 38.

<sup>82</sup> VPR (2011) i. m. 15.; KdB (2013) i. m. 5.; WB (2016) i. m. 38.; KdB (2018) i. m. 10.

<sup>83</sup> VPR (2011) i. m. 15.; KdB (2013) i. m. 6.; WB (2016) i. m. 59.; KdB (2018) i. m. 22.

<sup>84</sup> VPR (2011) i. m. 14.; KdB (2013) i. m. 7.; WB (2016) i. m. 67.; KdB (2018) i. m. 6.

az Európai Védelmi Unió megteremtése.<sup>85</sup> Németország vetette fel először a keretnemzet-konceptiót is, amelynek lényege, hogy azok az államok, amelyek rendelkeznek a kellő anyagi és emberi erőforrással, hogy haderejüket a (közel) teljes képességspektrumon fenntartsák, integrálhatnák a kisebb államok egy-egy területre specializálódott egységeit, így komplex szövetségesi haderőt képezve. A vizsgált stratégiai dokumentumok ezért szükségesnek tartják a Bundeswehr összhaderónemi fejlesztését, hogy Németország meg tudja felelni a keretnemzeti szerep elvárásainak.<sup>86</sup> A KdB '13 a képességek koordinált fejlesztésének szükségességét hangsúlyozza a hatékonyabb működés érdekében.<sup>87</sup>

A korábbiakban már esett szó a Bundeswehr főbb feladatköréről. Ezeket nagyjából azonos prioritási sorrendben határozták meg a dokumentumokban, azonban két jelentős különbséget így is találunk. Elsőként mindig a hon- és a szövetségesi kollektív védelem szerepel. Ezt a feladatot a két korábbi dokumentumban NATO-keretek között tervezték megvalósítani, míg a részvételt az EU KBVP fegyveres műveleteiben a nemzetközi konfliktuskezelés után a harmadik helyen említik. A 2016-os Fehér könyvben és az azon alapuló KdB '18-ban a NATO mellé került az uniós kölcsönös segítségnyújtáson alapuló önvédelmi mechanizmus (a Lisszaboni szerződés úgynevezett kölcsönös védelmi záradéka).<sup>88</sup> Ez egyértelmű előrelépésként értelmezhető az európai védelmi együttműködés szempontjából. A nemzetközi válságkezelés mindegyik dokumentumban a második helyen szerepel, ami a különböző multilaterális szervezetek műveleteiben való részvételt jelenti.<sup>89</sup> A 2014 előtti dokumentumok ennek a feladatnak tulajdonították a legnagyobb jelentőséget, lévén, akkor még nem számoltak klasszikus területi fenyegetéssel belátható időn belül.<sup>90</sup> Mint már említettük, a dokumentumok alapján Németország akár harci cselekményben is hajlandó részt venni, de a WB emellett már külön kiemeli a civil elemet is a nemzetközi válságkezelés kapcsán.<sup>91</sup> Ezután jön a válsághelyzetek kezelése az ország területén belül, ami természeti katasztrófák vagy terrortámadás sújtotta területeken való beavatkozást, evakuálást jelent a gyakorlatban.<sup>92</sup> A WB és a KdB '18 idesorolja a nemzetközi túszzabadítást is, amelyet a VPR és a KdB '13 külön kezel.<sup>93</sup> Következőként rendszerint a nemzetközi biztonság- és védelempolitikai együttműködést és a nemzetközi humanitárius segítségnyújtást említik.<sup>94</sup> A WB, a KdB '18 és a PP már külön azonosítja a kibervédelmet is a Bundeswehr feladatainál.<sup>95</sup>

<sup>85</sup> VPR (2011) i. m. 20.; KdB (2013) i. m. 13.; WB (2016) i. m. 71–72.; KdB (2018) i. m. 8.; PP (2021) i. m. 3.

<sup>86</sup> VPR (2011) i. m. 24.; KdB (2013) i. m. 21.; WB (2016) i. m. 98.; KdB (2018) i. m. 8.; PP (2021) i. m. 3.

<sup>87</sup> KdB (2013) i. m. 21.

<sup>88</sup> A Lisszaboni szerződés 42. cikk (7) pontja előírja, hogy az uniós országok valamelyikének a területe elleni fegyveres támadás esetén a többi uniós ország – az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikkével összhangban – köteles minden rendelkezésére álló segítséget és támogatást megadni ennek az országnak. Eur-Lex: Kölcsönös védelmi záradék. [online], 2021. Forrás: eur-lex.europa.eu [2021. 03. 22.]

<sup>89</sup> VPR (2011) i. m. 23.; KdB (2013) i. m. 10.; WB (2016) i. m. 91–92.; KdB (2018) i. m. 19.

<sup>90</sup> VPR (2011) i. m. 29.; KdB (2013) i. m. 13.

<sup>91</sup> WB (2016) i. m. 62.

<sup>92</sup> VPR (2011) i. m. 23.; KdB (2013) i. m. 16.; WB (2016) i. m. 92.; KdB (2018) i. m. 26.; PP (2021) i. m. 3.

<sup>93</sup> VPR (2011) i. m. 23.; KdB (2013) i. m. 17.; WB (2016) i. m. 92.; KdB (2018) i. m. 19.

<sup>94</sup> VPR (2011) i. m. 23.; KdB (2013) i. m. 17.; WB (2016) i. m. 92–93.; KdB (2018) i. m. 28–29.

<sup>95</sup> WB (2016) i. m. 93.; KdB (2018) i. m. 29–30., PP (2021) i. m. 3.



## Összegzés és következtetések

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestünk választ, hogy Németország stratégiai környezetének változásai és az azokra adott válaszok a 2010-es években hogyan jelentek meg a német stratégiai dokumentumokban, és azok milyen stratégiai jövőképet vázoltak. Az eredményeket azok könnyebb szemléltetése érdekében az 1. táblázatban összesítettük, amelyben átfogó jellegűnként fogva csak a négy stratégiai dokumentumot – a 2011-es Védelempolitikai Irányelveket, a 2016-os Fehér könyvet, valamint a 2013-as és 2018-as Bundeswehr Konceptiót – jelenítjük meg. Mindezek alapján több megfigyelést is megfogalmazhatunk.

A 2010-es években az érzékelt és előre jelzett fenyegetések földrajzi fókuszát és jellegét vizsgálva kijelenthetjük, hogy mindegyik dokumentum globális és átfogó szemléletű, rámutatva Németország nagyfokú függőségére a nemzetközi eseményektől, különösen kereskedelmi és gazdasági téren. E világkép alapján az ezredfordulót követően a német kül- és biztonságpolitika is egyre inkább nemzetközi kitekintésűvé vált, majd a 2010-es években a müncheni konszenzus nyomán politikai célkitűzésként elköteleződött a nagyobb nemzetközi szerepvállalás mellett. Az erősebb nemzetközi elköteleződést mutatja az is, hogy a 2006-os Fehér könyvvel ellentétben a VPR és a KdB '13 nem számolt hagyományos katonai, területi fenyegetéssel, és egészen 2014-ig a legvalószínűbb feladatnak a nemzetközi válságkezelést tekintették. Ehhez képest a biztonsági környezet változásaira reflektálva a 2016-os Fehér könyv (és az ezen alapuló KdB '18) már újra a területvédelem megnövekedett jelentőségével számol, és többek között Oroszországot nevesíti a kihívások, fenyegetések felsorolásánál. Németország felelős hozzáállását bizonyítja az is, hogy a fenyegetéseknél nemcsak klasszikus (katonai) tényezőket nevez meg, hanem megemlíti például az éghajlatváltozást és az azzal összefüggő kihívások kezelését is.

A vizsgált védelempolitikai iránymutatások mind a nemzetközi együttműködés fokozását hangsúlyozzák. A NATO mellett az idő előrehaladtával egyre inkább előtérbe kerül az EU KBVP, ezen belül is az Állandó Strukturált Együttműködés (PESCO) és az ahhoz kapcsolódó kötelezettségvállalások. Mint azt a WB megfogalmazza, Németország hosszú távú célja az Európai Védelmi Unió létrehozása. A NATO-hoz kapcsolódóan a keretnemzet-konceptiót fontos emlitenünk, amelyet éppen Németország alakított ki, és amely alapján elkötelezett katonai képességeinek a teljes képességspektrumon történő fejlesztésében és a kisebb szövetséges államokkal a védelmi integráció elmélyítésében.

Kivételem nélkül mindegyik iránymutatás a célok lehetőség szerint békés úton történő megvalósítását rögzíti, előtérbe helyezve a diplomáciát, a külpolitikai érdekek érvényesítése pedig elsősorban multilaterális keretek között zajlik, olyan nemzetközi fórumokon, mint az EU, az ENSZ és az EBESZ, de egyéb két- és többoldalú együttműködésekben keresztül is. A WB egyenesen Németország nagyobb politikai–diplomáciai szerepvállalását azonosítja célként az ENSZ-en belül, felelevenítve a német állandó ENSZ BT-tagság ügyét. Habár a dokumentumok a nemzeti célkitűzések békés megvalósítását hangsúlyozzák, azt is tisztázzák, hogy a Bundeswehr az egyik legfontosabb kül- és biztonságpolitikai eszköz,

és Németország akár fegyveres erővel is részt vehet békefenntartó, de akár békekikényszerítő műveletekben is.

A német politikai vezetés az elmúlt években a NATO európai pillérének erősítésén is dolgozott. Ennek eredménye a dokumentumok elemzésekor is szembetűnő, ha megvizsgáljuk a honvédelem és a nemzetközi műveletek kereteinek meghatározását a különböző iránymutatásokban. Fontos fejlemény, hogy a korábbiakhoz képest a WB és a KdB '18 a NATO mellé beemeli az EU kollektív védelmi kötelezettségét is, így a közös biztonság- és védelempolitika a nemzetközi válságkezelő műveletek mellett területvédelmi dimenziót is kapott.

Bár az évtized első felében 2014-ig a gazdasági motivációjú Bundeswehr-reform még a befelé fordulást, önkorlátozást, a katonai erő háttérbe szorítását foglalta keretbe, a 2014–2015-ös stratégiai sokkok a kormányzati konszenzus szintjén is minőségi változást hoztak. A Krím orosz annexiója, a kelet-ukrajnai háború orosz proxyszervezetekkel, az „Iszlám Állam” térnyerése Szíriában és Irakban, a migrációs és menekülthullám Európa irányában, valamint a szélsőséges iszlamista terrortámadások nyomán az évtized második felét a „müncheni konszenzus” elfogadása jellemezte, amit a stratégiai dokumentumok is alátámasztottak. A kialakuló „lépéskényszert” a brexit és Donald Trump elnöksége tovább erősítették.

A 2021-es „Állásfoglalás a Bundeswehr jövőjéről” (PP) arra hívta fel a döntéshozók figyelmét, hogy a koronavírus-járvány gazdasági hatásai veszélyeztethetik a meghatározott célok megvalósítását, a nagyhatalmi és a megbízható szövetségesi szerepvállaláshoz szükséges képességek kialakítását. Éppen ezért a 2020-as évtized kiújuló nagyhatalmi konfliktusai, instabil biztonsági környezete és a szomszéd térségek válságai, valamint technológiai modernizációs versenye közepette a német politikai elitnek reális, megfelelően rugalmas és megoldásorientált stratégiai gondolkodásra lesz szüksége.

1. táblázat: A német stratégiai dokumentumok főbb tartalmi elemeinek változása a 2010-es években

I. Stratégiai környezet	Védelempolitikai Irányelvek (VPR 2011)	Bundeswehr-koncepció (KdB 2013)	Fehér könyv (Weissbuch 2016)	Bundeswehr-koncepció (KdB 2018)
Milyen földrajzi fókuszú fenyegetésekkel számol?	<p><b>Globális</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Közvetlen konvencionális fenyegetés nem áll fenn</li> <li>• Európa perifériájának eseményei a meghatározók</li> </ul>	<p><b>Globális</b></p>	<p><b>Globális</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ázsia (India, Kína), Afrika és Dél-Amerika feltörekvő államai</li> <li>• Észak-Afrika, Szahel-öv, Horn-fölk, Közel-Kelet, Közép-Ázsia</li> <li>• Oroszország</li> <li>• Közvetlen területi fenyegetettség</li> </ul>	<p><b>Globális</b></p> <p>Nagyobb hangsúly: világűr, információs/kibertér</p>
Milyen jellegű fenyegetésekkel számol? (Biztonság-értelmezése átfogó-e?)	<p><b>Átfogó biztonságértelmezés</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Globális és regionális hatalmi verseny; bukott államok (terrorizmus, antidemokratikus rendszerek felemelkedése), környezeti katasztrófák, migráció, nyersanyag-szűkösség, vírusok és járványok, tömegpusztító fegyverek elterjedése; nemzetközi kalózkodás; aszimmetrikus fenyegetés (kiberfenyegetettség, nem állami szereplők befolyásnövekedése).</li> <li>• Külső és belső biztonság nem választható el egymástól.</li> </ul>	<p><b>Átfogó biztonságértelmezés</b></p> <p>„Hibrid” konfliktusok</p>	<p><b>Átfogó biztonságértelmezés</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Változókényebb lett a biztonsági környezet – nehezebb előrejelzés</li> <li>• Előregező társadalmak vs. fiatal társadalmak: migráció</li> <li>• Multipolaritás: BRICS államok</li> <li>• Nagyhatalmi politizálás reneszánsza</li> </ul>	<p><b>Átfogó biztonságértelmezés</b></p> <p>Nagyobb hangsúly: kibertér és információs biztonság, világűr</p>
Milyen lehetőségeket lát a változásokban az értékérvényesítésre?	<p><b>Regionális védelempolitikai együttműködés fokozódása</b></p> <p>PESCO: hatékonyság növelése</p>	<p><b>Regionális védelempolitikai együttműködés fokozódása</b></p>	<p><b>Regionális védelempolitikai együttműködés fokozódása</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Németország növelte kulturális vonzerejét</li> <li>• Nagyobb felelősségvállalás</li> </ul>	<p><b>Regionális védelempolitikai együttműködés fokozódása</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Cél Európa növekvő stratégiai autonómiája</li> <li>• Vezető szerep átvétele</li> </ul>

I. Stratégiai környezet	Védelempolitikai Irányelvek (VPR 2011)	Bundeswehr-koncepció (KdB 2013)	Fehér könyv (Weissbuch 2016)	Bundeswehr-koncepció (KdB 2018)
<p>Milyen külpolitikai eszközöket helyez előtérbe?</p>	<p><b>Multilateralizmus</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>„Hálózatos biztonság”</li> <li>Nemzetközi szervezetekben való tagság</li> <li>Fegyveres erővel is részt vesz befenn tartó és békekikényszerítő műveletekben</li> </ul>	<p><b>Multilateralizmus</b></p> <p>A kihívások jó része nem katonai jellegű: civil és katonai, állami és nem állami eszközök alkalmazása a problémák kezelésében</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO</li> <li>Békefenntartás: ENSZ</li> <li>EU Közös Biztonság- és Védelempolitikához (KBVP) kötődő feladatok</li> </ul>	<p><b>Multilateralizmus</b></p> <p>Az ENSZ-ben is nagyobb politikai/diplomáciai felelősségvállalás</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO, EU KBVP</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO</li> <li>Békefenntartás: ENSZ, EBESZ</li> <li>Bi- és multilaterális kapcsolatok: USA, Nagy-Britannia, Hollandia, Lengyelország, Izrael, „weimari hármak”, G7/G20, E3+3</li> </ul>	<p><b>Multilateralizmus</b></p> <p>Bundeswehr – civil és katonai eszközök (nagy hangsúly a preventív műveleteken)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO, EU KBVP</li> <li>EU védelmi és szolidaritási záradék</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO</li> <li>Békefenntartás: ENSZ, EBESZ</li> </ul>
<p>Milyen keretben képviseli el a honvédelmet és a nemzetközi műveleteket?</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>A Bundeswehr „nélkülözhetetlen eszköz”</li> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO</li> <li>Aszimmetrikus fenyegetések (nem állami szereplők is)</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO és EU KBVP</li> <li>Szankciós politika</li> <li>10 ezer fős nemzetközi ambíció-szint</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>A célok és az ambíció-szint megegyeznek a VPR 2011-ig</li> <li>Az ENSZ Alapokmány rendelkezései a mérvadóak a nemzetközi műveleteknél</li> <li>A feladatok rangsorolásakor fontosak a NATO–EU célkitűzések</li> </ul>	<p><i>Parlamentsarmee</i>: a nemzetközi bevetések a nemzetközi jog előírásai és az alaptörvény rendelkezései alapján történnek, a kölcsönös segítségnyújtás jegyében</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Békefenntartás: ENSZ, NATO</li> <li>Békefenntartás: ENSZ, EBESZ</li> <li>Békefenntartás: ENSZ, EBESZ</li> <li>EU KBVP</li> </ul> <p>Nemzetközi műveletek: ENSZ Alapokmány alapján</p>
<p>Hogyan viszonyul a katonai erő alkalmazásához? Van-e definiált ambíció-szintje?</p>				

II. Fegyveres erők	VPR 2011	KdB 2013	WB 2016	KdB 2018
<p>Hogyan változott 2008 óta: a védelmi költségvetés,<sup>96</sup> a hadi-erőlétszám és -szervezet; az egyes költségvetési területek finanszírozása?</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Forráscsökkenés</li> <li>• Létszámcsökkenés</li> <li>• Felfüggesztik a kötelező sorkatonaságot</li> <li>• Problémák az állomány feltöltése körül – a Bundeswehr kaadová tétele</li> <li>• A képességek fejlesztése a teljes spektrumon</li> <li>• 33,641 milliárd euró</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Forráscsökkenés</li> <li>• Létszámcsökkenés</li> <li>• Felfüggesztik a kötelező sorkatonaságot</li> <li>• Problémák az állomány feltöltése körül – a Bundeswehr vonzó munkaadová tétele</li> <li>• A képességek fejlesztése a teljes spektrumon</li> <li>• 33,791 milliárd euró</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Fenntartható pénzügyi tervezés</li> <li>• Még mindig személyügyi problémák (Agenda Attraktivität)</li> <li>• 35,921 milliárd euró</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• 2014-től újra nőnek a védelmi kiadások</li> <li>• 39,406 milliárd euró</li> </ul>
<p>Szervezeti változások</p>	<p>Kötelező sorkatonaság felfüggesztése</p>	<p>Változások a vezetői struktúrában (pl. főszemlélő)</p>	<p>Szervezeti változások</p>	<p>–</p>
<p>Személyi állományt érintő változások</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• A reform értelmében 170 ezer hivatásos + 5-15 ezer önkéntes</li> <li>• Kötelező sorkatonaság felfüggesztése</li> </ul>	<p>–</p>	<p>Cél a vonzó munkaadová válás</p>	<p>–</p>
<p>Milyen a stratégiai jövőkép, változik-e a fegyveres erők alkalmazási köre?</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Belátható időn belül nem áll fenn hagyományos területi fenyegetettség</li> <li>• Civil és katonai válságkezelés</li> <li>• Külső és belső védelem közötti határok elmosódnak</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Belátható időn belül nem áll fenn hagyományos területi fenyegetettség</li> <li>• Civil és katonai válságkezelés</li> <li>• Külső és belső védelem közötti határok elmosódnak</li> </ul>	<p>A klasszikus hatalmi politizálás „reneszánsza” – katonai erő alkalmazása</p>	<p>A honvédelem és a kollektív védelmi feladatok közötti határok elmosódtak</p>

<sup>96</sup> A védelmi költségvetésre vonatkozó adatok forrása: Stockholm International Peace Research Institute: SIPRI Military Expenditure Database, 2020. [online], 2020. 04. 30. Forrás: sipri.org [2021. 03. 20.]

II. Fegyveres erők	VPR 2011	KdB 2013	WB 2016	KdB 2018
<p>A nemzetközi együttműködés fokozása megjelenik-e a képességfejlesztés területén / hogyan?</p>	<p>Keretnemzet-koncepció (FNC)                      Összhaderőnemi képességfejlesztés                      EU-NATO együttműködés erősítése  <i>(smart defense)</i></p>	<p>Keretnemzet-koncepció (FNC)                      Nemzetközi képességfejlesztés: fejlesztések koordinálása a szövetségek hatékonyabb együttműködése érdekében                      A multinacionalitás jegyében a hadsereg képességfejlesztése NATO, EU KBVP stb. irányvonalaival mentén zajlik</p>	<p>Keretnemzet-koncepció (FNC):                      teljes képesség-spektrum fejlesztése                      • Németország célja hosszú távon az Európai Védelmi Unió létrehozása                      • Többnemzeti együttműködés a fegyverkezésben</p>	<p>Keretnemzet-koncepció (FNC)</p>
<p>A fegyveres erők feladatai: milyen súllyal jelenik meg a területvédelem / érdekvédelem (válságkezelés)?</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO és EU KBVP</li> <li>Hagyományos értelemben vett katonai fenyegetés nem valószínű, inkább nemzetközi válságkezelés</li> <li>Békefenntartó műveletek: ENSZ</li> <li>EU KBVP-hez kapcsolódó feladatok</li> <li>Válságkezelés belföldön (kritikus infrastruktúra védelme)</li> <li>Mentőakció, evakuálás, tiszszabadtás külföldön</li> <li>Nemzetközi védelmi együttműködés</li> <li>Humanitárius segítségnyújtás külföldön</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO és EU KBVP</li> <li>Hagyományos értelemben vett katonai fenyegetés nem valószínű, inkább nemzetközi válságkezelés</li> <li>Békefenntartó műveletek: ENSZ</li> <li>EU KBVP-hez kapcsolódó feladatok</li> <li>Válságkezelés belföldön (kritikus infrastruktúra védelme)</li> <li>Mentőakció, evakuálás, tiszszabadtás külföldön</li> <li>Nemzetközi védelmi együttműködés</li> <li>Humanitárius segítségnyújtás külföldön</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO, EU KBVP</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO és EU KBVP</li> <li>Békefenntartó műveletek: ENSZ</li> <li>Válságkezelés belföldön</li> <li>Nemzetközi védelmi együttműködés</li> <li>Humanitárius segítségnyújtás külföldön</li> <li>Egységes kibervédelem</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Hon- és kollektív védelem: NATO, EU KBVP</li> <li>Nemzetközi válságkezelés: NATO és EU KBVP</li> <li>Békefenntartó műveletek: ENSZ</li> <li>Válságkezelés belföldön</li> <li>Nemzetközi védelmi együttműködés</li> <li>Humanitárius segítségnyújtás külföldön</li> <li>Egységes kibervédelem</li> </ul>

Forrás: a szerzők szerkesztése

## Felhasznált irodalom

- Ablaka Gergely – Csiki Varga Tamás – Csizmazia Gábor et alii: Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában. [online], 2020. 07. 31. *SVK Elemzések*, (2020), 21. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Biehl, Heiko – Bastian Giegerich – Alexandra Jonas (eds.): *Strategic cultures in Europe. Security and defence policies across the continent*. Springer, Potsdam, 2013. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-658-01168-0>
- Bundesministerium der Verteidigung: *Verteidigungspolitische Richtlinien*. [online], 2011. 05. 27. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Dresdner Erlass*. [online], 2012. 03. 21. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Konzeption der Bundeswehr 2013*. [online], 2013. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Die Agenda Attraktivität*. [online], 2014. 06. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. [online], 2016. 07. 13. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Konzeption der Bundeswehr 2018*. [online], 2018. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Die Konzeption der Bundeswehr – Ausgewählte Grundlinien der Gesamtkonzeption*. [online], 2018. 04. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 20.]
- Bundesministerium der Verteidigung: *Positionspapier: Gedanken zur Bundeswehr der Zukunft*. [online], 2021. 02. 09. Forrás: bmvg.de [2021. 03. 22.]
- Csiki Tamás: A német védelempolitika régi-új alapjai és új felépítménye. *Nemzet és Biztonság*, 5. (2012), 3. 49–70.
- Csiki Tamás: A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 2. 77–100.
- Csiki Tamás: Németország – Európa vezető hatalma, vagy kiszámíthatatlan szövetséges? *Nemzet és Biztonság*, 6. (2013), 5–6. 63–79.
- Csiki Tamás: Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 2. 45–61.
- Csiki Tamás: Miért marad továbbra is visszafogott a német védelempolitika? *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 5. 97–110.
- Csiki Tamás – Tálás Péter: Can we identify a coherent strategic culture in Hungary? In Heiko Biehl – Bastian Giegerich – Alexandra Jonas (eds.): *Strategic cultures in Europe. Security and defence policies across the continent*. Springer, Potsdam, 2013. 165–180. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-658-01168-0>
- Csiki Tamás – Tálás Péter: Stratégiától stratégiáig. A 2009-es és a 2012-es magyar katonai stratégia összehasonlító elemzése. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 2. 62–76.
- Csiki Varga Tamás: *A kelet-közép-európai államok védelmi együttműködési törekvései, 2008–2016*. Doktori értekezés. Budapest, NKE HDI, 2018.
- Csiki Varga Tamás: Vezetőváltás a német védelmi tárca élén. [online], 2019. 08. 12. *SVK Nézőpontok*, (2019), 3. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Csiki Varga Tamás: Ambíció és kockázat: a német külpolitika lehetőségei is korlátjai Líbia kapcsán. [online], 2020. 01. 25. *SVK Nézőpontok*, (2020), 1. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Csiki Varga Tamás – Etl Alex: A „müncheni konszenzus” és Németország stratégiai jövőképe. [online], 2019. 09. 19. *SVKI Elemzések*, (2019), 19. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Csiki Varga Tamás – Etl Alex: A Németországban állomásozó amerikai katonai jelenlét csökkentéséről. [online], 2020. 06. 22. *SVKI Elemzések*, (2020), 19. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: Erő és diplomácia. Az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában. *SVKI Elemzések*, (2021), 9. (kézirat).
- Etl Alex – Csiki Varga Tamás: A Bundeswehr finanszírozása és készenléte. [online], 2019. 09. 19. *SVKI Elemzések*, (2019), 19. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Eur-Lex: Kölcsönös védelmi záradék. [online], 2021. Forrás: eur-lex.europa.eu [2021. 03. 22.]
- Hettyey András: A szükséges minimum? Németország szerepvállalása Maliban. [online], 2013. *MKI Elemzések*, (2013), 5. Forrás: grotius.hu [2021. 03. 22.]

- Hettyey András: A vonakodó szövetséges? – Németország külföldi katonai bevetései a viták és a számok tükrében. *Külügyi Szemle*, 13. (2014), 1. 69–87.
- Hettyey András: Különutas kezdeményezések: fordulat a német külpolitikában? *Nemzet és Biztonság*, 8. (2015), 1. 46–64.
- Hettyey András: Németország Közel-Kelet politikája érdekek és értékek útvesztőjében. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2016), 4. 169–197.
- Hettyey András: Ki az úr a házban? – A német külpolitikai döntéshozatal struktúrája. *Európai Tükör*, 20. (2017), 1. 63–77.
- Hettyey, András: A Multilateralized civilian power approach: The German foreign policy and Central Eastern Europe. *Európai Tükör*, 20. (2018), különszám, 71–85.
- Kiss J. László: Folytonosság a változásban – külpolitikai stratégia és nemzeti identitás a német fejlődésben. In Kiss J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2005. 51–159.
- Molnár Tamás Levente: Németország EU-n kívüli kapcsolatai (1.) Oroszország a szankciós politika tükrében. [online], 2017. *KKI Elemzések*, (E-2017), 41. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]
- Molnár Tamás Levente: Németország EU-n kívüli külkapcsolatai (2.) – Donald Trump és a felforgatott transzatlanti kapcsolat. [online], 2018. *KKI Elemzések*, (E-2018), 5. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]
- Molnár Tamás Levente: Németország EU-n kívüli kapcsolatai (3.) Fokozódó óvatosság Kínával szemben. [online], 2018. *KKI Elemzések*, (E-2018), 35. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]
- Molnár Tamás Levente: Rendszerszintű rivális vagy kulcsfontosságú partner? (1) Németország Kína-politikája. [online], 2020. *KKI Elemzések*, (E-2020), 58. Forrás: kki.hu [2021. 03. 22.]
- Speck Gyula: Németország fejlesztéspolitikája, mint a biztonságpolitika eszköze. [online], 2019. 12. 17. *SVKI Elemzések*, (2019), 26. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.] Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2019.3.3>
- Speck Gyula: „Germany first” – Az AfD kül- és biztonságpolitikai programja. [online], 2020. 03. 09. *SVKI Elemzések*, (2020), 6. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Speck Gyula: A „zöld” külpolitika – A Szövetség ’90/Zöldek kül- és biztonságpolitikai programja. [online], 2020. 04. 09. *SVKI Elemzések*, (2020), 7. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 03. 22.]
- Stockholm International Peace Research Institute: *SIPRI Military Expenditure Database, 2020*. [online], 2020. 04. 30. Forrás: sipri.org [2021. 03. 20.]
- Szabolcs Laura: Európai stratégiai autonómia – A közös védelem alapjai és korlátjai. *Nemzet és Biztonság*, (2020), 3. (kézirat). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.3>



Selján Péter<sup>1</sup> – Selján Gábor<sup>2</sup>

## Kiberbiztonsági kitekintés<sup>3</sup>

Az információs technológiák dinamikus fejlődésével a kibertér önálló hadszínterré vált, ahol már évek óta zajlanak az összecsapások a világ nagyhatalmai, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és Kína között. Ugyanakkor a vezető regionális hatalmi és nukleáris ambíciókkal rendelkező Irán, valamint a hozzá hasonlóan a nemzetközi közösség aggodalmát kiváltó, vitatott atomprogramot folytató és ballisztikus rakétatechnológiát fejlesztő Észak-Korea is figyelemre méltó szereplők a kibertérben. Ezen országok már évekkel ezelőtt felismerték a kiberhadviselésben rejlő lehetőségeket és várhatóan egyre több ország kezd majd ilyen irányú fejlesztésekbe, mert a lemaradásnak komoly következményei lehetnek.

**Kulcsszavak:** kiberbiztonság, kiberhadviselés, információs hadviselés, információbiztonság, IT-biztonság

### Cyber Security Review

*With the dynamic development of information technology, cyberspace has become an independent domain, where clashes have taken place for years between the world's great powers, primarily the United States, Russia and China. At the same time, Iran along with North Korea, which are similarly a concern for the international community with pursuing their controversial nuclear program and developing ballistic missile technology, are also notable players in cyberspace. These countries recognised the potential of cyber warfare years ago and it is expected that more and more countries will begin to develop cyber capabilities, as any delay could have serious consequences.*

**Keywords:** cybersecurity, cyberwarfare, information warfare, information security, IT security

## Bevezetés

Az első, 1988-ban egy amerikai egyetemi hallgató, Robert Tappan Morris által gyakorlatilag egy óvatlan tervezői hiba folytán világhírűvé vált számítógépes féreg (*computer worm*) óta egyre több állam biztonságpolitikájának lesz fontos prioritása a kiberbiztonság. Ma már a kibertér külön hadszíntérnek tekinthető, a nagyhatalmak pedig az utóbbi évtized folyamán külön a kiberbiztonság témájának szentelt stratégiai dokumentumokkal is előáll-

<sup>1</sup> Selján Péter a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola doktorjelöltje, okleveles biztonságpolitikai szakértő. E-mail: [peter@seljan.hu](mailto:peter@seljan.hu)

<sup>2</sup> Selján Gábor a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági és Gazdaságinformatikai Doktori Iskola doktori hallgatója, okleveles gazdaságinformatikus, mérnökinformatikus. E-mail: [gabor@seljan.hu](mailto:gabor@seljan.hu)

<sup>3</sup> Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató – A kutatói élet pályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

tak. A kiberbiztonság területén a legkiemelkedőbb szereplők – az Egyesült Államok, Kína és Oroszország – folyamatosan igyekeznek megerősíteni kibervédelmüket, miközben egy már évek óta zajló fegyverkezési versenyben szakadatlanul fejlesztik támadó képességeiket, és olykor tesztelik is más országok védelmi rendszereit.<sup>4</sup>

Az amerikai, a kínai és az orosz kiberbiztonsággal kapcsolatos stratégiai dokumentumok és egyéb információk alapján kijelenthető, hogy e hatalmak számára járhat az egyik legnagyobb haszonnal a kiberhadviselés folytatása. Egyes országok esetében rendelkezésre álló stratégiai dokumentumok betekintést nyújtanak az adott államok biztonsági percepcióiba, és jelzik, hogy milyen hozzáállásra számíthatunk tőlük a kiberhadviselés terén. Az USA, Kína és Oroszország azért is tekinthetők a legfontosabb szereplőknek a kibertérben, mert ezen országok rendelkeznek a legszélesebb körű és legkifinomultabb képességekkel, és minden bizonnyal ők szolgálnak majd követendő példaként azok számára, akik szintén ki szeretnék majd terjeszteni tevékenységüket a kibertérre.<sup>5</sup>

A NATO a folyamatosan változó, összetett biztonsági környezetre tekintettel 2016 júliusában ismerte el a kibertert mint olyan műveleti tér, ahol a Szövetségnek képesnek kell lennie megvédeni magát, éppen úgy, ahogy földön, vízen vagy levegőben.<sup>6</sup> Ebben a fejleményben az is közrejátszott, hogy Washington korábban jelezte, Peking és Moszkva elrettentéséhez sokkal erősebb kibervédelemre lesz szükség, ennek érdekében pedig az USA kész a Szövetség számára biztosítani aktív kibervédelmi képességeit. Az Egyesült Királyság is határozottabb kibervédelmi politikát hirdetett, kijelentve, hogy London nem hagyja válaszcsepapás nélkül egy külföldi kormányokhoz köthető, az ország kritikus infrastruktúrája elleni kibertámadást.<sup>7</sup> Az USA és az Egyesült Királyság mellett még Németország és Franciaország is megerősítette elkötelezettségét az offenzív kiberképességek kifejlesztése mellett. E négy, hasonló értékeket és érdekeket képviselő ország a NATO-szövetségen belül is egyfajta kiberbiztonsági közösséget alkot, mindazonáltal ezen a téren is egyértelműen az Egyesült Államoké a vezető szerep. Az USA adott ki először kiberbiztonsági stratégiát még 2003-ban, majd hat évvel később, 2009-ben követte Washington példáját az Egyesült Királyság, Németország és Franciaország pedig csak 2011-ben adták ki saját kiberbiztonsági stratégiai dokumentumaikat. Ennek fényében tehát nem beszélhetünk összehangolt stratégiaalkotási folyamatról. Ez a négy NATO-tagállam hasonló értékeket és érdekeket képvisel, a kiberbiztonsági fenyegetések értékelésével kapcsolatban azonban van némi eltérés közöttük. Az USA, az Egyesült Királyság és Németország ugyanis a „lator államokat” látja a fő kiberfenyegetéseknek, míg Franciaország elsősorban a nem állami szereplőket, például a kiberterroristákat. Az ellenfél egységes megítélésének hiányában viszont a négy ország kiberbiztonsági közössége is éretlen marad.<sup>8</sup>

<sup>4</sup> Sanjay Goel: National cyber security strategy and the emergence of strong digital borders. *Connections*, 19. (2020), 1. 74–76.

<sup>5</sup> Brian M. Mazanec: Constraining norms for cyber warfare are unlikely. *Georgetown Journal of International Affairs*, 17. (2016), 3. 103.

<sup>6</sup> NATO: *NATO cyber defence fact sheet*. [online], July 2016. Forrás: nato.int [2020. 11. 23.]

<sup>7</sup> Sinan Ülgen: *A lack of cyber norms threatens Western democracies*. [online], 2016. 12. 14. Forrás: carnegieeurope.eu [2020. 11. 23.]

<sup>8</sup> A. Tumkevič: Uncertain security community: Building Western cyber-security order. *Journal of Information Warfare*, 17. (2018), 1. 74–86.

A 21. század egyik legnagyobb kihívása az egyének és az államok számára is az információk és az adatok védelme. Az informatikai biztonság szerepe tíz évvel ezelőtt talán még nem volt olyan jelentős, mint napjainkban, az azonban már 2012-ben is látható volt, hogy egy olyan „kiberprobléma” van kibontakozóban, amelynek lényege, hogy technikai, politikai és társadalmi dimenziók összefonódásával egy olyan, folyamatosan fejlődő, összetett adaptív informatikai rendszer (*Complex Adaptive System* – CAS) jött létre, amelyre nincs egyszerű megoldás, csupán evolúciójának alakítására és befolyásolására van lehetőségünk.<sup>9</sup> Az internet mára gyakorlatilag a világ digitális idegrendszerévé fejlődött, azonban még mindig megvannak a maga gyermekbetegségei. A kiberbiztonság egyik legfőbb kihívását pedig éppen az az adottsága jelenti, hogy egy gyorsuló fejlődési folyamatban minden védekezési stratégiát egy a körülményekhez alkalmazkodott támadási technika követ, és fordítva.<sup>10</sup> A támadók tehát egyre kifinomultabb módszereket alkalmaznak, és ezért nagy kihívás velük lépést tartani.<sup>11</sup>

Jelen tanulmány célja egy rövid, de átfogó globális kiberbiztonsági kitekintést adva felhívni a figyelmet a téma aktualitására és jelentőségére, majd ismertetni a kibertér szereplőinek kibertevékenységét jellemző sajátosságokat. A környezeti értékeléshez és a fenyegetések felméréséhez vállalati jelentések, kormányzati dokumentumok és médiabeszámolólok szolgáltathatnak forrást. Az Egyesült Államok vezető szerepéből fakadóan nagyobb számban állnak rendelkezésre amerikai források a téma iránt érdeklődők számára, míg Oroszország és Kína esetében számottevően kevesebb nyilvánosan elérhető információra támaszkodhatunk. A nagyhatalmak stratégiai célkitűzéseinek, kiberképességeinek és tevékenységének bemutatását követően Irán és a világ legtöbb kiberkatonájával rendelkező Észak-Korea is sorra kerül. A tanulmány végül következtetések levonásával zárul.

## A globális kiberbiztonsági környezet értékelése és a fő fenyegetések

A Microsoft 2005 óta a minden ősszel megjelenő digitális védelmi jelentésében (*Digital Defense Report*) foglalja össze az aktuális kiberbiztonsági trendeket. A legfrissebb, 2020 szeptemberében kiadott jelentésében az amerikai technológiai óriás a kiberbiztonsági fenyegetések egyre fokozódó kifinomultságára figyelmeztetett, kiemelve, hogy a támadók egyre nehezebben azonosítható és felderíthető technikákat alkalmaznak, amelyekkel még a legfelkészültebb célpontokat is képesek sikerrel támadni. A felmérésük eredményeit összefoglaló blogbejegyzésében Tom Burt, a Microsoft ügyfélbiztonságért felelős alelnöke külön kiemelte az új felderítési technikákat alkalmazó állami szereplőket, akik így már kiemelt fontosságú célpontokat is veszélyeztetnek. Mindemellett azzal is számolnunk kell,

<sup>9</sup> A Komplex Adaptív Rendszer (CAS) definíciója John Holland szerint olyan rendszerek, amelyeknek nagyszámú komponense vagy szereplője van, amelyek egymással interakcióban vannak és adaptálódnak vagy tanulnak. John H. Holland: Studying complex adaptive systems. *Journal of Systems Science and Complexity*, 19. (2006), 1. 1.

<sup>10</sup> A kibertérben megjelenő fenyegetésekről és a védelem kérdésköréről – beleértve az EU, a NATO és a nemzetek, köztük Magyarország stratégiai és jogszabályi erőfeszítéseit – bővebben lásd Kovács László: *A kibertér védelme*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.

<sup>11</sup> Oliver Wyman Forum Team: *Why is cybersecurity so hard – and getting harder? What can be done?*. [online], 2019. 09. 18. Forrás: oliverwymanforum.com [2021. 05. 30.]

hogy a vállalatokat támadó bűnözői csoportok az infrastruktúrájukat a virtuális felhőbe költöztetve igyekeznek elrejtőzni a hétköznapi szolgáltatók és szereplők között, és új módszereket fejlesztettek ki a zsarolóvírusokkal szemben sérülékeny rendszerek felkutatására. Az elkövetők láthatóan jobban preferálnak egyes technikákat, mint például a felhasználónevek és jelszavak megszerzését takaró *credential harvesting* és a gyakorlatilag váltságdíj megfizetését követelő zsarolóvírusok, azaz *ransomware* alkalmazását. Mindeközben egyre inkább középpontba kerülnek a támadásoknak leginkább kiszolgáltatott és igen sebezhető *IoT- (Internet of Things)* eszközök is, amelyeket 2020-ban 35%-kal nagyobb arányban ért támadás a megelőző évhez képest.<sup>12</sup>

A Microsoft jelentése azt is megállapította, hogy 2020 márciusában jelentősen megugrott a Covid-19-járvánnyal kapcsolatos adathalász támadásoknak a száma, ami jól mutatja, hogy a kibertér ártó szándékú szereplői igyekeznek kihasználni a világjárvány kapcsán fokozódott információéhséget, az otthoni munkavégzésre való tömeges áttérés és a távoktatás bevezetése miatt nagymértékben megnövekedett online eszközhasználatban rejlő lehetőséget. Mindemellert az amerikai vállalat szakemberei 16 állami szereplőhöz köthető, a koronavírus-járvány elleni védekezésben érintett felhasználókkal szembeni adathalász kísérletet, illetve támadást azonosítottak. A pandémiához köthető támadások főleg állami egészségügyi intézményeket, valamint a vakinakutatásban közreműködő tudományos szervezeteket és kereskedelmi szereplőket vettek célba a munkavállalóik és informatikai infrastruktúrájuk feltérképezése céljából.<sup>13</sup>

Az adatok és a tapasztalatok alapján a Microsoft három területet határozott meg a kiberbiztonságon belül, amelyek a biztonsági környezet értékeléséhez is alkalmazhatók számunkra. Ez a három terület pedig a kiberbűnözés, az állami szereplők és a távmunka. A kiberbűnözők a sikerességük érdekében folyamatos innovációra kényszerülnek, motivációjuk lehet gazdasági vagy politikai hátterű is, tevékenységük pedig akár globális szintű.<sup>14</sup> A kiberbűnözőkre is jellemző az opportunizmus, így a világjárvány által az emberekben kiváltott félelem és a járványkezelés során jelentkezett zavarok kitűnő alkalmat kínáltak számukra többek között olyan adathalász-támadások végrehajtására, mint például az Egészségügyi Világszervezet nevében küldött elektronikus levelek, amelyekben ártalmas linkeket és csatolmányokat helyeztek el adatlopás és kártékony programok futtatása céljából.<sup>15</sup>

Az állami szereplők esetében olyan kibertámadásokról beszélünk, amelyek egy adott országhoz és annak nemzeti érdekeihez köthetők, így ezek általában a legkomolyabb fenyegetést jelentik a kiberbiztonsági közösség szerint, már csak azért is, mert általában stratégiai célt szeretnének elérni. Ennek értelmében gyakorlatilag a legelszántabb szereplőkről van szó, akik akár igen jelentős időt, továbbá komoly mértékű anyagi és egyéb erőforrásokat is készek felhasználni műveleti céljaik elérése érdekében. Támadó tevékenységüket

<sup>12</sup> Tom Burt: *Microsoft report shows increasing sophistication of cyber threats*. [online], 2020b. 09. 29. Forrás: [blogs.microsoft.com](https://blogs.microsoft.com) [2020. 11. 08.]

<sup>13</sup> Tom Burt: *Protecting healthcare and human rights organizations from cyberattacks*. [online], 2020a. 04. 14. Forrás: [blogs.microsoft.com](https://blogs.microsoft.com) [2020. 11. 08.]

<sup>14</sup> Microsoft: *Microsoft Digital Defense Report*. [online], 2020. 09. 5. Forrás: [microsoft.com](https://microsoft.com) [2020. 11. 08.]

<sup>15</sup> Sergiu Gatlan: *World Health Organization warns of coronavirus phishing attacks*. [online], 2020. 02. 17. Forrás: [bleeping-computer.com](https://bleeping-computer.com) [2020. 11. 08.]

többnyire a képességeiket folyamatosan fejlesztő, az adott feladatra létrehozott csoportokkal hajtják végre, amelyek képesek új eljárásokat, technikákat kifejleszteni és alkalmazni. Ezeknek az állami szereplőknek a támadótevékenységét beazonosítani, nyomon követni és kivédeni az egyik legnehezebb kihívás a szakértők számára.<sup>16</sup> A Microsoft jelentése szerint az államokhoz köthető kibertámadások 52%-a oroszországi, 25%-a iráni, 12% kínai, 11% észak-koreai vagy egyéb eredetű. A célországok között pedig 69%-kal az első helyen az Egyesült Államok, 19%-kal a másodikként az Egyesült Királyság, harmadik helyen 5%-kal Kanada, majd 5%-kal Dél-Korea és 3%-kal Szaúd-Arábia szerepel.<sup>17</sup> Oroszország tevékenysége elsősorban újságírókat, egyetemeket, politikai és kormányzati szerveket érint, de a célpontok között megtalálhatók külügyminisztériumok, nagykövetségek, telekommunikációs cégek, internetszolgáltatók, katonai szervezetek, kutatóintézetek és más szélsőséges csoportok is. Az iráni eredetű kibertámadások az energiaszektort, a védelmi ipart, a nem kormányzati szervezeteket, kormányokat, segély- és jogvédő szervezeteket, illetve a magánlevelezést is támadják.<sup>18</sup> Az államokhoz köthető kibertámadások 2019 júliusa és 2020 júniusa között 90%-ban nem a kritikus infrastruktúrák ellen irányultak, hanem elsősorban nem kormányzati szervezetek (32%), szakmai szolgáltatások (31%), kormányzati szervek (13%), nemzetközi szervezetek (10%), információtechnológiai cégek (7%) és felsőoktatási intézmények (7%) ellen. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy ugyanebben az időszakban a kritikus infrastruktúrákat ért támadásoknak a 60%-a volt állami szereplőkhöz köthető. A tapasztalatok szerint az államok által végrehajtott kibertámadásoknak rendszeresen kerülnek a célkeresztjébe fontos események, például választási kampányok, olimpiai játékok, illetve az állami szereplők is igyekeznek előnyt kovácsolni a Covid-19-világjárvány által kiváltott zűrzavarból. A stratégiai céltól eltekintve, az államokhoz köthető kibertámadások műveleti célja többnyire az információszerzés (kémkedés), de előfordul a működészavar kiváltása, illetve a károkozás is.<sup>19</sup>

#### Támadási technikák, fogalommagyarázat

A különböző közbeékelődéses támadásokkal, adathalászattal és egyéb módszerekkel a támadók gyakori célja minél több *felhasználói fiókot összegyűjteni* (credential harvesting) a hozzájuk tartozó azonosító-jelszó párosokkal későbbi újrafelhasználás céljából.

*Rosszindulatú szoftver (malware)* bármely program, amit szándékos károkozás céljával hoztak létre. Számos különböző fajtája ismert, mint például a számítógépes vírusok, férgek, trójai programok, zsarolóvírusok, kémprogramok, reklámprogramok és ijesztőprogramok.

A *zsarolóvírus (ransomware)* olyan kártékony szoftver, amely titkosítja a fertőzött eszközön tárolt adatokat annak érdekében, hogy a személyes vagy éppen üzleti adatokért cserébe pénzt csaljon ki a tulajdonostól.

A *dolgok internete (Internet of Things, IoT)* kifejezés alatt olyan dolgok hálózatát értjük, amelyek különböző beágyazott érzékelőkkel, szoftverekkel és egyéb technológiákkal vannak felszerelve abból a célból, hogy az interneten keresztül kapcsolatba lépjenek és adatot cseréljenek más eszközökkel.

A *jelszósórás (password spray)* olyan támadás, amely során az elkövetők több felhasználói fiókhoz igyekeznek hozzáférni mindössze néhány gyakran használt jelszó kipróbálásával. Ezzel szemben a hagyományos „nyers erő” (brute force) avagy „teljes kipróbálás módszerével” a támadók egyetlen felhasználói fiókhoz szándékoznak hozzáférést szerezni sok lehetséges jelszó kipróbálásával.

<sup>16</sup> Az államokhoz köthető kiberfenyegetések jelentőségéről bővebben lásd Gregory Conti – Robert Fanelli: How could they not: Thinking like a state cyber threat actor. *The Cyber Defense Review*, 4. (2019), 2. 50–58.

<sup>17</sup> Microsoft (2020) i. m. 41–42.

<sup>18</sup> Microsoft (2020) i. m. 44.

<sup>19</sup> Microsoft (2020) i. m. 46–49.

A *céltartalmú adathalászat (spear phishing)* során a támadók nem véletlenszerűen választják ki a lehetséges áldozatokat, hanem ismert csoportokat céloznak és specifikus, akár személyre szabott üzenetekkel próbálkoznak. Az adathalász támadások leggyakoribb célja az adatlopás, azonban szervezett bűnözői csoportoknak szándékában állhat akár kártékony szoftverek telepítése is az áldozat számítógépére.

A *DDoS támadás* célja, hogy a célszolgáltatás elérhetetlenné váljon a több forrásból, azonos időben érkező hálózati forgalom által túlterhelődő eszközök miatt.

*Fejlett, folyamatos fenyegetés (Advanced Persistent Threat – APT)* alatt olyan rejtőzködő állami vagy nem állami bűnözői csoportokat értünk, amelyek magas szintű szervezethez, rendkívül kifinomult módszerekkel szereznek hozzáférést informatikai rendszerekhez, és képesek hosszabb időtartamon keresztül észrevétlenül maradni.<sup>20</sup>

A *hátsó ajtó (backdoor)* olyan, szándékosan akár előre beépített jelszó, esetleg programhiba vagy utólag elhelyezett önálló program, amely a szokásos azonosítást és engedélyezést megkerülve korlátlan és ellenőrizetlen hozzáférést biztosít az adott rendszerhez.

Az utóbbi évek egyik legjelentősebb munkaerőpiaci változása, hogy az infokommunikációs technológiák fejlődésével egyre több olyan munkalehetőség jelenik meg, amelyet a munkavállaló gyakorlatilag a világon bárholnan végezhet. A távoli munkavégzés növekvő trendje az utóbbi években folyamatos volt, azonban 2020-ban a Covid-19-világjárvány jelentős mértékben felgyorsította ezt a folyamatot azáltal, hogy számos vállalatot kényszerített az otthoni munkavégzés azonnali elrendelésére.<sup>21</sup> A „*home office*” tömeges mértékű és sürgős bevezetése azonban érthető módon újabb kiberbiztonsági kihívásokat is hozott magával, hiszen ideális esetben a távoli munkavégzés feltételeinek biztosítása a Microsoft úgynevezett *Zero Trust* kezdeményezéshez hasonló, vagy annak megfelelő felkészülést igényel, amelynek lényege, hogy az adott cég hálózatának üzemeltetői minden hozzáférési kísérletet potenciálisan támadó jellegűnek tekintenek, így a hálózatot az óvatosságból feltétlenül szükséges bizalmatlanságra alapozva működtetik.<sup>22</sup>

Napjainkban már az asztali és a hordozható számítógépek is visszaszorulóban vannak, helyüket fokozatosan átveszik az okostelefonok és a táblagépek. A GSM Szövetség (*Global System for Mobile Communication Association – GSMA*) idén kiadott mobilpiaci jelentése (*The Mobile Economy 2020*) szerint számos mérföldkövet ért el az iparág 2019–2020 folyamán. Felmérésük szerint a világ népességének kétharmada rendelkezik mobiltelefon-előfizetéssel és 65% az okostelefonok aránya. Jelenleg még a 4G technológia az uralkodó, azonban a GSMA előrejelzése szerint az 5G kapcsolatok száma gyors iramban és jelentősen fog növekedni a következő években. Az új 5G technológia nyújtotta előnyök, különösképpen a rendkívül alacsony jelkésleltetés és megnövekedett sávzélesség jelentős mértékben segítheti eddig elképzelhetetlennek tűnő termékek és szolgáltatások létrejöttét. Mindez egyben azt is jelenti, hogy az iparágak számos új kihívással kell szembenéznie. A GSMA felmérésben részt vevő vállalatok 46%-a szerint a biztonsági követelmények és az adatvédelmi elvárások jelentős kihívást támasztanak a cégekkel szemben, és hátráltathatják az IoT-eszközök

<sup>20</sup> A kutatók által elemzett incidensek hasonlósága alapján elkülöníthető csoportokat jelölik a szakemberek egy APTx elnevezéssel, ahol x a csoport sorszáma. Emellett gyakran adnak a kutatók fantázianevet a vizsgált csoportoknak. Így fordulhat elő, hogy a nyilvánosság akár több különböző néven is találkozhat ugyanazzal a csoporttal, mint például az APT31 csoport egyik fantázianéve a ZIRCONIUM.

<sup>21</sup> Radmilla Suleymanova: *As new wave of COVID-19 cases hits, remote work becomes the norm.* [online], 2020. 10. 18. Forrás: aljazeera.com [2020. 11. 09.]

<sup>22</sup> Mark Simos: *Zero Trust strategy – what good looks like.* [online], 2019. 11. 11. Forrás: microsoft.com [2020. 11. 09.]

terjedését, ezért az 5G beruházások egyik legfontosabb prioritása a telekommunikációs hálózatok biztonságának fejlesztése.<sup>23</sup>

## Az Amerikai Egyesült Államok kiberbiztonsági stratégiája és képességei

2007-ben Észtország egy hetekig tartó kibertámadásnak esett áldozatául, amelyet követően egyre többen szorgalmazták a kiberbiztonsági problémák kezelésére a katonai megoldások alkalmazását. Az észtországi támadások hatására a NATO 2008-ban elkezdte kidolgozni kibervédelmi politikáját és fejleszteni képességeit egy kibervédelmi kiválósági központ létrehozásával, amelynek 2010 óta Magyarország is teljes jogú tagja.<sup>24</sup> Majd ezt követően, a kilencnapos orosz–grúz háború során Grúzia vált az észtországihoz hasonló kibertámadások célpontjává.<sup>25</sup> Az Egyesült Államokban ekkor már több szakértő számára világossá vált, hogy valójában már évek óta kiberfegyverkezési verseny zajlik, amelyben az USA sem maradhat le, és 2009-ben létre is hozták a kiberhadviselésért felelős parancsnokságot (USCYBERCOM). Szintén 2009-ben vált ismertté a világ számára a Stuxnet létezése, amely gyakorlatilag az első, kormányokhoz (minden bizonnyal az USA-hoz és Izraelhez) köthető digitális fegyvernek tekinthető, amelyet az iráni atomprogram lelassítása érdekében hoztak létre.<sup>26</sup>

2013-tól az amerikai Nemzeti Hírszerzési Igazgató (*Director of National Intelligence*), James Clapper rendszeresen a kiberfenyegetést nevezte meg, mint első számú stratégiai szintű fenyegetést az Egyesült Államok számára, ezzel pedig 2001. szeptember 11. óta első alkalommal szorult vissza az első számú biztonsági fenyegetés helyéről a terrorizmus.<sup>27</sup> 2015-ben az amerikai hírszerző szervek az államokhoz köthető kibertámadásokat és a kiberbűnözők tevékenységét is az Egyesült Államokra leselkedő legnagyobb fenyegetéseként értékelték, az állami szereplők között nevesítve Oroszországot, Kínát, Iránt és Észak-Koreát, de az orosz fenyegetést jelölték meg a legnagyobbknak.<sup>28</sup> A kibertérben már évek óta folytatnak állami és nem állami szereplők kártékony kibertevékenységeket az Egyesült Államok ellen világszerte, részben azért, hogy próbára tegyék az USA és a nemzetközi közösség tűrőképességét. Ezek a kibertámadások lehetővé tehetik az ellenséges aktorok számára, hogy hozzáférést szerezzenek védett adatokhoz, fennakadásokat okozzanak egyes szervezetek működésében, de akár katonai műveleti célokat is szolgálhatnak. A nem állami szereplőket illetően megjegyzendő, hogy az Iszlám Állam is a kibertér adta lehetőségeket

<sup>23</sup> GSMA: *The Mobile Economy 2020*. [online], 2020. 03. 11. Forrás: gsma.com [2020. 11. 15.]

<sup>24</sup> Kovács (2018) i. m. 147.

<sup>25</sup> John Markoff: *Before the gunfire, cyberattacks*. [online], 2008. 08. 12. Forrás: nytimes.com [2020. 11. 22.]

<sup>26</sup> Mark Clayton: *The new cyber arms race*. [online], 2011. 03. 07. Forrás: csmonitor.com [2020. 11. 22.]

<sup>27</sup> Mark Hosenball – Patricia Zengerle: *Cyber attacks leading threat against U.S.: spy agencies*. [online], 2013. 03. 12. Forrás: reuters.com [2020. 11. 14.]

<sup>28</sup> Guy Taylor: *James Clapper, intel chief: Cyber ranks highest on worldwide threats to U.S.* [online], 2015. 02. 26. Forrás: washingtontimes.com [2020. 11. 14.]; Aaron Boyd: *DNI Clapper: Cyber bigger threat than terrorism*. [online], 2016. 02. 04. Forrás: federaltimes.com [2020. 11. 14.]

használja ki harcosok toborzására és a propagandájának terjesztésére, miközben deklarált céljuk lett támadó jellegű kiberképességek megszerzése is.<sup>29</sup>

## Koncepció, célok, lehetőségek, eszközök

Az amerikai Védelmi Minisztérium (*Department of Defense* – DoD) utoljára 2015 áprilisában adta ki a Kiberbiztonsági Stratégiáját, amelynek előszavában Ashton Carter akkori védelmi miniszter emlékeztet rá, hogy az Egyesült Államokban számos kritikus fontosságú szolgáltatás biztosítása gyakorlatilag az internetes hálózatoktól és a kibertérben tárolt adatoktól függ, ez a fajta kiszolgáltatottság pedig valamennyiünk számára veszélyt jelent a valós kiberbiztonsági fenyegetések révén. Napjainkban már állami és nem állami szereplők egyaránt olyan kibertámadások végrehajtására készülnek, amelyek képesek az Egyesült Államok kritikus infrastruktúrájának működésében fennakadást vagy akár maradandó károkat is okozni, valamint amerikai szellemi tulajdont ellopni, ezzel is aláásva az USA technológiai és katonai fölényét. Mivel a DoD feladata az ország területének és érdekeinek a védelme, a kibertámadások elleni védekezés is elsősorban a Pentagonhoz tartozik. A kiberstratégia célja a kibերerők és a kibervédelem fejlesztése a Védelmi Minisztérium számára meghatározott három területen, amelyek közül az első a hálózatok, rendszerek és információk védelme; a második az ország területének és az amerikai nemzeti érdekek védelme a jelentős kibertámadásokkal szemben; a harmadik pedig a műveletek támogatása. Az Egyesült Államok elkötelezett egy nyílt, biztonságos, interoperábilis és megbízható internet mellett, amely az amerikai értékekkel (véleménynyilvánítás szabadsága, magánélet, kreativitás, innováció) összhangban biztosítja a prosperitást, a közbiztonságot, a kereskedelmi kapcsolatok és az információáramlás szabadságát.<sup>30</sup>

Az amerikai kiberstratégia az államokhoz köthető kibertámadásra a legfőbb példaként említi azt az esetet, amikor 2014-ben Észak-Korea minden bizonnyal *Az Interjú* című vígjáték miatti megtorlásként – amelyben két amerikai újságíró Kim Dzsongun észak-koreai vezető meggyilkolásával bíz meg a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) – támadást hajtott végre a Sony Pictures Entertainment ellen, működésképtelenné téve több ezer számítógépet, és hozzáférést szerezve a Sony bizalmas üzleti információihoz, köztük még meg nem jelent filmek digitális másolataihoz, alkalmazottak és hírességek adataihoz.<sup>31</sup> A stratégia megjegyzi, hogy a kibertámadások politikai célú alkalmazásának növekedése veszélyes trend a nemzetközi kapcsolatok terén, így az Egyesült Államoknak számolnia kell annak a folyamatosan fokozódó lehetőségével, hogy konfliktus esetén kibertámadások célpontja lehet az amerikai vagy a szövetséges országok kritikus infrastruktúrája, katonai hálózatok, ipari létesítmények vezérlőrendszerei. A stratégiai szintű támadások mellett a fejlett technológiával rendelkező támadók képesek lehetnek például akár egészségügyi intézmények adatbázisaihoz is hozzáférést szerezni, ott pedig dokumentációkat módosítani,

<sup>29</sup> International Telecommunication Union: *US Department of Defense Cyber Strategy*. [online], 2015. 04. 9. Forrás: itu.int [2020. 11. 13.]

<sup>30</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. előszó 1.

<sup>31</sup> Emily Van Der Werff – Timothy B. Lee: *The 2014 Sony hacks, explained*. [online], 2015. 06. 03. Forrás: vox.com [2020. 11. 13.]



hogy egy konkrét személy egészségét és biztonságát veszélyeztessék. Erre volt példa, amikor 2020 szeptemberében egy az Egyesült Államokban országszerte az egyik legtöbb kórházat üzemeltető cég informatikai rendszerét érte éppen egy hétvégén kibertámadás, ami több mint 400 helyszínen okozott fennakadásokat, ezért az egészségügyi személyzetnek papír és toll használatával kellett vezetnie az egészségügyi dokumentációt és végezni a gyógyszerelést.<sup>32</sup> Egy ilyen komoly kibertámadás pedig súlyos biztonsági fenyegetést jelenthet az Egyesült Államok számára, hiszen akár halálos áldozatokhoz is vezethet,<sup>33</sup> anyagi károkat okozhat, politikai célokat hiúsíthat meg vagy gazdasági érdekeket sérthet. Ennek a fenyegetésnek az elhárításában a kormányzatoknak, vállalatoknak és a szervezeteknek is meg van a felelőssége, amennyiben nem mérik fel helyesen a kockázatokat és nem invesztálnak megfelelő mértékben a kiberbiztonságba és a kibervédelmi képességek fejlesztésébe.<sup>34</sup>

A DoD a kollektív biztonság növelése és az amerikai érdekek védelme érdekében a digitális téren kívül is tevékenykedik, többek között például információmegosztási együttműködést és szoros koordinációt tart fenn valamennyi kormányzati szervvel, köztük például a Belbiztonsági Minisztériummal (DHS) és a Szövetségi Nyomozó Irodával (FBI). Ennek az együttműködésnek ma már szerves részét képezik a kongresszus által 2013-ban elfogadott *Cyber Warrior Act* keretében minden államban a Nemzeti Gárda szervezeti keretén belül létrehozott kiberbiztonsági és hálózati incidens kezelő csoportok (*Cyber and Network Incident Response Team*).<sup>35</sup> 2015 óta pedig a Nemzeti Gárda által létrehozott kibermisziós csoportok (*Cyber Mission Teams*) is részesei a katonai és a civil együttműködésnek a kritikus infrastruktúrák kibervédelme érdekében.<sup>36</sup> Megjegyzendő, hogy a kritikus infrastruktúrák védelméért felelős DHS a Kiberbiztonsági és Infrastruktúra Biztonsági Ügynökség (CISA) részeként működteti a kiberfenyegetésekkel kapcsolatos információk értékeléséért felelős Számítógépes Sürgősségi Készletű Csoportot (US-CERT), amely egyben az informatikai incidensek figyelését, a sérülékenységek vizsgálatát, riasztások kiadását és az incidensek kezelésének koordinálását is végzi.<sup>37</sup>

A magánszektor főszereplői és a Pentagon között elengedhetetlen a szoros együttműködés, hiszen a Védelmi Minisztérium az informatikai hálózatának működtetése, a kiberbiztonsági szolgáltatások és a kutatás-fejlesztés terén is a magánvállalatokra van utalva. A kibertérben a védelem első vonala az informatikai hálózatok több mint 90%-át birtokló és üzemeltető magánszektor, ezért az érintett vállalatoknak prioritásokat kell felállítani és folyamatosan biztonsági fejlesztéseket kell végezniük a kritikus fontosságú hálózatok

<sup>32</sup> Kevin Collier: *Major hospital system hit with cyberattack, potentially largest in U.S. history*. [online], 2020. 09. 28. Forrás: nbcnews.com [2020. 11. 15.]

<sup>33</sup> 2020 szeptemberében egy düsseldorfi kórház informatikai rendszerét támadták meg kiberbűnözők egy zsarolóvírussal, az incidens során pedig egy a kórházban ápolat beteg életét veszítette, miután a számítógépek használhatatlansága miatt nem kaphatta meg időben a szükséges kezelést. Ez az eset volt az első, hogy kibertámadás vezetett egy ember halálához, noha a könnyű célpontoknak számító egészségügyi intézményeket gyakran éri támadás. Melissa Eddy – Nicole Perloth: *Cyber attack suspected in German woman's death*. [online], 2020. 09. 18. Forrás: nytimes.com [2020. 11. 15.]

<sup>34</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. 2.

<sup>35</sup> H. R. 1640 – Cyber Warrior Act of 2013. 113<sup>th</sup> Congress (2013–2014). [online], 2013. 04. 18. Forrás: congress.gov [2020. 11. 15.]

<sup>36</sup> A Nemzeti Gárda kiberbiztonsági és kibervédelmi szerepéről bővebben lásd Brian Claus et alii: *Using the oldest military force for the newest national defense*. *Journal of Strategic Security*, 8. (2015), 4. 1–22.

<sup>37</sup> Department of Homeland Security, CISA: *US-CERT, United States Computer Emergency Readiness Team*. [online], DHS Info Sheet. Forrás: us-cert.cisa.gov [2020. 11. 22.]

és adatok védelme érdekében. Ahogy maga az amerikai kiberstratégia is megjegyzi, a kibertámadások túlnyomó többsége viszonylag csekély mértékű anyagi és technikai ráfordítással is megoldható, ezek azonban gyakorlatilag nélkülözhetetlenek.<sup>38</sup>

Meg kell még jegyezni továbbá, hogy a DoD a kiberbiztonság növelése és a kibervédelmi műveletek kapacitásának fejlesztése érdekében külföldön is törekszik szövetségi és partnerségi kapcsolatokat kialakítani, koalíciókat létrehozni. A Pentagon igyekszik közreműködni abban, hogy az Egyesült Államok szövetségesei helyesen fel tudják mérni a digitális fenyegetések jelentőségét és ki tudják építeni a számítógép-hálózataik és adataik védelméhez szükséges képességeket. Mindemellett a partnerországok is rendelkezhetnek az USA számára is fontos, kiegészítő képességekkel. Az Egyesült Államok jelenleg az „Öt szem” szerződés partnerországaival, azaz a Nagy-Britannia, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland hírszerzéseit tömörítő csoporttal van szoros együttműködésben, de az amerikai Védelmi Minisztérium közel-keleti, csendes-óceáni és európai országokkal is együttműködik a kiberbiztonsági környezet megértése és a védelmi képességek fejlesztése érdekében.<sup>39</sup>

Az amerikai haderő kibertérre utaltsága még 2011-ben kényszerítette rá a védelmi minisztert, hogy a kibertérrel is műveleti térnek nyilvánítsa. Mivel a DoD feladatai közé tartozik, hogy a saját informatikai hálózatainak (*Department of Defense Information Network* – DoDIN) a védelmét biztosítsa az esetleges támadásokkal szemben – valamint, hogy felkészüljön azok helyreállítására, amennyiben a biztonsági óvintézkedések kudarcot vallának –, ennek érdekében gyorsreagálású képességeket is kifejlesztett, amelyek segítségével a sérülékenységek kijavíthatók, a károk pedig mérsékelhetők. A hálózatok biztonságos működése mellett a Pentagonnak készen kell állnia az Egyesült Államok és érdekeinek a jelentős következményekkel járó kibertámadásokkal szembeni védelmére, szükség esetén kiberműveletek végrehajtására egy készülődő vagy már folyamatban lévő támadás elhárítása érdekében. Továbbá képesnek kell lennie katonai műveletek integrált kiberképességekkel történő támogatására is.<sup>40</sup> Utóbbit illetően a Védelmi Minisztérium kiberbiztonsággal foglalkozó állományából kiemelt szerepet élvez a 2012-ben megalapított, 2013-tól pedig az amerikai fegyveres erőkbe integrált,<sup>41</sup> 6200 főt számláló Kiber Missziós Erő (*Cyber Mission Force* – CMF), amelynek operátorait 133 csoportba szervezték. Ezek között van a hagyományos védelmi intézkedésekért felelős csoport, van a komoly következményekkel járó kibertámadásokkal szembeni védekezéssel foglalkozó, és van harcoló missziós erő is, amelyek képesek katonai műveletek támogatására.<sup>42</sup>

## Állandó fenyegetettség és megújulási kényszer

A kibertérben a fő kockázatokat továbbra is az ártalmas szoftverek (*malware*) jelentik, amelyekkel kapcsolatban az amerikai kiberstratégia megjegyzi, hogy a potenciális támadóknak nem szükséges hatalmas pénzüsségeket fordítani a támadó képesség kifejlesztésére.

<sup>38</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. 5.

<sup>39</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. 4.

<sup>40</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. 3–5.

<sup>41</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. 6–7.

<sup>42</sup> DoD Fact Sheet: *Cyber Mission Force*. [online], 2020. 02. 10. Forrás: arcyber.army.mil [2020. 11. 14.]

Egy állam, egy nem állami szereplő vagy akár egy magánszemély is bármikor vásárolhat komoly károkozásra alkalmas programokat a feketepiacon, ahogy más képességeket is. Mindemellett az államok és a nem állami szereplők esetében is jellemző gyakorlat, hogy jól fizetett információbiztonsági szakértőket bíznak meg új sérülékenységek felkutatásával és azok kihasználására képes eszközök (*exploit*) kifejlesztésével, ezzel pedig gyakorlatilag egy szabályozatlan nemzetközi piac jött létre, ahol a szereplők adják-veszik a sérülékenységeket és a kibertámadások végrehajtásához szükséges programokat. A Védelmi Minisztérium nem csupán a saját informatikai hálózatát, de az ország kritikus infrastruktúráit is képes kell legyen megvédeni a kibertámadásokkal szemben, amelyek nem csupán károkat okozhatnak, hanem adatszivárgást is eredményezhetnek. A védekezés egyik módja pedig az elrettentési képességek kifejlesztése.<sup>43</sup> A kiberképességek lehetővé tehetik egy államhoz köthető és egy nem állami szereplő számára is, hogy oly módon hajtson végre támadást az Egyesült Államok ellen, hogy az nem eredményez feltétlenül katonai válaszcspást, ugyanakkor komoly fenyegetést jelenthet a nemzeti biztonsági érdekekre, így valamilyen nem katonai választ minden bizonnyal maga után vonhat, például diplomáciai vagy jogi lépéseket, esetleg gazdasági szankciók bevezetését.<sup>44</sup>

Az offenzív kiberműveleteket illetően az Egyesült Államokban számos korlátozás mérsékli az egyes képességek hatékony alkalmazhatóságának lehetőségeit. A támadó kiberműveletek többnyire elnöki vagy védelmi miniszteri jóváhagyást igényelnek, és ez vészhelyzetek esetére is vonatkozik, miközben ilyen beavatkozások szükségességének eldöntéséhez minden esetben nélkülözhetetlen az illetékes szervek és ügynökségek szoros koordinációja. Mindemellett a gyakorlatban sokszor nem célravezető offenzív jellegű kiberműveletet végrehajtani, mert bár gyorsan kivitelezhető, az előkészítésük és a tervezésük általában időigényesebb a hagyományos katonai műveletek tervezésénél.<sup>45</sup> Ráadásul egy adott támadó kiberművelet többnyire csak egy alkalommal hajtható végre. Ugyanis többször már nem lehet újra ugyanazt az eljárást alkalmazni, mivel az ellenfél azt már megismerhette, így fel is készülhet a támadás kivédésére, akár be is foltozhatja a kihasznált sérülékenységet, és mérsékelheti a támadás hatását is. Mindez azt eredményezi, hogy a parancsnokok vonakodnak ezeknek az „egyszer használatos” támadó képességeknek az alkalmazásától, így viszont idővel használhatatlanná is válnak.<sup>46</sup>

A kiberfegyverekkel szembeni védelem tehát a mai napig elégtelennek tekinthető. Az amerikai Védelmi Minisztérium Védelemtudományi Tanácsának egy 2013-as jelentése már úgy fogalmazott, hogy az Egyesült Államok nem lehet biztos abban, hogy a kritikus fontosságú informatikai rendszereket meg lehet védeni egy jelentős anyagi erőforrásokkal rendelkező ellenfél támadásával szemben.<sup>47</sup> A kibertér titokzatossága és az úgynevezett nul-

<sup>43</sup> Az Egyesült Államok kiberejtentési politikájának egyik fontos kérdése, hogy a „leghangosabb” úgynevezett zero-day típusú sérülékenységeket milyen céllal, milyen döntéshozatali folyamat után és melyik szervezet (hírszerző közösség vagy védelmi minisztérium) vetheti be. Az USA kiberejtentési politikájának hatékonyságáról és a kiberfegyverek paradoxonjáról bővebben lásd Timothy M. Goines: Overcoming the cyber weapons paradox. *Strategic Studies Quarterly*, 11. (2017), 4. 86–111.

<sup>44</sup> International Telecommunication Union (2015) i. m. 9–12.

<sup>45</sup> James E. McGhee: Liberating cyber offense. *Strategic Studies Quarterly*, 10. (2016), 4. 47.

<sup>46</sup> McGhee (2016) i. m. 57.

<sup>47</sup> Department of Defense, Defense Science Board: *Resilient military systems and the advanced cyber threat*. [online], Task Force Report, January 2013. 1. Forrás: nsarchive2.gwu.edu [2020. 11. 18.]

ladik napi (*zero-day*) sérülékenységek létezése a védelmet nagymértékben megnehezítik, ezért más védekezési megoldásokat és stratégiákat tesznek szükségessé, köztük a nemzetközi kiberhadviselési normák esetleges jövőbeni szabályozását, amelyre a kiberfegyverek proliferációjának elkerülése érdekében is szükség lehet.<sup>48</sup>

## Oroszország tevékenysége és információbiztonsági doktrínája

Oroszország, a nyugati országoktól eltérően, egész másként gondolkodik a kiberhadviselésről: a különböző kiberműveleteket a tágabb értelemben vett információs hadviselés részeként értelmezi, beleértve a számítógép-hálózatokat, az elektronikai hadviselést és a pszichológiai vagy információs műveleteket is. Az amerikai döntéshozókhoz képest a Kreml könnyebb szívvel engedélyezi kibertámadások végrehajtását, akár hagyományos katonai műveletek elősegítésére is, továbbá Moszkva előszeretettel működik együtt különböző kiberbűnözői csoportokkal, amelyek könnyen bevethetők és letagadhatók.<sup>49</sup>

Az orosz kibertevékenységben az északkeleti események tekinthetők az első mérföldkőnek a szakértők szerint. 2007-ben egy szovjet emlékmű áthelyezése heves tiltakozásokat váltott ki a helyi orosz kisebbségből. A demonstrációkat egy hónapon át tartó túlterheléses (DDOS) támadás követte, amely eleinte csak az észti szervereket, kormányzati oldalakat és szolgáltatásokat érintette, majd később a pénzügyi intézeteket, híroldalakat sem kímélte, és előfordult, hogy a feltört webhelyeken a támadók saját üzeneteiket helyezték el (*deface*).<sup>50</sup> Hasonló kibertámadásokat hajtott végre Oroszország a grúz kormányzati infokommunikációs infrastruktúra ellen a 2008-as orosz–grúz háború idején.<sup>51</sup>

Újabb fordulatot jelentettek az orosz kibertevékenységekben a dél-ukrajnai Krím-félsziget elcsatolását követő események. A 2013-tól kezdődő kisebb kellemetlenségeket okozó kibertámadások után 2015-ben több órás áramkimaradást idézett elő egy kifinomult kibertámadás az egyik áramszolgáltató három nyugat-ukrajnai elosztóközpontjában. Az események rekonstrukciója alapján a szakértők megállapították, hogy egy jól szervezett és összehangolt támadásról van szó, amelyet több hónapos felderítés előzött meg. A támadás kifinomultsága arra enged következtetni, hogy minden bizonnyal állami vagy katonai irányítás alatt zajlott.<sup>52</sup> A Kovács László és Krasznay Csaba által elemzett amerikai hírszerzési jelentések arra is rámutatnak, hogy Oroszországnak komoly érdeke és lehetősége is volt kibertámadásokkal és álhírekkel világszerte befolyást gyakorolni emberek tömegére a 2016-os amerikai elnökválasztás során.<sup>53</sup>

Oroszország eddigi kiberhadviselési tevékenysége alapján elmondható, hogy Moszkva is készen áll kiberfegyverek alkalmazására a konfliktusok széles körét illetően és számos célpont ellen. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy az amerikai atomfegyverek elítéléséhez

<sup>48</sup> Mazanec (2016) i. m. 106.

<sup>49</sup> Michael Connell – Sarah Vogler: *Russia's approach to cyber warfare*. [online], 2017. 03. Forrás: cna.org [2020. 11. 28]

<sup>50</sup> Joshua Davis: *Hackers take down the most wired country in Europe*. [online], 2007. 08. 21. Forrás: wired.com [2020. 11. 28.]

<sup>51</sup> Markoff (2008) i. m.

<sup>52</sup> Pavel Polityuk: *Ukraine sees Russian hand in cyber attacks against power grid*. [online], 2016. 02. 12. Forrás: reuters.com [2020. 11. 28.]

<sup>53</sup> Kovács László – Krasznay Csaba: „Mert övek a hatalom”: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2017), 3. 3–15.

hasonlóan Oroszország most a poszthidegháborús időszakban ezúttal a kiberfegyverek nemzetközi tiltásának szükségességét hangoztatja, miközben saját maga is ilyen képességek kifejlesztésén fáradozik. Bár a kiberbiztonság és a kiberhadviselés területein az Egyesült Államok rendelkezik a legkifinomultabb eszközzelrendszerrel, Kína kibertevékenysége a leghangosabb, Moszkva pedig talán a leginkább titkolózó.<sup>54</sup>

Oroszország utoljára 2016-ban adott ki információbiztonsági doktrínát, amelyben az internettel, a kommunikációs hálózatokkal, az információs technológiákkal, az információk generálásával és feldolgozásával, illetve az információbiztonsággal foglalkozó entitások kombinációjával azonosítja az információs szférát. Az orosz stratégiai dokumentum az információs fenyegetést különböző tevékenységek és tényezők kombinációjaként értékeli, amelyek kockázatot jelentenek az orosz nemzeti érdekekre nézve az információs szférában. Az információs biztonság pedig a személyek, a társadalom és az orosz állam védelmi állapota a külső és a belső információs fenyegetésekkel szemben, amelynek szavatolására kormányzati szervek hivatottak (információs biztonsági erők). A dokumentum az információs szférában öt nemzeti érdeket határoz meg, és ezek között elsőként említi az alkotmányos emberi és állampolgári jogok és szabadságok biztosítását és védelmét. Ezt követi a kritikus információs infrastruktúra és az integrált telekommunikációs hálózatok működtetése békeidőben és háború esetén egyaránt. Harmadikként szerepel az információs és elektronikus technológiákkal kapcsolatos kutatás-fejlesztés, negyedikként az orosz és a nemzetközi közösség megbízható információkkal történő ellátása Oroszország politikáját illetően, ötödikként pedig egy nemzetközi információs biztonsági rendszer kifejlesztésének elősegítése, a stratégiai partnerségek erősítése és Oroszország információs szuverenitásának védelme.<sup>55</sup>

Az információs fenyegetéseket illetően az orosz doktrína kiemeli, hogy az információs technológiák fejlődésével egyre csak nő az információs fenyegetések száma. Részben azért is, mert egyre több állam fejleszt önálló kiberképességeket, amelyek alkalmasak lehetnek katonai alkalmazásra is. Az orosz doktrína szerint mindemellett a hírszerző szervek is egyre gyakrabban folyamodnak információs és pszichológiai eszközök alkalmazásához, hogy politikai és társadalmi instabilitást idézzenek elő egyes államokban. A dokumentum kiemeli, hogy a külföldi média egyre gyakrabban publikál az orosz politikával kapcsolatosan elfogult megállapításokat tartalmazó anyagokat, az orosz média komoly diszkriminációval néz szembe külföldön, az orosz újságírókat pedig rendszeresen megakadályozzák szakmai kötelességeik teljesítésében. Mindemellett különböző terrorszervezetek és szélsőséges csoportok is igyekeznek kihasználni az információs technológiákban rejlő lehetőségeket, ahogy a számítógéppel elkövetett bűncselekmények száma is növekszik.<sup>56</sup>

Nemzetvédelmi területen az orosz védelempolitika öt kulcsfontosságú területet jelölt meg, ahol kiemelt fontosságú az információbiztonság. Elsőként említi a stratégiai elrettentést és a katonai konfliktusok megelőzését, másodikként az orosz fegyveres erők információs rendszereinek fejlesztését, harmadikként az információs fenyegetések felderítését

<sup>54</sup> Mazanec (2016) i. m. 103–104.

<sup>55</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *Doctrine of Information Security of the Russian Federation*. [online], 2016. 12. 05. Forrás: mid.ru [2020. 11. 15.]

<sup>56</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2016) i. m.

és értékelését, negyedikként az orosz érdekek képviselését az információs térben, végül pedig az anyaország védelmével kapcsolatos információs és pszichológiai tevékenységeket. Stratégiai célként a dokumentum Oroszország szuverenitásának, politikai és szociális stabilitásának, területi integritásának a védelmét, az alapvető emberi jogok és szabadságjogok biztosítását és a kritikus infrastruktúrák védelmét jelölte meg.<sup>57</sup>

Általánosságban elmondható, hogy a jövőben egyre nagyobb hangsúlyt kaphat az offenzív kiberműveletek hagyományos katonai műveletekbe integrálásának szükségessége. Ennek sikerességéhez azonban elengedhetetlen, hogy a katonai vezetők megértsék a kiberhadviselésben rejlő lehetőségeket. Az Egyesült Államok esetében a kiberműveletek végrehajtását jelenleg merev szabályok korlátozzák, ezzel szemben azonban a kibertér más főszereplői, köztük Oroszország is, gyakorlatilag korlátlanul hajthat végre kibertámadásokat. Mindemellett Moszkva és Peking is gyakran sikerrel alkalmaz a kormányhoz közvetlenül nem kötődő, kilétüket elfedő, független civil hackereket, ezzel is növelve képességeiket, illetve biztosítva az „elfogadható tagadhatóságra” való hivatkozás lehetőségét.<sup>58</sup> Az Orosz Belbiztonsági Szolgálat (FSB) emberei a klasszikus politikai kémkedésükkel már képesek voltak bejutni az Amerikai Külügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium és a Fehér Ház informatikai hálózataiba is.<sup>59</sup> Kijelenthető, hogy sok tekintetben az orosz kiberképességek megfelelnek az amerikai képességeknek, miközben az orosz tevékenységet gyakorlatilag semmi sem korlátozza, ezáltal viszont az Egyesült Államok állandó védekező szerephez kényszerül, ahelyett, hogy proaktív szereplő lenne a kibertérben.<sup>60</sup>

## A Kínai Népköztársaság kiberképességei

Kína évekig kitartóan tagadta, hogy támadásokat hajtana végre a kibertérben, azonban egy 2012-es incidenst követően elismerte, hogy vannak titkos kiberhadviselési egységei a katonai és a civil szférában egyaránt.<sup>61</sup> Peking kiberképességeit és törekvéseit tárgyaló 2019-es cikkében Lyu Jinghua mégis amellel érvel, hogy Kína az őt érő fenyegetések hatására kezdett a kiberképességei fejlesztésébe a katonai stratégiájával teljes összhangban. Szerinte a 2000-es években hírszerzésre és ipari kémkedésre korlátozódott a kibertér szerepe Kína nemzetbiztonsági stratégiájában, mert a katonai döntéshozók úgy látták, hogy az információs technológia kulcsfontosságú tényezővé vált a fegyveres erők harcképességének növelésében. Peking célkitűzéseit tekintve kiemeli, hogy a kínai katonai stratégia egyik alapvető célja a társadalmi stabilitás biztosítása. Az utóbbi években ugyanis számos esemény rávilágított a közösségi média szerepére a tömegeket megmozgató tüntetések és tiltakozó akciók megszervezésében, illetve végrehajtásában. Az internet ellenőrzésével

<sup>57</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2016) i. m.

<sup>58</sup> Bill Gertz: *Report: Chinese spies stole Pentagon secrets.* [online], 2016. 10. 27. Forrás: freebeacon.com [2020. 11. 23.]

<sup>59</sup> Bill Gertz: *China continuing cyber attacks on U.S. networks.* [online], 2016. 03. 18. Forrás: freebeacon.com [2020. 11. 22.]

<sup>60</sup> McGhee (2016) i. m. 58–59.

<sup>61</sup> BBC News: *US accuses China government and military of cyber-spying.* [online], 2013. 05. 07. Forrás: bbc.com [2020. 11. 27.]

a kormány célja a világszerte tapasztaltakhoz hasonló társadalmi elégedetlenséget szülő információk terjedésének megakadályozása a kommunista országban.<sup>62</sup>

A „csak védekező” Kínáról árnyaltabb képet festett le Mikk Raud egy 2016-os tanulmányában.<sup>63</sup> Míg az USA és Oroszország is publikált hivatalos dokumentumokat a kibertérben kifejtett aktivitásáról, Peking nem adott ki ilyen jellegű dokumentumot. Mindazonáltal az információ mindig kulcsszerepet játszott a kínai katonai stratégiában és a kibertér szorosán kapcsolódik a hírszerzéshez, ezáltal fellelhetők erre vonatkozó utalások a különböző katonai útmutatásokban. Nyilvánosan elsőként a *The Science of Military Strategy* 2013-as kiadásában jelent meg a kiberhadviselés, majd azt követően a 2015-ben publikált *China's Military Strategy* tanulmányban fogalmazódott meg a kiberbiztonság mai szerepe. Előbbi nyíltan tárgyalja Kína hálózati hadviselésre specializálódott egységeit is, amelyek mind a civil mind a katonai szférában tevékenykednek.<sup>64</sup> Washington gyakran vádolja Pekinget kémkedéssel, például a Huawei eszközeibe épített hátsó ajtókon (*backdoors*) keresztül, és 2020-ban nemzetbiztonsági érdekekre hivatkozva szabott ki jelentős gazdasági szankciókat a ZTE és a Huawei vállalatokra is az amerikai kormány. Ugyanakkor az USA és Kína közötti kereskedelmi háború az infokommunikációs ágazatban nem Donald Trump amerikai elnök intézkedéseivel kezdődött. Az amerikai cégek 20 évvel ezelőtt még számottevően több pénzt kaptak az infokommunikációs technológiai szabadalmaik után, ez azonban az utóbbi években jelentősen megváltozott, méghozzá a kínai versenytársak javára. Tekintettel az amerikai infokommunikációs vállalatok, mint például a Cisco iparági vezető szerepére és az 5G technológia térnyerésével az abban élen járó kínai Huawei jelentette veszélyre, a szigorú amerikai fellépés könnyen tűnhet megkésett gazdaságpolitikai reakciónak, sem mint nemzetbiztonsági érdekeket szolgáló intézkedésnek.<sup>65</sup>

A szakemberek szerint számos különböző APT<sup>66</sup>-csoport tevékenysége köthető Kínához, amelyeken keresztül az ország kiaknázhajta mind a kormányzati, mind a civil szférában tevékenykedő szakemberek tehetségét, köztük akár egyetemistákét vagy magán-személyekét is.<sup>67</sup> Bár a nyilvánosan fellelhető információk korlátozottak, a kínai szakemberek által publikált információbiztonsági kutatások eredményeiből is lehet arra következtetni, milyen támadó jellegű képességekkel rendelkezik Peking. Például, a Microsoft által legutóbb 2020 augusztusában közzétett kimutatás alapján – amelyben a vállalat az egyes kutatókat rangsorolja az általuk azonosított nulladik napi (*zero-day*) sérülékenységek szerint – a kínai kutatók évről évre az élmezőnyben végeznek, nem kis előnnyel vezetve a tabellát.<sup>68</sup> Mindez azért is figyelemre méltó, mert Krekel Bryan már egy 2009-es átfogó

<sup>62</sup> Lyu Jinghua: *What are China's cyber capabilities and intentions?*. [online], 2019. 04. 01. Forrás: carnegieendowment.org [2020. 11. 19.]

<sup>63</sup> Mikk Raud: *China and cyber: Attitudes, strategies, organisation*. [online], 2016. 08. Forrás: ccdcoe.org [2020. 11. 19.]

<sup>64</sup> Shannon Tiezzi: *China (finally) admits to hacking*. [online], 2015. 03. 18. Forrás: thediplomat.com [2020. 11. 19.]

<sup>65</sup> Evgeny Morozov: *There's a war going on over 5G (and no, that's not a conspiracy theory)*. [online], 2020. 11. 18. Forrás: thecorrespondent.com [2020. 11. 28.]

<sup>66</sup> Advanced Persistent Threat (APT) alatt olyan kiberbűnözői csoportokat értünk, amelyek szervezeten, kifinomult módszerekkel és hosszú távon fejtik ki tevékenységüket.

<sup>67</sup> Jeff Stone: *Foreign spies use front companies to disguise their hacking, borrowing an old camouflage tactic*. [online], 2020. 10. 05. Forrás: cyberscoop.com [2020. 11. 27.]

<sup>68</sup> Sylvie Liu: *Congratulations to the MSRC's 2020 most valuable security researchers*. [online], 2020. 08. 05. Forrás: msrc-blog.microsoft.com [2020. 11. 19.]

jelentésében hangsúlyozta a civil fekete kalapos hackerek és az állam közvetlen együttműködésének valószínűségét, illetve a kereskedelmi alapú fehér kalapos információbiztonsági szakemberek kiterjedt kormányzati ügyfélkörét.<sup>69</sup> A 2017-ben alapított és azóta évente megrendezett *Tianfu Cup* napjainkra a legfontosabb információbiztonsági rendezvénnyé vált Kínában, amely jelentős pénzjutalmakkal vonzza a térség legtehetségesebb szakembereit. A szervezők nem titkolt szándéka, hogy a rendezvény az amerikai *Pwn2Own* verseny kínai megfelelője legyen.<sup>70</sup> A végeredmények alapján akár nyílt erődemonstrációnak is értékelhető az esemény, ugyanis a versenyzőknek a legnagyobb amerikai gyártók (köztük a Google, Apple, Microsoft, Adobe, Mozilla) termékeit sikerült feltörni, olykor mindössze öt perc leforgása alatt.<sup>71</sup> 2020-ban a *Microsoft Most Valuable Researcher* (MVR) program és a *Tianfu Cup* esemény győztesei is a Qihoo 360 vállalat szakemberei voltak, amely az egyik legkiemelkedőbb biztonsági kutatóvállalat Kínában. A kínai szakemberek sikerei egyértelműen azt mutatják, hogy a kormány és az információbiztonsági közösség közti együttműködés lehetősége nem elhanyagolható tényező.<sup>72</sup>

Kína folyamatosan fejleszti kiberképességeit, és láthatóan ezt aszimmetrikusan és stratégiai érdekek mentén teszi, arra készülve, hogy képes legyen kiberfegyverekkel gazdasági károkat okozni, kritikus infrastruktúrákat megrongálni vagy fegyveres konfliktusok menetét befolyásolni. Kínához az elmúlt években már számos hírszerzési célokat szolgáló kiberművelet volt köthető, amelynek eredményeként 2012-ben az amerikai védelmi minisztérium Kínát a „világ legaktívabb és legkitartóbb ipari kémkedőjének” minősítette, hozzátéve, hogy egyúttal „kiberképességek támadó jellegű műveletekben történő alkalmazására is törekszik”.<sup>73</sup> Mindennek fényében megállapítható, hogy Peking nem érdekelt abban, hogy kiberképességei alkalmazásának valamilyen határt szabjon, vagy akár nemzetközi normákhoz kösse információs technológiai fejlesztéseit.<sup>74</sup>

Az internet megjelenése és elterjedése Kínában a médiát jelentős mértékben átalakította, hiszen egy zárt és központosított rendszerből egy nyílt és decentralizált rendszer felé mozdult el, miközben a lakosság nagy része is aktív internethasználó lett. 2020 márciusában a kínai internetezők száma elérte a 900 milliót, amivel Kína lépett az első helyre az online lakosság számát tekintve, megelőzve Indiát (560 millió internetező) és az Egyesült Államokat (313 millió internethasználó).<sup>75</sup> Ezzel párhuzamosan Peking jelentős lépéseket tett annak érdekében, hogy valamilyen mértékben ellenőrzése alatt tudja tartani

<sup>69</sup> Bryan Krekel: *Capability of the People's Republic of China to conduct cyber warfare and computer network exploitation*. [online], 2009. 10. 09. Forrás: nsarchive2.gwu.edu [2020. 11. 19.]

<sup>70</sup> A *Pwn2Own* egy nemzetközi hackerverseny, amelynek lényege, hogy a versenyzők megtarthatják az általuk feltört eszközöket és persze pénzjutalomban is részesülnek. 2007-ben Vancouverben hirdették meg először, és azóta évente két alkalommal is megrendezik. Az esemény egyik fő támogatója a Trend Micro, aki a sérülékenységeket a *Zero Day Initiative* (ZDI) programja keretében továbbítja az érintett gyártóknak, hogy kijavíthassák azokat.

<sup>71</sup> Catalin Cimpanu: *Windows 10, iOS, Chrome, and many others fall at China's top hacking contest*. [online], 2020. 11. 08. Forrás: zdnet.com [2020. 11. 09.]

<sup>72</sup> Jake Doevan: *Tianfu Cup 2020: Chinese hacking contest shows flaws in Chrome, Windows*. [online], 2020. 11. 10. Forrás: 2-spyware.com [2020. 11. 19.]

<sup>73</sup> Anna Mulrine: *China is a lead cyberattacker of US military computers, Pentagon reports*. [online], 2012. 05. 18. Forrás: csmonitor.com [2020. 11. 18.]

<sup>74</sup> Mazanec (2016) i. m. 103.

<sup>75</sup> Wan Lin: *China's internet users reach 900 million, live-streaming ecommerce boosting consumption: report*. [online], 2020. 04. 28. Forrás: globaltimes.cn [2020. 11. 17.]



az interneten megjelenő tartalmakat, többek között például nagyszámú propagandistát alkalmaz (50 Cent Army), akik a Kínai Kommunista Párt védelme érdekében szólnak hozzá különböző tartalmakhoz az interneten.<sup>76</sup> Peking álláspontja szerint minden ország saját kormányának kellene eldöntenie, hogy milyen információkat hagy az interneten az országhatárokon túljutni, nem cégeknek vagy nem kormányzati szervezeteknek. Ezért a Kínai Kommunista Párt egyfajta „kiberszuverenitás” kialakítására törekszik, amelynek érdekében cenzúrázni is hajlandó az internetet, a kínai példát pedig úgy tűnik, Oroszország és Irán is kész követni. Az internet szabadságának korlátozása már egy több éve zajló trend volt, amikor 2019 és 2020 telén kitört a koronavírus-járvány és jelentősen felgyorsította ezt a folyamatot, hiszen számos ország politikai vezetése a járványkezelés ürügyén igyekezett az információhoz való hozzáférést korlátozni és az internetet szabályozni.<sup>77</sup>

A Covid-19-pandémia mellett azonban voltak további jelentős események a világban, amelyeket az állami szereplők gyakran igyekeznek kihasználni. Ilyen volt a 2020-as amerikai elnökválasztás is, amellyel kapcsolatban Kínából tevékenykedő csoportok is igyekeztek minél több információt szerezni. A Microsoft jelentése szerint az egyik ilyen bűnözői csoport több ezer támadást hajtott végre. A közel 150 sikeres adathalász kísérlet, illetve rosszindulatú szoftver telepítését eredményező támadás biztosítja Kínának a további támadások megtervezéséhez és sikeres végrehajtásához szükséges információkat.<sup>78</sup>

## Irán és Észak-Korea kibertevékenysége

Az 1978–79-es iráni iszlám forradalom óta Teherán kapcsolatai a nyugati országokkal konfliktusokkal terhelt, az Egyesült Államokkal és Izraellel azonban leginkább ellenséges. Washington – különösen a 2017–2021 közötti Trump-adminisztráció – az utóbbi években számos módon igyekezett az iráni rezsim regionális befolyását csökkenteni, beleértve a diplomáciai és a jogi lépések mellett a gazdasági szankciókat. Irán vitatott atomprogramja csak fokozta a nemzetközi feszültséget, Teherán katonai ambíciói miatt pedig nagymértékben megnőtt a nyugati országok aggodalma egy lehetséges iráni kibertámadás miatt is. A perzsa állam kiberbiztonságát illetően a minden bizonnyal az Egyesült Államokhoz és a zsidó államhoz köthető Stuxnet 2010-es felfedezése jelentette az igazi fordulópontot. Teherán ugyanis erre a Natanzi erőművet ért kibertámadásra válaszul kezdett a kibertevékenységei fejlesztésébe. A nyugati országokhoz hasonló katonai és gazdasági erő hiányában Irán az aszimmetrikus hadviselés egy új hadszíntereként tekint a kibertérre. Bár az iráni kiberműveletek elmaradnak kifinomultságukban, az iráni vezetés elszántsága miatt komoly fenyegetést jelentenek a célpontok számára, ahogy azt a *Microsoft Security Intelligence* által 2020. október 5-én kiadott figyelmeztetés is megállapította, amely szerint a MERCURY

<sup>76</sup> Henry Farrell: *The Chinese government fakes nearly 450 million social media comments a year. This is why.* [online], 2016. 05. 19. Forrás: washingtonpost.com [2020. 11. 17.]

<sup>77</sup> Adrian Shahbaz – Allie Funk: *Freedom on the Net 2020, The pandemic's digital shadow.* [online], 2020. 10. 12. Forrás: freedomhouse.org [2020. 11. 17.]

<sup>78</sup> Microsoft (2020) i. m. 48.

néven ismert iráni APT-csoport egy a közelmúltban javított kritikus sebezhetőséget kihasználva hajt végre kibertámadásokat.<sup>79</sup>

Kínához hasonlóan Irán sem adott ki hivatalos dokumentumokat a kibertevékenységet illetően, azonban az iráni kibertámadások stratégiai céljait Adam Hlavek négy pontban foglalta össze egy 2020 őszi cikkében. Hlavek szerint Irán elsődleges célja a mély gazdasági visszaesést kiváltó nemzetközi szankciók megkerülése és a gazdaság modernizációja. A második stratégiai cél a közel-keleti ellenfelek legyőzése kormányzatok, vállalatok és civil szervezetek elleni kibertámadások végrehajtásával, jellemzően hírszerzési, de – kivételes esetekben – akár károkozási céllal is. Mindezek mellett Kínához hasonlóan stratégiai cél a társadalmi stabilitás fenntartása és a rezsim hatalmának megőrzése is, amelynek Iránban is szerves része a média cenzúrája és a lakosság megfigyelése.<sup>80</sup> Ez utóbbi célt egészíti ki az ideológiai ellenfelek büntetése és hitelrontása, amit a szaúdi és katari olajvállalatok ellen bevetett *Shamoon* (APT33) névre keresztelt kártékony szoftver is jól illusztrál.<sup>81</sup>

## Észak-Korea az elsők között

A CSIS jelentése szerint Észak-Korea eddig is rendszeresen folyamodott aszimmetrikus és irreguláris eszközökhöz, hogy kijátssza a Koreai-félszigeten előállt hagyományos katonai patthelyzetet. Phenjan kiberképességeit is fejleszti, hogy egy esetleges háború kitörése esetén bevetethők legyenek. A kiberképességek addig is lehetővé teszik az Egyesült Államok és Dél-Korea sebezhetőségeinek kihasználását a megtorlás vagy eskaláció kockázatának minimalizálásával.<sup>82</sup>

Hyeong-wook Boo, a Koreai Védelmi Elemző Intézet (KIDA) kutatója szerint Észak-Korea jelenti az egyik legnagyobb kihívást a hírszerző szolgálatok számára, egyrészt az ideológiája, másrészt gazdasági helyzete miatt. Mivel a legszegényebb országok közé tartozik, ezért informatikai infrastruktúrája kezdetlegesnek tekinthető.<sup>83</sup> Észak-Koreában nem jellemző, hogy nyilvános Wi-Fi-hálózatot vagy felhőszolgáltatást venne igénybe a lakosság. A Google vezérigazgatója, Eric Schmidt egy 2013-as észak-koreai látogatását követően arról számolt be, hogy a lakoságnak gyakorlatilag egyáltalán nincs internet-hozzáférése. Csupán egy kiváltságos kisebbség csatlakozhat a világhálóra, leginkább kormányzati tisztségviselők, propagandisták, vezető kutatók és néhány egyetemi hallgató, de nekik is valószínűleg csak korlátozott hozzáférésük van, és a hatóságok folyamatosan monitorozzák az internethasználatot.<sup>84</sup> Ehhez képest viszont a kiberbiztonsági szakemberek több, igen

<sup>79</sup> Twitter: *Microsoft Security Intelligence, Twitter Thread on MERCURY*. [online], 2020. 10. 06. Forrás: twitter.com [2020. 11. 06.]

<sup>80</sup> Adam Hlavek: *The 4 strategic goals behind recent Iranian cyber attacks*. [online], 2020. 10. 26. Forrás: securityboulevard.com [2020. 11. 24.]

<sup>81</sup> Charlie Osborne: *Shamoon data-wiping malware believed to be the work of Iranian hackers*. [online], 2018. 12. 20. Forrás: zdnet.com [2020. 11. 24.]

<sup>82</sup> Jenny Jun et alii: *North Korea's cyber operations: Strategy and responses*. [online], 2015. 11. 23. Forrás: csis.org [2021. 05. 30.]

<sup>83</sup> Hyeong-wook Boo: *An Assessment of North Korean Cyber Threats. The Journal of East Asian Affairs*, 31. (2017), 1. 98.

<sup>84</sup> Justin McCurry – Jonathan Kaiman: *Google's Eric Schmidt says North Korea must open up to internet as visit ends*. [online], 2013. 01. 10. Forrás: theguardian.com [2020. 11. 26.]

kifinomult észak-koreai eredetű kibertámadást is megfigyeltek Dél-Korea és az Egyesült Államok ellen, kezdve 2004-ben az egyszerűbb DDoS-támadásoktól a népszerű weboldalak és e-mail-fiókok feltörésén keresztül a fejlett APT-támadásokig. Mindazonáltal még a kiberbiztonsági szakemberek számára sem könnyű felmérni Észak-Korea kiberképességeit és szándékait.<sup>85</sup>

Talán az egyik leghíresebb Észak-Koreához köthető kibertámadás a *Lazarus Group* által az amerikai *Sony Pictures* ellen végrehajtott támadás volt 2004-ben, amelyben a *Destover* néven ismert rosszindulatú szoftver segítségével jelentős adatvesztést okoztak a vállalatnak. Ez az incidens komoly figyelemfelkeltő hatású volt, ám nem sokkal később egy újabb hasonló, észak-koreai kötődésű támadásra lettek figyelmesek a szakemberek, amelynek célpontja a dél-koreai *Korea Hydro* nevű, atomerőműveket üzemeltető vállalat volt. Ez a támadás valószínűleg arra szolgált, hogy Észak-Korea megmutassa, képes akár komoly fizikai károkat is okozni egy kibertámadással, és világszerte növelte az atomlétesítmények biztonságával és védelmével kapcsolatos aggodalmakat.<sup>86</sup>

Az észak-koreai kiberképességeket vizsgálva Boo szerint figyelemre méltó, ahogy az vált az általános támadási eljárássá, hogy a hagyományos biztonsági fenyegetéseket nem hagyományos fenyegetésekkel vegyítik, azaz összehangolják a kibertámadásokat az egyéb katonai műveletekkel, például nukleáris vagy rakétatesztekkel. Másrészt pedig az is figyelemre méltó, hogy a kiberműveleteket ki tudták terjeszteni a mobil eszközökre is, szöveges üzeneteket megszerezve, telefonbeszélgetéseket rögzítve és kontaktszemélyek információit ellopva. Emellett az észak-koreai kibertámadások eddigi egyik legkomolyabb ambíciója a dél-koreai tömegközlekedés megbénítása volt, amelyre több alkalommal is kísérletet tettek a szülői metróhálózat irányító rendszerének támadásával. Az utóbbi időben pedig az észak-koreai kibertevékenység egyre inkább katonai motivációval és célokkal zajlik. Kijelenthető, hogy Észak-Korea számára az atomprogramja mellett a kiberfegyverek fejlesztése volt a másik lehetőség, amellyel a rezsím ellensúlyozhatja lemaradását Dél-Koreával szemben, hiszen a kibertevékenységével Észak-Korea könnyen kaoszt idézhetne elő fejlett déli szomszédjánál, például a tömegközlekedés megbénításával.<sup>87</sup>

Disszidensektől származó információk szerint Kim Dzsongil 1998-ban hozta létre a Bureau 121 (vagy Unit 121) nevű kiberhadviselési ügynökséget, amely azóta 30 ezernél is több kibertámadást hajtott végre, elsősorban Dél-Korea ellen. Médiajelentések szerint akkoriban maga a „Nagy Vezető” hangsúlyozta a kiberháborús képességek fejlesztésének fontosságát, kijelentve, hogy „a 20. század háborúja az olaj és a golyók háborúja volt, de a 21. századé hírszerzési háború”.<sup>88</sup> Szakértők szerint ennek az észak-koreai „hírszerzési háborúnak” a része a kiberháború, ezért a fegyveres erők az „elektronikai hírszerzés” keretében igyekeztek fejleszteni kiberhadviselési képességeiket, amelyekkel képesek lehetnek informatikai hálózati kapcsolatokat megszakítani, infrastruktúrát megrongálni és az ellenesség vezetés-irányítási rendszereit megbénítani.<sup>89</sup>

<sup>85</sup> Boo (2017) i. m. 99.

<sup>86</sup> Justin McCurry: *South Korean nuclear operator hacked amid cyber-attack fears*. [online], 2014. 12. 23. Forrás: theguardian.com [2020. 11. 26.]

<sup>87</sup> Boo (2017) i. m. 103–104.

<sup>88</sup> Mok Yong Jae: *North Korea's powerful cyber warfare capabilities*. [online], 2011. 05. 04. Forrás: dailynk.com [2020. 11. 26.]

<sup>89</sup> Boo (2017) i. m. 107–108.

Megjegyzendő, hogy Észak-Korea kormánya a jövő szakembereinek kiképzése érdekében külön intézményrendszert – beleértve több felsőoktatási intézményt – hozott létre, és gyakorlatilag már az 1980-as évek közepe óta képzik a hivatásos kiberkatonákat, így érthető, hogyan sikerült figyelemre méltó támadó képességekre is szert tennie. Médiajelentések szerint a legjobb szakembereket képző főiskolák (Mirim College, Moranbong College) szoros kapcsolatban állnak a Koreai Néphadsereggel, és évente több száz hivatásos kiberkatonát képeznek.<sup>90</sup> Az amerikai hadsereg egy 2020 júliusában kiadott jelentése szerint Észak-Koreának már legalább 6000 informatikai és elektronikai hadviselési specialistája van, amelyek közül sokan külföldről tevékenykednek, például Beloruszból, Kínából, Indiából, Malajziából vagy Oroszországból.<sup>91</sup>

## Következtetések

A szakértők rendszeresen felhívják a figyelmet arra, hogy a támadók képességeinek fejlődésével egyre fontosabbá válik a kibertér biztonsága érdekében új szabályokat alkotni és bizonyos óvintézkedéseket fokozott figyelemmel betartani. Legyen szó akár a vállalati szféráról, akár kormányzati hivatalokról és ügynökségekről, a támadások megelőzése és sikeres elhárítása érdekében nem megspórolható a szükséges emberi erőforrásba és technológiába történő befektetés. Továbbá kiemelt jelentősége van a felhasználók felkészítésének, különösképpen az olyan alapvető óvintézkedések betartására vonatkozó figyelemfelhívásnak, mint a biztonsági frissítések rendszeres telepítése, gyakori biztonsági mentések készítése, valamint a többlépcsős azonosítás (*multi-factor authentication*) alkalmazása, amellyel a Microsoft szerint a sikeres támadások többsége megakadályozható lett volna.<sup>92</sup>

Mindemellett megjegyzendő, hogy egyesek szerint bizonyos támadó jellegű kibereszközök tömegpusztító fegyvernek is minősülhetnek, az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke (JCS) pedig már 2004-ben hivatalosan elismerte a kiberfegyverek potenciális romboló erejét a fizikai hadszíntéren.<sup>93</sup> Médiajelentések és más nyilvánosan hozzáférhető beszámolók alapján arra lehet következtetni, hogy az Egyesült Államok rendelkezik olyan kiberfegyverekkel, amelyek a fizikai hadszíntéren is jelentős pusztítást végezhetnek. Például a Stuxnethez hasonló kártékony programmal, ami képes volt túlterhelni az iráni nukleáris dúsítócentrifugákat, vagy olyan vírusokkal, amelyekkel szabotálni lehet egy észak-koreai rakétakilövést.<sup>94</sup> Bár e támadások hatása nem ér fel egy tömegpusztító

<sup>90</sup> Bruce Harrison: *How North Korea recruits its army of young hackers*. [online], 2017. 12. 08. Forrás: nbcnews.com [2020. 11. 26.]

<sup>91</sup> Catalin Cimpanu: *US Army report says many North Korean hackers operate from abroad*. [online], 2020. 08. 18. Forrás: zdnet.com [2020. 11. 26.]

<sup>92</sup> Burt (2020b) i. m.

<sup>93</sup> Benjamin B. Hatch: Defining a class of cyber weapons as WMD: An Examination of the Merits. *Journal of Strategic Security*, 11. (2018), 1. 44–47.

<sup>94</sup> David E. Sanger – Eric Schmitt: *U.S. cyberweapons, used against Iran and North Korea, are a disappointment against ISIS*. [online], 2017. 06. 12. Forrás: nytimes.com [2020. 11. 17.]

fegyver erejével, de jól jelzik a kiberfegyverek fejlesztésében rejlő lehetőségeket és azok potenciális romboló erejét.<sup>95</sup>

A kiberfenyegetések azonosítása és értékelése (*cyber threat intelligence*) továbbra is a már bekövetkezett támadásokkal kapcsolatos adatok összegyűjtésén alapszik, miközben egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy ez a fajta reaktív megközelítés már ma sem elegendő biztonsági szempontból. Éppen ezért, a kiberbiztonsági területnek proaktívvá kell majd válnia, hálózati adatokat és a kibertéren kívüli, az ellenfelek képességeire, szándékaira és tevékenységeire vonatkozó hírszerzési információkat is magában foglaló kiberhírszerzési elemzések és értékelések által vezérelve. A kiberhírszerzésnek nem csupán a hálózati műveletek technikai aspektusaival kellene foglalkoznia, hanem az ellenfelek képességeivel és motivációival is. Amennyiben a kiberbiztonsági szakemberek számára több információ állna rendelkezésre, az jelentős mértékben segíthetné a kibervédelmi intézkedések mellett a műveleti és a stratégiai döntéshozatali irányba történő elmozdulást. A biztonsági környezet folyamatosan változik. A kibertér gyakorlatilag napról napra összetettebb és még nehezebben átlátható lesz, s ez továbbra is állandó kihívást jelent majd a szakemberek számára. Az elmúlt évtizedben a mobil eszközök széles körű elterjedése tette még bonyolultabbá a kiberbiztonsági szakemberek dolgát, a következő években pedig az 5G technológia elterjedése és az IoT-eszközök számának gyors növekedése fog várhatóan komoly változásokat és kihívásokat hozni. Mindeközben a kibertér ártó szándékú szereplői igyekeznek majd a technológiai fejlődésben rejlő lehetőségeket saját céljaikra felhasználni, amelyre válaszul a információbiztonsági közösségnek folyamatosan fejlesztenie kell majd a biztonsági termékeket és szolgáltatásokat, a technológiai problémákra azonban nem jelenthet mindig megoldást egy következő technológiai újítás, ezért ezen a téren szemléletváltásra lesz szükség.<sup>96</sup>

A kiberfenyegetések egyre inkább összekapcsolódnak az aszimmetrikus fenyegetések kifejezéssel, hiszen a kiberhadviselés lehetőséget ad arra, hogy egy korlátozott anyagi erőforrásokkal rendelkező fejlődő ország károkat tudjon okozni akár egy nála jóval fejlettebb és gazdagabb ország információtechnológiai és kommunikációs rendszereiben, szinte minimális anyagi ráfordítással. Ebben a tekintetben pedig egy adott ország magasan fejlett technológiai színvonala hátrány is lehet, hiszen az egész országot lefedő informatikai hálózatok működésében okozott fennakadások vagy károk tovagyűrűző működészavart is eredményezhetnek.<sup>97</sup>

<sup>95</sup> Albert Mauroni, a tömegpusztító fegyverek egyik elismert szakértője szerint három feltételnek kell megfelelnie egy kiberfegyvernek ahhoz, hogy tömegpusztító fegyvernek lehessen azt minősíteni. Ebből az egyik az, hogy az adott rendszert fegyvernek kellett, hogy tervezzék. A második pedig az, hogy bevetésének legalább ezer halálos áldozattal és sebesülttel kell járnia. Az amerikai védelmi minisztérium három példát is megadott, amikor kiberfegyverek bevetése tömeges áldozatokkal járna: 1. atomerőmű leolvadásának előidézése; 2. egy duzzasztógát megnyitása lakott területek elárasztásával; 3. légiforgalom-irányító szolgálatok megbénítása, amely repülőgép-szerencsétlenségekhez vezetne. Az utolsó feltétel Mauroni szerint pedig az, hogy a tömegpusztító fegyverek definícióját nemzetközi megállapodásban a fegyverrendszerek speciális kategóriájaként kellene definiálni. Albert J. Mauroni: *Countering Weapons of Mass Destruction: Assessing the U.S. Government's Policy*. New York, Rowman & Littlefield, 2016. 36.

<sup>96</sup> E. J. Mandt: Integrating cyber-intelligence analysis and active cyber-defence operations. *Journal of Information Warfare*, 16. (2017), 1. 38. 45.

<sup>97</sup> Boo (2017) i. m. 104.

## Felhasznált irodalom

- BBC News: *US accuses China government and military of cyber-spying*. [online], 2013. 05. 07. Forrás: bbc.com [2020. 11. 27.]
- Boo, Hyeong-wook. An Assessment of North Korean Cyber Threats. *The Journal of East Asian Affairs*, 31. (2017), 1. 97–117.
- Boyd, Aaron: *DNI Clapper: Cyber bigger threat than terrorism*. [online], 2016. 02. 04. Forrás: federaltimes.com [2020. 11. 14.]
- Burt, Tom: *Protecting healthcare and human rights organizations from cyberattacks*. [online], 2020a. 04. 14. Forrás: blogs.microsoft.com [2020. 11. 08.]
- Burt, Tom: *Microsoft report shows increasing sophistication of cyber threats*. [online], 2020b. 09. 29. Forrás: blogs.microsoft.com [2020. 11. 08.]
- Cimpanu, Catalin: *US Army report says many North Korean hackers operate from abroad*. [online], 2020. 08. 18. Forrás: zdnet.com [2020. 11. 26.]
- Cimpanu, Catalin: *Windows 10, iOS, Chrome, and many others fall at China's top hacking contest*. [online], 2020. 11. 08. Forrás: zdnet.com [2020. 11. 28.]
- Claus, Brian – Robin A. Gandhi – Julia Rawnsley – John Crowe: Using the oldest military force for the newest national defense. *Journal of Strategic Security*, 8. (2015), 4. 1–22. Online: <https://doi.org/10.5038/1944-0472.8.4.1441>
- Clayton, Mark: *The new cyber arms race*. [online], 2011. 03. 07. Forrás: csmonitor.com [2020. 11. 22.]
- Collier, Kevin: *Major hospital system hit with cyberattack, potentially largest in U.S. history*. [online], 2020. 09. 28. Forrás: nbcnews.com [2020. 11. 15.]
- Connell, Michael – Sarah Vogler: *Russia's approach to cyber warfare*. [online], 2017. 03. Forrás: cna.org [2020. 11. 28.]
- Conti, Gregory – Robert Fanelli: How could they not: Thinking like a state cyber threat actor. *The Cyber Defense Review*, 4. (2019), 2. 49–64.
- Davis, Joshua: Hackers Take down the most wired country in Europe. [online], 2007. 08. 21. Forrás: wired.com [2020. 11. 28.]
- Department of Defense, Defense Science Board: *Resilient military systems and the advanced cyber threat*. [online], Task Force Report, 01. 2013. Forrás: nsarchive2.gwu.edu [2020. 11. 18.]
- Department of Homeland Security, CISA: *US-CERT, United States Computer Emergency Readiness Team*. [online], DHS Info Sheet. Forrás: us-cert.cisa.gov [2020. 11. 22.]
- DoD Fact Sheet: *Cyber Mission Force*. [online], 2020. 02. 10. Forrás: arcyber.army.mil [2020. 11. 14.]
- Doevan, Jake: *Tianfu Cup 2020: Chinese hacking contest shows flaws in Chrome, Windows*. [online], 2020. 11. 10. Forrás: 2-spyware.com [2020. 11. 19.]
- Eddy, Melissa – Nicole Perlroth: *Cyber attack suspected in German woman's death*. [online], 2020. 09. 18. Forrás: nytimes.com [2020. 11. 15.]
- Farrell, Henry: *The Chinese government fakes nearly 450 million social media comments a year. This is why*. [online], 2016. 05. 19. Forrás: washingtonpost.com [2020. 11. 17.]
- Gatlan, Sergiu: *World Health Organization warns of coronavirus phishing attacks*. [online], 2020. 02. 17. Forrás: bleepingcomputer.com [2020. 11. 08.]
- Gertz, Bill: *China continuing cyber attacks on U.S. networks*. [online], 2016. 03. 18. Forrás: freebeacon.com [2020. 11. 22.]
- Gertz, Bill: *Report: Chinese spies stole Pentagon secrets*. [online], 2016. 10. 27. Forrás: freebeacon.com [2020. 11. 23.]
- Goel, Sanjay: National cyber security strategy and the emergence of strong digital borders. *Connections*, 19. (2020), 1. 73–86. Online: <https://doi.org/10.11610/Connections.19.1.07>
- Goines, Timothy M.: Overcoming the cyber weapons paradox. *Strategic Studies Quarterly*, 11. (2017), 4. 86–111.
- GSMA: *The Mobile Economy 2020*. [online], 2020. 03. Forrás: gsma.com [2020. 11. 15.]
- H. R. 1640 – Cyber Warrior Act of 2013, 113<sup>th</sup> Congress (2013–2014), [online], 2013. 04. 18. Forrás: congress.gov [2020. 11. 15.]
- Harrison, Bruce: *How North Korea recruits its army of young hackers*. [online], 2017. 12. 08. Forrás: nbcnews.com [2020. 11. 26.]

- Hatch, Benjamin B.: Defining a class of cyber weapons as WMD: An examination of the merits. *Journal of Strategic Security*, 11. (2018), 1. 43–61. Online: <https://doi.org/10.5038/1944-0472.11.1.1657>
- Hlavek, Adam: *The 4 strategic goals behind recent Iranian cyber attacks*. [online], 2020. 10. 26. Forrás: security-boulevard.com [2020. 11. 24.]
- Holland, John H.: Studying complex adaptive systems. *Journal of Systems Science and Complexity*, 19. (2006), 1. 1–8. Online: <https://doi.org/10.1007/s11424-006-0001-z>
- Hosenball, Mark – Patricia Zengerle: *Cyber attacks leading threat against U.S.: spy agencies*. [online], 2013. 03. 12. Forrás: reuters.com [2020. 11. 14.]
- International Telecommunication Union: *US Department of Defense Cyber Strategy*. [online], 2015. 04. Forrás: itu.int [2020. 11. 13.]
- Jae, Mok Yong: *North Korea's powerful cyber warfare capabilities*. [online], 2011. 05. 04. Forrás: dailynk.com [2020. 11. 26.]
- Jinghua, Lyu: *What are China's cyber capabilities and intentions?*. [online], 2019. 04. 01. Forrás: carnegieendowment.org [2020. 11. 19.]
- Jun, Jenny – Victor Cha – James Andrew Lewis – Scott LaFoy – Ethan Sohn: *North Korea's Cyber operations: Strategy and responses*. [online], 2015. 11. 23. Forrás: csis.org [2021. 05. 30.]
- Kovács László: *A kibertér védelme*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Kovács László – Krasznay Csaba: „Mert övök a hatalom”: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2017), 3. 3–15.
- Krekel, Bryan: *Capability of the People's Republic of China to conduct cyber warfare and computer network exploitation*. [online], 2009. 10. 09. Forrás: nsarchive2.gwu.edu [2020. 11. 19.]
- Lin, Wan: *China's internet users reach 900 million, live-streaming ecommerce boosting consumption: report*. [online], 2020. 04. 28. Forrás: globaltimes.cn [2020. 11. 17.]
- Liu, Sylvie: *Congratulations to the MSRC's 2020 most valuable security researchers*. [online], 2020. 08. 05. Forrás: msrc-blog.microsoft.com [2020. 11. 19.]
- Mandt, EJ.: Integrating Cyber-intelligence analysis and active cyber-defence operations. *Journal of Information Warfare*, 16. (2017), 1. 31–48.
- Markoff, John: *Before the gunfire, cyberattacks*. [online], 2008. 08. 12. Forrás: nytimes.com [2020. 11. 22.]
- Mauroni, Albert J.: *Countering Weapons of Mass Destruction: Assessing the U.S. Government's Policy*. New York, Rowman & Littlefield, 2016.
- Mazanec, Brian M.: Constraining Norms for Cyber Warfare Are Unlikely. *Georgetown Journal of International Affairs*, 17. (2016), 3. 100–109. Online: <https://doi.org/10.1353/gia.2016.0040>
- McCurry, Justin – Jonathan Kaiman: *Google's Eric Schmidt says North Korea must open up to internet as visit ends*. [online], 2013. 01. 10. Forrás: theguardian.com [2020. 11. 26.]
- McCurry, Justin: *South Korean nuclear operator hacked amid cyber-attack fears*. [online], 2014. 12. 23. Forrás: theguardian.com [2020. 11. 26.]
- McGhee, James E.: Liberating cyber offense. *Strategic Studies Quarterly*, 10. (2016), 4. 46–63.
- Microsoft: *Microsoft Digital Defense Report*. [online], 2020. 09. Forrás: microsoft.com [2020. 11. 08.] Online: [https://doi.org/10.1016/S1353-4858\(20\)30114-8](https://doi.org/10.1016/S1353-4858(20)30114-8)
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *Doctrine of Information Security of the Russian Federation*. [online], 2016. 12. 05. Forrás: mid.ru [2020. 11. 15.]
- Morozov, Evgeny: *There's a war going on over 5G (and no, that's not a conspiracy theory)*. [online], 2020. 11. 18. Forrás: thecorrespondent.com [2020. 11. 28.]
- Mulrine, Anna: *China is a lead cyberattacker of US military computers, Pentagon reports*. [online], 2012. 05. 18. Forrás: csmonitor.com [2020. 11. 18.]
- NATO: *NATO cyber defence fact sheet*. [online], July 2016. Forrás: nato.int [2020. 11. 23.]
- Oliver Wyman Forum Team: *Why is cybersecurity so hard – and getting harder? what can be done?*. [online], 2019. 09. 18. Forrás: oliverwymanforum.com [2021. 05. 30.]
- Osborne, Charlie: *Shamoon data-wiping malware believed to be the work of Iranian hackers*. [online], 2018. 12. 20. Forrás: zdnet.com [2020. 11. 24.]

- Polityuk, Pavel: *Ukraine sees Russian hand in cyber attacks against power grid*. [online], 2016. 02. 12. Forrás: reuters.com [2020. 11. 28.]
- Raud, Mikk: *China and cyber: Attitudes, strategies, organisation*. [online], 2016. 08. Forrás: ccdcoe.org [2020. 11. 19.]
- Sanger, David E. – Eric Schmitt: *U.S. cyberweapons, used against Iran and North Korea, are a disappointment against ISIS*. [online], 2017. 06. 12. Forrás: nytimes.com [2020. 11. 17.]
- Shahbaz, Adrian – Allie Funk: *Freedom on the Net 2020, The pandemic's digital shadow*. [online], 2020. 10. 12. Forrás: freedomhouse.org [2020. 11. 17.]
- Simos, Mark: *Zero Trust strategy – what good looks like*. [online], 2019. 11. 11. Forrás: microsoft.com [2020. 11. 09.]
- Stone, Jeff: *Foreign spies use front companies to disguise their hacking, borrowing an old camouflage tactic*. [online], 2020. 10. 05. Forrás: cyberscoop.com [2020. 11. 27.]
- Suleymanova, Radmilla: *As new wave of COVID-19 cases hits, remote work becomes the norm*. [online], 2020. 10. 18. Forrás: aljazeera.com [2020. 11. 09.]
- Taylor, Guy: *James Clapper, intel chief: Cyber ranks highest on worldwide threats to U.S.* [online], 2015. 02. 26. Forrás: washingtontimes.com [2020. 11. 14.]
- Tiezzi, Shannon: *China (finally) admits to hacking*. [online], 2015. 03. 18. Forrás: thediplomat.com [2020. 11. 19.]
- Tumkevič, A.: *Uncertain security community: Building Western cyber-security order*. *Journal of Information Warfare*, 17. (2018), 1. 74–86.
- Twitter: *Microsoft Security Intelligence, Twitter Thread on MERCURY*. [online], 2020. 10. 06. Forrás: twitter.com [2020. 11. 06.]
- Ülgen, Sinan: *A lack of cybernorms threatens Western democracies*. [online], 2016. 12. 14. Forrás: carnegieeurope.eu [2020. 11. 23.]
- Van Der Werff, Emily – Lee, Timothy B.: *The 2014 Sony hacks, explained*. [online], 2015. 06. 03. Forrás: vox.com [2020. 11. 13.]



Prantner Zoltán<sup>1</sup>

## Gyerekkatonák a jemeni polgárháborúban

Jemenben napjainkra humanitárius krízis alakult ki a több éve folyamatosan zajló polgárháború eredményeként. A szemben álló felek mindegyike kihasználta a kritikus életkörülményeket, a vallási–politikai meggyőződéseket, valamint a jemeni tradíciókat, amikor intenzív toborzó tevékenységet folytattak fegyveres erejük növelésére a 18 év alatti fiatalok között, súlyosan és tudatosan megsértve ezzel a vonatkozó nemzetközi előírásokat. A tanulmány célja, hogy a statisztikai adatok szemléltetése mellett részleteiben elemezze a gyerekek csatlakozásának okait, a toborzásukra alkalmazott módszereket, kiképzésüket, és bevetésüket, valamint a mindezekkel összefüggő propagandatevékenységet. A szerző kitér a kedvezőtlen folyamat megállítására tett intézkedésekre is, valamint a gyerekkatonák rehabilitációjának problematikájára és a kedvezőtlen kilátásokra, amennyiben a jelenlegi tendencia akuttá válna.

**Kulcsszavak:** Jemen, polgárháború, gyerekkatonák, rehabilitációs és reintegrációs lehetőségek

### *Child Soldiers in the Yemeni Civil War*

*Today, a humanitarian crisis has developed in Yemen as a result of several years of ongoing civil war. All opposing parties took advantage of critical living conditions, religious–political beliefs, and Yemeni traditions in intensive recruitment to increase their armed power among young people under the age of 18, in serious and deliberate violation of relevant international standards. The aim of the study is to provide a detailed analysis of the reasons for children joining, the methods used to recruit them, their training and deployment, and the related propaganda activities, in addition to illustrating the statistics. The author also discusses the measures taken to stop the unfavourable process, as well as the problem of rehabilitation of child soldiers and the unfavourable prospects should the current trend become acute.*

**Keywords:** Yemen, civil war, child soldiers, rehabilitation and reintegration opportunities

„Gyerekkatonának számít minden olyan 18 év alatti személy, aki – tekintet nélkül az általa elvégzett feladat jellegére – akár reguláris, akár irreguláris fegyveres erőkből szolgál.”  
Részlet a Fokvárosi Alapelvekből

## Bevezetés

Számos nemzetközi emberi jogi törvény és egyezmény 18 évben állapítja meg a törvényesen besorozható és fegyveres ellenségeskedésben bevethető katonák minimális életkorát.

<sup>1</sup> Prantner Zoltán a Kodolányi János Egyetem Jóléti Társadalom Intézet Nemzetközi Tanulmányok Tanszék egyetemi docense. E-mail: [prantner.zoltan@kodolanyi.hu](mailto:prantner.zoltan@kodolanyi.hu)

A 15 évesnél fiatalabb gyermekek toborzását és katonaként történő alkalmazását a nemzetközi humanitárius jog – szerződés és szokás – tiltja, és azt a Nemzetközi Büntetőbíróság háborús bűncselekményként határozza meg. Ezeket a gyermekek védelmére meghirdetett irányelveket korábban Jemen is elfogadta, azonban e garanciavállalásokat semmissé tette az aktuális jemeni polgárháború.

Az országban 2014 szeptemberében válsághelyzet alakult ki, amikor az Irán által támogatott, húsz néven elhíresült síita Anszár Allah erői elfoglalták Szanaát és mellette több nagyvárost. A krízis 2015 márciusában tovább súlyosbodott, amikor a Szaúd-Arábia vezette nemzetközi koalíciós erők katonailag beavatkoztak a délre menekült, nemzetközileg elismert kormány oldalán. Az azóta eltelt időszakban a fegyveres konfliktus erőviszonyai tovább polarizálódtak, illetve új faktorok jelentkeztek. Mindezek okán jelenleg egyszerre küzdenek egymás ellen a húszik, a jemeni kormányerők, a kormánybarát Népi Ellenállás egységei, az arab koalíciós erők, az al-Káida helyi szervezete, a déli szakadár mozgalom és az egyéb különféle fegyveres csoportok.

A harcok intenzitásának növekedésével a szemben álló felek a nemzetközi előírásokat súlyosan megsértve intenzív toborzótevékenységet folytattak az ellenőrzésük alatt álló területeken élő fiatalok körében fegyveres erejük növelésének céljából. Több ezer fiú csatlakozott eddig hozzájuk ideológiai–vallási meggyőződésből, a hagyományok miatt, vagy a különféle háborús propagandák és a polgárháborús körülmények között átélt nélkülözések, valamint kényszer hatására.

## Szabályozások a gyerekek besorozásának korlátozására

A II. világháború után elfogadott Genfi egyezmények, amelyek négy szerződésből és három jegyzőkönyvből állnak, meghatározzák a fegyveres konfliktusok alapvető nemzetközi jogi normáit. Az 1977-ben kelt két kiegészítő jegyzőkönyv a gyermekek jogainak védelmével foglalkozott a fegyveres összeütközésekben, amikor háborús bűncselekménynek nyilvánította a 15 év alatti gyermekek katonai szolgálatra történő besorozását – függetlenül attól, hogy arra önkéntes alapon vagy kényszer hatására kerül sor – és fegyveres összecsapásban történő bevetésüket.<sup>2</sup>

Az 1997. április 27–30. között megtartott UNICEF tanácskozás Fokvárosban már kísérletet tett arra, hogy definiálja a gyerekkatonák fogalmát. Az ekkor elfogadott definíció szerint „gyerekkatonának számít minden olyan tizennyolc évnél fiatalabb személy, aki bármilyen reguláris vagy irreguláris fegyveres erő tagja bármilyen minőségben, kivéve családtagként”.<sup>3</sup> A meghatározás ugyanakkor nem határolta el markánsan egymástól a tényleges fegyveres szolgálatot ellátó és a kisegítő tevékenységet (például konyhai kisegítő, hordár, hírvívó vagy hírszerző) végző fiatalokat. Emellett magában foglalta azokat a lányokat is, akiket szexuális okból vagy kényszerházasság célzatával toboroztak. További vitákat generált az életkorhatár megállapítása, mivel a harmadik világ számos államában még napjainkban is gyakran a fiatalok társadalmi szerepe határozza meg, hogy hány éves koruktól

<sup>2</sup> International Committee of the Red Cross: *Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. [online], Geneva, 2010. Forrás: icrc.org [2020. 10. 03.]

<sup>3</sup> Norbert B. Wagner: *Child Soldiers*. [online], 2012. 07. 26. 7. Forrás: humanitaeres-voelkerrecht.de [2020. 10. 03.]

tekintik őket felnőttnek, és ezáltal hadra foghatónak. Legvégül nem tesz említést arról a reális lehetőségéről sem, hogy a gyermek effektíven fegyvert visel, vagy, hogy valamelyik fegyveres szervezethez történő csatlakozása önkéntes alapon történik.

A gyermekek jogairól 1989. november 20-án New Yorkban aláírt egyezmény megerősítette a gyerekkatonaság tilalmát. A megállapodás leszögezte, hogy minden 18 év alatti személyt gyermeknek kell tekinteni, kivéve, ha a rá vonatkozó jogszabályok alapján már betöltötte a nagykorúságot.<sup>4</sup> A deklarált alapelvek megerősítésére 2000 májusában csatlakozott az okmányhoz az ENSZ Közgyűlése által elfogadott, a gyermekek fegyveres konfliktusokba történő bevonásáról szóló Fakultatív jegyzőkönyvet. A dokumentum megemelte az 1977-ben megállapított életkorhatárokat, amikor kinyilvánította, hogy az önkéntes katonai szolgálat addigi 15 éves alsó korhatárát fel kell emelni 16 évre, 18 év alatt pedig megtiltotta a kötelező katonai szolgálatot. Elvárásként fogalmazta meg továbbá, hogy a fegyveres erők 18 évesnél fiatalabb tagjai ne vehessenek közvetlenül részt háborús cselekményekben. Mindezeket túl az aláíró országok elítélték az olyan célpontok közvetlen támadását, ahol gyermekek vélhetően nagy számban vannak jelen (például iskolák vagy kórházak).<sup>5</sup>

A fentiek szellemében fogadták el és vezették be Jemenben a 2002. évi 45. számú törvényt a jemeni gyermekek jogairól, aminek a 149. paragrafusa megtiltotta a 18 év alatti személyek részvételét és toborzását a fegyveres konfliktusokban.<sup>6</sup> Az ország 2007-ben csatlakozott a Fakultatív jegyzőkönyvekhez, majd a kormány 2012 decemberében jóváhagyta a fegyveres erökhöz vagy csoportokhoz kapcsolódó gyermekekre vonatkozó iránymutatásokat (az úgynevezett „párizsi elveket”) is.<sup>7</sup> Az elfogadott és kihirdetett irányelvek ellenére azonban a kormányerők továbbra is besoroztak gyerekeket, ami a polgárháború kirobbanását követően általánosan alkalmazott gyakorlattá vált a szemben álló felek mind-egyikénél.

Az ENSZ szakosított munkacsoportja 2013-tól tárgyalásokat folytatott a jemeni kormánnyal a gyermekek katonai célú alkalmazásának beszüntetésére. A megbeszélések eredményeként a szanaai vezetés közös akciótervet írt alá az ENSZ-szel 2014. május 14-én, amiben vállalta, hogy beszünteti a toborzást a fiatalok között és a gyerekkatonák alkalmazását.<sup>8</sup> Egy hónappal később közös szakosított bizottság alakult az akciótervben foglaltak végrehajtására, illetve a folyamat nyomon követésére. A pozitív kezdeményezés azonban alig három hónapig tartott. A bizottság előbb felfüggesztette működését, miután a húszik szeptemberben elfoglalták a kormányzati épületeket a fővárosban, majd pedig a polgár-

<sup>4</sup> United Nations Treaty Collection: *Convention on the Rights of the Child*. [online], 1989. 11. 20. Forrás: treaties.un.org [2020. 10. 03.]

<sup>5</sup> Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*. [online], 2000. 05. 25. Forrás: ohchr.org [2020. 10. 03.]

<sup>6</sup> Child Soldiers International: *Yemen. Report to the Committee on the Rights of the Child in advance of Yemen's initial periodic report on the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*. [online], London, 2013. 03. 4. Forrás: tbinternet.ohchr.org [2020. 10. 03.]

<sup>7</sup> Child Soldiers International: *Child Soldiers Global Report 2008 – Yemen*. [online], 2008. 05. 20. Forrás: refworld.org [2020. 10. 02.]; Office of Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *Five new countries endorse the Paris Commitments to end the use of children in conflict*. [online], 2012. 12. 03. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2020. 10. 03.]

<sup>8</sup> UNICEF: *Yemen signs action plan to end recruitment and use of children by armed forces*. [online], 2014. 05. 14. Forrás: unicef.org [2020. 10. 03.]

háború eskalálódása miatt teljesen lekerült a napirendről a megállapodás betartása jemeni részről.

Az ENSZ az elkövetkező években megpróbált külön-külön egyeztetni a szemben álló felekkel a kérdésben. Az erőfeszítések eredményeként a kormánypárti erők vezérkarfőnök-helyettese 2018 márciusában parancsban emlékeztetett a gyermekek besorozásának és alkalmazásának tilalmára a jemeni fegyveres erők kötelékében. Elrendelte egyúttal azt is, hogy azonnal be kell jelenteni az illetékes hatóságoknak a kiadott utasítás bármilyen megsértését. A kormány emellett ütemtervet állított össze és írt alá 2018. december 18-án az ENSZ-szel a 2014-es egyezmény végrehajtásáról. A dokumentumban foglalt különféle rendelkezések a gyerekek besorozásának megelőzése mellett kitértek a kormányerőkhöz kapcsolódó gyermekek leszerelésére, valamint reintegrációs eljárások kidolgozására az elbocsátott fiatalok visszailleszkedésének segítésére. A deklarált elvek ellenére azonban a kormánycsapatok alig változtattak korábbi gyakorlatukon és továbbra is jelentős számban fogadtak soraikba 18 év alatti fiatalokat.<sup>9</sup>

Az ENSZ munkacsoportjának különleges képviselője széles körű együttműködést alakított ki a kérdésben a Szaúd-Arábia vezette arab koalíciós erőkkel azt követően, hogy látogatást tett azok rijádi főhadiszállásán 2017 októberében. A korábban már bevezetett intézkedések hatékonyságának növelésére, valamint a feltárt hiányosságok kiküszöbölésére rendszeresen tartottak magas szintű szakmai találkozót 2018-ban, 2019. március 25-én pedig egyetértési megállapodás született az ENSZ és a koalíciós erők között a jemeni gyermekek védelméről.<sup>10</sup>

Az ENSZ folyamatos kísérletet tett arra, hogy a hűszi vezetéssel is megállapodásra jusson a gyermekek jogainak betartásáról, valamint a súlyos jogsértések elkerüléséről. Az évek során jelentős előrelépés történt a kapcsolattartás terén, a sorozatos megbeszélések ellenére azonban megegyezés nem született.<sup>11</sup>

## ***Jemeni gyerekkatonák a statisztikák tükrében***

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa kezdettől fogva kiemelt figyelmet fordított a jemeni konfliktusra. A fegyveres összecsapások alakulásának és a gyermekek helyzetének monitorozására külön munkacsoport alakult, ami az általa megfogalmazott javaslatok mellett folyamatosan rögzítette beszámolóiban a tapasztalt jogsérelmeket.

A közzétett statisztikák alapján a szembenálló felek 3034 gyermeket (3018 fiút és 16 lányt) toboroztak és alkalmaztak fegyveres szolgálatra 2013 áprilisa és 2018 decembere között.<sup>12</sup> A beazonosított esetek alapján 1940 fő (a teljes létszám 64%-a) a hűszi

<sup>9</sup> UN General Assembly Security Council: *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General. S/2019/453, 2019.* [online], 2019. 06. 03. Forrás: un.org [2020. 10. 04.]

<sup>10</sup> UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

<sup>11</sup> UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

<sup>12</sup> Az ENSZ a jemeni fegyveres konfliktus elhúzódásával megállapította, hogy a besorozott gyermekek száma a korábbi évek adataihoz viszonyítva megtöbbszöröződött. Az évekre lebontott statisztika alapján a fiatalabb generáció tagjai közül 2013 áprilisa és decembere között 91 főt, 2014-ben 156-ot, 2015-ben 915-öt, 2016-ban 606-ot, 2017-ben 896-ot, 2018-ban pedig 370-et soroztak be. Lásd UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

lázadókhöz – hivatalos elnevezésükkel Anszár Allahhoz – csatlakozott.<sup>13</sup> A fiúk túlnyomó része (mintegy 83%-uk) 15–17 év közötti tinédzser volt. Az ENSZ által megvizsgált esetek alapján megállapítható volt, hogy a síita húszik és a Népi Ellenállás csapatai akár 10 éveseket is besoroztak katonának.<sup>14</sup>

A fiatal fiúk közül több mint 700 főt vetettek be fegyveres összecsapásokban, ami a besorozott gyerekkatonák összlétszámának közel 25%-át jelentette. Veszteségeik szintén kiugróan magasak voltak a vizsgált periódusban: 171 fiú életét veszítette, 103-an pedig súlyos és maradandó egészségkárosodást szenvedtek a harcokban, ellenőrzőpontok működtetése vagy logisztikai feladatok ellátása közben.<sup>15</sup> A statisztikát tovább árnyalja egy jemeni civil szervezet felmérése, amely szerint a polgárháború bizonyos szakaszában az akkor elesett gyerekkatonák 50%-a 15 évesnél fiatalabb volt.<sup>16</sup>

A halottak számának mintegy kétszeresét, azaz 340 fiút fosztottak meg szabadságától a szemben álló felek három hónaptól három évig terjedő időtartamra az ellenséggel való együttműködés gyanúja miatt. A bebörtönzött fiatalok kapcsán kimutatható volt, hogy 45%-ukat (153 fő) a Népi Ellenállás erői, 21%-ukat (72 fő) a húszik,<sup>17</sup> 16%-ukat (54 fő) pedig a jemeni fegyveres erők fogták el.<sup>18</sup> A tendenciákat elemezve megállapítható volt továbbá, hogy az elfogott fiúk számában a Szaúd-Arábia vezette koalíciós erők beavatkozása

<sup>13</sup> Mohamed Aszkar jemeni emberi jogi miniszter az ENSZ adatainál jóval többre, mintegy 30 ezer főre becsülte a húszik által a polgárháború kirobbanásától 2019 közepéig besorozott gyermekek számát. Az adatok mintegy 15-szörös különbségénél figyelembe kell venni, hogy az ENSZ statisztikái egyéni beszámolókon alapulnak, az érintett családok közül sok a szegénytől és a megtorlástól félve nem mer nyilatkozni, a hivatalos jemeni adatbázisokhoz pedig rendkívül korlátozott hozzáféréssel rendelkeznek. A valós számok ezáltal magasabbak lehetnek a beszámolókból feltüntetettekénél. A jemeni kormányzervek tájékoztatása ugyanekkor becsléseken alapul, mivel nekik sincsenek pontos információik ellenfeleik valós erejéről. Emellett a gyerekek tízezres nagyságrendű besorozásának hangoztatása propagandafogásnak is tekinthető, amivel tovább kívánják rontani ellenfeleik kedvezőtlen külföldi megítélését, el kívánják érni azok nemzetközi elítélését, valamint kimondatlanul legitimálni akarják a koalíciós erők beavatkozását az ellenük vívott harcban. Ezt bizonyítja Moammar al-Erjani információs miniszter alig eltűzött nyilatkozata is, ami szerint a húszik körülbelül 50 ezer gyermeket – köztük mintegy 5000 lányt – toboroztak alig három hónap leforgása alatt 2019 júniusáig. Mindezek okán a valós számok valahol az arany középuton helyezkedhetnek. Ezt igazolja egy, a neve elhallgatását kérő magas rangú húsz katonai vezető nyilatkozata is, aki 18 ezer főben jelölte meg a 2018 végéig besorozott gyerekek számát. Lásd NBC News: *Children as young as 10 fight, kill and die in Yemen's war*. [online], 2018. 12. 19. Forrás: nbcnews.com [2020. 10. 04.]; Middle East Monitor: *Yemen's Houthis recruit 30,000 child soldiers: Minister*. [online], 2019. 07. 11. Forrás: middleeast-monitor.com [2020. 10. 03.]; Anna Varfolomeeva: *Houthi recruit 50,000 Yemen child soldiers in 3 months, minister says*. [online], 2019. 06. 20. Forrás: thedefensepost.com [2020. 10. 04.]

<sup>14</sup> Az ENSZ kimutatásai szerint a húszik mellett a Népi Ellenállás 317 főt, a kormányerők 274 főt, a Biztonsági Övezet Erői 189 főt, az al-Káida az Arab-félszigeten 148 főt, a szalafiták 65 főt, az Anszár as-Saría 30 főt, a Sabvani Elit Erők 26 főt, a Jemeni Iszlám Párt 17 főt, a Hírak Déli Mozgalom 13 főt, a Hadrami Elit Erők 6 főt, a törzsi csoportok 4 főt, ismeretlen csoportok 3 főt, az ISIS helyi ága 1 főt, a Déli Átmeneti Tanácshoz kötődő csapatok pedig 1 főt soroztak be. Lásd UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

<sup>15</sup> UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

<sup>16</sup> Fatima Abo Alasrar: *Yemen's pied piper: A child soldier tragedy*. [online], 2020. 02. 24. Forrás: insidearabia.com [2020. 10. 10.]

<sup>17</sup> A húszik 64 fogoly gyerekkatonát engedtek el 2020-ban. Szabadságuk teljes visszanyerése előtt azonban a fiatalokat egy két hónapos rehabilitációs kurzusnak vetették alá a síita szociális minisztérium felügyelete alatt, ami egyértelműen vallási-ideológiai-politikai meggyőződésük befolyásolására irányult. A gyakorlat nem egyedülálló, mivel szintén egy három hónapos rehabilitációs programon vett részt az a 15 szaúdi határ mentén elfogott húsz gyerekmilicista, akiket még 2018-ban adtak át az arab koalíciós erők a jemeni kormány képviselőinek. Lásd News18: *Yemen's Houthis Rebels Vow to Treat and Release 64 Captive Child Soldiers*. [online], 2020. 01. 27. Forrás: news18.com [2020. 10. 04.]; Al Arabiya: *Coalition returns 15 Houthi child soldiers to Yemen govt after rehabilitation*. [online], 2018. 11. 27. Forrás: english.alarabiya.net [2020. 10. 04.]

<sup>18</sup> UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

után és a polgárháború intenzitásának fokozódását követően radikális kiugrás (21-szeres növekedés!) következett be 2015-ben. Habár számuk jelentősen csökkent az elkövetkező években, arányuk még így is jelentős volt a polgárháború eleji állapotokhoz képest.<sup>19</sup>

Az elszennvedett fizikai ártalmak mellett hozzátétőleg sem lehet megbecsülni a mentálisan sérültek számát. Beszámolók szerint az ütközetet megjárt fiatalok között általánosak voltak a poszttraumás stressz szindróma tünetei. Sokukon szorongás, pánikroham, dekoncentráltóság, fásultság és kiábrándultság uralkodott el, ami gyakran az erőszakra való hajlam felerősödésével járt együtt. Súlyosabb kórképet mutattak ki azoknál, akiket saját parancsnokaik éhezettek, vertek, bajtársaik meggyilkolására kényszerítettek vagy szexuálisan bántalmaztak.<sup>20</sup> Megfelelő kezelésükre jelenleg is alig van mód és lehetőség Jemenben. A fegyveres erőktől dezertált gyermekek többsége emellett a megtorlás veszélye miatt nem térhet vissza eredeti lakóhelyére, ezért kénytelen a belső menekültek számára létrehozott valamelyik sükségtáborban élni, ahol a szűkös és kritikus feltételek mellett rendszeres az éhezés és a járványok terjedése. Az átélt megrázkódtatás feldolgozását tovább nehezíti mindezekon túl, hogy a jemeni társadalom konzervatív közösségei még napjainkban is ki-rekesztik a mentális betegeket, akiknek emiatt titkolni kell panaszait, a tüneteket pedig el kell fojtani magukban.

## A fiatalok csatlakozásának okai

A gyermekek célirányos megszólítása és harctéri alkalmazása már a jelenlegi konfliktus ki-robbanása előtt is mindennaposnak számított. Beszámolók tanúsága szerint már az 1994-es polgárháborúban a szemben álló felek gyakran erőszakkal soroztak be gyerekeket, többségüket a fennhatóságuk alatt élt törzsek tagjai közül. Tevékenységüket megkönnyítette, hogy ezek a fiatalok már gyermekkorukban elsajátították a fegyverhasználatot. Jemen egyes régióiban és bizonyos törzsei által követett sajátos tradícióknak köszönhetően ugyanis a fiúgyermekek bizonyos életkor – általában 14–15 év – betöltését követően automatikusan fegyvert viseltek, ami a felnőttkor elérését jelképezte. Státuszszimbólumuk birtokában kiemelt megbecsülést élveztek ezekben a közösségekben, mint a törzsi, etnikai és vallási identitás védelmezői.<sup>21</sup> Gyakran ők őrizték emiatt a katföldeket,<sup>22</sup> valamint aktívan részt vettek a rivális törzsekkel folytatott fegyveres összetűzésekben.<sup>23</sup>

<sup>19</sup> 2013-ban és 2014-ben 9-9 esetet jegyeztek fel, 2015-ben 188-at, 2016-ban 15-öt, 2017-ben 23-at, 2018-ban pedig 96-ot. Lásd UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

<sup>20</sup> Hollie McKay: *Yemen's child soldiers face long road after sexual, physical abuse*. [online], 2018. 07. 24. Forrás: foxnews.com [2020. 10. 04.]

<sup>21</sup> Harceszközeiket még az iskolába is magukkal vitték tanszereik mellett. Ennek következményeként egy alkalommal tíz személy meghalt, három pedig megsérült, amikor két különböző törzsből származó diák vitája erőszakba torkolt. Lásd Child Soldiers International: *Child Soldiers Global Report 2001 – Yemen*. [online], 2001. Forrás: refworld.org [2020. 10. 10.]

<sup>22</sup> A kat egy, a jemeni felnőtt férfiak között széles körben elterjedt bódító narkotikumfajta.

<sup>23</sup> Az ország elmaradottabb, rurális területein napjainkban is meghatározó az a törzsi kultúra, amely a család és az általuk lakott/birtokolt föld védelmére teljesen elfogadhatónak tartja a gyermekek harcba küldését.

A fenti gyakorlatot gyakran alkalmazták a Húszki törzsből kinőtt síita mozgalom milíciái is.<sup>24</sup> Az Irán által támogatott félkatonai alakulatok ideális önkéntesnek tartották a fiatalokat naivitásuk, befolyásolhatóságuk, eltökéltségük, gyorsaságuk és vak engedelmeskedésük, valamint a felnőtteknél jóval csekélyebb anyagi igényeik és élelmiszer-szükségleteik miatt. Rendszeresen bevetették őket a jemeni kormányzattal vívott háborújuk alkalmával 2004 és 2010 között, illetve a 2011-es zavargások alatt, majd pedig a húsziki befolyásának kiterjesztése idején kulcsszerepet játszottak a városok fegyveres megszállásában a harcosok kalauzaként vagy informátoraként.<sup>25</sup>

A negatív tendencia a koalíciós erők 2015 márciusában megindított hadműveleteit követően újabb lendületet vett és a polgárháborús felek növekvő számban soroztak be gyermekeket a fennhatóságuk alatt álló különféle oktatási intézményekben, árvaházakban, mecsetekben, forgalmas piacokon, a különféle szabadidős terekben (például futballpályáknál), menekülttáborokban és a sűrűn lakott régiók tradicionális mikroközösségeiben. A csatlakozás az esetek túlnyomó részében önkéntes alapon történt, főleg az iskoláskorúak körében.<sup>26</sup> A polgárháború elhúzódása és az azzal járó pusztítás, a gazdasági élet széthullása, a munkaerőpiac beszűkülése a magán- és közszférában, az állami kifizetések felfüggesztése miatt a közalkalmazottak megélhetésének veszélybe kerülése sok fiatalban megkérdőjelezte a tanulás és a végzettségszerzés értelmét. A fatalista szemléletmódot megerősítette körükben, hogy sokan a milíciákhoz vagy a biztonsági erőkhez való csatlakozást tartották a legcélravezetőbbnek arra, hogy rövid idő alatt anyagi bevételhez jussanak. A húsziki ugyanis havonta körülbelül 20–30 ezer jemeni riált – aktuális árfolyamon számolva 24–36 ezer forintnak megfelelő összeget – fizettek a gyerekkatonáiknak, amit évente kétszer bónusz támogatással egészítettek ki.<sup>27</sup> A kormánypárti erők ennek az összegnek a dupláját, mintegy 60 ezer riált – 72 ezer forintnak megfelelő összeget – tudtak felajánlani a szaúdi és az emirátusbeli támogatásoknak köszönhetően.<sup>28</sup> Az önkéntes csatlakozás emiatt sokak számára kizárólagos esélyt jelent a túlélésre, mivel az így kapott kereset birtokában tudnak csak kielégítően gondoskodni önmagukról és családjukról.<sup>29</sup>

<sup>24</sup> A síita törzsek azonos vallási és ideológiai meggyőződésük mellett egyfajta önvédelmi reflexió miatt vonultatták be gyerekeiket a húsziki oldalán. Álláspontjuk a koalíciós támadások 2015. márciusi megindítását követően megerősítést nyert, ami tetten érhető volt többek között a fiatal újoncok létszámának kiugró növekedésében.

<sup>25</sup> Az ENSZ 2011-ben 20%-ra becsülte a gyerekek arányát a húsziki harcosok között, 15%-ra pedig a kormányerőkhöz kötődő törzsi milíciákon belül. Lásd Adel Yahya: *Conflict generating more child soldiers*. [online], 2011. 07. 20. Forrás: [thenewhumanitarian.org](http://thenewhumanitarian.org) [2020. 10. 10.]

<sup>26</sup> Az ENSZ jelentése szerint a húsziki 20 iskolában toboroztak és képeztek ki gyermekeket 2018-ban. Az említett intézmények közül négyben kimondottan lányokat próbáltak csatlakozásra bírni. Lásd UN General Assembly Security Council (2019) i. m.

<sup>27</sup> Összevetésként érdemes figyelembe venni azt is, hogy 30 ezer jemeni riál vásárlóértéke jelenleg megfelel 117 fél kilós kenyér, vagy 47 kiló rizs, vagy 66 liter tej, vagy 32 kiló alma, vagy közel 16,2 kiló csirkehús, vagy 6,5 kiló marhahús, vagy 37,5 doboz Marlboro cigaretta árának. Emellett az összeg 90%-a egyenértékű egy külvárosi, egyszobás apartman havi bérleti díjával. Lásd Numbeo: *Cost of living in Yemen*. [online], Forrás: [numbeo.com](http://numbeo.com) [2020. 10. 10.]

<sup>28</sup> Alasrar (2020) i. m.; Sana Uqba: *Yemen in focus: Saudi-coalition recruits child soldiers for border protection*. [online], 2019. 04. 05. Forrás: [english.alaraby.co.uk](http://english.alaraby.co.uk) [2020. 10. 10.]

<sup>29</sup> Az immáron hat éve folyamatosan zajló polgárháború egyik eredményeként napjainkban 24 millió jemeni állampolgár, azaz a lakosság mintegy 80%-a szorul humanitárius segílyre vagy védelemre. Közülük 10 millió fő súlyos élelmiszerhiánnyal küzd. Lásd: European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations: *Yemen*. [online], Forrás: [ec.europa.eu](http://ec.europa.eu) [2020. 10. 03.]

Az individualista törekvések halmozottan megmutatkoztak azoknak a fiúknak az esetében, akik valamilyen okból kifolyólag (például az iskola lebombázása vagy a magas tandíjak miatt) az oktatási rendszeren kívül rekedtek.<sup>30</sup> Stabil jövőkép hiányában az ő szempontjukból az arab koalíciós erőkhöz vagy a jemeni fegyveres milíciákhoz való jelentkezés az egyetlen érvényesülési alternatívát jelentette.

Néhány fiatal számára a harcok a mielőbbi haszonszerzés mellett kizárólagos lehetőséget nyújtottak az előnyös házasság megkötésére is. Hagyományosan sok helyen még ma is meg kell váltania a vőlegénynek a menyasszonyt családjától, aminek az összege nagyban függ többek között a kiszemelt lány életkorától, társadalmi státuszától és családi állapotától. Ennek megfelelően egy átlagos férfi mindennapi keresete jobb esetben csak arra elegendő, hogy elvált vagy özvegy nőt vegyen feleségül, rosszabb esetben pedig egyáltalán nem teszi lehetővé a családalapítást. A házasságkötés életkora emiatt kitolódott a férfiak között. Azok ellenben, akik a szaúdiak és az emirátusok által finanszírozott csapatok valamelyikéhez csatlakoztak, rendszeres havi járandóságukból sokkal hamarabb és könnyebben tudtak az elvárásaiknak jobban megfelelő hajadont feleségül venni, mint a velük egykorú sorstársaik.

Az anyagi szempontok mellett a tradíciók is meghatározó mobilizációs tényezőnek bizonyultak a fiatalok számára. Főleg a húsz ellenőrzés alatt álló területeken számos gyermeket motivált, hogy bosszút álljon törzsének elesett férfitagjaiért. Az egyedi önkéntes részvétel mellett ugyanakkor megfigyelhető volt az is, hogy a közösség férfitagjai – életkortól függetlenül – kollektívan – azaz apák és fiúk együtt – vonultak hadba, amikor a törzsfők arra adtak utasítást.

A fiúk számára mérvadó szempontnak számított még a lehetőség a felnőttiséget és a férfiaságot szimbolizáló lőfegyver szabad birtoklására, a frontról hazatért rokonok és ismerősök beszámolóit, illetve a szülők ideológiai elkötelezettsége valamelyik oldal mellett. A fiatalok harci kedvének feltüzelésére a húszik propagandatevékenységüket kiterjesztették az iskolákra és a nyári táborokra, ahol rendszeresen tartanak fegyverbemutatókat és hazafias beszédeket a tanulóknak.<sup>31</sup>

A lehetséges önkéntesek mobilizálására a húszik helyi központokat is létrehoztak az ifjak vallási meggyőződésének elmélyítésére, ahol a megjelenteket a közös imádságok során példabeszédekkel bátorították az ország fegyveres védelmére. Emellett irányításuk alá vonták a Korán-iskolákat is, ahol vallási bevezető tanulmányok ürügyén az arab koalíciós erők elleni harcra is felkészítették mentálisan a résztvevőket.<sup>32</sup>

A hatékonyabb toborzás érdekében a húszik hat tartományban 34 lányt is soraikba fogadtak 2020 júniusáig. A 13–17 éves lányok fő feladata a húsz háborús erőfeszítések támogatása és paramilitáris tevékenység folytatása volt. Ennek értelmében kémkedtek,

<sup>30</sup> Csak 2018 végéig mintegy 3,4 millió főre becsülték az oktatási rendszerből kikerült iskoláskorúak számát. Lásd War Child: *Yemen*. [online], Forrás: warchild.org.uk [2020. 10. 10.]

<sup>31</sup> A húsziktól függetlenül a velük szimpatizáló Szaada környékbeli törzsek is rendszeresen rendeztek különleges toborzó napokat az iskolákba a síita milíciák támogatására és a harci szellem felélesztésére. Lásd Alasarar (2020) i. m.; Human Rights Council: *Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014*. A/HRC/45/CRP.7. [online], 2020. 09. 20. 68–69. Forrás: ohchr.org [2020. 10. 10.]

<sup>32</sup> Amnesty International: *Yemen: Huthi forces recruiting child soldiers for front-line combat*. [online], 2017. 02. 28. Forrás: amnesty.org [2020. 10. 10.]



őrséget álltak, elsősegélyt nyújtottak a frontvonalon a sebesülteknek, további lányönkénteseket szerveztek be, az anyákat és a nővéreket pedig férfi hozzátartozóik harcba küldésére, valamint a fegyveresek anyagi támogatására bíztatták. Toborzótevékenységüket főleg a húszikhoz kötődő családokban, valamint a gazdaságilag és társadalmilag marginalizálódott személyek között fejtették ki. Rendszeresen felbukkantak emellett a börtönökben, a köztereken és a különféle oktatási intézményekben is.<sup>33</sup> A jelentések alapján habár fegyveres kiképzésben részesültek, ennek ellenére összecsapásokban nem vettek részt.

Az országban külön ügynökhálózat is létrejött az önkéntesek verbuválására, ami első sorban a Szaúd-Arábiának és a vele szövetséges jemeni erőknek gyűjtötte a jelentkezőket. Mivel tevékenységüket fejpénzzel (1000 szaúdi riál/fő, azaz aktuális árfolyamon mintegy 80 ezer forint személyenként) díjazták és a folyamatos emberhiány miatt gyakorlatilag nem volt kritérium megszabva az újoncok felvételénél.<sup>34</sup> A lehető legtöbb embert próbálták emiatt beszervezni, függetlenül azok korától és képességeitől. Tevékenységük hatására nemegyszer egyfajta dominóhatás ment végbe egyes településeken, amikor az első jelentkező példáját gyors egymásutánban követték annak rokonai, barátai, majd pedig csatlakoztak utóbbiak hozzátartozói és ismerősei is. Működésük nemegyszer olyan eredményesnek bizonyult, hogy az ország bizonyos régióiban a fiatalok akár 80%-a is önként vállalta a fegyveres harcot.<sup>35</sup> A kellő számú önkéntes összegyűjtését követően a toborzók általában embercsempészeknek adták át a fiúkat, majd leszállították őket az egyik határ menti katonai táborba.<sup>36</sup>

Ahol azonban az újoncok száma nem felelt meg az elvárásoknak, ott a toborzók és a közvetítők gyakran vesztegetéssel vagy nyomásgyakorlással igyekeztek ellehetetleníteni minden helyi kezdeményezést – például sport- vagy kulturális egyesületek működése –, ami visszatartó erőt képezhetett volna a fiatalok számára. Az unatkozó, sokszor csoportokba verődött fiúkkal azután már könnyebb volt személyes kapcsolatot kialakítani és meggyőzéssel vagy hamis ígéretekkel csatlakozásra bírni őket.<sup>37</sup>

Ha azonban a rábeszélés és a megfélemlítés sem tudta a kívánt hatást kiváltani, akkor bizonyos helyzetben kényszer alkalmazására is sor került. A húszik rendszeresen végeztek adatgyűjtést az anyakönyvi hivatal és az egyéb állami hivatalok adatbázisaiban, amelyek alapján listákat állítottak össze az általuk katonai szolgálatra alkalmasnak tartott fiúkról. Utóbbiak birtokában azután célirányosan csaptak le az iskolákra vagy a legkiszolgáltatot-

<sup>33</sup> Két olyan incidenst is rögzítettek a lányok toborzótevékenységével kapcsolatban, amikor az önkéntesek botokkal és löfegyverekkel a kezükben hatoltak be egy iskolába, ahol az ott-tartózkodó lányokat a harc támogatására bátorították, valamint húsz szlogenek ismétlésére kényszerítették őket. Lásd Human Rights Council (2020) i. m. 71.; UN General Assembly Security Council (2019) i. m.; EG24 News: *New Al-Houthi after „Al-Zainabiyat” ... „Fatimiya” to spread ideas.* [online], 2020. 05. 25. Forrás: eg24.news [2020. 10. 11.]

<sup>34</sup> Human Rights Council (2020) i. m. 67.

<sup>35</sup> Fawziah Al-Ammar – Hannah Patchett – Shams Shamsan: *A gendered crisis: Understanding the experiences of Yemen's war.* Sana'a, Sana'a Center for Strategic Studies, 2019. 55.

<sup>36</sup> Beszámolóik alapján a jemeni fiúkat döntően vagy az al-Buka, vagy a Kitaf melletti katonai kiképzőtáborba vitték. A harci övezetbe való belépés előtt a fiataloknak diákigazolványukkal – vagy annak hiányában egy, az embercsempészek által átadott nem hivatalos katonai személyigazolvánnyal – kellett magukat igazolniuk. Lásd Al Jazeera: *Exclusive: Yemeni child soldiers recruited by Saudi-UAE coalition.* [online], 2019. 04. 01. Forrás: aljazeera.com [2020. 10. 11.]

<sup>37</sup> Sok, a szaúdi erők támogatására toborzott fiút azzal vettek rá a csatlakozásra, hogy belépésüket követően 3000 szaúdi riál fizetségért konyhai szolgálatra fogják őket alkalmazni a szomszédos állam területén állomásozó egységek ellátására. Lásd Al Jazeera (2019) i. m.

tabb családok szálláshelyeire, ahol elrabolták az ott talált fiatalokat. Egy 12 éves jemeni fiú elmondta azt is, hogy a húsz milicisták új iskolatáskák osztogatásának ígéretével vitték el őt és tíz további osztálytársát.<sup>38</sup> Helyszíni beszámolók alapján gyakran előfordult az is a fővárosban, hogy a toborzók házakat kerestek fel, ahol a szülőktől vagy a fiúk, vagy pedig egy jelentősebb összegű anyagi támogatás átadását követelték háborús erőfeszítéseik támogatására. Ezzel kapcsolatban több szanaai lakos egyhangúan arról nyilatkozott, hogy a húszbiztonsági övezetekre osztották fel a fővárost, amelyek élére felügyelőket neveztek ki. Utóbbiak feladata volt, hogy házról házra járva naprakész információval rendelkezzenek az illetékességük alá tartozó területen élő családok férfitagjairól, valamint ezek alapján teljesítsék a központilag megállapított sorozási kvótákat.<sup>39</sup> A húsz nyomásgyakorlásába beletartozott a zsarolás is, amikor az általuk fogságban tartottak szabadon engedését azok fiúrokonainak csatlakozásától tették függővé.<sup>40</sup> Legvégül több alkalommal került sor arra is, hogy a húszik kényszertoborzást végeztek az őrizetükben lévő fiatal fiúk között, akiket őreik megfélemlítéssel, rossz bánásmóddal vagy kínzással kényszerítettek csatlakozásra.<sup>41</sup>

A sűrűbben lakott településeken a hozzátartozók végletekig eltérően reagáltak fiaik vagy fiúrokonai besorozására. A trendek alapján megállapítható, hogy a reakciók jellege és intenzitása alapvetően az egyes családok dinamikájától függött, amire a földrajzi és demográfiai különbségek csekély hatással voltak. Ennek megfelelően egyes családok – döntően anyagi vagy morális megfontolásból – kimondottan bátorították fiúikat a harcra, míg mások megpróbálták megakadályozni belépésüket a fegyveresek közé. Ezáltal bizonyos esetben a szülők egyike vagy mindegyike presszionálta – esetleg szélsőséges esetben akár kimondottan kényszerítette is – gyermekét a harcoló erőkhöz való csatlakozásra. Máskor viszont több apa is nyilvánosan kitagadta fiait Szanaa külvárosában, akik a szülői akarattal dacolva a frontra mentek harcolni, ahonnan azután nem voltak hajlandók visszatérni otthonaikba.<sup>42</sup> Az esetleges nézetkülönbségek mellett a családon belüli feszültségeket tovább élezhette, ha a fiúk a szülői tiltás miatt eltitkolták csatlakozási szándékukat, amire emiatt rokonaik tudta vagy engedélye nélkül került sor. Mukallában például az egyik közösség vezetője elmondta, hogy egy család csak akkor szerzett tudomást gyermekük besorozásáról, amikor annak halálhíréről értesítették őket. A fiú távozásakor csak annyit mondott szüleinek, hogy elmegy munkát keresni megélhetésük támogatására.<sup>43</sup>

## A húsz gyerekkatonák felkészítése a harcra

A húszik által besorozott újoncok az első mintegy négyhetes periódus alatt általában kizárólag vallásoktatásban részesültek valamelyik „kulturális központban”. Kiképzőik ezalatt tudatosították bennük, hogy a zsidók, a keresztények és a nyugati befolyás alá került arab országok ellen vívott szent háborúban vesznek részt, ezért haláluk esetén a mennybe

<sup>38</sup> Maggie Michael: *These child soldiers are 'firewood' for the war in Yemen*. [online], 2018. 12. 19. Forrás: globalnews.ca [2020. 10. 11.]

<sup>39</sup> Michael (2018) i. m.

<sup>40</sup> NBC News (2018) i. m.

<sup>41</sup> Human Rights Council (2020) i. m. 69.

<sup>42</sup> Al-Ammar – Patchett – Shamsan (2019) i. m. 54.

<sup>43</sup> Al-Ammar – Patchett – Shamsan (2019) i. m. 54.

kerülnek. A síita tanok hangsúlyozása és a húsz mozgalom alapítója, a 2004-ben meggyilkolt Husszein Badreddin al-Húsz nézeteinek népszerűsítése mellett kiemelt szerepe volt a szunnita irányzattal kapcsolatos különbségek kiemelésének és átpolitizálásának is. Az ellenségkép dehumanizálására a húszik vérszomjas szalafitának mutatták be a jemeni kormánycsapatokat és az arab koalíciós erők tagjait, az ISIS kapcsán pedig visszatérően hivatkoztak a terrorszervezet által elkövetett tömeges és brutális kivégzésekre. A fanatizált újoncok többségében emiatt az a meggyőződés alakult ki, hogy nem számíthatnak kegyelemre, ezért a legreménytelenebb helyzetben is halálukig harcoltak a fogságba esés elkerülésére.<sup>44</sup>

A fiatalok eltökéltségének növelésére a húszik a kat növény fogyasztására is bátorították az önkénteseket, hogy ezáltal is növeljék kiszolgáltatottságukat, valamint tompítsák félelmeiket és kétségeiket. Az oktatást azok a harci költemények és indulók, illetve törzsi énekek tették teljessé, amelyeket a fiatalok a szünetekben hallgattak.<sup>45</sup> Állhatatosságuk és kiszolgáltatottságuk növelésére teljesen elszigetelték őket hozzátartozóiktól a kiképzés teljes időtartamára, amire gyakran egy olyan tartományban került sor, ahol semmilyen kötődéssel sem rendelkeztek.

Az elméleti tréninget követően az újoncokat a hegyekbe vezényelték az egyik ottani kiképzőtáborba, ahol megtanultak bánni a lőfegyverrel és a robbanóanyaggal, valamint fedezéket keresni maguknak ellenséges légitámadás esetén. A felkészítés végén mindannyian egy sorszámmal ellátott karkötőt kaptak, ami hivatalosan kabalaként szolgált. A karékszer azonban inkább egyfajta „dögcédula” volt, amely segített beazonosítani és visszajuttatni családjukhoz az elesett fiatalok holttestét. A húszik kritikusai emiatt cinikusan csak a „gyerekek belépője a mennybe” elnevezéssel emlegették.<sup>46</sup>

Ellenfeleikhez hasonlóan a húszik szerteágazóan alkalmazták az újoncokat kiképzésüket követően. Felhasználták őket kémkedésre, járőrözésre, ellenőrzőpontok működtetésére, személyvédelemre, katonai objektumok és kormányzati épületek őrzésére, utánpótlás szállítására, étel elkészítésére, sérültek ellátására, halottak összegyűjtésére és eltemetésére vagy a szálláskörzet tisztán tartására. Mindezek mellett bevetették őket a szaúdi határ mentén vagy éppen az ország nyugati partvidéken kirobbant fegyveres összecsapásokban sorkatonaként, orvlövészként, felderítőként, futárként vagy tüzerként. A 11–13 éves fiúk sorkatonai alkalmazásuk mellett rendszeresen vezettek egyedül lőszerral, tüzéségi lövedékekkel, rakétákkal és robbanóanyaggal megrakott kisteherautókat a fronton szolgáló csapatok készleteinek kiegészítésére. Nem számított kivételesnek az sem, hogy 13 éves fiúk hároméves katonai szolgálatuk vége felé már egyedül és professzionálisan működtettek rakéta-sorozatvetőket.<sup>47</sup> Öngyilkos merényletek végrehajtására ugyanakkor csak a terror-

<sup>44</sup> Alasrar (2020) i. m.

<sup>45</sup> A „Menj el a zsidókhoz és a szaúdiakhoz, és vidd el hozzájuk a hírt, hogy pokolra kerülnek a zsarnokok”, a „Szaadai kattal a szádban és harci indulóval a földben bármire képes vagy” és az ezekhez hasonló szövegű, szélsőséges üzenetet megfogalmazó dalok népszerűek voltak a fiatal önkéntesek között. Lásd Alasrar (2020) i. m.

<sup>46</sup> Michael (2018) i. m.

<sup>47</sup> Sarah El-Sirgany: *Firing guns, finding bodies: Life for Yemen's child soldiers*. [online], 2018. 02. 03. Forrás: edition.cnn.com [2020. 10. 11.]

szervezetek, valamint az azokhoz kötődő pártok és oktatási intézmények alkalmaztak – különösen Áden városában – tanulókat.<sup>48</sup>

Az ütközetbe vezényelt, agyamosott fiatalok közül sokan már az első harcérintkezések alkalmával életüket veszítették vagy megnyomorodtak a felszínes kiképzés miatt. Beszámolók alapján voltak közöttük olyanok is, akik az összecsapásokban megpróbálták visszavonulni, ezért bajtársaik vagy feletteseik végeztek velük. A legtöbb áldozatot ugyanakkor a légi-csapások szedték közülük, amelyek ellen egyesek szükségfedezékek kialakításával, mások pedig mindössze talizmánok viselésével próbáltak védekezni.

## Az elszenvedett veszteségek átmisztifikálása

A húszik több millió jemeni riált fordítottak eddig arra, hogy az elszenvedett veszteségekből is előnyt tudjanak kovácsolni maguknak. Propagandájukkal egyfajta sajátos mártírkultuszt teremtettek, amikor a közvélemény előtt hősöknek állították be az elesett fiúkat, akiket saját halottjaiknak tekintettek. A temetéseket emiatt előre megkonstruált forgatókönyv szerint, az eseményeket gyakran folyamatosan rögzítve bonyolították le. A zöld vászonnal borított fakoporsóba tett holttesteket színpadiasan egy kimondottan a mártíroknak létrehozott temetőben, valamelyik fehér virágokkal és zöld fűvel borított sírboltban helyezték el látványosan. Az elhunyt szülei ugyanakkor élelmiszeradagokat vagy csekély összegű (aktuális árfolyamon átváltva 24 500–36 500 forintnak megfelelő) anyagi támogatást és egy fegyvert kapnak, ha fiuk korábban önkéntesen lépett be a húszik közé. A gyászszertartásról készített felvételeket később a húszik rendszeresen közzétették különböző médiafórumaikon, míg a mártírok emléklapjait köztereken ragasztották ki, hogy a halott fiúk emlékét felhasználva újabb önkénteseket nyerjenek meg ügyüknek. A húszik emellett kollektív megemlékezést is tartattak az elhunytakról a minden év februárjában megtartott mártírok hetén. Ezen időszak alatt az iskolákban a harcban elesett fiúk fényképeit a tanárok kötelesek voltak kitenni a tantermek üresen maradt ülőhelyeire.<sup>49</sup> A síita lázadók által működtetett Oktatási Minisztérium még az iskolai tantervekbe is beépítette a mártíromság kötelező oktatását 2020 elején. Az északi Szaada tartomány középiskoláiban ennek értelmében már napi szinten kötelesek nézni Abd al-Malik Badreddin al-Húszinak, a lázadók vezérének napi videóüzeneteit, amiben a mártíromság jutalmairól és a frontvonalon vívott küzdelemről tart előadásokat a diákoknak.<sup>50</sup>

A mesterkélt mítoszképzés képesnek bizonyult felszítani a hazafias érzelmeket és a bosszúvágyat a húszikkal szimpatizáló közösségekben, miközben a fiatalok felé azt kommunikálta, hogy egyenrangúnak tekintik őket a felnőttekkel.<sup>51</sup> A halott gyermekek fényképeinek közzététele a közösségi médiában ugyanakkor rendkívüli felháborodást váltott ki mind belföldön, mind nemzetközi szinten. Abd al-Malik Badreddin al-Húszin emiatt 2018. január

<sup>48</sup> International Organization for Least Developed Countries: *Child Recruitment in Yemen: Challenges facing the United Nation Mechanisms*. Geneva, 2019. 15–16. [online], Forrás: ioldc.org [2020. 10. 11.]

<sup>49</sup> NBC News (2018) i. m.

<sup>50</sup> Sana Uqba: *Yemen in Focus: Houthis introduce martyrdom lectures into Saada school syllabus*. [online], 2020.02. 26. Forrás: english.alaraby.co.uk [2020. 10. 17.]

<sup>51</sup> Saeed Al-Batati: *Missing boy's death exposes Houthis child recruitment*. [online], 2020. 08. 15. Forrás: arabnews.com [2020. 10. 18.]

5-án rendeletben tiltotta meg a 15 év alatti elesett harcosok képeinek nyilvánosságra hozatalát, hogy elkerülje a húszik kedvezőtlen bel- és külföldi megítélésének további romlását.<sup>52</sup>

## Külföldi gyerekzsoldosok Jemenben

Hivatalosan meg nem erősített információk alapján Szaúd-Arábia Líbiából és Szudánból is toborzott gyerekeket a Jemennel közös határainak védelmére.<sup>53</sup> A döntésben a sivatagi királyságot a védelem megerősítése és a saját veszteségek minimalizálása mellett egyfajta költséghatékonysági szempontok is motiválták. A szaúdi Honvédelmi Minisztérium honlapján közzétett adatok szerint ugyanis a jemeni háborúban elhunyt szaúdi katonák családjai a halálestet bekövetkeztét követően azonnal 100 ezer szaúdi riál (26 662 dollár) kárpótlást kapnak, majd később ennek az összegnek a tízszeresét utalják át részükre, azaz mindent összevetve közel 300 ezer dollárt fizetnek ki minden egyes elesett katonáért. Ugyanekkor a szaúdi zsoldban elesett jemeni önkéntesek családjának kifizetett jóvátétel együttesen sem haladja meg a 4000 dollárt.<sup>54</sup>

A nagyságrendekkel csekélyebb szaúdi anyagi támogatás ugyanakkor vonzó hatással volt a szudániakra, akik szinte kivétel nélkül a háború sújtotta Dárfúr régióból származtak. A rotációs rendszerben bevetett zsoldosok az arab koalíciós erők részeként 2–4 hetes formális felkészítésüket követően önálló, 500–750 fős szárazföldi egységekbe tagolva az északi front kulcsfontosságú szakaszain a szövetséges jemeni milíciák szárnyfedezetét látták el 2015-től. A képet tovább árnyalják a hazatért zsoldosok beszámolóí, amelyek szerint a koalíciós csapatok gyakorlatilag a szaúdi szárazföldi erők kiváltására használták őket. Ennek megfelelően soha nem harcoltak az oldalukon az ütközetekben, szaúdi és emirátusbeli feletteseik pedig rádión vagy telefonon adták ki nekik a parancsokat a frontvonalától biztonságos távolságban.<sup>55</sup>

A gyerekkatonák, akiknek az arányát eltérő becslések 20–40% közé taksálták a zsoldosok között, kiemelt fizetést kaptak az önkéntes fegyveres misszióért. A szaúdi tulajdonban lévő Szudáni Fejlesztési Bank havonta legkevesebb mintegy 151 ezer forintnak megfelelő összeget helyezett letétbe számukra konvertibilis szaúdi riálban, amihez közel 60 ezer forinttal egyenértékű bónusz is járt, ha részt vettek fegyveres összecsapásban. Ehhez járult még az egyszeri lelépési díj is a hat hónapos szolgálati idő lejártát követően, ami 3 millió forinttal volt egyenértékű. Emiatt – a jemeni szülőkkel ellentétben – itt sok nélkülöző szudáni család kimondottan támogatta, hogy Jemenbe küldhesse 13–17 éves gyermekét harcolni, amihez szudáni illetékeseket is megvesztegettek. Összehasonlításként elmondható, hogy ugyanekkor egy több műszakban és munkahelyen egyszerre túlórázó szudáni orvos havi keresete átszámítva nem érte el a 160 ezer forintot egy olyan országban, ahol az infláció

<sup>52</sup> Alasrar (2020) i. m.

<sup>53</sup> Al Jazeera: *Saudi Arabia recruited Darfur children to fight in Yemen*: NYT. [online], 2018. 12. 29. Forrás: aljazeera.com [2020. 10. 23.]

<sup>54</sup> Al Jazeera (2019) i. m.

<sup>55</sup> David D. Kirkpatrick: *On the front line of the Saudi war in Yemen: Child soldiers from Darfur*. [online], 2018. 12. 28. Forrás: nytimes.com [2020. 10. 23.]

mértéke évek óta folyamatosan 60–70% között mozog, a munkanélküliség aránya meghaladja a 20%-ot, és állandó hiány van az alapvető cikkekből.<sup>56</sup>

A szudáni katonai részvétel körülményei azonban idővel hatalmas nemzetközi felháborodást váltottak ki. Az ügy 2018 végén történt kipattanását követően az amerikai kongresszus 13 tagja írásban szólította fel Mike Pompeo külügyminisztert 2019. február 15-én azoknak a vádaknak a tisztázására, amelyek szerint a szaúdiak amerikai fegyverekkel és egyenruhával szerelték fel a szolgálatukba fogadott gyerekkatonákat. A törvényhozás még egy állásfoglalást is előterjesztett az amerikai–szaúdi katonai együttműködés beszüntetésére a jemeni konfliktusban, amit végül elvetettek Trump elnök április eleji vétója miatt. Pompeo külügyminiszter júniusban megakadályozta azt is, hogy Szaúd-Arábiát felvegyék arra az amerikai listára, amelyen a gyermekkatonákat toborzó országok szerepelnek. A 2008. évi Törvény a Gyerekkatonák Alkalmazásának Megelőzésére értelmében ugyanis a listán szereplő külföldi fegyveres erők nem részesülhetnek amerikai támogatásban, kiképzésben és fegyverzetben, hacsak az elnök nemzeti érdekek alapján részben vagy egészben hatályon kívül nem helyezi a szankciókat. Szaúd-Arábiának még azt is sikerült elérnie, hogy az ENSZ 2020 júniusában levegye arról a feketelistájáról, amelyen a gyermekek jogait súlyosan megsértő államok szerepelnek.<sup>57</sup>

A Szaúd-Arábiát fenyegető szankciók mellé társult a szudáni katonák növekvő népszerűtlensége a jemeni lakosság körében, valamint a több éves küldetés alatt elszenvedett súlyos veszteségek.<sup>58</sup> A 15 ezer fős szudáni katonai kontingens nagyságát emiatt hivatalosan pár száz főre csökkentették le Abdalla Hamdok szudáni miniszterelnök utasítására 2020 januárjában. A szudáni zsoldosok alkalmazása azonban tovább folytatódott a háttérben, és a következő hónapok során az emirátusok által finanszírozott Fekete Pajzs Biztonsági Szolgálat utazási irodákon és egyéb közvetítőkön keresztül mintegy 3000 szudánival kötött szerződést, hogy névleg biztonsági őrként foglalkoztassák őket az Egyesült Emirátusok területén. A jelentkezőket azonban kiképzőtáborokba vitték, majd arra kényszerítették, hogy a jemeni és a líbiai frontokon harcoljanak.<sup>59</sup>

## Jelenlegi helyzet

A gyermekek illegális besorozásának megszüntetésére Abd-Rabbuh Manszúr al-Hádi elnök 2020. február 18-án betiltotta a toborzótevékenységet a gyermekek körében a fegyveres

<sup>56</sup> Independent: *Child soldiers from Darfur fighting at front line of war in Yemen, returned soldiers say.* [online], 2018. 12. 29. Forrás: independent.co.uk [2020. 10. 24.]

<sup>57</sup> Congressional Research Service: *Congress and the War in Yemen: Oversight and Legislation 2015–2020.* [online], 2020. 06. 19. Forrás: fas.org [2020. 10. 24.]; Joshua Cossin: *UN removes Saudi-led coalition in Yemen from child rights violators 'list of shame'.* [online], 2020. 06. 17. Forrás: jurist.org [2020. 10. 24.]; Jonathan Landay – Matt Spetalnick: *Exclusive: Overruling his experts, Pompeo keeps Saudis off U.S. child soldiers list.* [online], 2019. 06. 18. Forrás: reuters.com [2020. 10. 24.]

<sup>58</sup> A húszik szóvivője szerint a szudániak közül több mint 8000 fő halt meg, sebesült meg vagy esett fogságba 2015–2019 között. Lásd Middle East Eye: *Huge Sudanese losses in Yemen highlight fighter's role in the conflict.* [online], 2019. 11. 10. Forrás: middleeasteye.net [2020. 10. 24.]

<sup>59</sup> Legutóbb szeptember végén érkezett Szaúd-Arábiába közel 1500 szudáni tengeri és légi úton, hogy részt vegyen a jemeni hadműveletekben. Lásd Ihsan Al-Faqih: *UAE-based Black Shield recruits mercenaries in region.* [online], 2020. 07. 18. Forrás: aa.com.tr [2020. 10. 24.]; Middle East Eye: *Sudan sending hundreds of troops to Yemen via Saudi Arabia.* [online], 2020. 10. 02. Forrás: middleeasteye.net [2020. 10. 24.]

és a biztonsági erők számára. Az államfő egyúttal deklarálta azon szándékát is, hogy visszamenő hatállyal eljárást indítanak azon katonai és polgári személyek ellen, akik korábban részt vettek gyermekek toborzásában. A döntés kiegészítésére külön szervezeti egységet hoztak létre a gyermekek védelmére a következő napon azzal a céllal, hogy a közös jemeni–ENSZ szakmai bizottsággal és a civil társadalommal együttműködve folyamatosan figyelemmel kísérjék a gyerekek jogsértő besorozására és harctéri alkalmazására vonatkozó jelentéseket, illetve panaszokat. Az elhatározás kiterjedt a különböző katonai és biztonsági személyzet továbbképzésére is a gyermekvédelem elveiről és annak jogi kereteiről, valamint a már besorozott gyermekek átengedésére a civil szervezetek számára. Legvégül preventív intézkedésként a főiskolák, intézetek és katonai akadémiák utasítást kaptak arra, hogy tanmeneteikbe építsék be a gyermekek jogainak, valamint a toborzásuk kockázatainak oktatását.<sup>60</sup>

Szaúd-Arábia szintén számos intézkedést hozott a háborút megjárt fiatalok társadalmi visszailleszkedésének elősegítésére. Ezek egyikeként nyolc rehabilitációs központot működtetnek Jemenben, amelyekben körülbelül 2000 gyermekkatonát kezeltek 2017-től 2019-ig.<sup>61</sup> Ezen intézetek finanszírozása mellett a Szalmán Király Humanitárius Segítségnyújtás és Segélyezési Központ aktívan bekapcsolódott az ENSZ védnöksége alatt működő nemzetközi szakértői munkacsoport tevékenységébe a gyerekkatonák reintegrációs lehetőségeinek javítására, valamint jelentős összegekkel támogatta azokat a programokat, amelyeket a nélkülöző jemeni családok gyermekeinek megsegítésére indítottak.<sup>62</sup>

A húszik ugyanakkor tovább fokozták a toborzást a fiatalok és az iskoláskorúak között a fennhatóságuk alatt álló területeken az al-Jaúf, Nihm és ad-Dali tartományokban elszenvedett veszteségeik pótlására. Tevékenységük eredményeként több tucatnyi gyerek eltűnését erősítették meg egybehangzóan helyi források öt különböző tartományban. A gyerekekről, akik között sokan még 8 évesek sem voltak, feltételezték, hogy a húszik valamelyik kiképzőtáborába kerültek.<sup>63</sup>

## Utószó

A korábbi évek tapasztalatai alapján feltételezhető, hogy a gyermekek hadi célokra való fel- és kihasználása továbbra is jelentős marad az aktuális jemeni konfliktusban. A folyamat visszafordítására mielőbb alapvető lenne a fegyveres konfliktus intenzitásának csökkentése, kiegyensúlyozott mindennapi megélhetés biztosítása a civil lakosság számára, valamint

<sup>60</sup> Mohammed Al-Ayed: *Yemen pressures Houthis to ban recruitment of child soldiers*. [online], 2020. 02. 20. Forrás: english.aawsat.com [2020. 10. 25.]

<sup>61</sup> Wethaq Foundation for Civil Orientation: *Rehabilitation of child soldiers and affected by war in Yemen*. [online], Forrás: wethaq.org [2020. 10. 25.]

<sup>62</sup> Arab News: *KSRELIEF takes part in Warsaw Humanitarian Exhibition*. [online], 2019. 06. 11. Forrás: arabnews.com [2020. 10. 25.]; Arab News: *Saudi Arabia steps up aid for Yemen child soldiers*. [online], 2019. 08. 02. Forrás: arabnews.com [2020. 10. 25.]

<sup>63</sup> A jemeni kormány a csekély harcértéket képviselő gyerekek intenzív besorozása miatt azzal vádolta a húszikat, hogy a fiatalokat gyakorlatilag ágyúötletékeknek használják. Muammar al-Erjani tájékoztatásügyi miniszter ezzel kapcsolatban hivatkozott a jemeni fegyveres erők által közzétett adatokra, amelyek szerint 2020. március elejére a húszik közül több mint 800-an estek el a nihmi és az al-jaúfi frontokon vívott ütközetekben. Elmondása szerint az áldozatok legtöbbje gyerekkatonára volt. Lásd Asharq Al-Awsat: *Houthis use Yemeni child soldiers to fuel ongoing war*. [online], 2020. 03. 09. Forrás: english.aawsat.com [2020. 10. 25.]

hatékony módszerek alkalmazása az életkor megállapítására. Ennek elmaradása és a kedvezőtlen tendenciák elhúzódása esetén egy olyan aluliskolázott, narkotikumfüggő és mentálisan sérült generáció nőhet fel, amelynek tagjait erőszakban szocializálták folyamatosan a Nyugat elleni gyűlöletre, és az ellene vívott elkerülhetetlen harcra nevelték egy olyan országban, ahol átlagosan minden második személyre jut egy fegyver. Utóbbi kapcsán a kockázatok halmozottan fennállnak a lányok esetében, mivel a jelenlegi reintegrációs programok kizárólag a fiúkra koncentrálnak.

## Felhasznált irodalom

- Alasarar, Fatima Abo: *Yemen's pied piper: A child soldier tragedy*. [online], 2020. 02. 24. Forrás: insidearabia.com [2020. 10. 10.]
- Al-Ammar, Fawziah – Hannah Patchett – Shams Shamsan: *A gendered crisis: Understanding the experiences of Yemen's war*. Sana'a Center for Strategic Studies, 2019.
- Al-Ayed, Mohammed: *Yemen pressures Houthis to ban recruitment of child soldiers*. [online], 2020. 02. 20. Forrás: english.aawsat.com [2020. 10. 25.]
- Al-Batati, Saeed: *Missing boy's death exposes Houthi child recruitment*. [online], 2020. 08. 15. Forrás: arabnews.com [2020. 10. 18.]
- Al-Faqih, Ihsan: *UAE-based Black Shield recruits mercenaries in region*. [online], 2020. 07. 18. Forrás: aa.com.tr [2020. 10. 24.]
- Al Jazeera: *Saudi Arabia recruited Darfur children to fight in Yemen: NYT*. [online], 2018. 12. 29. Forrás: aljazeera.com [2020. 10. 23.]
- Al Jazeera: *Exclusive: Yemeni child soldiers recruited by Saudi-UAE coalition*. [online], 2019. 04. 01. Forrás: aljazeera.com [2020. 10. 11.]
- Amnesty International: *Yemen: Houthi forces recruiting child soldiers for front-line combat*. [online], 2017. 02. 28. Forrás: amnesty.org [2020. 10. 10.]
- Arab News: *KSRELIEF takes part in Warsaw Humanitarian Exhibition*. [online], 2019. 06. 11. Forrás: arabnews.com [2020. 10. 25.]
- Arab News: *Saudi Arabia steps up aid for Yemen child soldiers*. [online], 2019. 08. 02. Forrás: arabnews.com [2020. 10. 25.]
- Asharq Al-Awsat: *Houthi use Yemeni child soldiers to fuel ongoing war*. [online], 2020. 03. 09. Forrás: english.aawsat.com [2020. 10. 25.]
- Child Soldiers International: *Child Soldiers Global Report 2001 – Yemen*. [online], 2001. Forrás: refworld.org [2020. 10. 10.]
- Child Soldiers International: *Child Soldiers Global Report 2008 – Yemen*. [online], 2008. 05. 20. Forrás: refworld.org [2020. 10. 02.]
- Child Soldiers International: *Yemen. Report to the Committee on the Rights of the Child in advance of Yemen's initial periodic report on the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*. [online], London, 2013. 03. Forrás: tbinternet.ohchr.org [2020. 10. 03.]
- Congressional Research Service: *Congress and the war in Yemen: Oversight and legislation 2015–2020*. [online], 2020. 06. 19. Forrás: fas.org [2020. 10. 24.]
- Cossin, Joshua: *UN removes Saudi-led coalition in Yemen from child rights violators 'list of shame'*. [online], 2020. 06. 17. Forrás: jurist.org [2020. 10. 24.]
- EG24 News: *New Al-Houthi after „Al-Zainabiyat” ... „Fatimiya” to spread ideas*. [online], 2020. 05. 25. Forrás: eg24.news [2020. 10. 11.]
- El-Sirgany, Sarah: *Firing guns, finding bodies: Life for Yemen's child soldiers*. [online], 2018. 02. 03. Forrás: edition.cnn.com [2020. 10. 11.]
- European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations: *Yemen*. [online], Forrás: ec.europa.eu [2020. 10. 03.]



- Human Rights Council: *Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014. A/HRC/45/CRP.7.* [online], 2020. 09. 20. Forrás: ohchr.org [2020. 10. 10.]
- International Organization for Least Developed Countries: *Child Recruitment in Yemen: Challenges facing the United Nation Mechanisms.* Geneva, 2019. [online], Forrás: ioldc.org [2020. 10. 11.]
- Independent: *Child soldiers from Darfur fighting at front line of war in Yemen, returned soldiers say.* [online], 2018. 12. 29. Forrás: independent.co.uk [2020. 10. 24.]
- International Committee of the Red Cross: *Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949.* [online], Geneva, 2010. Forrás: icrc.org [2020. 10. 03.]
- Kirkpatrick, David D.: *On the front line of the Saudi war in Yemen: Child soldiers from Darfur.* [online], 2018. 12. 28. Forrás: nytimes.com [2020. 10. 23.]
- Landay, Jonathan – Matt Spetalnick: *Exclusive: Overruling his experts, Pompeo keeps Saudis off U.S. child soldiers list.* [online], 2019. 06. 18. Forrás: reuters.com [2020. 10. 24.]
- McKay, Hollie: *Yemen's child soldiers face long road after sexual, physical abuse.* [online], 2018. 07. 24. Forrás: foxnews.com [2020. 10. 04.]
- Michael, Maggie: *These child soldiers are 'firewood' for the war in Yemen.* [online], 2018. 12. 19. Forrás: globalnews.ca [2020. 10. 11.]
- Middle East Eye: *Huge Sudanese losses in Yemen highlight fighter's role in the conflict.* [online], 2019. 11. 10. Forrás: middleeasteye.net [2020. 10. 24.]
- Middle East Eye: *Sudan sending hundreds of troops to Yemen via Saudi Arabia.* [online], 2020. 10. 02. Forrás: middleeasteye.net [2020. 10. 24.]
- Middle East Monitor: *Yemen's Houthis recruit 30,000 child soldiers: Minister.* [online], 2019. 07. 11. Forrás: middleeastmonitor.com [2020. 10. 03.]
- NBC News: *Children as young as 10 fight, kill and die in Yemen's war.* [online], 2018. 12. 19. Forrás: nbcnews.com [2020. 10. 04.]
- News18: *Yemen's Houthi Rebels Vow to Treat and Release 64 Captive Child Soldiers.* [online], 2020. 01. 27. Forrás: news18.com [2020. 10. 04.]
- Numbeo: *Cost of living in Yemen.* [online], Forrás: Numbeo.com [2020. 10. 10.]
- Office of Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *Five new countries endorse the Paris Commitments to end the use of children in conflict.* [online], 2012. 12. 03. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2020. 10. 03.]
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict.* [online], 2000. 05. 25. Forrás: ohchr.org [2020. 10. 03.]
- UN General Assembly Security Council: *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General. S/2019/453, 2019.* [online], 2019. 06. 03. Forrás: un.org [2020. 10. 04.]
- UNICEF: *Yemen signs action plan to end recruitment and use of children by armed forces.* [online], 2014. 05. 14. Forrás: unicef.org [2020. 10. 03.]
- United Nations Treaty Collection: *Convention on the Rights of the Child.* [online], 1989. 11. 20. Forrás: treaties.un.org [2020. 10. 03.]
- Uqba, Sana: *Yemen in focus: Saudi-coalition recruits child soldiers for border protection.* [online], 2019. 04. 05. Forrás: english.alaraby.co.uk [2020. 10. 10.]
- Uqba, Sana: *Yemen in Focus: Houthis introduce martyrdom lectures into Saada school syllabus.* [online], 2020.02. 26. Forrás: english.alaraby.co.uk [2020. 10. 17.]
- Varfolomeeva, Anna: *Houthis recruit 50,000 Yemen child soldiers in 3 months, minister says.* [online], 2019. 06. 20. Forrás: thedefensepost.com [2020. 10. 04.]
- Wagner, Norbert B.: *Child Soldiers.* [online], 2012. 07. 26. Forrás: humanitaeres-voelkerrecht.de [2020. 10. 03.]
- War Child: *Yemen.* [online], Forrás: warchild.org.uk [2020. 10. 10.]
- Wethaq Foundation for Civil Orientation: *Rehabilitation of child soldiers and affected by war in Yemen.* [online], Forrás: wethaq.org [2020. 10. 25.]
- Yahya, Adel: *Conflict generating more child soldiers.* [online], 2011. 07. 20. Forrás: thenewhumanitarian.org [2020. 10. 10.]

Bartók András<sup>1</sup>

## Sárkányok és kistigrisek<sup>2</sup> – Kelet-Ázsia regionális fegyverkezési versenyének általános és országspecifikus jellemzői a Kínával kapcsolatos fenyegetettségpercepciójú országok esetében<sup>3</sup> 2.

*Kelet-Ázsia jelentős fegyverkezési folyamatoknak otthont adó régióvá vált az elmúlt évtizedekben. A szakirodalom sokat foglalkozik ennek kapcsán Kína és vele szemben az USA katonai képességeinek relatív erőviszonyaival. Jelen tanulmány célja bemutatni Kelet-Ázsia azon országainak haderőfejlesztéseit, amelyek valamilyen fenyegetettségpercepcióval rendelkeznek Kína kapcsán. A vizsgált adatok alapján látszik, hogy a 2008–2020 közötti időszakban jelentős fejlődést láthattunk mind a vizsgált fegyverrendszerek kvantitatív, mind kvalitatív vonatkozásaiban. A tanulmány második részében a vizsgált hét ország közül a négy délkelet-ázsiai (Vietnám, Malajzia, Fülöp-szigetek és Indonézia) szereplőre vonatkozó trendeket láthatjuk, valamint az összes vizsgált országra vonatkozó általános trendek részletes elemzését.*

**Kulcsszavak:** fegyverkezési verseny, Kelet-Ázsia, haditengerészet, A2/AD

### *Dragons and Tigers Cubs – General and Country Specific Characteristics of East Asian Arms Race with a Case Study of Countries with Threat Perceptions Regarding China 2*

*The region of East Asia has become host of a significant armaments trend. Relevant literature has given much attention to the changes in relative power between China and the United States. This paper aims to present general and specific quantifiable trends in the development of military capabilities of East Asian states that have security concerns regarding China. The conclusion of the processed data shows that between 2008 and 2020, the studied actors have conducted significant development of relevant naval and maritime capabilities both in quantitative and qualitative terms. This second part of the paper will provide an overview on the four Southeast Asian countries examined during the research project, as well as the analysis of general trends regarding the seven actors and their defence development efforts.*

**Keywords:** arms race, East Asia, naval power, A2/AD

<sup>1</sup> Bartók András a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék tanársegédje. E-mail: [bartok.andras@uni-nke.hu](mailto:bartok.andras@uni-nke.hu)

<sup>2</sup> A „sárkány” több kelet-ázsiai haditengerészet hagyományában utal a hadihajókra, vagy a haditengerészeti szolgálatokhoz kötődő általános mitikus motívum. Például a japán haditengerészet máig használt indulója a „tenger acélsárkányainak” nevezi hadihajóit. Délkelet-Ázsia országai esetében a tigris fontos motívuma általánosságban a fegyveres erőknél.

<sup>3</sup> A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-III-NKE-91 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

## Bevezetés

A tanulmány előző részében láthattuk, hogy a kínai A2/AD fejlesztések jellegzetességeire építve, milyen szempontok mentén érdemes megfigyelni a kínai képességek növekedésére adott válaszreakciókat, ha szintén a tengeri terület-megtágadás műveleti koncepciójában érdekelt felek védelempolitikáira vagyunk kíváncsiak. Az előzőekben a hét vizsgált ország közül a három északkelet-ázsiai szereplő – Japán, Dél-Korea, Tajvan – részletesebb bemutatását láthattuk, ezt követi majd a továbbiakban a négy délkelet-ázsiai szereplő törekvéseinek áttekintése.

Ezt követően a felhasznált források alapján az összesített adatokban látható trendek részletesebb elemzését olvashatjuk a kétrészes tanulmány végkövetkeztetéseiként.

## Vietnám

Vietnám a posztbipoláris korszakban párhuzamosan igyekezett normalizálni külkapcsolatait úgy Kínával, mint az Amerikai Egyesült Államokkal, illetve biztonságpolitikájában ellensúlyozni a kínai fél katonai képességeinek növekedését a dél-kínai-tengeri térségben (1. táblázat).

1. táblázat: Vietnám vonatkozó védelmi képességei 2008–2020

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Állomány (fő)	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000
Cirkáló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Romboló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fregatt (db)	5	5	5	0	2	2	2	2	2	2	2	4	4
Korvett (db)	6	6	6	7	7	6	6	6	6	6	6	6	8
Támadó tengeralattjáró (hagyományos meghajtású) (db)	2	2	2	2	2	2	2	4	6	6	8	8	8
Vadászgépek, vadászbombázók (db)	204	204	204	219	231	97	97	97	101	107	74	73	72
Tengeralattjáró elleni hadviselésre alkalmas repülőeszközök (mereszárnyak/ forgósárnyak) (db)	17	17	17	17	17	10	10	10	10	10	10	10	10
Parti őrség hajóegységeinek száma (db)	–	–	–	–	–	32	32	37	40	56	69	69	69

Forrás: a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

A kínai–vietnámi háború során (1978–1979) és azt követően Peking fokozatosan szorította ki Hanoi-t a Paracell-szigetcsoporthoz található pozícióiból, míg végül a szigetcsoporthoz egésze kínai fennhatóság alá került. A 2000-es évek után jelentős konfrontációk alakultak ki, egyrészt a felek kizárólagos gazdasági övezeteinek átfedései,<sup>4</sup> valamint a Spratly-szigetcsoporthoz zajló kínai mesterséges szigetek építése miatt.

<sup>4</sup> Példaként említhetjük erre az egyensúlyozásra, hogy miközben 2014-ben komoly incidensek alakultak ki egy a vietnámi vizeken felbukkant kínai olajfúrótorny kapcsán, Hanoi emellett is csatlakozott a kínai vezetésű Ázsiai Infrastrukturális és Beruházási Bankhoz, lásd The Saigon Times: *Vietnam joins AIIB to seek new funding source*. [online], 2015. 06. 30. Forrás: english.thesaigontimes.vn [2021. 04. 13.]

Vietnám ennek megfelelően egyszerűen igyekszik pozitív gazdasági kapcsolatokat ápolni a politikai ideológiailag hozzá közelebb álló Kínai Népköztársasággal, de közben javítani katonai képességeit, amelyekkel próbálja elrettenteni hatalmas északi szomszédja további terjeszkedő ambícióit.

Vietnám a többi vizsgált országhoz képest némileg óvatosabban fogalmazza meg fenyegetettségpercepcióit Kína vonatkozásában, a 2019-es védelmi Fehér könyv a vietnámi és kínai területi követelések „ellentéteit” említi.<sup>5</sup> A nagyhatalmak közötti ellensúlyozást illusztrálja továbbá, hogy bár Vietnám védelempolitikájának fontos alapvetése, hogy nem köt katonai szövetséget, korlátozott mértékben mégis teret enged védelmi együttműködéseknek, ha a körülmények úgy kívánják. Hanoi az elmúlt években egyrészt jelentős fegyverimportőre volt az orosz haditechnikának, illetve számos együttműködés felé mutató lépést tett az Egyesült Államok,<sup>6</sup> Japán,<sup>7</sup> illetve többek között Ausztrália felé is.<sup>8</sup>

Vietnám az elmúlt évtizedekben átfogó haderőreformba kezdett. Ennek kiemelt eleme a tengeri dimenzióból érkező fenyegetésekkel szembeni elrettentési képességek javítása. Az ország az elmúlt években ambiciózus haderőfejlesztési programot végez, amelynek látványosan központi elemét képezi a tengeri védelmi képességek fejlesztése. Az ország hadereje a hidegháborús, nagyhatalmakkal szembeni aszimmetrikus konfliktusok sikereit követően jelentős technológiai lemaradást halmozott fel, ennek kiküszöbölése főként az ezredfordulót követően tudott megindulni. Mára Vietnám Délkelet-Ázsia egyik legerősebb regionális katonai hatalma.

A fejlesztések és új eszközök hadrendbe állítása rengeteg párhuzamot mutat a kínai A2/AD koncepció elemeivel, csak épp ebben az esetben a feltételezhető kihívást maga Kína jelenti. Az első lépést, a kínai mintához hasonlóan, a hajó elleni cirkálórakéták hadrendbe állítása jelentette. Hanoi a 2000-es évek elején indult beszerzések keretében három orosz gyártmányú hajó elleni rakétatípussal (SSC-1, SSC-3 és SSC-5) biztosította A2/AD csapásmérő rendszere szárazföldi komponensét.

Korábbi képességeihez mérten a vizsgált időszakban hatalmas fejlődésen esett át az ország haditengerészete is. A tengeralattjáró-park 2008-ban 2 db, kiképzési célokra alkalmas Yugo osztályú „törpe” tengeralattjáróból állt, a 2010-es években azonban 6 db Kilo osztályú támadó tengeralattjárót vásárolt Oroszországtól és állított hadrendbe. Felszíni flottája 2008-ban 5 db, az 1960-as évek technológiai színvonalát jelentő, szovjet gyártmányú Petya II/III osztályú fregattból, illetve 6 db szintén elavult korvetből állt. A Petya hajóosztály egységeit 2011 után a korszerű, orosz Gepard osztályú fregattokkal tudta leváltani, jelenleg 4 db egység áll hadrendben. Szintén jelentős korszerűsítésen estek át a korvettek, amelyek között az orosz/szovjet típusok mellett már dél-koreai eredetű egységek is megjelentek.

<sup>5</sup> The Socialist Republic of Vietnam: *Viet Nam National Defense WHITE PAPER 2019*. [online], 2019. 12. 20. Forrás: news.chinhphu.vn [2021. 04. 13.]

<sup>6</sup> Bac Pham – Chris Humphrey: *US navy aircraft carrier Theodore Roosevelt to visit Vietnam as South China Sea tensions simmer*. [online], 2020. 03. 04. Forrás: scmp.com [2021. 04. 13.]

<sup>7</sup> The Japan Times: *Japan and Vietnam ink first maritime patrol ship deal*. [online], 2020. 08. 11. Forrás: japantimes.com.jp [2021. 04. 13.]

<sup>8</sup> Prashanth Parameswaran: *Defense Policy Dialogue Highlight Vietnam-Australia security ties*. [online], 2019. 11. 04. Forrás: thediplomat.com [2021. 04. 13.]

A fedélzeti fegyverzet pedig nagyobb hatótávolságú és korszerűbb hajó elleni és légvédelmi rakétákkal erősödött.<sup>9</sup>

Vietnám együttműködési körének bővülésére jó példa a járőrrepülő, ASW-eszközpark és partiőrségi hajóparkjának korszerűsítése, ennek fő beszállítói ugyanis az Egyesült Államok és Japán.<sup>10</sup> Az ASW-rendeltetésű eszközök száma ugyan összességében csökkent, de a géptípusokat tekintve ez lényegében az elavult Be-12 Chayka repülőgép kivonását jelentette. 2008-ban a haditengerészetnek nem volt olyan felszíni hadihajója, amely alkalmas lett volna ASW-helikopterek üzemeltetésére, ma már viszont Vietnám mind a négy fregattja rendelkezik ezzel a képességgel, nagyban kiterjesztve a tengeralattjáró elleni hadviselés hatótávolságát.

Vietnám vadász- és vadászbombázó gépeinek száma jelentősen csökkent, mivel a reménytelenül elavult géptípusok és eszközök kivonása elkerülhetetlen volt. Ezt némileg ellensúlyozandó, korszerűbb orosz típusok álltak hadrendbe, bár jóval kisebb számban, mint a leszerelt MiG-21 flotta (2. táblázat).

**2. táblázat: Vietnám vadászgép-, vadászbombázó- és ASW-eszközparkjának típusai 2008-ban és 2020-ban**

Vietnám	2008	2020
MiG-21	140	
Su-22	53	26
Su-27	0	11
Su-30	4	35
Ka-28	10	10

*Forrás: a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: The Military Balance évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján*

Összességében Vietnám esetében a legjelentősebb arányaiban a vonatkozó képességek számbeli, illetve azok technológiai színvonalának minőségi fejlesztései. Hanoi láthatóan igyekszik emulálni a kínai A2/AD koncepció főbb elemeit.<sup>11</sup>

## Fülöp-szigetek

A Fülöp-szigetek védelempolitikájának erőforrásait jelentős mértékben lekötik különféle belbiztonsági, felkelőkkel és terroristaszervezetekkel szembeni feladatkörök, így a haderő klasszikus területvédelmi, illetve haditengerészeti képességei a legelmaradottabbak a vizsgált országok közül (3. táblázat).

<sup>9</sup> Defense World: *Vietnam Launches Two Home-made Molniya-class Missile Corvettes*. [online], 2017. 10. 12. Forrás: defenseworld.net [2021. 04. 13.]

<sup>10</sup> Wyatt Olson: *US to give Vietnam another coast guard cutter amid rising tensions in South China Sea*. [online], 2019. 11. 21. Forrás: stripes.com [2021. 04. 13.]

<sup>11</sup> Felix K. Chang: *Resist and Reward: Vietnam's Naval Expansion*. [online], 2019. 11. 06. Forrás: fpri.org [2021. 04. 13.]

**3. táblázat: A Fülöp-szigetek vonatkozó védelmi képességei 2008–2020**

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Állomány (fő)	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	23 750	23 750
Cirkáló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Romboló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fregatt (db)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
Korvett (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Támadó tengeralattjáró (hagyományos meghajtású) (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vadászgépek, vadászbombázók (db)	15	15	15	7	6	11	10	10	10	12	22	22	21
Tengeralattjáró elleni hadviselésre alkalmas repülőeszközök (mereszárnyak/ forgószárnyak) (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Parti őrség hajóegységeinek száma (db)	61	61	51	61	61	57	58	58	72	72	78	84	86

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

Manila külpolitikájában szintén nyomon követhető bizonyos egyensúlyozás a nagyhatalmak között. Az ország a hidegháború óta az USA szövetségese, ám az amerikai katonai jelenlét keretrendszere a posztbipoláris korszakban megváltozott, 1992 végére az amerikai bázisokat bezárták, a csapatokat kivonták. Az új szövetségi keretrendszerben az Egyesült Államoknak a Fülöp-szigeteki vezetés meghívásával továbbra is lehetősége van katonai jelenlétet fenntartani a szigetországban – ennek legfontosabb eleme a Subi öbölben található hadikikötő használata 2012 óta –, ám ez jóval kisebb katonai jelenlétet jelent, mint a hidegháború idején.

A Fülöp-szigetek igyekeznek jó gazdasági kapcsolatokat ápolni Kínával, biztonsága számára azonban Peking komoly kihívást jelent, mivel annak dél-kínai-tengeri területi követelései számos ponton ütköznek a Fülöp-szigetek érdekeivel.<sup>12</sup> Összességében elmondható, hogy a jelenlegi Duterte-kormány egyszerre igyekezik a diplomáciai kapcsolatokat szintjén enyhíteni a dél-kínai-tengeri viták jelentette feszültségeket, főként a Kínához fűződő gazdasági kapcsolatok miatt, miközben biztonság- és védelempolitikájában igyekezik javítani területvédelmi és érdekérvényesítő képességein. Utóbbinak része egyrészt katonai képességeinek javítása, illetve nemzetközi biztonsági együttműködések kiépítése és bővítése, például Japánnal.<sup>13</sup>

A Fülöp-szigetek többször is kísérletet tett területvédelmi képességeinek javítására, ám a védelmi reformok 1995-ös meghirdetésétől egészen 2012-ig nem sikerült érdemi előrelépést elérni, ezért 2013-ban Manila egy 15 éves program keretében új haderőfejlesztési politikát hirdetett.<sup>14</sup> Bár a szigetország eszközrendszere mind kvalitatív, mind kvantitatív

<sup>12</sup> A dél-kínai területvita Fülöp-szigetekhez kötődő vonatkozásaival kapcsolatban lásd Peragovics Tamás. Új status quo a Dél-kínai-tengeren?: Kína mesterségsziget-építésének hatásai a régió biztonságára. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2016), 3. 58–74.; Adam Stempler: The South China Sea Dispute between China and the Philippines. In Olga Barbasiewicz – Marcin Grabowski – Ewa Trojnar: *Security dilemmas and challenges in 21<sup>st</sup> century Asia*. Berlin, Peter Lang, 2020.

<sup>13</sup> Bjørn Elias Mikalsen Grønning: Japan's security cooperation with the Philippines and Vietnam. *The Pacific Review*, 31. (2018), 4. 533–552.

<sup>14</sup> Department of National Defense of the Philippines: *Revised Armed Forces of the Philippines Modernization Act*. [online], Forrás: dnd.gov.ph [2021. 04. 13.]

szempontból jóval elmaradottabb, mint a tanulmányban vizsgált további országoké, a regionális mintázathoz illeszkedik abban, hogy a legújabb haderőfejlesztési törekvéseiben kiemelt szerepet kap a tengeri érdekek megvédésének képessége.

A Fülöp-szigetek haditengerészeti erőketvitési képességei lényegében nem léteznek. Felszíni flottájának egyetlen nagyobb méretű hajója sokáig a BRP *Rajah Humabon* nevű fregatt volt, amely az Egyesült Államok Haditengerészetében szolgált a II. világháborúban, amit a háború után előbb 20 évre Japán, majd a Fülöp-szigetek kapott meg. Az egység ennek megfelelően nem rendelkezett naprakésznek tekinthető fegyverzettel (csak csöves eszközök, rakéták nem), végül 2018-ban leszerelték.<sup>15</sup> Manila haderőfejlesztési programja keretében számos korszerű felszíni hajóegységet készül hadrendbe állítani a következő években. Ezek közül az első, a dél-koreai *Phoang* osztályú BRP *Conrado Yap* (PS-39) korvett 2019-ben állt hadrendbe.<sup>16</sup> Egy évvel később állt szolgálatba a szintén Dél-Koreából vásárolt Jose Rizal osztályú névadó egysége. Az új fregatt, amelynek testvérhajója várhatóan 2021-ben áll szolgálatba. A korszerű hajó elleni és légvédelmi fegyverzettel, valamint jelentős ASW-fegyverzettel – köztük fedélzeti helikopterrel is – rendelkező típus ugrásszerűen növelte Manila haditengerészeti képességeit.<sup>17</sup> A Fülöp-szigetek, kiküszöbölendő a jelenlegi műveleti hiányosságot, francia Scorpene osztályú támadó tengeralattjárók beszerzését is tervezi.<sup>18</sup>

Szintén zajló folyamat a járőrözési képességek fejlesztése. A Fülöp-szigetek bővíti a járőrrepülőgép és -tengeralattjáró elleni hadviselésre alkalmas repülőgép-eszközparkját, AW 159 Wildcat ASW-helikopterek hadrendbe állításával.<sup>19</sup>

A vizsgált időszakban jelentős növekedést összességében a partiőrségi hajóegysége száma mutatott, Manila 61-ről 86-ra növelte aktív hajóegységeinek számát. Ami ugyanakkor még mindig nagyon kevés annak függvényében, hogy a szigetországnak több mint 36 ezer kilométeres partvonalat kell megoltalmaznia.<sup>20</sup>

A Fülöp-szigetek alig rendelkezett (rendelkezik) érdemi vadász- és vadászbombázórepülőgép-flottával, 2008-ban mindössze 15 db OV-10 Bronco állt hadrendben. Ezek az 1960-as évek technikai színvonalán álló könnyű csapásmérő repülőgépek napjainkra teljesen elavultak, lényegében csak könnyű fegyverzetű felelő erők ellen alkalmazhatók hatásosan. Hogy érdemi légiharc-képességekre is szert tegyen, Manila dél-koreai gyártmányú FA-50 könnyű vadász- és csapásmérőgépeket állított hadrendbe.<sup>21</sup> Az eredetileg kiképzési célra kifejlesztett típus képességeit azonban jelentősen felülmúlják a térség többi országa által hadrendben tartott „valódi” vadász- és csapásmérő típusok (4. táblázat).

<sup>15</sup> Priam Nepomuceno: *WW2-era BRP Rajah Humabon to be turned into a museum exhibit*. [online], 2018. 03. 16. Forrás: pna.gov.ph [2021. 04. 13.]

<sup>16</sup> Navy Recognition: *Navy of Philippines will order two new Pohang-class corvettes from South Korea*. [online], 2019. 08. Forrás: navyrecognition.com [2021. 04. 13.]

<sup>17</sup> Naval Technology: *Jose Rizal-Class Frigates, Philippines*. [online], Forrás: navaltechnology.com [2021. 04. 13.]

<sup>18</sup> Priam Nepomuceno: *Submarine acquisition among Navy's priorities*. [online], 2020. 03. 04. Forrás: pna.gov.ph [2021. 04. 13.]

<sup>19</sup> Priam Nepomuceno: *Navy's anti-sub choppers to be operational in November*. [online], 2020. 01. 16. Forrás: pna.gov.ph [2021. 04. 13.]

<sup>20</sup> CIA The World Factbook: *The Philippines*. [online], 2021. 06. 29. Forrás: cia.gov [2021. 04. 13.]

<sup>21</sup> Airforce Technology: *FA-50 Light Combat Aircraft*. [online], Forrás: airforce-technology.com [2021. 04. 13.]

**4. táblázat: A Fülöp-szigetek vadászgép-, vadászbombázó- és ASW-eszközparkjának típusai 2008-ban és 2020-ban**

Fülöp-szigetek	2008	2020
FA-50		12
OV-10 Bronco	15	9
AW159	0	2

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

A csekély haditengerészeti eszközpark és ASW-képességek, illetve a teljesen hiányzó tengeri járőrrepülőgépek komoly kihívást jelent az észlelési képességek szempontjából. Az ország fegyveres erőinek legfontosabb feladata a jelenleg is aktív felkelőkkel és terrorizmusokkal szembeni fellépés, illetve az ezzel szoros összefüggésben levő regionális kalóztevékenység. Ennek fényében érthető, hogy a filippínó fegyveres erőknél a külső fenyegetésekkel szembeni védelem kérdései csupán az elmúlt években tudtak magasabb prioritásra emelkedni.

## Malajzia

Malajzia védelempolitikájában a Fülöp-szigetekéhez hasonló motívum, hogy a gyarmati státusból való felszabadulást követően a fegyveres erők fő feladata sokáig a különféle felkelőcsoportok elleni küzdelem volt. Az ország jelentős mértékben érintett a dél-kínai-tengeri szigetvitában, komoly gazdasági érdeke fűződik az ott található energiahordozókhoz való hozzáféréshez és az utóbbi években egyre többször konfrontálódott Pekinggel. Más, a vitában részes államokhoz – például Vietnámmal – képest azonban jóval elmaradottabb haditengerészeti érdekérvényesítő képességei, bár nem olyan mértékben, mint azt a Fülöp-szigeteknél láthattuk (5. táblázat).

**5. táblázat: Malajzia vonatkozó védelmi képességei 2008–2020**

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Állomány (fő)	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	18 000	18 000
Cirkáló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Romboló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fregatt (db)	3	2	2	8	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Korvett (db)	8	8	10	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Támadó tengeralattjáró (hagyományos meghajtású) (db)	0	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Vadászgépek, vadászbombázók (db)	68	65	59	59	47	47	47	47	47	47	47	47	36
Tengeralattjáró elleni hadviselésre alkalmas repülőeszközök (mereszárnyak/ forgósárnyak) (db)	32	26	26	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Parti őrség hajóegységeinek száma (db)	40	40	51	66	66	84	189	189	191	185	129	130	127

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján



A Fülöp-szigetekkel ellentétben Malajzia a hidegháborút követő időszakban képes volt érdemi haderőfejlesztési programokat megvalósítani, amelyek javították a területvédelmi képességeit, ami annak is volt köszönhető, hogy a szeparatista mozgalmak jelentette fenyegetés az 1990-es évek eleje óta nem számottevő.

Malajzia 2020-ban hirdette meg eddigi legátfogóbb haderőreform-programját, ami 2020-tól 2030-ig a haderő átfogó átszervezését, műveleti képességeinek javítását, valamint az ország hadiiparának fejlesztését tűzte ki célul. Mivel Kuala Lumpur egyre nagyobb fenyegetésként értékeli a tengeri kihívásokat, így a haditengerészeti képességek fejlesztése magas prioritást élvez.<sup>22</sup>

Az ország haditengerészete a vizsgált időszakban – képességeit tekintve – jelentősen megerősödött. 2008-ban felszíni hajóinak gerincét három fregatt és nyolc korvett alkotta, 2020-ban pedig tíz fregatt és négy korvett állt hadrendben. A brit gyártású *Leiku* osztály két fregattja az 1990-es években állt hadrendbe. A típus hajó elleni és légvédelmi rakétaival, illetve ASW-fegyverzetével – közte egy fedélzeti helikopterrel – komoly előrelépést jelentett Malajzia haditengerészete számára.<sup>23</sup>

A következő generációt a német gyártmányú Kedah osztály hat hajóegysége jelenti, amelyek 2006 és 2010 között álltak hadrendbe. A Kedah osztályt eredetileg 27 egységre tervezték, de költségvetési okokból csak hat épült meg. Szintén pénzügyi okokból a hadrendbe álló hat egység – noha a lehetőséget kialakították – végül nem kapott rakétafegyverzetet. A két fedélzeti löveggel, illetve egy helikopterrel felszerelt típus így inkább csak őrhajóként használható. Ezt a hiányosságot a saját gyártású, de francia tervek alapján épülő Maharaja Lela osztályú part menti hadihajók (fregattok/őrhajók) fogják pótolni, amelyek – legalább is a tervek szerint korszerű hajó elleni és légvédelmi rakétákat fognak kapni.<sup>24</sup> A korvettek esetében szintén olyan új típusok rendszeresítése, illetve korábbi típusok átfogó korszerűsítése zajlott, amelyeknek köszönhetően jelentősen bővült azok légvédelmi képessége. A 2000-es években zajló flottafejlesztési törekvések keretében Kuala Lumpur két francia gyártású, Scorpéne osztályú tengeralattjárót is vásárolt, amelyek 2009-ben álltak hadrendbe.<sup>25</sup>

A számottevő eredmények ellenére azonban Malajzia számára kihívást jelent a haditengerészeti képességrendszerében a járőrözéshez szükséges repülőgépek alacsony száma, valamint a tengeralattjáró elleni hadviselésre alkalmas repülőeszközök alacsony száma, a mindössze 6 db Lynx helikopter. Ezt a lemaradást hivatott javítani a haderőreform következő ciklusában tervezett jelentősebb beszerzési program, aminek keretében hagyományos és pilóta nélküli tengeri járőr repülőgépek hadrendbe állítását tervezik.<sup>26</sup>

Malajzia vadász- és vadászbombázó repülőgépeinek száma nagymértékben csökkent 2008 és 2020 között, itt is főként az elavult típusok fokozatos kivonása miatt. Bár ma már néhány korszerűbb típus is része az eszközparknak, a korszerűtlen gépek leszerelését

<sup>22</sup> Mike Yeo: *Malaysia points to top concerns in first-ever defense whitepaper*. [online], 2019. 12. 03. Forrás: defenseneews.com [2021. 04. 13.]

<sup>23</sup> Stephen Saunders: *Jane's Fighting Ships 2009–2010*. Coulsdon, Surrey, UK, IHS Jané's, 2009. 494.

<sup>24</sup> Naval Technology: *Maharaja Lela Class Littoral Combat Ships*. [online], é. n. Forrás: naval-technology.com

<sup>25</sup> Naval Technology (é. n.) i. m. 493–497.

<sup>26</sup> Mike Yeo: *Malaysia to launch competition for drones and manned maritime patrol aircraft*. [online], 2020. 08. 25. Forrás: defenseneews.com [2021. 04. 13.]

egyelőre nem követte érdemben a modernebb típusok számának jelentős növekedése (6. táblázat).

**6. táblázat: Malajzia vadászgép-, vadászbombázó- és ASW-eszközparkjának típusai 2008-ban és 2020-ban**

Malajzia	2008	2020
Mk108 Hawk	8	0
F-5	15	8
MiG-29	16	10
F-18	8	8
Su-30	18	18
Super Lynx 300	6	6

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

## Indonézia

Indonézia érintettsége a dél-kínai-tengeri feszültséggóc kapcsán sajátos, ugyanis az ország hivatalosan nem tekinti magát részes államnak. Azonban a kínai „kilenc pontos” követelés által rajzolt zóna magában foglalja az Indonéziához tartozó Natuna-szigeteket, illetve az ezekhez tartozó vízterületet, amelyet Indonézia „Natuna-tengerként” azonosít. Így bár formálisan nem a dél-kínai-tengeri szigetviták kapcsán, de Jakarta mégis érintett fél a kínai érdekvérvényesítési törekvések vonatkozásában (7. táblázat).

**7. táblázat: Indonézia vonatkozó védelmi képességei 2008–2020**

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Állomány (fő)	45 000	45 000	45 000	45 000	45 000	65 000	65 000	65 000	65 000	65 000	65 000	65 000	65 000
Cirkáló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Romboló (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fregatt (db)	8	8	7	11	11	11	11	11	12	13	13	13	13
Korvett (db)	21	21	23	19	19	19	18	18	21	20	20	20	20
Támadó tengeralattjáró (hagyományos meghajtású) (db)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	4	4
Vadászgépek, vadászbombázók (db)	72	72	74	46	32	32	38	43	46	51	42	49	49
Tengeralattjáró elleni hadviselésre alkalmas repülőeszközök (mereszárnyak/ forgósárnyak) (db)	9	9	9	9	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Parti őrség hajóegységeinek száma (db)	85	85	85	28	28	36	37	37	34	31	31	38	38

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

Indonézia külpolitikai hagyományainak része a semleges álláspont képviselése, ezzel együtt is a többi országhoz hasonló módon igyekszik stratégiáját a tengeri elrettentés szükségletéhez igazítani.

Az ország 2014-ben meghirdetett „Global Maritime Fulcrum” politikájának része a tengeri érdekeltségek védelméhez szükséges képességek fejlesztése. Jakarta számára

az „elrettetés” igénye deklarált szempont. 2018-ban például a Natuna-szigeteken létrehozott új támaszpont kapcsán a védelmi minisztérium egyértelműen hangsúlyozta annak elrettentő funkcióját a tengeri határvidéken tapasztalt agresszióval szemben, bár a nemzetközi elemzők közül van, aki további funkciók relevanciáját hangsúlyozza a támaszponttal kapcsolatban.<sup>27</sup>

Jakarta az ezredforduló óta képes volt fokozatosan igazítani védelempolitikáját a változó regionális kihívásokhoz. A korábban népi háborúra berendezkedett tömeghadsereg helyett egy modern, korszerű fegyverzettel felszerelt területvédelmi feladatú haderő kialakítása mellett kötelezte el magát a 2004-ben kihirdetett „Minimum Essential Force 2024” (MEF 2024) fejlesztési programmal.<sup>28</sup> Ennek egyik legfontosabb és egyben legambiciózusabb törekvése, a haditengerészeti képességek fejlesztése a partvédő „barnavizi” realitásból egy tengeri elrettetésre képes haderőnem irányába, külön kiemelve az olyan tengeri aszimmetrikus elrettentési képességeket, mint az aknahadviselés vagy a tengeralattjárók. A fegyverrendszerek korszerűsítése mellett jelzi a MEF 2024 stratégiai irányait, hogy a haditengerészet létszáma a 2008-as 45 ezer főről 2020-ra 65 ezerre nőtt.

Indonézia haditengerészetének hajóparkja komoly átalakuláson esett át az elmúlt években. A 2000-es évek elején a flotta fő csapásmérő erejét két elavult, kiképzésre használt *Cakra-osztályú* tengeralattjáró (német Type 209/1300) jelentette. Az ezredfordulót követően az egységeket Dél-Koreában korszerűsítették. A típust szintén rendszeresítő Szöul az 1990-es években megvásárolta tengeralattjárógyártási licenszét, amelyet a Daewoo vezetett hajóépítő konzorcium alaposan áttervezett, létrehozva ezzel a jelentősen korszerűsített Chang Bogo osztályt.<sup>29</sup> Indonézia a típus továbbfejlesztett változatából, a Nagapasa osztályból három egységet állított hadrendbe, további hármat pedig megrendelt, bár 2020 áprilisában – költségvetési okokból – felvetődött a szerződés felmondása.<sup>30</sup>

A felszíni flotta az ezredfordulón még jellemző elavult hajóparkkal rendelkezett, ezek kivonása folyamatosan zajlik, és új, korszerű fegyverzettel felszerelt típusokra cserélik. Jelenleg 11 fregatt áll hadrendben, hat Ahmad Yani osztályú, holland gyártmányú hajóegység (Van Speijk osztály), illetve 4 Diponegoro és 2 R.E. Martadinata osztályú, utóbbi két típus a holland fejlesztésű SIGMA moduláris hajótípus különböző feladatkörre optimalizált változatai.<sup>31</sup> A fregattok, csakúgy mint a korvettek többsége is, korszerű hajó elleni és légvédelmi rakétákkal, valamint ASW-fegyverrendszerekkel vannak felszerelve.

Indonézia jelenleg nem rendelkezik tengeri járőrrepülőgépekkel, ami korlátozza a tengeralattjáró elleni hadviselési képességeit is, ezért az elmúlt években az erre irányuló beszerzések is megnövekedtek (8. táblázat).

<sup>27</sup> Evan Laksmana: *Why Indonesia's new Natuna Base is not about deterring China*. [online], 2019. 01. 25. Forrás: amti.csis.com [2021. 04. 13.]

<sup>28</sup> Benjamin Schreer: *Moving beyond ambitions? Indonesia's military modernisation*. Australian Strategic Policy Institute, 2013.

<sup>29</sup> Franz-Stefan Gady: *South Korea launches first Indonesian stealth submarine*. [online], 2016. 03. 29. Forrás: thediplomat.com [2021. 04. 13.]

<sup>30</sup> Franz-Stefan Gady: *Indonesia is reconsidering contract with South Korea for 3 diesel-electric submarines*. [online], 2020. 04. 03. Forrás: thediplomat.com [2021. 04. 13.]

<sup>31</sup> Naval Technology: *SIGMA-Class Corvettes*. [online], Forrás: naval-technology.com [2021. 04. 13.]

**8. táblázat: Indonézia vadászgép-, vadászbombázó- és ASW-eszközparkjának típusai 2008-ban és 2020-ban**

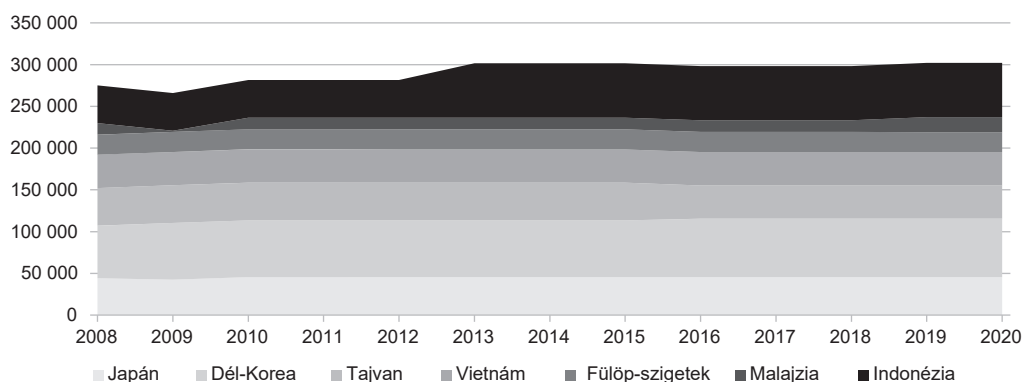
Indonézia	2008	2020
Su-27	2	5
F-16	10	33
F-5	12	0
Su-30	2	11
A-4	11	0
Hawk Mk108	35	0
HAS-1 Wasp	9	0
Eurocopter AS565 Panther	0	10

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

A vizsgált korszakban Indonézia vadász- és csapásmérő repülőgép-állományából, hasonlóan a többi vizsgált délkelet-ázsiai országhoz, az elavultabb géptípusokat fokozatosan kivonták. Ezeket fokozatosan, de arányaiban jóval kisebb mértékben váltották/váltják fel a korszerűbb típusok, kiemelendő az orosz Szu-30-asok és az amerikai F-16-osok beszerzése. Ugyanakkor azt le kell szögezni, hogy az ország méretéhez és népességéhez, illetve a kínai fenyegetés nagyságához képest – hasonlóan a Fülöp-szigetekhez – ez a géppark nem elegendő.

## Haditengerészeti képességek változásainak általános trendjei

A vizsgált adatok és országspecifikus sajátosságok alapján az eltérő adottságok és a haderők különböző intézményi, valamint politikai öröksége mellett is látható néhány általános trend a haditengerészeti és egyéb kiegészítő képességek fejlődésére vonatkozóan.



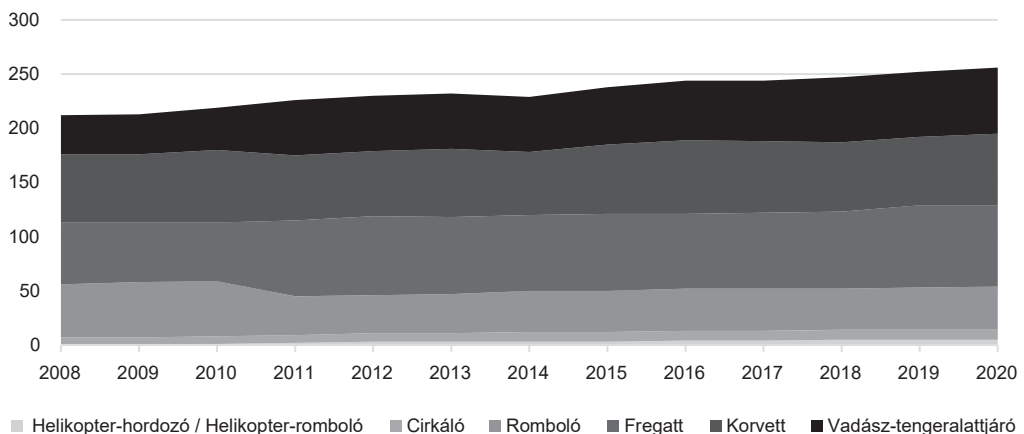
**1. ábra: A régió haditengerészeti személyi állományának változása 2008–2020 között**

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

A haditengerészet mint haderőnem regionális jelentőségét mutatja, hogy a különböző haderőreformok, korszerűsítési programok keretében zajló – a fegyveres erőknél megfigyelhető – számottevő állománycsökkentés nem érintette jelentősen a vizsgált országok haditengerészeteit. Sőt, esetenként akár óvatos növekedést is történt e haderőnemek esetén (1. ábra).

A nagyobb felszíni hajóegységek és hagyományos meghajtású támadó tengeralattjárók összesített száma nőtt, illetve zajlott az elavult eszközök korszerű típusokkal történő leváltása. Míg 2008-ban akár még II. világháborús eredetű fregatt is tarkította a regionális hajótípusok összképét, mára egy komoly minőségi javulásnak lehetünk szemtanúi. Elvértve ugyan még hadrendben állnak a hidegháború első felében vízre bocsátott hajóegységek, azonban a legtöbb vizsgált ország esetében a 2008–2020 közötti időszakban sikerült a felszíni hajópark derékhadát az ezredforduló utáni technológiai színvonalat képviselő típusokra cserélni. Japán és Dél-Korea kivételével azonban ez általában külföldi beszerzésekkel, vagy jelentős külföldi technológiai és beszállítói segítséggel tudott megvalósulni. Tokió és Szöul ráadásul jelentős – teljesen, illetve zömében saját fejlesztésű és gyártású – támadó tengeralattjáró eszközparkkal rendelkezik, míg a többi ország esetében ez a képesség mind minőségében, mind mennyiségében jóval korlátozottabb. Azonban Vietnám elmúlt évtizedes fejlesztései, Tajvan a tervezés fázisában járó hazai fejlesztésű tengeralattjáró-programja, illetve a többi ország közelgő beszerzései is jól jelzik, hogy regionális szinten várható a tengeralattjárók mennyiségének és minőségének alapos növelése.

Mind a felszíni hajóegységek, mind a tengeralattjárók, illetve az ASW-repülőeszközök, illetve a partiőrségek hajóállománya kapcsán megemlíthető, hogy az elmúlt évtized fejlesztéseinek és növekvő beszerzéseinek köszönhetően, továbbá a többi országhoz képest sokkal jelentékenyebb hadiipari és védelmi kutatás-fejlesztési potenciálja révén, Dél-Korea és Japán fokozatosan egyre jelentősebb beszállítókká válnak a régió belül (2. ábra).

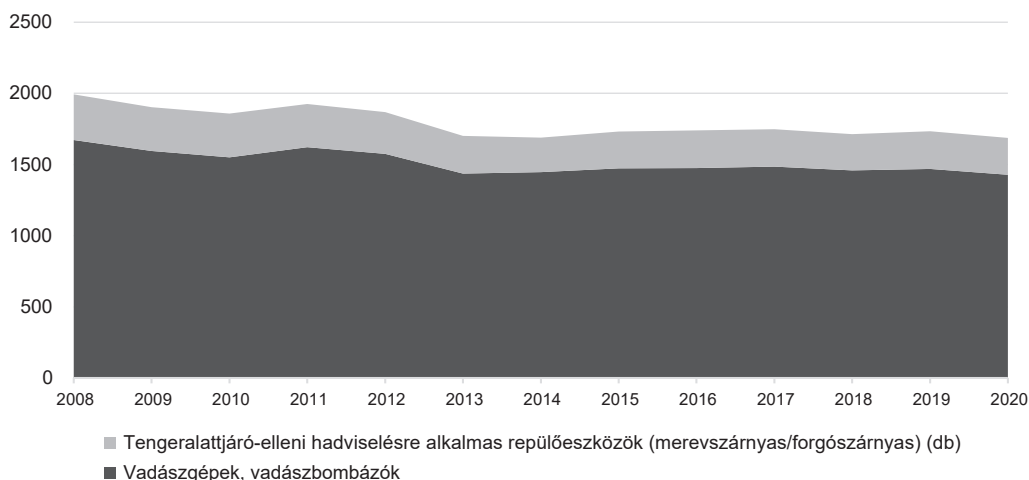


## 2. ábra: A nagyobb felszíni hajóegységek, illetve támadó tengeralattjárók száma 2008–2020 között

Forrás: a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

Szintén a régió egészére jellemző trend, hogy a vizsgált időszakban nőtt azon országok köre, ahol nagy méretű, komolyabb kapacitású partraszállító hajó (esetleg több is) állt hadrendbe, illetve összességében nőtt az ilyen képességű eszközök száma. Ráadásul további országok helyezték kilátásba ilyen hajótípusok hadrendbe állítását.

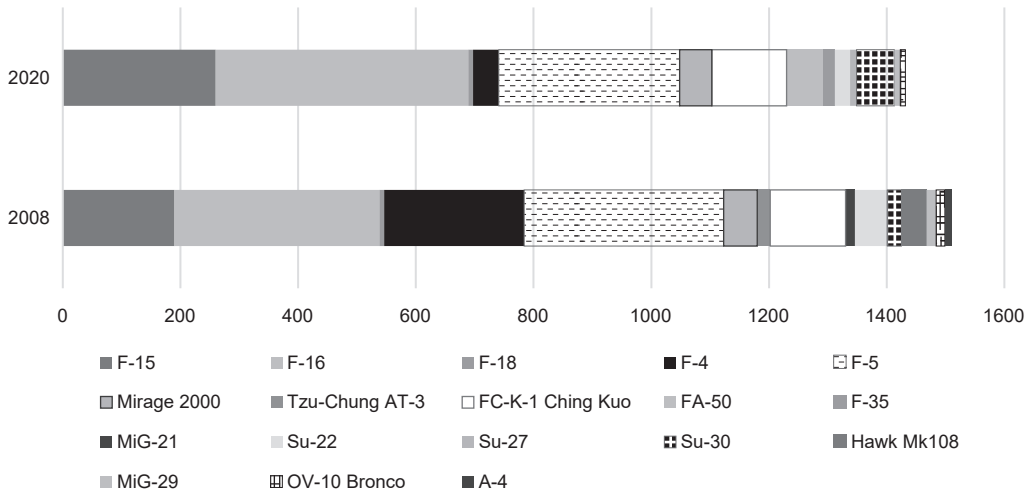
Az ASW-feladatkorú repülőgépek száma összességében ugyan csökkent, ám egy általános korszerűsítési folyamat zajlott le, így ez nem feltétlenül jelenti ennek a képességnek a leértékelődését. Ráadásul nőtt azoknak a hajótípusoknak a száma, amelyek képesek fedélzetükön ASW-rendeltetésű repülőeszközöket (helikopterek, pilóta nélküli repülőeszközök) üzemeltetni, így a tengeralattjáró elleni hadviselés képessége a regionális tengeri műveleti térben összességében bővült (3. ábra).



### 3. ábra: A vadász- és támadó repülőgépek, illetve ASW-repülőeszközök száma 2008–2020 között

*Forrás:* a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján

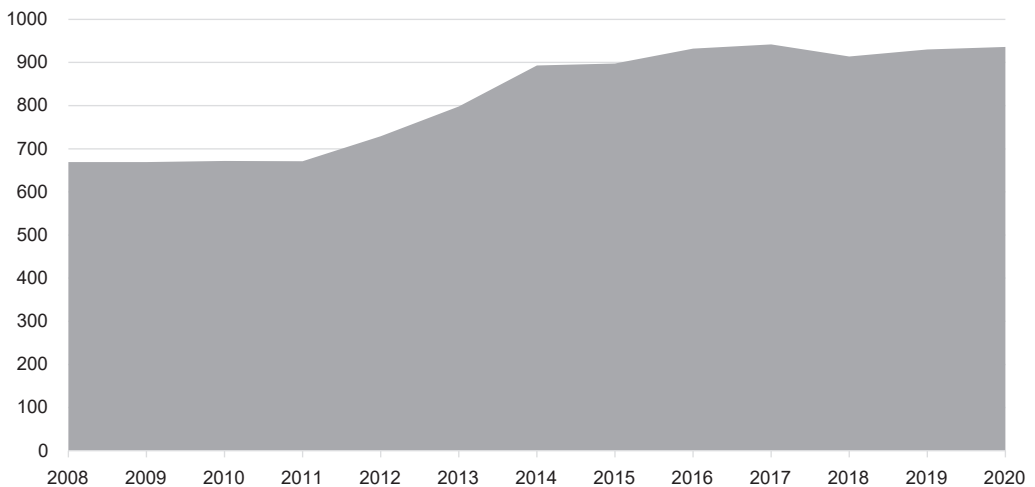
A haditengerészetek mellett szintén jelentős fejlesztéseken estek át egyes országok légierői. Bár a *Military Balance* összesítései alapján vadász- és támadó gépek (FTR, FTA), vadászbombázók (FGA), és felderítő szerepkörben üzemeltetett vadászgépek (RECCE, ISR) száma a vizsgált országok egészét tekintve összességében kis mértékben csökkent, jól látható trend az eszközparkok átfogó korszerűsítése és az elavult típusok fokozatos kivonása (4. ábra).



**4. ábra: A vadász- és támadórepülőgép-parkok összetétele géptípusok alapján 2008-ban és 2020-ban**

*Forrás: a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: The Military Balance évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján*

Ami kirívóan magas növekedést mutat, az a partiőrségek hajóállományának látványos gyarapodása. Egyértelműen látszik, hogy a haditengerészeti kapacitások fokozatos növekedése mellett a régióban a „szürke zónás” incidensek szempontjából fontos partiőrségi képességek fejlesztése is kiemelt figyelmet élvez (5. ábra).



**5. ábra: A partiőrségek hajóegységeinek száma 2008–2020 között**

*Forrás: a szerző szerkesztése az International Institute of Strategic Studies: The Military Balance évkönyvek (2008–2020) adatainak összesítése alapján*

Az elmúlt 12 év vonatkozó adatait vizsgálva, illetve számba véve az egyes országok védelempolitikáinak sajátosságait, megfigyelhető egy regionális fegyverkezési verseny, amelynek alább láthatjuk a jellegzetességeit:

*A védelmi ráfordítások reálértékének lassú növekedése.* Árnyalja a képet, hogy a források növekedése bizonyos képességrendszer fejlesztésére koncentrálnak.

A felszíni hajóegységeknél:

*Jelentősen nőtt* a repülőgép- vagy pontosabban helikopterhordozók (2008: 1 db – 2020: 5 db), a cirkálók (2008: 6 db – 2020: 9 db) és a fregattok (2008: 57 db – 2020: 75 db) mennyisége. Ezzel párhuzamosan az elavult hajóosztályokat vagy korszerűsítették, vagy újabb magasabb harcértékű egységekkel váltották fel, azaz a mennyiségi mellett minőségi növekedés is történt.

Kvantitatív szempontból *látható a növekedés* a felszíni hajóegységek terén is. A rombolók számában ugyan csökkenést láttunk (2008: 49 – 2020: 40 db) azonban itt számottevő volt a korszerűbb hajótípusok regionális terjedése. A fregattok számában a hasonló minőségi fejlődés mellett a mennyiségi növekedés is jelentős (2008: 57 db – 2020: 75 db). A korvettek esetében (2008: 63 db – 2020: 66 db), azonban itt is jelentős az eszközök minőségi javulása, például a légvédelmi képességek terén.

*A legnagyobb növekedés* a támadó tengeralattjárók számában mutatkozott, amely egyben *jelentős korszerűsítéssel is járt*.

A repülőeszközök esetében *csökkent* mind a vadász- és vadászbombázó repülőgépek száma (2008: 1672 db – 2020: 1428 db), illetve a tengeralattjáró elleni hadviselésre (ASW), illetve tengeri járőr feladatok ellátására alkalmas merev- és forgósárnyas eszközpark (2008: 321 db – 2020: 259 db). Azonban mindez itt is egy átfogó korszerűsítéssel párosult. Különösen az ASW-helikopterek műveleti lehetőségei bővültek széles körben az azok üzemeltetésére alkalmas fedélzetű felszíni hajóegységek számának általános növekedésével.

*Számottevő növekedés* következett be a partiőrségek hajóállományában is (2008: 669 db – 2020: 936 db). Ez elsősorban az egyre gyakoribb „szürke zónás” incidensek kapcsán fontos ezek mennyisége, amely jól mutatja a biztonsági kihívásokra adott válaszokon keresztül, hogy a Kínával kapcsolatos fenyegetettségpercepciójú országok esetében a tengeri „hibrid hadviselés” elleni védekezés meghatározó kérdés.

Van néhány olyan haderőfejlesztési törekvés, amely nem jellemző a vizsgált országok egészére, de mégis érdemes kiemelni, mint egyes szereplők fontos védelmi törekvéseit:

A nagyobb méretű (ezzel együtt jelentősebb hatótávolságú és pusztító képességű) *hajó elleni cirkálórakéták beszerzése*, illetve adott esetben *hazai fejlesztései*. Ezek képességeiket tekintve még mindig nem mérhetők a kínai ASBM-eszközökhöz – mint például a DF-21D – azonban mégis némileg hasonló célúak, mint a kínai A2/AD koncepció egyik központi eleme. Hazai fejlesztésű eszközökkel Japán (Type-88 és Type-12), illetve Tajvan (Hsiung Feng I–III. széria) rendelkezik. Vietnám esetében ez az eszközrendszer orosz beszerzésre épül (SSC-1, SSC-3 és SSC-5).

Japán – pacifista védelempolitikája ellenére is – részesévé vált a *hiperszónikus csapásmérő eszközök* kapcsán zajló fegyverkezési versenynek. Ezenfelül a szigetország *felderítőműhold-programja* is számottevő, továbbá űrvédelmi képességeket is fejleszt.



Dél-Korea és Japán releváns *partra szállító rohamhajó eszközparkkal* rendelkeznek, ezek fejlesztése folyamatos, illetve mindkét ország esetében várható, hogy (partra szállító) helikopterhordozóként működő, vagy jelenleg fejlesztett *könnyűrepülőgép-hordozóikon F-35B típusú vadászgépeket* üzemeltetnek majd, tehát összességében komoly elköteleződést láthatunk a tengeri erőikivetítés irányába.

Ezek fényében összességében látszik, hogy a kínai haderő átfogó fejlesztése, a Peking „határozott érdekérvényesítő politikája” kapcsán fenyegetettségpercepcióval rendelkező országok esetében az A2/AD törekvéseket emuláló, illetve a tengeri erőikivetítés vonatkozásában releváns képességek regionális terjedésével párosult. A régió országainak A2/AD törekvéseivel foglalkozó elemzések száma az utóbbi években megnőtt, mind a biztonságpolitika, mind a védelempolitika nemzetközi szakirodalmában, azt sugallva, hogy az USA e regionális törekvések támogatásával csökkenthetné Kína mozgásterét,<sup>32</sup> s hasonló tartalmú anyagok jelentek meg a tematikus angol nyelvű médiában.<sup>33</sup> De talán még jobban jelzi ennek relevanciáját, hogy ma már például Japán A2/AD stratégiájával foglalkozó kínai írásokkal is találkozhatunk.<sup>34</sup>

Jelen tanulmány elsősorban e folyamatok számszerűsíthető trendjeit, illetve az eszközparkok modernizációinak kvalitatív folyamatait igyekezett nyomon követni. További figyelmet érdemelne annak vizsgálata, hogy milyen mélységű regionális biztonsági kooperáció tapasztalható a vizsgált országok, illetve más érintett felek között. Ennek feldolgozása túlmutat jelen írás keretein, azonban Japán és Dél-Korea egyre jelentősebb regionális védelmi exportja talán érintőlegesen jelzi a térségben zajló biztonságpolitikai folyamatokban a korábban nem tapasztalt integráció óvatos jeleit.

## Konklúzió

Kelet-Ázsia egyértelmű jeleit mutatja egy regionális fegyverkezési versenynek, amelynek egy komoly mozgatórugója a Kínai Népköztársaság katonai képességeinek folyamatos növekedése.

Hét választott ország esetében vizsgáltam meg, hogy a tengeri műveleti térrel kapcsolatos elrettentési képességek hogyan változtak meg. Prekoncepcióként él a vonatkozó szakirodalomban, hogy Kína az ezredfordulót követően kialakult aszimmetrikus tengeri elrettentés stratégiai koncepciójának bizonyos elemei haderőfejlesztési irányként visszaköszönhetnek majd az egyre növekvő kínai haditengerészeti képességekre reagáló regionális szereplők esetében. Ezt alátámasztják az itt vizsgált tényezők és leírt regionális trendek.

Regionális trendként említendő mind a vizsgált fegyverrendszerek kvantitatív növekedése – változó, de többségében szignifikáns mértékben –, valamint az eszközparkok kvalitatív javulása, korszerűsítése. Amely esetben csökkent az eszközök száma, rendszerint

<sup>32</sup> Eugene Gholz – Benjamin Friedman – and Enea Gjoza: Defensive defense: A better way to protect US allies in Asia. *The Washington Quarterly*, 42. (2019), 4. 171–189.

<sup>33</sup> The National Interest: *Time to Use China's A2/AD Military Strategy Against Them*. [online], 2019. 01. 20. Forrás: nationalinterest.org [2021. 04. 13.]

<sup>34</sup> Sina: 日本抹黑中国反介入战略 现在却要用该战略对抗中国. [online], 2017. 04. 21. Forrás: mil.sina.cn [2021. 04. 13.]

ezzel párhuzamosan modern, fejlett, nagyobb harcértékű típusok váltották kisebb számban a kivont korszerűtlen típusokat.

A tengeri elrettentés koncepcióinak párhuzamai a hasonló kínai törekvésekkel néhány ország esetében kiterjedtek jelentős hajó elleni rakéta eszközpark fejlesztésére vagy beszerzésére, repülőgép-hordozók fejlesztésére, illetve számottevő partra szállító kapacitás kiépítésére.

A tengeri műveleti térrel kapcsolatos elrettentési képességek (felszíni hajók, tengeralattjárók, hajó elleni cirkálórakéták), valamint erőketvitési képességek (repülőgép-hordozó, partraszállító rohamhajók) terén a legjelentősebb regionális szereplő Japán. A szigetország tengeri haderőneve, a JMSDF bizonyos képességek terén paritásban mérhető Kínával, a cirkálók és rombolók száma 2020-ban kevéssel még meg is haladta a kínai eszközökét. A szigetország ezeken túl további számottevő katonai képességek fejlesztésébe kezdett.

Kína jelenlegi érdekérvényesítésének a sok közül egy eleme fegyveres erőinek reformja, katonai képességeinek javítása. Ez azonban nem értelmezhető „légüres térben”, de még pusztán csak más nagyhatalmakkal – például az Egyesült Államokkal – összevetve is hiányos összképet kapunk, ha mellőzzük a regionális szereplőket. Ami látható, az az, hogy a Kína körüli országok közül többen is részt vesznek a regionális fegyverkezési versenyben, olyan képességeket fejlesztve, amelyek összességében tompítják Kína katonai fölényéből adódó relatív előnyét, mivel a tengeri műveleti térben jelentősen bővül a releváns eszközrendszerek száma, illetve átfogó trendként zajlik azok modernizációja.

Ez a fegyverkezési trend vélhetően megmarad a közeljövőben is, így a későbbiekben érdemes lehet majd frissíteni erről alkotott képünket, újból görcső alá véve nem csupán Kína, de a régió érintett országainak változó védelempolitikáit.

Az elemzéshez használt táblázatok és grafikonok az International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance* évkönyvek, az egyes országokra vonatkozó adatsorai alapján készültek. Ehhez a szerző az alábbi évkönyveket használta fel:

- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2008*. Routledge, 2008.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2009*. Routledge, 2009.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2010*. Routledge, 2010.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2011*. Routledge, 2011.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2012*. Routledge, 2012.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2013*. Routledge, 2013.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2014*. Routledge, 2014.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2015*. Routledge, 2015.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2016*. Routledge, 2016.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2017*. Routledge, 2017.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2018*. Routledge, 2018.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2019*. Routledge, 2019.
- International Institute of Strategic Studies: *The Military Balance 2020*. Routledge, 2020.

## Felhasznált irodalom

- Airforce Technology: *FA-50 Light Combat Aircraft*. [online], Forrás: airforce-technology.com [2021. 04. 13.]
- Chang, Felix K.: *Resist and Reward: Vietnam's Naval Expansion*. [online], 2019. 11. 06. Forrás: fpri.org [2021. 04. 13.]
- CIA The World Factbook: *The Philippines*. [online], 2021. 06. 29. Forrás: cia.gov [2021. 04. 13.]
- Csoma Mózes: *Korea: egy nemzet, két ország-a közös gyökerektől*. Budapest, Napvilág, 2016.
- Defense World: *Vietnam Launches Two Home-made Molniya-class Missile Corvettes*. [online], 2017. 10. 12. Forrás: defenseworld.net [2021. 04. 13.]
- Department of National Defense of the Philippines: *Revised Armed Forces of the Philippines Modernization Act*. [online], Forrás: dnd.gov.ph [2021. 04. 13.]
- Gady, Franz-Stefan: *South Korea launches first Indonesian stealth submarine*. [online], 2016. 03. 29. Forrás: thediplomat.com [2021. 04. 13.]
- Gady, Franz-Stefan: *Indonesia is reconsidering contract with South Korea for 3 diesel-electric submarines*. [online], 2020. 04. 03. Forrás: thediplomat.com [2021. 04. 13.]
- Gholz, Eugene – Benjamin Friedman – and Enea Gjoza: *Defensive defense: A better way to protect US allies in Asia*. *The Washington Quarterly*, 42. (2019), 4. 171–189. Online: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1693103>
- Grønning, Bjørn Elias Mikalsen: *Japan's security cooperation with the Philippines and Vietnam*. *The Pacific Review*, 31. (2018), 4. 533–552. Online: <https://doi.org/10.1080/09512748.2017.1397730>
- The Japan Times: *Japan and Vietnam ink first maritime patrol ship deal*. [online], 2020. 08. 11. Forrás: japantimes.co.jp [2021. 04. 13.]
- Laksmana, Evan: *Why Indonesia's new Natuna Base is not about deterring China*. [online], 2019. 01. 25. Forrás: amti.csis.com [2021. 04. 13.]
- Navy Recognition: *Navy of Philippines will order two new Pohang-class corvettes from South Korea*. [online], 2019. 08. Forrás: navyrecognition.com [2021. 04. 13.]
- Olson, Wyatt: *US to give Vietnam another coast guard cutter amid rising tensions in South China Sea*. [online], 2019. 11. 21. Forrás: stripes.com [2021. 04. 13.]
- The National Interest: *Time to Use China's A2/AD Military Strategy Against Them*. [online], 2019. 01. 20. Forrás: nationalinterest.org [2021. 04. 13.]
- Naval Technology: *SIGMA-Class Corvettes*. [online], Forrás: naval-technology.com [2021. 04. 13.]
- Nepomuceno, Priam: *WW2-era BRP Rajah Humabon to be turned into a museum exhibit*. [online], 2018. 03. 16. Forrás: pna.gov.ph [2021. 04. 13.]
- Nepomuceno, Priam: *Navy's anti-sub choppers to be operational in November*. [online], 2020. 01. 16. Forrás: pna.gov.ph [2021. 04. 13.]
- Nepomuceno, Priam: *Submarine acquisition among Navy's priorities*. [online], 2020. 03. 04. Forrás: pna.gov.ph [2021. 04. 13.]
- The Saigon Times: *Vietnam joins AIIB to seek new funding source*. [online], 2015. 06. 30. Forrás: english.thesaigontimes.vn [2021. 04. 13.]
- Saunders, Stephen: *Jane's Fighting Ships 2009–2010*. Coulsdon, Surrey, UK, IHS Jane's, 2009.
- Parameswaran, Prashanth: *Defense Policy Dialogue Highlight Vietnam-Australia security ties*. [online], 2019. 11. 04. Forrás: thediplomat.com [2021. 04. 13.]
- Peragovics Tamás: *Új status quo a Dél-kínai-tengeren?: Kína mesterségessziget-építésének hatásai a régió biztonságára*. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2016), 3. 58–74.
- Pham, Bac – Chris Humphrey: *US navy aircraft carrier Theodore Roosevelt to visit Vietnam as South China Sea tensions simmer*. [online], 2020. 03. 04. Forrás: scmp.com [2021. 04. 13.]
- Schreer, Benjamin: *Moving beyond ambitions? Indonesia's military modernisation*. Australian Strategic Policy Institute, 2013. [2021. 04. 13.]
- Sina: *日本抹黑中国反介入战略 现在却要该战略对抗中国*. [online], 2017. 04. 21. Forrás: mil.sina.cn [2021. 04. 13.]
- Naval Technology: *Jose Rizal-Class Frigates, Philippines*. [online], Forrás: navaltechnology.com [2021. 04. 13.]
- The Saigon Times: *Vietnam joins AIIB to seek new funding source*. [online], 2015. 06. 30. Forrás: english.thesaigontimes.vn [2021. 04. 13.]

Saunders, Stephen: *Jane's Fighting Ships 2009–2010*. Coulsdon, Surrey, UK, IHS Jane's, 2009.

Stempler, Adam: The South China Sea Dispute between China and the Philippines. In Marcin Grabowski – Ewa Trojnar – Olga Barbasiewicz (eds.): *Security dilemmas and challenges in 21<sup>st</sup> century Asia*. Berlin, Peter Lang, 2020. 83–102. Online: <https://doi.org/10.3726/b17044>

Yeo, Mike: *Malaysia points to top concerns in first-ever defense whitepaper*. [online], 2019. 12. 03. Forrás: [defensenews.com](http://defensenews.com) [2021. 04. 13.]

Yeo, Mike: *Malaysia to launch competition for drones and manned maritime patrol aircraft*. [online], 2020. 08. 25. Forrás: [defensenews.com](http://defensenews.com) [2021. 04. 13.]

Yoshihara, Toshi. „China's vision of its seascape: the first island chain and Chinese seapower.” *Asian politics & Policy*, 4. (2012), 3. 293–314. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1943-0787.2012.01349.x>

Thomázy Gabriella<sup>1</sup>

# A diszkriminációtól a rendkívüli intézkedésekig

## A haitiak bevándorlása Chilébe

*Chile célországággá vált mindazok számára, akik Latin-Amerikán belül szeretnének új hazát találni. Ilyenek a haitiak, az egyik új bevándorló csoport. A tanulmány fő célja a jelenlegi chilei tendenciák, azon belül a haiti migrációval kapcsolatos kihívások és jövőbeli scenáriók elemzése a szektorális biztonságelmélet (koppenhágai iskola: Wæver, Buzan és de Wilde) társadalmi fókuszának segítségével, a helyzet társadalom általi biztonságiasításától egészen az állam által fogantatosított rendkívüli intézkedésekig.*

**Kulcsszavak:** Haiti migráció, Chile, statisztikák, társadalmi szektor, Koppenhágai iskola

### *From Discrimination to Emergency Measures*

#### *Haitian Migration to Chile*

*Chile is one of the destination countries chosen by people who want to find a better future within Latin America, for example Haitians, who constitute a new migration group. The main objective of this study is to analyse the current trends and the challenges related to Haitian migration in Chile, as well as future scenarios through the sectoral security theory (Copenhagen School: Wæver, Buzan and de Wilde) with a focus on the societal sector, ranging from the securitisation of the situation by society to the emergency measures taken by the state.*

**Keywords:** Haitian migration, Chile, statistics, social sector, Copenhagen School

## Bevezetés

Chile a Latin-Amerikában élők egyik fő migrációs<sup>2</sup> célpontjává vált az elmúlt évtizedben, egyrészt a 2008-as gazdasági válság, másrészt az Amerikai Egyesült Államok szigorodó bevándorlási politikája miatt, amely a déli irányú migráció emelkedését okozta a régióban. Chile sok bevándorlót és befektetőt vonz, hiszen Dél-Amerikában az egyik legjobb gazdasági mutatókkal rendelkezik (éves GDP 282 318 millió USD, egy főre jutó GDP 15 010 USD, infláció: 3,4%), 18 952 038 fős lakosságával viszonylag kis országnak számít a kontinensen.<sup>3</sup> A második legkevésbé korrump országnak a régióban (2019-ben a Transparency International

<sup>1</sup> Thomázy Gabriella a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója. E-mail: [gabriella.thomazy@gmail.com](mailto:gabriella.thomazy@gmail.com)

<sup>2</sup> Migráció: a szokásos tartózkodási hely megváltoztatása, amely lehet országon belüli vagy azon kívüli vándorlás (a Nemzetközi Migrációs Szervezet [IOM] definíciója): *Términos fundamentales sobre migración*. [online], Forrás: [iom.int](http://iom.int) [2021. 05. 23.]

<sup>3</sup> World Bank: *Data for Chile, Haiti, Venezuela*. [online], 2019. Forrás: [wordbank.org](http://wordbank.org) [2020. 10. 23.]

elemzésében a 26. helyen állt, közvetlenül Uruguay után<sup>4</sup>) és az egyik legbiztonságosabb is az Insight Crime 2018-as adatai alapján.<sup>5</sup>

Sok bevándorló<sup>6</sup> keres új hazát Chilében: kezdetben háztartási alkalmazottak, majd főként kétkezi munkások jöttek Bolíviából és Peruból. Az utóbbi években már nemcsak a szomszédos országokból érkeztek bevándorlók, hanem a Karib-térségből is, például, Haitiről. Elsősorban munkavállalás céljából érkeznek a bevándorlók az országba, a menedékstátuszt kérők száma alacsony.<sup>7</sup> A tanulmány célja a Haitiről érkező bevándorlók vizsgálata a koppenhágai iskola biztonsági elmélete, különösen annak társadalmi szektora alapján. Az elsődleges források, illetve a rendelkezésre álló statisztikák másodelemzése lehetővé teszi a jelenlegi tendenciák, a migrációval kapcsolatos kihívások és a jövőbeli szcenáriók elemzését. Először egy rövid elméleti áttekintésre kerül sor a biztonság fogalmára és a társadalmi szektorra vonatkozóan, majd Haiti rövid bemutatása után, a Haitiről érkező bevándorlókkal kapcsolatos elemzés következik.

## A biztonság modern értelmezése – a „társadalmi szektor”

Nincs mindenre kiterjedő, mindenki által elfogadott biztonságdefiníció, így sokan sokféleképpen próbálták már megfogalmazni a szó jelentését. Ebből következik, hogy a biztonság fogalma vitatott, nincs egységes értelmezése.<sup>8</sup> A biztonság fogalmának a kiszélesítése a koppenhágai iskolához köthető, Barry Buzan és kollégái az 1980-as években az új biztonsági kihívások hatására a biztonság fogalmát vertikálisan (állam alatti, vagyis lokális; állami; regionális és globális szintek), valamint horizontálisan is kiszélesítették, aszerint, hogy a biztonság különböző szektoraiban az egyes elemek milyen formában jelennek meg. Míg a korábbi felfogás az állami és a katonai biztonságra szorítkozott, a megváltozott világ-helyzet szükségessé tette a biztonság koncepciójának új értelmezését. Buzan, Wæver és de Wide a biztonságot több szektorra osztották fel, elkülönítve a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektorokat, amelynek segítségével értelmezhetővé vált a valóság egy-egy szelete.<sup>9</sup>

Számos kritika érte a szerzőket abból a szempontból, hogy a szektorok mennyire határolhatók el egymástól, mennyire átfogóak és milyen átfedések vannak az egyes kategóriák

<sup>4</sup> Ugyanezen a listán Franciaország a 23., míg Magyarország a 70. helyen szerepelt. Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2019*. [online], 2019. Forrás: transparency.org [2020. 10. 10.]

<sup>5</sup> Insight Crime: *Chile Profile*. [online], 2018. 04. 23. Forrás: insightcrime.org [2019. 09. 10.]

<sup>6</sup> Megkülönböztethetünk legális vagy reguláris migrációt, továbbá irreguláris (illegális, nem dokumentált, nem engedélyezett) migrációt, amely a küldő, a tranzit- vagy a fogadó ország szabályozási normáin kívül zajlik. A migráció okai szerint: kényszer-, önkéntes, munkavállalási, tanulási, üzleti célú migrációt stb. Hein de Haas – Stephen Castles – Mark J. Miller: *The age of migration. International population movements in the modern world*. 6<sup>th</sup> Edition, London, Red Globe Press, 2020. 21–40. Illegális/Irreguláris: Az Európai Unió inkább az irreguláris migráció kifejezést használja, a spanyol szakirodalomban szinonimaként jelenik meg a két kifejezés.

<sup>7</sup> 2010–2019 között 16 352 fő kérvényezett menekültstátuszt, magas az elutasítások aránya és az eljárás hosszadalmas. 2010–2019 között mindössze 665 kérelmet hagytak jóvá (51,6% nő, 65% kolumbiai nő). Servicio Jesuita a Migrantes: *Migración en Chile. Anuario 2019, un análisis multisectorial*. [online], 2020. 23–24. Forrás: migracionenchile.cl [2021. 05. 25.]

<sup>8</sup> Matus János: A biztonság és a védelem problémái a változó nemzetközi rendszerben. *Hadtudomány*, 15. (2005), 4.

<sup>9</sup> Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 19–24. Marton Péter – Balogh István – Rada Péter: *Biztonsági tanulmányok*. Budapest, Antal József Tudásközpont, 2015. 23–25.; Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap de Wilde: *Security: A new framework for analysis*. London, Linne Rienner, 1998. 1–2.

között, ám valójában Buzánék az ötös felosztást csupán kiindulópontnak szánták, hiszen tökéletesen homogén kategóriákat nem is lehet létrehozni. Például a terrorizmus egyetlen szektorba sem sorolható be, továbbá a szektorok a kihívásoknak megfelelően idővel változhatnak, a kiberbiztonság napjainkra már önálló szektorrá vált.<sup>10</sup>

Az eredeti öt szektor közül csak a tanulmány szempontjából fontos társadalmi szektor leírására kerül sor, a releváns részekre fókuszálva. A társadalmi szektor nagyon összetett; legegyszerűbben a nyelv, a kultúra, a vallás és a nemzeti identitás, valamint a szokásrend elfogadott formáinak a megőrzéseként határozható meg.<sup>11</sup> Fenyegetés tárgyává válhat rendszerint a vallás, egy etnikum, az identitás, amelynek fogalma nem ragadható meg könnyen, mégis Buzánék úgy vélik, hogy a társadalmi biztonság során a kollektív identitás fenntartása és megőrzése a prioritás és ez az igény a politikai, társadalmi, vallási és kulturális értékekben fejeződik ki.<sup>12</sup> A migráció esetében a társadalmi identitás megőrzésére való törekvést érdemes kiemelni, mind a befogadó, mind a bevándorló csoport szempontjából. Barry Buzan és Ole Wæver a társadalmi biztonság fenyegetésének három gyakori típusát különböztették meg:<sup>13</sup> 1. A migráció során a bevándorló csoport hatással van a befogadók identitására, és képes megváltoztatni azt. 2. Horizontális verseny: a szomszédos kultúrának komoly befolyása van a nyelvre és a kultúrára. Erre lehet példa a kanadaiak amerikanizálódástól való félelme, de részben hasonló jelenség tapasztalható Mexikóban, hiszen a spanyol nyelvre komoly hatással van az angol. 3. Vertikális verseny: ennek során az identitás megváltozik, szélesebb körű lesz, egy másik kultúra hatására. Ilyen a Chilébe érkező spanyol anyanyelvű bevándorlók esete, akik a többségi társadalom, vagyis a chileiek tipikus, spanyol nyelvűből merítenek és helyi szavakat kezdenek használni, mivel enélkül a helyiek nem értenék meg őket. Ezt más néven centripetális hatásnak nevezik. Ennek ellentétje a centrifugális hatás, amikor a „szűkebb” identitás meghatározása felé mozdul el az emberek egy csoportja. Erre lehet példa Chilében a mapuche indiánok<sup>14</sup> esete, hiszen a mapudungun nyelvet már a leszármazottak nem beszélik és a hagyományok is nagyrészt feledésbe merülnek, mégis a mapuche kultúra a 21. században „virágzását” éli. Míg korábban nem szívesen vallották be az indán ősöket, a népszámlálási adatokból jól nyomon követhető, hogy ma már egyre többen sorolják magukat a mapuche indiánokhoz tartozónak.

## Haiti – Latin-Amerika legszegényebb országa

Haiti 1804-ben vált függetlenné Franciaországtól, ekkor az amerikai földrészen még csak egy független állam létezett, az Amerikai Egyesült Államok. Ám hiába előzte meg a korát szuverén országként a volt rabszolgák által alapított állam, sem politikailag sem egyéb szempontból nem lett egyenrangú sem az Amerikai Egyesült Államokkal, sem a 1810-es

<sup>10</sup> Marton Péter: A biztonság empirikus elemzésének újragondolása. *Nemzet és Biztonság*, (2017), 6. 61–78.; Marton-Balogh-Rada (2015) i. m. 23–25.

<sup>11</sup> Gazdag-Remek (2018) i. m. 121.

<sup>12</sup> Gazdag-Remek (2018) i. m. 19–24., 121.

<sup>13</sup> Buzan-Wæver-Wilde (1998) i. m. 119–140.

<sup>14</sup> Chilében az őslakosok száma alacsony, 12,8% volt a 2017-es népszámláláskor. A legnagyobb indián csoport a mapuche (9,9%), Chile déli részén élnek. Instituto Nacional de Estadísticas: *Síntesis de resultados – Censo 2017*. [online], 2017. 16. Forrás: censo2017.cl [2019. 12. 20.]

években függetlenedő latin-amerikai országokkal.<sup>15</sup> Haiti gyarmati múltját, a rabszolga-tartás örökségét a mai napig magán viseli, tipikus „törékeny államként” tartják nyilván, a 2020-as Fragile States Index (Törékeny Államok Mutatója) alapján a 13., míg 2011-ben az 5. helyen szerepelt.<sup>16</sup> Az ország népessége: 11 123 176 fő (2018), hivatalos nyelvei a francia és a kreol. Legfőbb problémái a politikai instabilitás és a korrupció,<sup>17</sup> az emberi jogi problémák, valamint a mélyszegénység (éves GDP 9658 millió USD, 1 főre jutó GDP: 868 USD).<sup>18</sup> A 20. században egymást érték a katonai puccsok és a diktatúrák, a 21. század természeti katasztrófái pedig óriási károkat okoztak az országban. 2004-ben a Jeanne hurrikán sújtotta a térséget majd 2010. január 12-én a Richter-skála szerinti 7-es erősségű földrengés rázta meg az országot, amely megközelítőleg 300 ezer áldozatot követelt és 1,5 millióan váltak hajléktalanná; ugyanabban az évben kolerajárvány vette kezdetét, majd 2016-ban a Matthew hurrikán érte el a szigetet. Az ország 2020-ra, tíz évvel a pusztító földrengés után sem tudta kiheverni az elszenvedett károkat, még mindig több mint 35 ezer ember él ideiglenes táborokban, megközelítőleg 6 millióra tehető a szegények száma és bár hivatalos adatok nincsenek, 1,5–2 millió ember hagyhatta el az országot. Az ENSZ-nek az Amerikai Államok Szervezetével (AÁSZ) közös missziója (MINUSTAH) 2004-től 2017-ig volt jelen az országban, amelyben Chile is részt vett.<sup>19</sup> Míg a haitiaknak Franciaország és a kanadai Québec tartomány volt a fő célállomása a francia nyelv miatt, a bevándorlás megnehezítésével Dél-Amerikán belül kerestek új lehetőségeket. Brazília, a futball világbajnokság (2014) és a Rio de Janeiróban megrendezett olimpia (2016) idejére nyújtott ideiglenes munkalehetőséget a Haitiről érkezőknek, ám ezután az ország megváltoztatta a külföldiek munkavállalására vonatkozó szabályokat, így Ecuador, Argentína és Chile lett a munkát keresők új célállomása. A szomszédos Dominikai Köztársaságban régóta „nem szívesen” látottak a Haitiről érkezők, a diszkrimináció és a xenofóbia nemcsak a Dominikai Köztársaságra, hanem a többi dél-amerikai országra is jellemző, ami elsősorban a bőrszínre és a nyelvi különbségekre vezethető vissza.<sup>20</sup>

## A társadalmi szektor elemzése<sup>21</sup>

Buzanék értelmezésében a biztonságiasítás folyamata egy felülről jövő politikai döntés eredménye, amelynek során az állam indokolja meg, miért tekinti az adott problémát

<sup>15</sup> J. Nagy László: Haiti, a pária állam. In Horváth Emőke – Lohoczki Bernadett (szerk.): *Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok. Amerika a XIX–XXI. században*. Budapest, L'Harmattan, 2019. 106–114.

<sup>16</sup> A világ 178 államát a működőképessége alapján rangsoroló lista, 2020-ban a legjobb mutatóval, a 178. helyen Finnország szerepelt, a leggyengébbek: Jemen és Szomália a lista élén. *Fragile States Index 2020*. [online], 2020. Forrás: fragilestate-sindex.org [2020. 10. 24.]

<sup>17</sup> A korrupció megítélése alapján a 169. helyen van a 198 országot tömörítő listán. Transparency International (2019) i. m.

<sup>18</sup> Sebastián Marín Sanabria – Estefanía Pareja Blanco: Las misiones de paz en Haití; la búsqueda de desarrollo en escenarios de estado fallido. *Revistas científicas Universidad de San Buenaventura*, 11. (2018), 1. 91–125.; Country Economy: *Haiti vs. Chile*. [online], Forrás: countryeconomy.com [2020. 04. 30.]

<sup>19</sup> El Tiempo: *Diez claves de Haití diez años después del terremoto*. [online], 2020. 01. 12. Forrás: eltiempo.com [2020. 04. 30.]

<sup>20</sup> Nicolás Rojas Pendemonte – José Koechlin (eds.): *Migración Haitiana hacia el sur Andino*. Lima OBIMID. [online], 2017. Forrás: repositorio.uarm.edu.pe [2019. 10. 07.]

<sup>21</sup> A társadalmi szektor elemzése homogén, egy fókuszú, amely nem vizsgálja a többi szektort, mint például a katonai vagy a környezeti tényezőket.



biztonsági kihívásnak és erről meg is győzi a társadalmat.<sup>22</sup> Továbbá úgy vélekednek, hogy csak az állam rendelkezik olyan erőforrással, amely révén biztonságiasító szereplőként jelenhet meg,<sup>23</sup> akár egy „szubjektíven érzékelt fenyegetés is biztonsági kérdéssé válhat”, ha az állam a politikai diskurzus során meg tudja győzni a lakosságot.<sup>24</sup> Chile példája ezzel az állásponttal éppen ellentétes, a tanulmány azt mutatja be, hogy adott esetben, a társadalmi szintről, alulról is érkezhethet egy szubjektív értékítélet, amikor maga a társadalom egy része nyilvánít egy csoportot, ebben az esetben a haitiakat biztonsági kockázati tényezőnek, majd társadalmi nyomásra, az állam kénytelen olyan rendkívüli intézkedéseket hozni, amelyek megfelelnek az említett igényeknek. Ennek elméleti lehetőségét Marton–Balog–Rada *Biztonsági tanulmányok* című könyve is említi: „Érdekesebb lehetőség, amikor a társadalom maga jellemzően úgy ítéli meg, hogy egy bizonyos kérdés biztonsági ügy, ám a kormányzat nem kezdi el az adott kérdés biztonságiasítását. Ez valószínűtlenebb forgatókönyv, mint a fordítottja.”<sup>25</sup>

A témával kapcsolatban két fontos kérdés mindenképp felmerül. Egyrészt, a nemzetközi migráció mikor válik biztonsági problémává? A biztonsági probléma általában bekövetkezhet, ha a migráció hosszabb távú társadalmi következményeit az állam nem tudja kezelni.<sup>26</sup> Idetartozik az is, amikor olyan nagy tömegű migráció érkezik, hogy a normális politikai keretek között adminisztratív problémát jelent a bevándorlók fogadása és letelepítése.<sup>27</sup> A másik fontos kérdés, hogy miért „érdemes” az államnak biztonságiasítani? Ha maga az állam biztonságiasít egy fenyegetést, például a migrációt, akkor ezzel jogot formál arra, hogy bármilyen szükséges eszközt megragadjon ennek elhárítására, és ezzel más államokat is cselekvésre készíthet, viszont a biztonságiasítás elmaradásával akár negatív módon is befolyásolhatja a saját és más államok biztonságát.<sup>28</sup>

## Előzmények

Chilében a bevándorlás kérdése alapvetően még mindig szociális és társadalmi problémaként jelenik meg és nem biztonsági kihívásként. A nem hagyományos fenyegetések kezelése mint illegális migráció, kábítószer- és emberkereskedelem a rendőrség feladatkörébe tartozik, míg a nemzetvédelem a határmenti konfliktusokra fókuszál.<sup>29</sup> Chile a bevándorlást az 1975. évi törvényerejű rendeletben szabályozza, ami nem alkalmas a 21. század tömeges bevándorlási trendjeinek kezelésére. A Chilei Statisztikai Hivatal (INE) és a Bevándorlási Hivatal (DEM) közösen elkészített becslése, valamint a népszámlálási adatok alapján 2002-ben 195 320 külföldi tartózkodott Chilében, 2017-ben 746 465, 2019. december 31-én számuk már elérte a 1 492 522 főt (1. ábra). A 18 milliós lakosú országban 2014 és

<sup>22</sup> Buzan–Wæver–Wilde (1998) i. m. 23–35.

<sup>23</sup> Marton–Balogh–Rada (2015) i. m. 24.

<sup>24</sup> Gazdag–Remek (2018) i. m. 26.

<sup>25</sup> Gazdag–Remek (2018) i. m. 42.

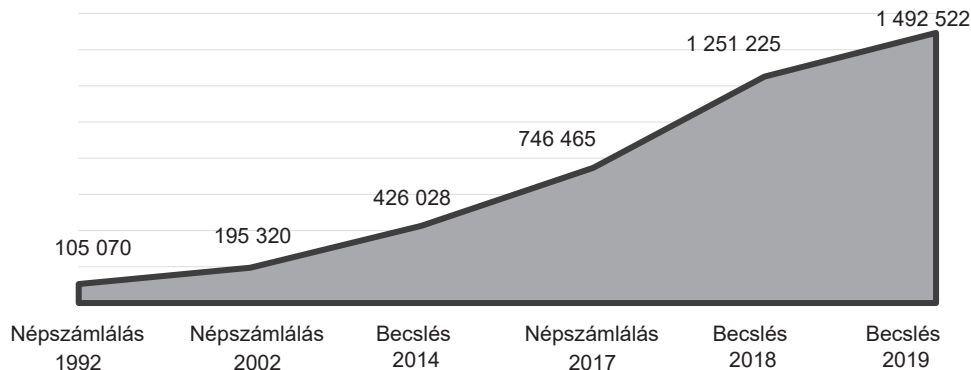
<sup>26</sup> Tólas Péter: A migráció mint biztonságpolitikai probléma. *Magyar Tudomány*, 180. (2019), 1. 67–78.

<sup>27</sup> Tólas Péter: *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 9–10.

<sup>28</sup> Gazdag–Remek (2018) i. m. 24–25.; Marton Péter: *Biztonsági komplexumok. A biztonság empirikus elemzésének alapjai*. Budapest, Corvinus Egyetem, 2019.

<sup>29</sup> Jaime Baeza Freer – Leslie E. Wehner: Los desafíos de seguridad para Chile: definiciones para escenarios múltiples. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, 4. (2018), 1. 19–35.

2019 között csaknem egymillió bevándorló érkezett, jelenleg 8% körüli az összlakosságon belül az arányuk.<sup>30</sup>



1. ábra: A Chilében élő külföldiek becsült száma (INE, 2019)

Forrás: Instituto Nacional de Estadísticas (2019) i. m.

A legáltalánosabb tendencia, hogy először turista vízummal érkeznek a letelepedni szándékozók és ennek lejártá előtt kérvényezik a tartózkodási engedélyt, amely 1-2 évig érvényes, engedélytől függően, majd ezután kérvényezhető a letelepedési engedély. Sok bevándorló turistaként marad az országban, és akár néhány év irreguláris<sup>31</sup> tartózkodás után legalizálja státuszát a Bevándorlási Hivatalban.<sup>32</sup>

A Haitiről érkezők Chilét az egyszerű beutazási lehetőségek miatt választották, hiszen a régióban többek között Brazília is szigorított a bevándorlási politikáján, megnehezítve a haitiak beutazását és munkavállalását. Míg viszonylag egyszerű a vízumkérelmek rendszere Chilében, maga a letelepedés, a munkavállalás már közel sem annyira. Olyan szokások, iratlan szabályok léteznek a chilei társadalomban, amelyek nem kedveznek a migrációnak. Maga a társadalom plusz szűrőként működik, megnehezítve a letelepedést. A chileiek rendkívül bizalmatlanok a külföldiekkel szemben, és ez az attitűd az egész kultúrára rányomja a bélyegét.

## Identitás – kultúra

A chilei társadalmat gyakran a karibi kultúra ellentétéként írják le: hideg és barátságtalan. Ez többek között Chile hosszú évszázados elzártságával magyarázható, hiszen az Atacama-sivatag és az Andok hegység határolja az országot.<sup>33</sup> Más latin-amerikai országokkal

<sup>30</sup> Instituto Nacional de Estadísticas: *Estadísticas sociales – Demografía y migración 2019*. [online], 2019. Forrás: ine.cl [2020. 08. 20.]

<sup>31</sup> A turistavízum lejártá után sokan maradnak Chilében, vagy turistaként dolgoznak és nem kérvényezik a munkavállalási engedélyt, vagy „határátlépésekkel” újítják meg a turistavízumot. A turistaként való munkavállalás során a bevándorló státusza legális, de illegálisan dolgozik turistaként. Thomazy Gabriella: Tendencias actuales y nuevos desafíos de los migrantes en Chile. *Acta Hispanica*, II. (2020), 409–421.

<sup>32</sup> Thomazy (2020) i. m. 409–421.

<sup>33</sup> Nicolás Gissi – Carolina Pinto – Francisca Rodríguez: Inmigración reciente de colombianos y colombianas en Chile: Sociedades plurales, imaginarios sociales y estereotipos. *Estudios Atacameños*, (2019), 62. 127–141.

ellentétben Chilébe szinte egyáltalán nem érkeztek afrikai rabszolgák, így az afrikai komponens hiányzik a népesség összetételéből. A spanyol konkvisztádorok és telepesek után sok európai is érkezett az országba, így a chilei családnevek között gyakoriak az angol, német, francia eredetűek.<sup>34</sup> Chile déli részén német és a horvát kolóniák vannak, továbbá az őslakos indiánok aránya is alacsony (12,8%).<sup>35</sup> Egy ilyen közegben a Karib-térségből érkező afrokaribi leszármazottak, különösképpen a haitiak, rendszeresen diszkriminációról számolnak be az élet minden területén. Nehézségekbe ütközik a hivatalos lakásbérlet, akár egy évre előre is elkérhetik az albérlet árát, a bérlő „megbízhatóságát” számos hivatalos dokumentummal is igazolni kell, épp ezért gyakori az illegális és drága tömegszállítás. A bankszámla nyitása is körülményes, be kell mutatni a pénzügyi háttérrel, amely szinte lehetetlen feladat, főleg az olyan bevándorlónak, aki Haitiről érkezett.<sup>36</sup>

### **A chilei spanyol – nyelvi akadályok**

A haitiak a kreol és/vagy a francia nyelvet beszélik. A chilei spanyol egy kicsit más, mint a többi spanyol nyelv, sok helyi kifejezést vagy olyan szót használnak, amit Chilén kívül nem ismernek, így még egy spanyol anyanyelvűnek is gondot okozhat kezdetben akár egy étlap megértése is. Kétségtelen, hogy az integrációhoz el kell sajátítani a sajátos chilei spanyol nyelvet és a szóhasználatot.<sup>37</sup> A nyelvi kiszolgáltatottság miatt a haitiakat sokszor illegálisan alkalmazzák, lejárt turistavízummal dolgoznak hosszú ideig, sokkal alacsonyabb bérért, mint a helyiek, vagy más bevándorló csoportok.<sup>38</sup> Az állam nem biztosít nyelvtanfolyamokat, ezt helyi alapítványok próbálják megoldani. Haiti és Chile között nincs egyezmény a külföldön szerzett szakképzettség elismeréséről, így hosszú és költséges elismerési eljárásra van szükség spanyol nyelvű különböző vizsgákkal.<sup>39</sup>

### **Munkavállalás – törvényi szabályozás**

A chilei Munka Törvénykönyve meghatározza a külföldiek arányát, akik egy adott munkahelyen dolgozhatnak. A Munka Törvénykönyvének 19–20. cikke kimondja, hogy: „Legalább a dolgozók 85 százalékának chilei állampolgárnak kell lennie.”<sup>40</sup> A jogszabály alól mentességet élveznek többek között a 25 főnél kevesebb dolgozót foglalkoztató vállalkozások, vagy azok a külföldiek, akik legalább öt éve letelepedési engedéllyel rendelkeznek. A Haitiről érkező bevándorlók főleg az építőiparban keresettek,<sup>41</sup> egyrészt a nyelvi

<sup>34</sup> Soltész Béla: Chile. In Bács Zoltán – Szente-Varga Mónika (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 59–75.

<sup>35</sup> Instituto Nacional de Estadísticas (2017) i. m. 16.

<sup>36</sup> Thomazy (2020) i. m. 409–421.

<sup>37</sup> Gissi–Pinto–Rodríguez (2019) i. m. 127–141.

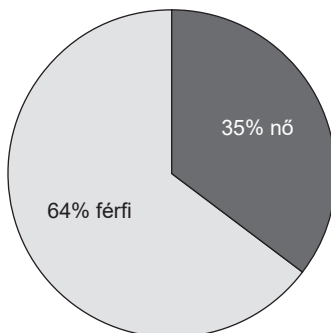
<sup>38</sup> Rojas Pendemonte–Koechlin (eds.) (2017) i. m.

<sup>39</sup> Thomazy (2020) i. m. 409–421.

<sup>40</sup> Ley Chile: Código del Trabajo Chile – 2003. Capítulos III. Ley 18.620, De la nacionalidad de los trabajadores. Artículo 19–20. [online], 2003. 01. 16. Forrás: leychile.cl [2019. 08. 22.]

<sup>41</sup> Ciedess: *Trabajadores extranjeros llegan a 160 mil en Chile. En construcción lideran peruanos y haitianos*. [online], 2017. 04. 28. Forrás: ciedess.cl [2019. 12. 13.]

nehézségek miatt ebben a szektorban a legegyszerűbb elhelyezkedniük, másrészt, a többi bevándorlócsoporthal ellentétben, elsősorban férfiak érkeznek Haitiről (2. ábra).



**2. ábra: Tartózkodási engedéllyel rendelkező haiti bevándorlók nemek szerinti megoszlása (2005–2019)<sup>42</sup>**

*Forrás: a szerző statisztikája a Bevándorlási Hivatal primer adatai alapján*

Az építőiparon kívül főként betanított munkásként dolgoznak (mezőgazdaság, kézműipar/gyártás, feldolgozóipar).<sup>43</sup> Komoly probléma a nyelv kérdése, hiszen Chilében szigorú munkavédelmi szabályok vannak, így a kötelező munkavédelmi tanfolyamokat is le kell fordítani kreol nyelvre, vagy tolmácsot kell alkalmazni, amely plusz költséget jelent a munkáltatóknak. A különféle álláskereső portálok sajátossága, hogy kötelező feltüntetni az állampolgárságot, és erre is szűrik a pályázókat.

A haitiakra jellemző, hogy általában a család egy embernek gyűjti össze az utazáshoz szükséges összeget. A kiválasztott feladata a család megélhetéséhez és utazásához szükséges anyagiak biztosítása, ez azonban sokszor lehetetlen feladat.<sup>44</sup> A Cenem (Migrációs Tanulmányok Központja) felmérése alapján a Chilében élő haitiak 86%-ának nehézséget okoz a munkavállalás; a fő akadály a munkavállalási engedély beszerzése és a spanyol nyelvtudás hiánya, a megkérdezettek mindössze 14,8% beszél megfelelően spanyolul.<sup>45</sup>

## ***A biztonságiasítástól a rendkívüli intézkedésekig***

Az előzőekben láthattunk néhány olyan „szűrőt”, amelyet a társadalom alkalmaz a bevándorlókkal szemben, a haitiak ebből a szempontból még nehezebb helyzetben vannak az anyanyelvük és az afrokaribi származásuk miatt is, de ahhoz, hogy a haitiak jelenlétét a társadalom biztonsági fenyegetésként értékelje, számos kiváltó tényező is megjelent. A biztonságiasításnak öt eleme különböztethető meg,<sup>46</sup> az első a biztonságiasítást végző

<sup>42</sup> A Bevándorlási Hivatal az átláthatóság miatt 2005-től évente közzéteszi a kiadott letelepedési és a tartózkodási engedélyeket (alapadatokkal: ország, nem, foglalkozás stb.) így az elsődleges források megkönnyítik a statisztikák összeállítását. Departamento de Extranjería y Migración: *Estadísticas migratorias – Chile*. [online], 2019. Forrás: extranjeria.gob.cl [2020. 05. 03.]

<sup>43</sup> Pablo Contreras: *En dónde trabajan los extranjeros que han llegado a Chile*. [online], 2018. 05. 28. Forrás: publimento.cl [2020. 04. 12.]

<sup>44</sup> Rojas Pendemonte–Koechlin (eds.) (2017) i. m.

<sup>45</sup> Centro Nacional de Estudios Migratorios: *Haitianos en Chile*. [online], 2018. Forrás: cenem.utalca.cl [2020. 04. 20.]

<sup>46</sup> Marton–Balogh–Rada (2015) i. m. 23.

aktor azonosítása, ez a példánknál maradván a chilei társadalom; a második a védelem tárgya, itt maga az identitás, a nyelv és a kultúra, a harmadik elem az egzisztenciális fenyegetés. Marton Péter, Balogh István és Rada Péter az egzisztenciális jelző elhagyását javasolja, és értelmezésükben a fenyegetés olyan tényező, „amely egy kollektíva életét kiközösítheti a megszokott kerékvágásból”.<sup>47</sup> A chilei példában a haitiak jelennek meg mint fenyegető tényező. A negyedik elemnél a hangsúly a beszédaktuson (*speech act*) van, a biztonságiásiást végző szereplő, a chilei társadalom megpróbálja felhívni a figyelmet (média, közösségi hálózatok stb.) a fenyegetés tárgyára, vagyis a haitiakra. Az utolsó elem pedig a rendkívüli intézkedések meghozatala a társadalom biztonságpercepciója által azonosított, veszélyeztetett alany, azaz maga a chilei társadalom védelmében.

A haitiak esetében volt egy olyan kiváltó tényező, amely felhívta a chilei társadalom figyelmét a tőlük nyelvben és megjelenésben is eltérő, főként férfiakkal álló, növekvő számú afrokaribi kisebbségre: a Tele13<sup>48</sup> riportfilmje, 2016. augusztus 2-án.<sup>49</sup> Valamint ugyanezen a napon a 24horas.cl<sup>50</sup> hírportál is tudósított a főként Santiago, Quilicura kerületében élő, naponta 200 fővel gyarapodó új bevándorlócsopotról. Az említett híreket<sup>51</sup> gyorsan átvették a helyi hírportálok és a közösségi média is.

A Bevándorlási Hivatal minden év 6–7. hónapjában aktualizálja az előző évre vonatkozó nyilvános adatokat a tartózkodási és letelepedési engedélyek számáról, így ez is szerepet játszott az augusztus 2-i riportfilm elkészítésében. Ezt követően rendszeresen jelentek meg hírek a haitiakról. Nagy visszhangot kapott például 2016. november 20-án, a La Tercera hírportál jelentése, amelyben részletesen elemzik a 22:30-kor a Latin American Wings légitársasággal érkező haitiak esetét, akik feltehetően egy jól jövedelmező, illegális, szervezett emberkereskedelem áldozatai. A jelentés szerint havonta megközelítőleg 4 ezren érkeztek Chilébe. Bár a kormányzati oldalról nem, a sajtóban ekkor már megjelent a „tömeges bevándorlás” kifejezés. A PDI (Chilei Nyomozó Rendőrség) jelentése alapján vizsgálat kezdődött a Haitiról érkező turistákkal kapcsolatban, akik feltételezhetően az országban maradnak, de valódi intézkedés nem történt.<sup>52</sup> Az akkori elnök, Michelle Bachelet (2014–2018), migrációhoz való viszonyát alapvetően nyitott, a „latin testvérek” befogadását hirdető politikával lehetett azonosítani.

A 2016-os híradásoktól kezdődően a chileiek sorra osztottak meg a különböző közösségi hálózatokon fotókat/videókat főképp a repülőtér sorban álló haitiakról vagy Santiago központjában a Bevándorlási Hivatalnál az utcán kigyózó hosszú sorokról, ahol a haitiak jól felismerhetők bőrszínükről, ruházatukról. 2017. február 20-án, a 24horas hírportál részle-

<sup>47</sup> Marton–Balogh–Rada (2015) i. m. 29.

<sup>48</sup> T13: *Haití en Chile: así viven los „chileanos” en Santiago*. [online], 2016. 08. 02. Forrás: t13.cl [2020. 10. 23.]

<sup>49</sup> Bár már 2015-be is megjelent néhány híradás a haitiakról, de inkább, mint érdekességként írtak róluk. Felipe De Ruyt: *Capacitan en idioma créole a matronas para atender a creciente población haitiana migrante*. [online], 2015. 04. 19. Forrás: emol.com [2020. 10. 23.]

<sup>50</sup> 24 Horas: *Más de 41.000 haitianos han llegado a Chile entre 2013 y 2016*. [online], 2016. 08. 14. Forrás: 24.horas.cl [2020. 10. 23.]

<sup>51</sup> A témával kapcsolatban csak a jelentősnek ítélt, a téma szempontjából új információval szolgáló hírek képezik az elemzés tárgyát, amelyeket a hírportálok és a közösségi média is átvettek.

<sup>52</sup> Sebastián Labrín: *Fiscalía indaga presunto tráfico de migrantes haitianos en aeropuerto República Dominicana y Santiago*. [online], 2016. 11. 20. Forrás: latercera.com [2020. 10. 23.]

tes interjúban számolt be a haitiak bevándorlása mögött meghúzó „virágzó üzletről”,<sup>53</sup> majd 2017. július 31-én egy Haitiről érkező leprás eset borzolta fel a kedélyeket. Az első leprás betegről tudósított a hír, amit az összes helyi média átvett.<sup>54</sup> Az Egészségügyi Minisztérium cáfolta, hogy ez lenne az első ilyen megbetegedés az országban, hiszen a Chiléhez tartozó Húsvét-szigeten már 1889-ben regisztráltak leprás beteget.<sup>55</sup> 2018. január 13-án vezető hírportálok (Cooperativa, El Mercurio) részletes adatokat közöltek arról, hogy a haitiak száma 114%-kal nőtt 2016–2017 között, és számuk meghaladja a 100 ezer főt.<sup>56</sup> 2018. február 28-án egy olyan videó jelent meg a közösségi hálón, amely a haitiak érkezését mutatja, egy charter járáttal, kezükben egyforma sárga borítékkal, amely a szállásfoglalásra és a tartózkodásra elegendő pénzt tartalmazhat. Erről szintén a Tele13<sup>57</sup> készített riportot és még aznap szinte valamennyi híradásban megjelent, a hozzá kapcsolódó elemzésekkel együtt. 2016 és 2018 között számos médium foglalkozott a haitiakkal, mondhatni havi rendszerességgel. A chilei Emberi Jogi Központ (INDH) 2017-es felmérése szerint nagyon gyakori a rasszista vagy diszkriminatív megnyilvánulás a bevándorlókkal szemben, a kevésbé erőszakostól kezdve egészen a bántalmazásig, különösen a haitiak irányában.<sup>58</sup>

Míg a társadalom oldaláról szinte folyamatosnak mondható a fent említett „speech act”, addig a kormány, Michelle Bachelet elnöksége alatt, erről nem vett tudomást, annak ellenére sem, hogy a 2013-as választási kampányában a bevándorlási törvény szigorítását ígérte. Sőt 2015-től lehetővé tette a külföldiek egyszerűsített, úgynevezett „munkavállalási célú” tartózkodási engedélyét.<sup>59</sup>

A 2017-es év kampányév volt, az elnöki posztért induló jobboldali Sebastian Piñera (második kormányzása: 2018–2022) új migrációs törvényt ígért. 2017. december 17-én meg is nyerte a választásokat, a chilei demokrácia történetében a legnagyobb többséggel 54,57%.<sup>60</sup> Ezzel párhuzamosan számos kritika érte Michelle Bachelet kormányát, hiszen 2018 márciusáig az illegális bevándorlók becsült száma elérte a 300 ezer főt.<sup>61</sup>

Sebastian Piñera, alig néhány héttel hivatalba lépése után, 2018. április 6-án, azt nyilatkozta, hogy: „Eljött az a pillanat, amikor rendet teszünk az otthonunkban, amit másokkal

<sup>53</sup> A chilei Nyomozó Rendőrség (PDI) számos vizsgálatot indított, de vagy nem zárult le a nyomozás, vagy nem vezetett eredményre. A Haitiről érkező bevándorlók repülővel érkeztek Chilébe, több ezer dollár megfizetése után. A beszerzők munkát, tartózkodási engedélyt és bejelentett lakóhelyet ígértek, ami gyakran tömegszállást és illegális munkát jelentett. 24 Horas: *El negocio ilegal tras la llegada de haitianos al país*. [online], 2017. 02. 20. Forrás: 24horas.cl [2020. 04. 12.]

<sup>54</sup> El Mostrador: *Joven haitiano fue tratado en Hospital de Valdivia tras ser diagnosticado con lepra*. [online], 2017. 07. 31. Forrás: elmostrador.cl [2020.10.23.]

<sup>55</sup> Publimetro: *Lepra: Casos reportados hoy no son los primeros en Chile continental* Lunes. [online], 2017. 07. 31. Forrás: publimetro.cl [2020. 10. 23.]

<sup>56</sup> Cooperativa: *Más de 100 mil haitianos entraron a Chile en 2017*. [online], 2018. 01. 13. Forrás: cooperativa.cl [2020. 10. 24.]

<sup>57</sup> T13: *¿Hay racismo en Chile? servicio jesuita a migrantes analiza polémico video sobre haitianos miércoles*. [online], 2018. 02. 28. Forrás: t13.cl [2020. 10. 23.]

<sup>58</sup> María E. Tijoux – Constanza Ambiado: *Informe-racismos y migración contemporánea en Chile. Racismos y Migraciones*. Contemporáneas de la Vicerrectoría de Extensión y Comunicaciones de la Universidad de Chile, [online], 2019. 10. 31. 6. Forrás: tbinternet.ohchr.org [2020. 10. 24.]

<sup>59</sup> Jaime Liencura: *Migración: la frontera que divide a los gobiernos de Bachelet con el de Piñera*. [online], 2018. 11. 12. Forrás: publimetro.cl [2020. 10. 23.]

<sup>60</sup> *Elecciones Presidenciales – 2017*. [online], 2017. Forrás: servel.cl [2020. 10. 23.]

<sup>61</sup> Liencura (2018) i. m.

megosztunk”<sup>62</sup>; a kormány új álláspontot fogalmazott meg a migrációval kapcsolatban, célja egy biztonságos és szabályozott bevándorlási rendszer kialakítása volt. Piñera az új törvénytervezetet 2018. április 9-én nyújtotta be,<sup>63</sup> egy 2018. április 16-án hatályba lépő rendelettel együtt, amely három fontos rendelkezést tartalmazott: 1. a haitiakra vonatkozólag szigorúbb intézkedés lép életbe, bevezetik a vízumkötelezettséget, amit kizárólag Haiti Puerto Principe városában, a chilei konzulátuson lehet kérvényezni; 2. a venezuelaiak új típusú tartózkodási engedélyt igényelhetnek, ami megkönnyíti a bevándorlásukat; 3. a 2015-ben Michelle Bachelet kezdeményezte „munkavállalási célú” tartózkodási engedélyt eltörlik, mivel feltehetőleg a Haitiról érkezők hamis munkaszerződéssel juthattak az engedélyhez.<sup>64</sup>

### ***A rendkívüli intézkedések hatása és kritikája***

A Bevándorlási Hivatal összesen 252 121 tartózkodási engedélyt állított ki a haitiak számára 2005 és 2019 között, ebből több mint 200 ezret 2017–2019 során.<sup>65</sup> Az intézkedéseknek pozitív volt a visszhangja, mivel a Haitiról érkező bevándorlók száma radikálisan lecsökkent, viszont számos bevándorláshoz köthető szervezet és szakértő bírálta a kormány szigorítását, a haitiak diszkriminálását, miközben a venezuelaiak bevándorlását megkönnyítette az intézkedés.<sup>66</sup> A bírálókkal egy időben, 2018. május 13-án a Tele13 arról tudósított, hogy két haiti állampolgár feltehetően megerőszakolt egy értelmi fogyatékos nőt.<sup>67</sup> 2018. október 18-án a kormány meghirdette a „Humanitárius visszaköltözés” programját is, amelynek keretében elsősorban haitiak pályázhattak ingyenes hazaköltözésre, feltéve, ha kilenc évig nem térnek vissza Chilébe.<sup>68</sup>

2016 augusztusában jelentek meg az első olyan híradások, amelyek szervezett emberkereskedelemmel kapcsolták össze a haitiak bevándorlását, valamint eltérő kultúrájú, nyelvű, főleg férfiakból álló, afrokaribi bevándorlócsoporthoz hívta fel a társadalom figyelmét. A rendkívüli intézkedések meghozatalához a társadalom általi biztonágiasítás kezdetétől alig másfél évre volt szükség, bár mindezt segítette, hogy épp elnökválasztás volt az országban. A 2018. április 16-án érvénybe lépő rendelet a venezuelaiak bevándorlását elősegítette, a haitiakét megnehezítette, annak ellenére, hogy 2005 és 2019 között 420 190 venezuelai

<sup>62</sup> María J. Navarrete – Sebastián Vedoya: “Ordenar la casa”: análisis del primer año de la política migratoria del gobierno. [online], 2019. 04. 06. Forrás: latercera.com [2019.04.07.]. / Liencura (2018) i. m.

<sup>63</sup> A törvénytervezetet 2020 decemberében fogadta el a Szenátus, de még várható komolyabb vita az új törvényről. Gobierno de Chile: Congreso aprobó la Ley de Migración y Extranjería y quedó en condiciones de ser promulgada. [online], 2020. 12. 03. Forrás: gob.cl [2020. 12. 12.]

<sup>64</sup> Gobierno de Chile: Reforma Migratoria y Política Nacional de Migraciones y Extranjería. Digital Gobierno. [online], 2019. 04. 08. Forrás: cdn.digital.gob.cl [2019. 12. 20.]; Tijoux–Amiando (2019) i. m. 10.

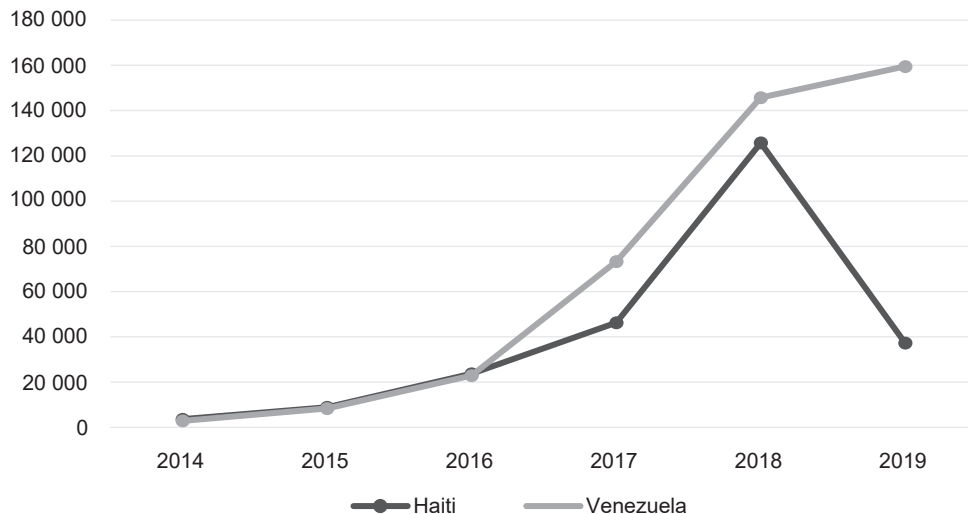
<sup>65</sup> Departamento de Extranjería y Migración (2019) i. m.

<sup>66</sup> Andrea Bustos – Martín Espinoza: Pobreza, racismo e idioma: la triple discriminación a los haitianos en Chile. [online], 2018.05.14. Forrás: radio.uchile.cl [2020.10.23.].

<sup>67</sup> T13: Dos ciudadanos haitianos acusados de violar a una mujer con deficiencias mentales. [online], 2018. 05. 13. Forrás: t13.cl [2020. 10. 23.]

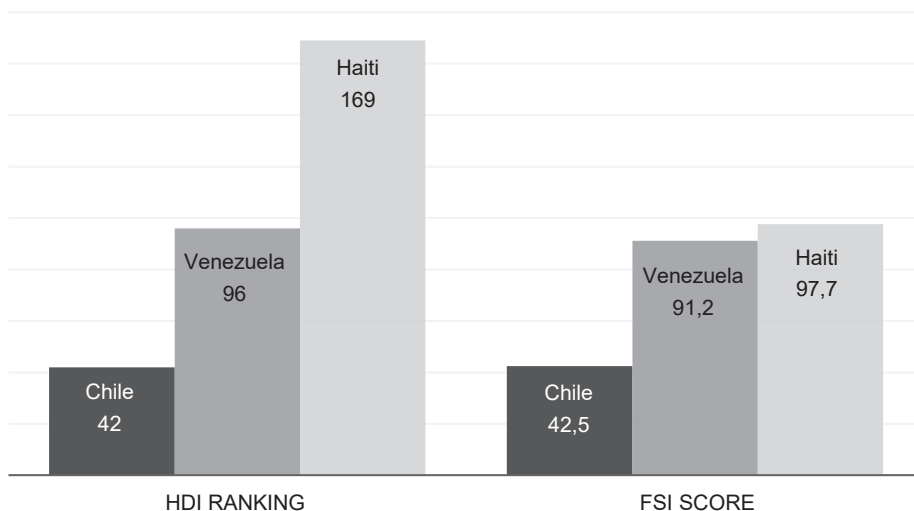
<sup>68</sup> Ministerio Secretaría General de Gobierno: Comenzó inscripción: en qué consiste el Plan de Retorno Humanitario para migrantes. [online], 2018. 10. 18. Forrás: msgg.gob.cl [2020. 04. 30.]

kapott valamilyen tartózkodási engedélyt, tehát közel dupla annyian érkeztek ugyanazon idő alatt, mint Haitiról (3. ábra).<sup>69</sup>



**3. ábra: Venezuelaiak és haitiak tartózkodási engedélye (2014–2019)**

*Forrás: a szerző statisztikája a Bevándorlási Hivatal primer adatai alapján<sup>70</sup>*



**4. ábra: HDI (2019) / FSI Score (2020) országok szerint**

*Forrás: Human Development Indicators: HDI 2019. [online], 2019. Forrás: hdr.undp.org [2020. 10. 24.] / Fragile States Index 2020. i. m.*

<sup>69</sup> Departamento de Extranjería y Migración (2019) i. m.

<sup>70</sup> A bevándorlókkal kapcsolatos statisztikai adatok 2005-től érhetőek el, mivel nagyon kevesen érkeztek mindkét országból, 2005–2014 között, így a grafikonban csak 2014-től jelennek meg az adatok. Departamento de Extranjería y Migración (2019) i. m.



Ha összehasonlítjuk Chile, Haiti és Venezuela néhány mutatóját (4. ábra) úgy, mint a HDI (Emberi Fejlettségi Index), az FSI (Fragile States Index), Haiti minden tekintetben rosszabb mutatókkal rendelkezik, továbbá a születéskor várható átlagos élettartam is Haiti a legalacsonyabb, a 2019-es adatok alapján mindössze 64,001 év (Chile: 80,181; Venezuela: 72,064).<sup>71</sup> Haiti esetében hosszú ideje jelen lévő, elhúzódó válságról beszélhetünk, míg Venezuela gazdasági, politikai összeomlása a régióban az utóbbi évek legnagyobb menekültválságát eredményezte. Néhány év alatt 5,5 millió venezuelai hagyta el a hazáját, ebből 4,6 millió tartózkodik a régióban, folyamatosan vándorolva és jobb lehetőséget keresve. A 2020-as adatok alapján, Peruban közel 1 millió, Chilében 457 ezer, a szomszédos Kolumbiában 1,8 millió venezuelai tartózkodott, ami óriási terhet jelent Kolumbia gazdaságára nézve (a becslések alapján 2021-ben 641 millió USD).<sup>72</sup> A venezuelai menekültválság megoldása kétséges, a nemzetközi összefogás hiánya miatt.

További fontos különbség a két bevándorlócsoport között, hogy a venezuelaiak még a chilei átlagnál is iskolázottabbak, a haitiak pedig alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek.<sup>73</sup> A korábban említett „munkavállalási célú” tartózkodási engedélyt a kormány a gyakori hamis munkaszerződésekre, valamint a haitiak magas arányú igénylésére hivatkozva törölte el. Viszont ez az érvelés nem állja meg a helyét, hiszen a Bevándorlási Hivatal 2016–2017-es adatai alapján a venezuelaiak igénylése 954%-kal, a kolumbiaiaké 137%-kal nőtt, ugyanazon időszakban, miközben a haitiaké lecsökkent 39%-kal, továbbá általános gyakorlat volt a hamis munkaszerződések használata a bevándorlók körében.<sup>74</sup>

Sebastián Piñera 2018 áprilisában meghirdette a „rendkívüli legalizálás” programját azoknak a bevándorlóknak, akiknek a státusza nem volt rendezett. A 2019. októberig tartó folyamat során 155 438 fő bevándorló jelentkezett a programba, nemcsak haitiak, hanem többek között kolumbiai és venezuelai bevándorlók is.<sup>75</sup> Ezzel párhuzamosan megkezdődött a Bevándorlási Hivatal teljes digitalizálása is, amely külföldről is lehetővé teszi a szolgáltatás elérését.<sup>76</sup> Hosszú vitát követően, végül a chilei Kongresszus 2020. december 3-án megszavazta az új migrációs törvényt, továbbá ezzel párhuzamosan egy új intézményt létrehozását, a Nemzeti Migrációs Szolgálatot, amely szabályozó szervként fog működni.<sup>77</sup> Az új törvény egyik fontos eleme, hogy nem teszi lehetővé a Chilébe turistaként érkezőknek a tartózkodási engedély kérvényezését, azt a szokásos tartózkodási hely szerinti országban kell benyújtani. Ezzel a bevándorlási hivatal túlterheltségének a csökkentését, illetve a kérvények elbírálásnak a meggyorsítását várják.<sup>78</sup> Sebastian Piñera reformja radikális változást jelentett Michelle Bachelet humanitárius, a migrációhoz való jogot hirdető poli-

<sup>71</sup> World Bank (2019) i. m.

<sup>72</sup> R4V: RMRP 2021 – Para refugiados y migrantes de Venezuela. [online], 2021. 6., 94–97, 109–113, 165–169. Forrás: r4v.info [2021. 05. 20.]

<sup>73</sup> Instituto Nacional de Estadísticas: *Características de la inmigración internacional en Chile – Censo 2017*. [online], 2018. 11. Forrás: censo2017.cl [2020. 10. 08.]

<sup>74</sup> Tijoux–Ambiado (2019) i. m. 10.

<sup>75</sup> Servicio Jesuita a Migrantes (2020) i. m. 22.

<sup>76</sup> Departamento de Extranjería y Migración: *Más de un 60% de los trámites de Extranjería se han digitalizado terminando con las filas*. [online], 2020. 02. 20. Forrás: extranjeria.gob.cl [2020. 05. 20.]

<sup>77</sup> Gobierno de Chile (2020) i. m.

<sup>78</sup> Patricio Trincado: *Nueva ley de migración y extranjería: ¿avanzamos o retrocedimos?*. [online], 2020. 12. 18. Forrás: amnistia.cl [2021. 01. 05.]

tikájával szemben.<sup>79</sup> Michelle Bachelet annak ellenére nem kezdeményezett reformokat, hogy Santiago számos kerületében a bevándorlók aránya a lakónépességhez viszonyítva 22,9–26,9%-kal emelkedett meg, korlátozva a lakosság hozzáférését az alapvető erőforrásokhoz és intézményekhez (például oktatás, egészségügy, lakhatás, üzletek stb.).<sup>80</sup>

## Összefoglalás

A haitiak Chilébe érkezése társadalmi és politikai szinten is nagyon sok vitát váltott ki. Számos riport, tudósítás szólt arról, hogy „illegális és jövedelmező iparág” épülhetett a haitiak Chilébe utaztatására.<sup>81</sup> Annak ellenére, hogy Venezuelából jóval többen érkeztek az andoki országba ugyanazon idő alatt, a kormány társadalmi nyomásra, a venezuelaiak bevándorlását megkönnyítette, míg a haitiakét diszkriminatív módon megnehezítette. A chilei kormány bevándorlással kapcsolatos új intézkedése kedvezett egy olyan bevándorló csoportnak, amely hasonló társadalmi, nyelvi, vallási és kulturális identitással rendelkezik, és szigorúbban lépett fel a befogadó kultúrától eltérő bevándorlókkal szemben. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a venezuelaiakkal kapcsolatban egyfajta „chilei szolidaritásról” is beszélhetünk, hiszen a Pinochet-diktatúra idején nagyon sok chilei menekült Venezuelába.<sup>82</sup> Továbbá az is nyilvánvaló, hogy a venezuelai migrációs problémát Kolumbia egyedül nem képes megoldani.

A Chilébe érkező haitiak példája azt mutatja, hogy ha a kormány nem lép fel időben, akkor a társadalom szűrőként viselkedhet, és akár a kormány helyett is, vélt vagy valós biztonsági fenyegetésként azonosíthat egy csoportot. A konkrét esettanulmányban olyan reverz folyamat jelent meg, amely az általános biztonságelméletben használt biztonságiasítás aktoraként egy heterogén és széles társadalmi réteget azonosít, az általánosan megszokott szűk és homogén kormányzó elittel szemben. Ennek eredményeként Sebastián Piñera, elnök új rendelettel korlátozta a haitiak beutazását, az új migrációs törvény megszigorította a bevándorlást, továbbá új intézmény létrehozását, illetve a Bevándorlási Hivatal teljes digitalizálását kezdeményezte. Ezzel kapcsolatban fontos felhívni a figyelmet a biztonság szubjektív percepciójára, amikor a „társadalom biztonságpercepciója áthidalhatatlanul távolra kerül a valóságtól, illetve ha a biztonságpercepciót befolyásoló szereplők nem képesek vagy nem akarják megkülönböztetni a szubjektív biztonságot az objektív biztonsági helyzettől”.<sup>83</sup> Továbbá felmerül a kérdés, hogy milyen mélyen gyökerezhet az ellenséges attitűd a társadalomban, amely képes viszonylag egységes fellépésre és politikai szintre emeli ezt a folyamatot? Érdekes lehet ennek a kérdésnek a vizsgálata a jövőben, hiszen a gyorsan változó 21. századi biztonsági dinamikák értelmezésnek egy új állomását jelentheti.

<sup>79</sup> Liencura (2018) i. m.

<sup>80</sup> A lakónépességben belül a bevándorlók aránya néhány santiagói kerületben (2017-es adatok): Lampa (26,9%), San Miguel (26,4%), Providencia (24,5%), Ñuñoa (24,2%), Santiago-Központ (23,5), Independencia (22,9%). Instituto Nacional de Estadísticas: *Migración Interna en la Región Metropolitana. Instituto Nacional de Estadísticas noviembre de 2020.* [online], 2020. 13–14. Forrás: ine.cl [2021. 06. 01.]

<sup>81</sup> Fernando Thauby: *Inmigrantes haitianos: una conspiración.* [online], 2019. 01. 14. Forrás: elmostrador.cl [2020. 05. 05.]

<sup>82</sup> José Del Pozo: Los chilenos en el exterior: ¿De la emigración y el exilio a la diáspora? El caso de Montréal. *Revue européenne des migrations internationales*, 20. (2004), 1. 75–95.

<sup>83</sup> Tólas Péter: Szélsőjobbat a biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről II. *Nemzet és Biztonság*, 5. (2009), 29.

## Felhasznált irodalom

- 24 Horas: *Más de 41.000 haitianos han llegado a Chile entre 2013 y 2016*. [online], 2016. 08. 14. Forrás: 24.horas.cl [2020. 10. 23.]
- 24 Horas: *El negocio ilegal tras la llegada de haitianos al país*. [online], 2017. 02. 20. Forrás: 24horas.cl [2020. 04. 12.]
- Baeza Freer, Jaime – Leslie E. Wehner: Los desafíos de seguridad para Chile: definiciones para escenarios múltiples. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, 4. (2018), 1. 19–35. Online: <https://doi.org/10.18847/1.7.2>
- Bustos, Andrea – Martín Espinoza: *Pobreza, racismo e idioma: la triple discriminación a los haitianos en Chile*. [online], 2018. 05. 14. Forrás: radio.uchile.cl [2020. 10. 23.]
- Buzan, Barry – Ole Waever – Jaap de Wilde: *Security: A new framework for analysis*. London, Linne Rienner, 1998.
- Ciedess: Trabajadores extranjeros llegan a 160 mil en Chile. En construcción lideran peruanos y haitianos. [online], 2017. 04. 28. Forrás: ciedess.cl [2019. 12. 13.]
- Centro Nacional de Estudios Migratorios: *Haitianos en Chile*. [online], 2018. Forrás: cenem.utralca.cl [2020. 04. 20.]
- Contreras, Pablo: *En dónde trabajan los extranjeros que han llegado a Chile*. [online], 2018. 05. 28. Forrás: publimetro.cl [2020. 04. 12.]
- Cooperativa: *Más de 100 mil haitianos entraron a Chile en 2017*. [online], 2018. 01. 13. Forrás: cooperativa.cl [2020. 10. 24.]
- Country Economy: *Haiti vs. Chile*. [online], Forrás: countryeconomy.com [2020. 04. 30.]
- Del Pozo, José: Los chilenos en el exterior: ¿De la emigración y el exilio a la diáspora? El caso de Montréal. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 20. (2004), 1. 75–95. Online: <https://doi.org/10.4000/remi.4968>
- Departamento de Extranjería y Migración: *Estadísticas migratorias – Chile*. [online], 2019. Forrás: extranjeria.gob.cl [2020. 05. 03.]
- Departamento de Extranjería y Migración: *Más de un 60% de los trámites de Extranjería se han digitalizado terminando con las filas*. [online], 2020. 02. 20. Forrás: extranjeria.gob.cl [2020. 05. 20.]
- De Ruyt, Felipe: *Capacitan en idioma créole a matronas para atender a creciente población haitiana migrante*. [online], 2015. 04. 19. Forrás: emol.com [2020. 10. 23.]
- Elecciones Presidenciales – 2017*. [online], 2017. Forrás: oficial.servei.cl [2020. 10. 23.]
- El Mostrador: *Joven haitiano fue tratado en Hospital de Valdivia tras ser diagnosticado con lepra*. [online], 2017. 07. 31. Forrás: elmostrador.cl [2020. 10. 23.]
- El Tiempo: *Diez claves de Haití diez años después del terremoto*. [online], 2020. 01. 12. Forrás: eltiempo.com [2020. 04. 30.]
- Fragile States Index 2020*. [online], 2020. Forrás: fragilestatesindex.org [2020. 10. 24.]
- Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonságos tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Gissi, Nicolás – Carolina Pinto – Francisca Rodríguez: Inmigración reciente de colombianos y colombianas en Chile: Sociedades plurales, imaginarios sociales y estereotipos. *Estudios Atacameños*, (2019), 62. 127–141. Online: <https://doi.org/10.22199/issn.0718-1043-2019-0011>
- Gobierno de Chile: *Reforma Migratoria y Política Nacional de Migraciones y Extranjería*. Digital Gobierno. [online], 2019. 04. 08. Forrás: cdn.digital.gob.cl [2019. 12. 20.]
- Gobierno de Chile: *Congreso aprobó la Ley de Migración y Extranjería y quedó en condiciones de ser promulgada*. [online], 2020. 12. 03. Forrás: gob.cl [2020. 12. 12.]
- Haas, Hein de – Stephen Castles – Mark J. Miller: *The age of migration. International population movements in the modern world*. 6<sup>th</sup> Edition, London, Red Globe Press, 2020.
- Human Development Indicators: *HDI 2019*. [online], 2019. Forrás: hdr.undp.org [2020. 10. 24.]
- Insight Crime: *Chile Profile*. [online], 2018.04.23. Forrás: insightcrime.org [2019. 09. 10.]
- Instituto Nacional de Estadísticas: *Síntesis de resultados – Censo 2017*. [online], 2017. Forrás: censo2017.cl [2019. 12. 20.]
- Instituto Nacional de Estadísticas: *Características de la inmigración internacional en Chile – Censo 2017*. [online], 2018. 11. Forrás: censo2017.cl [2020. 10. 08.]

- Instituto Nacional de Estadísticas: Estadísticas sociales – Demografía y migración 2019. [online], 2019. Forrás: ine.cl [2020. 08. 20.]
- Instituto Nacional de Estadísticas: *Migración Interna en la Región Metropolitana. Instituto Nacional de Estadísticas noviembre de 2020.* [online], 2020. Forrás: ine.cl [2021. 06. 01.]
- IOM: *Términos fundamentales sobre migración.* [online], Forrás: iom.int [2021. 05. 23.]
- J. Nagy László: Haiti, a pária állam In Horváth Emőke – Lehoczki Bernadett (szerk.): *Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok. Amerika a XIX–XXI. században.* Budapest, L'Harmattan, 2019. 106–114.
- Labrín, Sebastián: *Fiscalía indaga presunto tráfico de migrantes haitianos en aeropuerto República Dominicana y Santiago.* [online], 2016. 11. 20. Forrás: latercera.com [2020. 10. 23.]
- Ley Chile: Código del Trabajo Chile – 2003. Capítulos III. Ley 18.620, De la nacionalidad de los trabajadores. Artículo 19–20. [online], 2003. 01. 16. Forrás: leychile.cl [2019. 08. 22.]
- Liencura, Jaime: *Migración: la frontera que divide a los gobiernos de Bachelet con el de Piñera.* [online], 2018. 11. 12. Forrás: publimetro.cl [2020. 10. 23.]
- Marín Sanabria, Sebastián – Estefanía Pareja Blanco: Las misiones de paz en Haití; la búsqueda de desarrollo en escenarios de estado fallido. *Revistas científicas Universidad de San Buenaventura*, 11. (2018), 1. 91–125. Online: <https://doi.org/10.21500/20115733.3774>
- Marton Péter: *Biztonsági komplexumok. A biztonság empirikus elemzésének alapjai.* Budapest, Corvinus Egyetem, 2019.
- Marton Péter: A biztonság empirikus elemzésének újragondolása. *Nemzet és Biztonság*, (2017), 6. 61–78.
- Marton Péter – Balogh István – Rada Péter: *Biztonsági tanulmányok.* Budapest, Antal József Tudásközpont, 2015.
- Matus János: A biztonság és a védelem problémái a változó nemzetközi rendszerben. *Hadtudomány*, 15. (2005), 4.
- Ministerio Secretaría General de Gobierno: *Comenzó inscripción: en qué consiste el Plan de Retorno Humanitario para migrantes.* [online], 2018. 10. 18. Forrás: msgg.gob.cl [2020. 04. 30.]
- Navarrete, María J. – Sebastián Vedoya: “Ordenar la casa”: análisis del primer año de la política migratoria del gobierno. [online], 2019. 04. 06. Forrás: latercera.com [2019. 04. 07.]
- Publimetro: *Lepra: Casos reportados hoy no son los primeros en Chile continental Lunes.* [online], 2017. 07. 31. Forrás: publimetro.cl [2020. 10. 23.]
- R4V: *RMRP 2021 – Para refugiados y migrantes de Venezuela.* [online], 2021. 6., 94–97, 109–113, 165–169. Forrás: r4v.info [2021. 05. 20.]
- Rojas Pendemonte, Nicolás – José Koechlin (eds.): *Migración Haitiana hacia el sur Andino.* Lima OBIMID. [online], 2017. Forrás: repositorio.uarm.edu.pe [2019. 10. 07.]
- Servicio Jesuita a Migrantes: *Migración en Chile. Anuario 2019, un análisis multisectorial.* [online], 2020. Forrás: migracionenchile.cl [2021. 05. 25.]
- Soltész Béla: Chile. In Bács Zoltán – Sente-Varga Mónika (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok.* Budapest, Dialóg Campus, 2019. 59–75.
- T13: *Haití en Chile: así viven los „chileanos” en Santiago.* [online], 2016. 08. 02. Forrás: t13.cl [2020. 10. 23.]
- T13: *¿Hay racismo en Chile? servicio jesuita a migrantes analiza polémico video sobre haitianos miércoles.* [online], 2018. 02. 28. Forrás: t13.cl [2020. 10. 23.]
- T13: *Dos ciudadanos haitianos acusados de violar a una mujer con deficiencias mentales.* [online], 2018. 05. 13. Forrás: t13.cl [2020. 10. 23.]
- Tálas Péter: Szélsőjobbat a biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről II. *Nemzet és Biztonság*, 5. (2009), 29–38.
- Tálas Péter: *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről.* Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Tálas Péter: A migráció mint biztonságpolitikai probléma. *Magyar Tudomány*, 180. (2019), 1. 67–78. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.1.6>
- Thauby, Fernando: *Inmigrantes haitianos: una conspiración.* [online], 2019. 01. 14. Forrás: elmostrador.cl [2020. 05. 05.]
- Thomazy Gabriella: Tendencias actuales y nuevos desafíos de los migrantes en Chile. *Acta Hispanica*, II. (2020), 409–421. Online: <https://doi.org/10.14232/actahisp.2020.0.409-421>

- Tijoux, María E. – Ambiado, Constanza: *Informe-racismos y migración contemporánea en Chile. Racismos y Migraciones*. Contemporáneas de la Vicerrectoría de Extensión y Comunicaciones de la Universidad de Chile, [online], 2019. 10. 31. Forrás: [tbinternet.ohchr.org](http://tbinternet.ohchr.org) [2020. 10. 24.]
- Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2019*. [online], 2019. Forrás: [transparency.org](http://transparency.org) [2020. 10. 10.]
- Trincado, Patricio: *Nueva ley de migración y extranjería: ¿avanzamos o retrocedimos?* [online], 2020. 12. 18. Forrás: [amnistia.cl](http://amnistia.cl) [2021. 01. 05.]
- World Bank: *Data for Chile, Haiti, Venezuela*. [online], 2019. Forrás: [wordbank.org](http://wordbank.org) [2020. 10. 23.]

Dobos Gábor<sup>1</sup>

## Kell-e készülnünk a földönkívüli civilizációkkal való találkozásra?<sup>2</sup>

*Tavaly volt 70 éve, hogy Enrico Fermi megfogalmazta híres paradoxonát: ha lennének földönkívüli civilizációk, már találkozunk kellett volna velük. Az elmúlt évtizedekben számos kísérlet történt az ellentmondás feloldására, de annak tisztázására csak alig, hogy az egyes magyarázatokból milyen stratégia következik az emberiség számára – pedig egy ilyen esemény potenciálisan a teljes megsemmisülésünkkel járhat. Jelentenek-e fenyegetést a földönkívüliek? Mit tegyünk, hogy túléljük a velük való találkozást? Az ezekre a kérdésekre adott válasz nagyban függ attól, hogy milyen magyarázatokat tartunk valószínűnek a Fermi által felvetett problémára. Ez a tanulmány nem vállalkozik arra, hogy kimerítően elemezze – vagy akár csak felsorolja – az elmúlt évtizedekben javasolt számtalan lehetséges választ, megelégszünk azzal, hogy a legfontosabbakat négy nagy kategóriába rendezze, és erre építve megvizsgálja, hogy a különböző feltételezések milyen cselekvési irányt tesznek szükségessé az emberiség biztonságának megóvása érdekében.*

**Kulcsszavak:** földönkívüli civilizáció, egzisztenciális fenyegetés, Fermi-paradoxon

### **Should We Prepare for the Encounter with Extraterrestrial Civilisations?**

*It was 70 years ago last year that Enrico Fermi articulated his famous paradox: if there were extraterrestrial civilisations, we should have already met them. There have been many attempts in recent decades to resolve the contradiction, but hardly any to clarify the strategies which ensue for humanity from the individual explanations – even though such an event may result in our annihilation. Do extraterrestrials represent a threat? What should we do to survive our encounter? The answer to these questions depends largely on what explanations we consider likely for the problem raised by Fermi. The present study does not undertake to exhaustively analyse, or even list the myriad possible responses proposed in recent decades, it shall confine itself to sorting the most important into four broad categories and, on that basis, to examine the course of action required by the various assumptions in order to safeguard the security of mankind.*

**Keywords:** extraterrestrial civilisation, existential threat, Fermi paradox

## Hol van mindenki?

A Tejútrendszer sugara legalább 85 ezer fényév, ami azt jelenti, hogy egy a fénysebesség huszadával (ami nyolcvanszorosa a leggyorsabb ember által készített eszköz sebességének) haladó űrhajónak nagyjából három és fél millió évébe telne átszelni. Első látásra úgy tűnik,

<sup>1</sup> Dobos Gábor okleveles biztonság- és védelempolitikai szakértő.

<sup>2</sup> A szerző köszönetet mond Almár Ivánnak a cikk kéziratához fűzött megjegyzéséért.

hiába is alakulna ki a galaxisunk százmilliárd ( $10^{11}$ ) csillagja körül keringő bolygók bármelyikén intelligens élet, ilyen távolságok mellett nem csoda, hogy még nem talákoztunk vele. Azonban ennek éppen az ellenkezője az igaz: ha létrejött volna, már régen itt kellene lennie.

Ha egy technikai civilizáció nekiveselkedik a galaxis gyarmatosításának, kozmikus léptékben viszonylag gyorsan a végére ér. Számos indok hozható fel az elindulás mellett – amelyekre később még visszatérünk –, az azonban viszonylag egyértelmű, hogy ha egyszer megszületett az elhatározás, hogyan érdemes tenni. Neumann János az 1950-es évek elején dolgozta ki egy olyan univerzális összeszerelő gép gondolatát, amely képes önmagáról másolatot készíteni.<sup>3</sup> Amikor megérkeznek egy alkalmas égitestre, ezek az önmásoló Neumann-szondák az ott található nyersanyagokból képesek lennének önmaguk tökéletes másolatát előállítani (és az utazáshoz szükséges üzemanyagot kibányászni), hogy azután ezek a másolatok újabb naprendszerekbe indulhassanak tovább.<sup>4</sup> Jó közelítéssel azt lehet mondani, hogy a szomszédos bolygórendszerek átlagos távolsága öt fényév. Ha feltételezzük, hogy a szonda átlagsebessége a fénysebesség huszada, ezt a távolságot ke-  
reken 100 év alatt teszi meg. Ha abból indulunk ki, hogy kell még 100 év, amíg megépíti másolatait, arra az eredményre jutunk, hogy 200 év szükséges egy öt fényév sugarú térrész kolonizálásához, vagyis a gyarmatosítás sebessége 0,025 fényév/év.<sup>5</sup> A Tejútrendszer legtávolabbi pontja 110 ezer fényévnnyire van a Naptól, így még ha az idegen civilizáció ebből a legtávolabbi pontból indul is, 4,4 millió év alatt eléri a naprendszert. (A szonda sebességének megadott 0,05-szoros fénysebesség, noha elvben már a jelenlegi fizikai ismereteink szerint sem elérhetetlen, némiképp véletlenszerű. De még ha a szondák sebessége csak tizede is ennek, és nem 100, hanem 500 év kell ahhoz, hogy legyártsák másolataikat, akkor sem tart tovább 33 millió évnél, mire eléri a galaxis legtávolabbi pontját.) Vegyük észre, hogy – a legelső lépésben indított szondákat leszámítva – a gyarmatosító civilizációnak ez nem kerül semmibe, mert a szondák kizárólag a helyben talált nyersanyagokat használják fel. Az exponenciális növekedés miatt ez a galaxis gyarmatosításának leggyorsabb és legolcsóbb módja<sup>6</sup> – ha egy civilizációban megérett a döntés, hogy belevág, miért választana lassabb és drágább utat?

A Föld kora 4,46 milliárd év, miközben a Tejút Föld-típusú bolygóinak medián kora legalább 5,7 milliárd év (vagyis felük idősebb, felük fiatalabb ennél).<sup>7</sup> Ha csak minden századik csillag körül kering Föld-típusú bolygó (ami konzervatív becslés), az akkor is félmilliárd a miénkhez hasonló, de annál legalább 1,24 milliárd évvel idősebb bolygót jelent. Ha ezek közül bármelyikről útjára indult volna a galaxist meghódító civilizáció, azt világosan látnunk kellene – de nem látunk semmit.

<sup>3</sup> John von Neumann: *Theory of Self-reproducing Automata*. Urbana–London, University of Illinois Press, 1966.

<sup>4</sup> Ez azt feltételezi, hogy ez a folyamat teljesen automatizálható, illetve hogy a szondák meghibásodás esetén képesek önmagukat kijavítani. Megjegyzendő, hogy bár a Neumann-szondák előállításának elméleti lehetősége általánosan elfogadott, a gyakorlatban (még) nem került sor ilyen eszköz megépítésére.

<sup>5</sup> Frank J. Tipler: Extraterrestrial intelligent beings do not exist. *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 21. (1980), 272.

<sup>6</sup> Milan M. Ćirković: Fermi's paradox: The last challenge for copernicanism? *Serbian Astronomical Journal*, (2009), 178. 4.

<sup>7</sup> Ćirković (2009) i. m. 2–3.

Mielőtt rátérünk a lehetséges magyarázatokra, pontosítanunk kell, hogy mi az, amit nem látunk. Nyikolaj Kardasov 1964-ben javasolt egy skálát a technológiai civilizációk besorolására annak függvényében, hogy mennyi energia felett rendelkeznek: az I-es szinten planétájuk, a II-esen naprendszerük, a III-ason galaxisuk minden erőforrása felett.<sup>8</sup> A Kardasov-skála egyik erőssége, hogy az eltelt közel 60 év dacára alig sikerült kitalálni olyan forgatókönyveket, amelyek megmagyaráznák, miért állna meg egy technikai civilizáció energiafelhasználásának növekedése fennállása során.<sup>9</sup> A naprendszerben a legtöbb és legkönnyebben hozzáférhető energiát a Nap adja: tízmilliárd éves élettartama alatt – miközben tömege egy ezrelékét alakítja energiává – nagyjából  $3 \times 10^{43}$  joule-t. Összehasonlításképpen, mivel együttes tömegük a Napénak ezrede, ugyanennyi energia szabadulna fel akkor, ha sikerülne az összes bolygót egy az egyben, tökéletesen veszteségmentesen energiává alakítani; minden más elképzelhető energiaforrás pedig legalább hét-nyolc nagyságrenddel elmarad ettől.<sup>10</sup> A bolygókkal szemben a Nap már most is egy működő fúziós erőmű, kézenfekvő tehát a szétsugárzott energiáját összegyűjteni. Ez a központi csillag körül keringő hatalmas napelemekkel lenne lehetséges, amelyek – mivel kitalárnák annak látható fényét, de közben az infravörös tartományban sugároznának – hatalmas távolságokról észlelhetők lennének.

Akármerre nézünk a világegyetemben, sehol sem látunk Kardasov-3-as (K3) civilizációt: a megfigyelhető világegyetemben lévő ezermilliárd ( $10^{12}$ ) galaxis közül az infravörös tartományban legjobban látható százezer ( $10^5$ ) egyikében sem.<sup>11</sup> 80 fényéves körzetben nem találtunk egyetlen K2-es civilizációt sem, pedig alaposan megvizsgáltunk több száz csillagot, és ha 3000 fényéven belül lenne egy, valószínűleg azt is észrevennénk.<sup>12</sup> Nem látjuk nyomát semmilyen mesterséges beavatkozásnak a Naprendszerben; nincsenek földönkívüliek a Földön, és annak sincs semmi nyoma, hogy valaha lettek volna. (Az pedig már csak hab a tortán, hogy eddig nem fogtunk semmilyen üzenetet sem, de ez csodaszámba is menne, tekintve, hogy az elektromágneses spektrumnak milyen kicsi hányadát figyeljük és mennyire rövid ideje.) Ezzel szemben viszont nagyon is jól sikerül leírni bolygónk, naprendszerünk, a szomszédos csillagrendszerek, a Tejút, de még a többi galaxis működését is egyszerű természeti törvényekkel, anélkül, hogy bármilyen szándékosságot kellene feltételeznünk. Azok a természeti törvények, amelyek működnek az egyik bolygó (csillag, galaxis) esetében, működnek az összes többi esetében is, nem látunk semmit, ami kilógna a sorból.<sup>13</sup> Amiből az következik, hogy a földönkívüliek vagy mindenütt

<sup>8</sup> Nikolai S. Kardashev: Transmission of information by extraterrestrial civilisations. *Soviet Astronomy*, 8. (1964), 2. 219. A skálát később Carl Sagan módosította úgy, hogy meghatározta az egyes szintek közötti lépcsőket, így lehetővé téve tört értékek elérését is: az emberiség jelenleg a 0,73-as szinten áll.

<sup>9</sup> Milan M. Ćirković: Kardashev's classification at 50+: A fine vehicle with room for improvement. *Serbian Astronomical Journal*, (2015), 191. 11.

<sup>10</sup> Jason T. Wright – R. L. Griffith – S. Sigurdsson et alii: The  $\hat{G}$  infrared search for extraterrestrial civilisations with large energy supplies: II. Framework, strategy, and first result. *The Astrophysical Journal*, 792. (2014b), 1. 4–5.

<sup>11</sup> Roger L. Griffith et alii: The  $\hat{G}$  infrared search for extraterrestrial civilisations with large energy supplies: III. The reddest extended sources in WISE. *The Astrophysical Journal Supplement Series*, 217. (2015), 2. 32.

<sup>12</sup> Jason Wright – T. B. Mullan – S. Sigurdsson – M. S. Povich: The  $\hat{G}$  infrared search for extraterrestrial civilisations with large energy supplies: I. Background and justification. *The Astrophysical Journal*, 792. (2014a), 1. 13–14.

<sup>13</sup> Robin Hanson: *The great filter – Are we almost past it?*. [online], 1998. 09. 15. Forrás: gmu.edu [2021. 04. 15.]



ott vannak,<sup>14</sup> vagy sehol sincsenek – márpedig azt biztosan tudjuk, hogy itt nincsenek. Nemcsak a Naprendszerben, de a környékén sem.

A fent leírt ellentétet – vagyis az ellentmondást a között, hogy nem érzékeljük a földönkívüliek létezését és a között, hogy a világegyetemről meglévő ismereteink alapján nagyon is kellene – Enrico Fermi után Fermi-paradoxonnak nevezzük. Ennek a cikknek nem célja számba venni az elmúlt 70 évben százsámra javasolt valamennyi megoldást,<sup>15</sup> megelégszik azzal, hogy azokat négy nagyobb kategóriába rendezze: 1. földönkívüli intelligens civilizációk nem léteznek; 2. léteznek ugyan, de nem fognak hozzá a gyarmatosításhoz; 3. megkezdték a gyarmatosítást, de még nem érték el a Naprendszert; 4. a Naprendszer is része a galaktikus birodalomnak. Az első különösebb magyarázatot nem igényel (hacsak annyit nem, hogy sokkal kisebb az intelligens élet kialakulásának az esélye, mint általában gondoljuk), a másik hármat azonban érdemes alaposabban megvizsgálni.

A második kategóriába (nem indulnak el) tartozik a transzcendencia forgatókönyve, amely szerint a fejlett civilizációk maguk mögött hagyják a fizikai valóságot és virtuális világba, számítógép-generálta szimulációba költöznek. Egy ilyen civilizációnak nem lenne szükségszerűen nagy az energiateljesítménye (nem kellene elérnie a K2 szintet), ezért jelenlegi eszközeinkkel nem vennénk észre, még ha viszonylag közel lenne is. Az is joggal feltételezhető, hogy ha egy faj egyszer már átlép a virtuális valóságba, többé nincs oka visszatérni a fizikai világba. Csakhogy a virtuális élet nem zárja ki a fizikai univerzum gyarmatosítását, sőt, utóbbi éppenséggel logikus akár a túlélés, akár az erőforrások maximalizálása érdekében. Másrészt ez a forgatókönyv nem magyarázza, hogy miért zárkozik törvénytelenül minden idegen civilizáció a virtuális létbe – márpedig elég százból akár egyetlen egy is, amelyik nem így tesz, máris az eredeti paradoxonnál tartunk.<sup>16</sup> Azt persze nem lehet kizárni, hogy – az egész megfigyelhető univerzumban, nem csak a galaxisban – van néhány (egy kézen megszámlálható) civilizáció, amely anélkül, hogy ennek valamilyen közös oka lenne, egymástól függetlenül ezt az utat választotta.

A harmadik kategória (még nem értek ide) különbözik a többitől abban, hogy nem egy egyensúlyi állapotot ír le (már itt vannak, illetve nem is jönnek), hanem egy időlegeset. Ez az az elképzelés, amely magában hordozza annak a lehetőségét, hogy bár eddig még nem talákoztunk idegenekkel, lehetséges, hogy belátható időn belül, akár életünk során fogunk; ennél fogva a téma szórakoztató célú feldolgozásai jellemzően erre épülnek. Az egyik lehetséges magyarázata az lenne, ha annak ellenére, hogy a galaxis Föld-típusú bolygóinak jelentékeny hányada idősebb a miénknél, lenne valamilyen közös, általánosan érvényes oka annak, hogy miért csak a közelmúltban alakulhatott ki rajtuk intelligens élet. Ha ez így lenne, az azt jelentené, hogy még csak nemrég indult meg a verseny a galaxis kolonizálásáért. Ennek a bizonyos feltételezett gátló tényezőnek, ami az intelligens élet kialakulását akadályozta, alig néhány millió éve kellett volna megszűnnie – és nemcsak

<sup>14</sup> Van például olyan elgondolás, amely szerint minden aktív galaxismag valójában egy hatalmas mesterséges erőmű, de ez könnyen cáfolható. Wright et alii (2014b) i. m. 5.

<sup>15</sup> Lásd például Milan M. Ćirković: *The great silence: Science and philosophy of Fermi's paradox*. Oxford University Press, 2018 vagy Stephen Webb: *If the universe is teeming with aliens ... Where is everybody?: Seventy-five solutions to the Fermi paradox and the problem of extraterrestrial life*. Springer, 2015.

<sup>16</sup> Michael H. Hart: An explanation for the absence of extraterrestrials on Earth. *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 16. (1975), 132.

a Tejútban, hanem a szomszédos Andromédában és Triangulumban is, és minden más olyan galaxisban, amit viszonylag jól meg tudunk figyelni. Hogy mi lenne ez a tényező, azt eddig nem sikerült meggyőzően bemutatni, mindenesetre valami olyasminak kellene lennie, ami nemcsak a galaxisra, hanem az egész világegyetemre érvényes.

Egy másik lehetőség, hogy a gyarmatosítás sokkal lassabban halad, mint fent feltételeztük. Ha a Neumann-szondák sebessége nem a fénysebesség öt százaléka vagy öt ezreléke, hanem csak egy tízezrede (ez a jelenlegi űrszondák sebességének nagyságrendje), a Tejút gyarmatosítása egymilliárd évig tarthat. Elképzelhető, hogy létezik egy az emberiség előtt ma még ismeretlen, megkerülhetetlen törvényszerűség, ami jelentősen korlátozza a növekedés ütemét,<sup>17</sup> de az is lehet, hogy a terjeszkedő civilizáció tudatosan korlátozza azt, hogy hosszabb távon maradjon fenntartható. Csakhogy erős ösztönzők szólnak amellett, hogy ne tegyen így. Egy hódító civilizáció joggal feltételezné, hogy nem ő az egyetlen, ami a minél gyorsabb terjeszkedés mellett szól, hiszen könnyebb egy üres bolygórendszert elfoglalni, mint egy olyat, amit valaki védelmez. Ha több versengő hódító birodalmat feltételezünk, akkor minden egyes újabb gyarmat elfoglalása nemcsak a birodalom erőforrásait növeli, de egyúttal a másikat is megfosztja ugyanezekről az erőforrásokról – ezt a logikát jól ismerjük az emberiség történelméből. A terjeszkedés ütemének maximalizálása kitolja a más civilizációkkal való találkozás időpontját és távolságát is.<sup>18</sup> Még ha egy faj korlátozná is szándékosan a saját növekedését, miért tett volna így minden egyes faj történelme során mindvégig?

Az azonban nagyon is lehetséges, hogy bár a Tejútban és a környező galaxisokban nincs K3-as civilizáció, jóval távolabb, néhány milliárd fényévnnyire viszont van. Ekkor a Fermi-paradoxon nem is áll fenn: még nem kellett volna ideérniük, hiszen ekkora távolság megtételéhez több tízmilliárd évre – akár a világegyetem korát is meghaladó időtartamra – lenne szükség, de abban sincsen ellentmondás, hogy nem látjuk őket, hiszen ezeknek a galaxisoknak nem a jelenlegi, csak a milliárd évekkal ezelőtti állapotát tudjuk megfigyelni. Vagyis csak annyit látunk, hogy egymilliárd évvel ezelőtt, amikor a fény elindult onnan a Föld felé, nem volt semmi különleges az adott galaxisban, nem azt, hogy most van-e.

A negyedik kategóriába tartozó magyarázatok szerint bár a galaxis (és talán a Naprendszer) kolonizálása megtörtént, ezt valamiért nem érzékeljük. Könnyen leszámolhatunk azzal az ötlettel, hogy ez azért lenne így, mert a gyarmatosítás elhaladt mellettünk és a Naprendszer és környéke (e feltételezés szerint több ezer fényév sugarú környéke) valamiért kimaradt belőle. Igaz, hogy egy ilyen fent leírt, bolygórendszerrel bolygórendszerre lépegető gyarmatosítás során a Neumann-szondák meghibásodásából fakadóan óhatatlanul kialakulnának kisebb vagy nagyobb buborékok, de vajon nem törekedne-e a gyarmatosító arra, hogy betömje ezeket a réseket? Nem lenne-e valamilyen felügyeleti mechanizmus beépítve a szondákba, amely ellenőrzi, hogy a szomszédos rendszerbe küldött testvérük elvégezte-e a feladatát? Egy 85 ezer fényév sugarú galaxisban több ezer fényév sugarú lyukakat kihagyni egyáltalán nem elhanyagolható léptékű hiba.

<sup>17</sup> Almár Iván: Analogies between Olbers' Paradox and the Fermi Paradox. *Acta Astronautica*, 26. (1992), 3–4. 255.

<sup>18</sup> Robin Hanson et alii: *If loud aliens explain human earliness, quiet aliens are also rare.* [online], 2021. 03. 26. 21. Forrás: arxiv.org [2021. 04. 15.]

Egy lényegét tekintve hasonló elképzelés szerint a gyarmatosítók már tovahaladtak és hátrahagyták a Naprendszert, amit már kiszigereltek annyira, amennyire akartak. Ennek az elgondolásnak, akárcsak az előzőnek, az a fő gyengéje, hogy bár arra megkísérelt magyarázatot adni, hogy miért nincs jelenleg földönkívüli civilizáció a környezetünkben, arra nem, hogy miért nem látjuk annak sem nyomát, hogy valaha lett volna. Ráadásul attól, hogy itt nincsenek, a távolban még ugyanúgy érzékelnünk kellene őket. Hacsak ki nem haltak. De mi lehetett az a kataklizma, ami kipusztított egy galaxisszerte elterjedt fajt, de közben a Földön semmilyen nyomot nem hagyott? És hogyan hatott ugyanez az összes többi galaxisban is? Hol vannak ennek a civilizációnak a romjai? Könnyen belátható, hogy sem a „továbbmentek”, sem a „kihaltak” forgatókönyv nem megoldása a Fermi-paradoxonnak. Ahogyan az az elgondolás sem ad rá magyarázatot, hogy azért nem érzékeljük az idegeneket, mert olyan technológiát használnak, ami számunkra láthatatlan. Bár elvben nem zárható ki, hogy létezik olyan energiaforrás – mondjuk a sötét energia megcsapolása<sup>19</sup> –, amely annyival hatékonyabb a csillagok energiájának hasznosításánál, hogy minden űrutazó civilizáció egyöntetűen, egymástól függetlenül átáll ennek a használatára (mint ahogy mi sem építünk mechanikus számítógépeket, amióta van elektronikus), a tevékenységük semmilyen egyéb nyomot sem észlelünk.

Az a – szintén ebbe a kategóriába tartozó – feltételezés sem tartható, hogy az idegenek rejtőzködnek előlünk. Bár ezt technológiai fölényük birtokában kétségkívül megtehetnék, ez azt jelentené, hogy minden egyes idegen civilizáció egyaránt rejtőzködik. Ez csak akkor lehetséges, ha vagy csak néhány ilyen civilizáció van, vagy van egy, amely ezt a többitől is kikényszeríti. Ez utóbbi elképzelésnek egy különösen lehangoló alete az a forgatókönyv, hogy van egy galaktikus birodalom, amely minden más fajt megsemmisít.<sup>20</sup> Lehet, hogy szondái már évmilliókkal ezelőtt szétrajzottak a galaxisban és minden bolygórendszerben figyelik, hogy kialakul-e intelligens élet, és ha igen, elpusztítják azt. Lehet, hogy nem gazdaságos minden életformát azonnal kiirtani, talán mert a legtöbb magától is kipusztul, de egy ponton túl a galaktikus birodalom beavatkozik (még azelőtt, hogy egy űrutazó civilizáció útjára indítaná a maga Neumann-szondáját), megakadályozandó, hogy kialakulhasson egy vetélytárs. De annak az esélye, hogy a birodalom szondái éppen az elmúlt 5000 évben érkeztek, amikor az ember már kémlelte az égboltot, elhanyagolhatóan csekély. Öt- vagy kétszázmillió évvel ezelőtt, amikor a Naprendszerbe érkeztek, mi elől rejtőztek volna el? És egyáltalán, miért rejtőzködnének most? Könnyebb-e egy technológiailag felsőbbrendű civilizációnak kiirtania minket, ha rejtőzködik, mint ha nem?

Végül, vannak azok az elméletek, amelyek az eddig felsorolt kategóriák egyikébe sem sorolhatók be, mert valamilyen metafizikai magyarázatot feltételeznek – például hogy a világ nem valóságos, hanem egy számítógépes szimuláció<sup>21</sup> –, és amelyekben ennél fogva közös, hogy nem falszifikálhatók. (Szintén nem foglalkoztunk a fénysebesség esetleges meghaladhatóságával, de annyit érdemes megjegyezni, hogy az csak megerősítené a paradoxont és kizárná a „nem értek ide” kategóriába tartozó magyarázatokat.)

<sup>19</sup> Wright et alii (2014b) i. m. 6.

<sup>20</sup> Glen David Brin: The 'Great Silence': The controversy concerning extraterrestrial intelligent life. *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 24. (1983), 3. 296.

<sup>21</sup> Lásd például Nick Bostrom: Are you living in a computer simulation? *Philosophical Quarterly*, 53. (2003), 211. 243–255.

## Kell-e készülnünk a találkozásra?

A Fermi által megfogalmazott probléma alighanem a tudomány egyik legfontosabb és legizgalmasabb kérdése, aminek tanulmányozása – jelentőségét figyelembe véve – önmagában is hasznos. De joggal vetődik fel a kérdés: mit jelent ez számunkra, az emberiség számára? Milyen cselekvési utak következnek a fenti eszmefuttatásból?

Látszólag kibékíthetetlen ellentét feszül a között a két tény között, hogy ha a világegyetemben lennének intelligens földönkívüli lények, akkor érzékelnünk kellene a jelenlétüket, és a között, hogy semmi erre utalót nem látunk. Olyannyira, hogy számos alternatíva áttekintése után mindössze két olyan lehetőséget találtunk, amelyek úgy adnak erre magyarázatot, hogy belső ellentmondásoktól mentesek. Mielőtt ezeket külön-külön megvizsgáljuk, szögezzük le: ha felmerül annak a lehetősége, hogy az emberiség érintkezésbe lép egy földönkívüli intelligens fajjal, túlélésünk érdekében nem a feltételezett szándékaikból, hanem az ők és a saját magunk képességeiből kell kiindulnunk. És jegyezzük meg azt is, hogy bár ezek a magyarázatok a többenél kétségkívül meggyőzőbbnek mutatkoznak, akkor amikor erre a kettőre szűkítjük a további gondolkodást, nem bizonyosságról, csupán feltételezésről van szó: arra hagyatkozunk, amit tudunk, mert nem tehetünk mást, de közben mindvégig emlékeztetnünk kell magunkat arra is, hogy ez a tudás ma még sokkal kevesebb annál, mint ami a magabiztossághoz elegendő lenne.

A két lehetőség egyike tehát az, hogy földönkívüli civilizációk vagy egyáltalán nem léteznek, vagy léteznek ugyan, de ilyen vagy olyan okból egyikük sem hódította meg a galaxisát, legfeljebb néhány bolygórendszerre terjednek ki. Mivel ezek a civilizációk egymástól függetlenül, nem pedig egy közös ok következtében választották a bezárkózás útját, legfeljebb néhány lehet belőlük (mert ha sok lenne, közülük legalább néhány másképpen döntött volna). Azt is tudjuk, hogy történelmük során mindvégig bezárkózóak voltak (mert ha akár egyszer is útra indultak volna, létrejönne a paradoxon), és mivel ez már évmilliók óta így van, azt feltételezhetjük, hogy a bezárkózás valamiért egyirányú folyamat, amiből viszont az az egyetlen következtetés adódik, hogy ezután sem fognak elindulni. Mindezekből pedig az következik, hogy ha a biztonságunk szempontjából tekintjük, semmi dolgunk nincs velük.

A másik lehetőség, hogy vannak ugyan – akár több galaxist is magukban foglaló, terjeszkedő – szupercivilizációk, de olyan messze (több milliárd fényévnnyire), hogy még az azelőtti állapotukat látjuk, hogy létrejöttek volna. Ebben az esetben az a kérdés, hogy ha észlelnénk, hogy közelednek, lenne-e elég időnk reagálni rá, illetve hogy mi történne, amikor ideérnek. Először is, egyáltalán nem magától értetődő, hogy érdemes a galaxison túlra is terjeszkedni: a Tejút kolonizálásának időtávja 4,4 millió év, ha azzal számolunk, hogy a szondák a fénysebesség huszadával haladnak (illetve 33 millió, ha tizedekkora sebességgel) és az emberiség rendelkezésére álló energiaforrások megszázmilliárdszorozódását eredményezné (mert ennyi csillag van a galaxisban). Ehhez képest a legközelebbi nagy galaxis, a két és fél millió fényévre lévő Androméda elérése 50 millió (illetve 500 millió) évbe telne, és legfeljebb csak megtízszerezné az erőforrásokat. Ráadásul az sem egyértelmű, hogy ezek kinek az erőforrásai lennének: milyen értelemben lehetne ezt egységes birodalomként vagy civilizációként értelmezni, ha a két pontja közötti üzenetváltás ötmillió

ébbe telik? Akarna-e egy intelligens faj olyan kolóniát alapítani, amelynek a működésébe semmilyen beleszólása sincs?

Talán azért, hogy másokat megakadályozzon ebben. Bár minden úrutazó civilizáció juthat arra a következtetésre, hogy a világegyetem gyarmatosítása nem éri meg, eközben elfogadhatja azt is, hogy ha annak erőforrásait átengedi másoknak, az potenciálisan fenyegetést jelenthet számára. Azt is feltételezheti, hogy mások is ugyanígy gondolkodnak, ezért – különösen, ha ennek költsége alacsony – igyekezhethet megelőzni ezeket a másokat, még akkor is, ha semmi nem utal a létezésükre.<sup>22</sup> Ha az Androméda-galaxisban bármilyen mesterséges tevékenységet észlelnénk, még akkor is több százezer évünk lenne felkészülni a találkozásra, ha a földönkívüli űrhajók a fénysebesség 90 százalékaival közelítenék meg a Tejutat. Egy intergalaktikus háborúban a védekező fél behozhatatlan anyagi fölényben van, mert a galaxis összes energiája és egész anyaga a rendelkezésére áll, miközben a támadónak többmillió fényéves sivatagon kell átkelnie.

Akár az egyik, akár a másik magyarázatot fogadjuk el a Fermi-paradoxonra, egyik sem teszi szükségessé, hogy nekivágjunk a világűr gyarmatosításának. Van mégis egy jó okunk arra, hogy más bolygókon, majd más csillagrendszerekben is megvessük a lábunkat: a Föld sérülékenysége. Ez nemcsak az olyan, potenciálisan az emberiség kipusztulásával fenyegető, de rendkívül alacsony valószínűségű természeti katasztrófákkal szemben nyújtana védelmet, mint a gamma-kitörések és a szupernóvák, de attól is megvédene bennünket, hogy saját magunkat pusztítsuk ki.

## Felhasznált irodalom

- Almár Iván: Analogies between Olbers' Paradox and the Fermi Paradox. *Acta Astronautica*, 26. (1992), 3–4. 253–256. Online: [https://doi.org/10.1016/0094-5765\(92\)90107-T](https://doi.org/10.1016/0094-5765(92)90107-T)
- Armstrong, Stuart – Anders Sandberg: Eternity in six hours: Intergalactic spreading of intelligent life and sharpening the Fermi Paradox. *Acta Astronautica*, 89. (2013), 1–13. Online: <https://doi.org/10.1016/j.actaastro.2013.04.002>
- Bostrom, Nick: Are you living in a computer simulation? *Philosophical Quarterly*, 53. (2003), 211. 243–255. Online: <https://doi.org/10.1111/1467-9213.00309>
- Brin, Glen David: The 'Great Silence': The controversy concerning extraterrestrial intelligent life. *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 24. (1983), 3. 283–309.
- Ćirković, Milan M.: Fermi's paradox: The last challenge for copernicanism? *Serbian Astronomical Journal*, (2009), 178. 1–20. Online: <https://doi.org/10.2298/SAJ0978001C>
- Ćirković, Milan M.: Kardashev's classification at 50+: A fine vehicle with room for improvement. *Serbian Astronomical Journal*, (2015), 191. 1–15. Online: <https://doi.org/10.2298/SAJ1591001C>
- Ćirković, Milan M.: *The great silence: Science and philosophy of Fermi's paradox*. Oxford University Press, 2018.
- Griffith, Roger L. – Jason T. Wright – Jessica Maldonado et alii: The G infrared search for extraterrestrial civilisations with large energy supplies: III. The reddest extended sources in WISE. *The Astrophysical Journal Supplement Series*, 217. (2015), 2. 1–34. Online: <https://doi.org/10.1088/0067-0049/217/2/25>
- Hanson, Robin: *The Great Filter – Are We Almost Past It?*. [online], 1998. szeptember 15., Forrás: [gmu.edu](http://gmu.edu) [2021. 04. 15.]
- Hanson, Robin – Daniel Martin – Calvin McCarter – Jonathan Paulson: *If loud aliens explain human earliness, quiet aliens are also rare*. [online], 2021. 03. 26. Forrás: [arxiv.org](https://arxiv.org) [2021. 04. 15.]

<sup>22</sup> Stuart Armstrong – Anders Sandberg: Eternity in six hours: Intergalactic spreading of intelligent life and sharpening the Fermi Paradox. *Acta Astronautica*, 89. (2013), 1–13.

- Hart, Michael H.: An explanation for the absence of extraterrestrials on Earth. *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 16. (1975), 128–135.
- Kardashev, Nikolai S.: Transmission of information by extraterrestrial civilisations. *Soviet Astronomy*, 8. (1964), 2. 217–221.
- Neumann, John von: *Theory of Self-reproducing Automata*. Urbana–London, University of Illinois Press, 1966.
- Tipler, Frank J.: Extraterrestrial intelligent beings do not exist. *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 21. (1980), 267–281. Online: <https://doi.org/10.1063/1.2914542>
- Webb, Stephen: *If the universe is teeming with aliens ... Where is everybody?: Seventy-five solutions to the Fermi paradox and the problem of extraterrestrial life*. Springer, 2015.
- Wright, Jason – T. B. Mullan – S. Sigurdsson – M. S. Povich: The  $\hat{G}$  infrared search for extraterrestrial civilisations with large energy supplies: I. Background and justification. *The Astrophysical Journal*, 792. (2014a), 1. 1–16. Online: <https://doi.org/10.1088/0004-637X/792/1/26>
- Wright, Jason T. – R. L. Griffith – S. Sigurdsson et alii: The  $\hat{G}$  infrared search for extraterrestrial civilisations with large energy supplies: II. Framework, strategy, and first result. *The Astrophysical Journal*, 792. (2014b), 1. 1–12. Online: <https://doi.org/10.1088/0004-637X/792/1/27>

Hornják Veronika<sup>1</sup>

# Magyar–kolumbiai kapcsolatok: diplomáciatörténeti elemzés

*Magyarország és a dél-amerikai országok kapcsolata a 2015-ben meghirdetett Déli Nyitás stratégia nyomán az utóbbi néhány évben dinamikus fejlődésnek indult. 2017-ben számos más térségbeli államhoz hasonlóan újra megnyitották a magyar nagykövetséget Kolumbia fővárosában, Bogotában is. Az aktuális külpolitikai trendek, valamint a globalizáció és a technikai fejlődés hatására a diplomáciai kapcsolatok egyre inkább felértékelődnek az olyan hazánktól közel tízezer kilométeres távolságra levő országokkal is, mint Kolumbia. Jelen kutatás e körülményekhez igazodva kronologikusan, diplomáciatörténeti elemzés formájában dolgozza fel a kolumbiai–magyar reláció témakörét a 20. század elejétől napjainkig bezárólag.*

**Kulcsszavak:** Kolumbia, magyar–kolumbiai kapcsolatok, diplomáciatörténet, bilaterális kapcsolatok, Déli Nyitás, Dél-Amerika

## **Hungarian–Colombian Relations: Diplomatic History Analysis**

*Since the announcement of the Southern Opening Strategy in 2015, the relationship between Hungary and the South American countries has shown dynamic development in the last few years. In 2017, Hungary reopened its embassy in the Colombian capital, Bogotá, in line with similar moves in several other states in the region. As a result of the current foreign policy trends, alongside globalisation and technological development, diplomatic relations are becoming more and more valorised and appreciated with countries even at a distance of almost ten thousand kilometres away from Hungary, such as Colombia. Adapting to these circumstances, the present research overviews the topic of Colombian–Hungarian relations chronologically from the beginning of the 20th century to the present day in the form of a diplomatic history analysis.*

**Keywords:** Colombia, Hungarian–Colombian relations, diplomatic history, bilateral relations, Southern Opening, South America

## Bevezetés

A korábbi történeti állam, Nagy-Kolumbia<sup>2</sup> jogutódjaként az 1830-as évek elején megszülető Kolumbiai Köztársaság nem tartozott azon országok közé, ahová jelentős számú magyar honfitársunk vándorolt ki az elmúlt évszázad során. Mindazonáltal, ez nem azt jelenti, hogy a két ország története ne keresztezte volna egymást számos ponton, különösen a glo-

<sup>1</sup> Hornják Veronika a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktori hallgatója. E-mail: [hornyak.veronika@uni-nke.hu](mailto:hornyak.veronika@uni-nke.hu)

<sup>2</sup> Részét képezte a mai politikai határokat figyelembe véve Venezuela, Kolumbia, Ecuador, Panama, valamint Peru, Guyana és Brazília egyes területei.

balizációs folyamatok megindulása óta. A tárgyalt ország, Kolumbia a világ 27. legnagyobb és 30. legnépesebb állama; napjainkra számos közvetlen és közvetett szállal kapcsolódik Magyarországhoz.<sup>3</sup>

Egyetlen Kolumbiával kapcsolatos kutatás esetében sem elhanyagolható szempont az ország belpolitikai, korábban polgárháborús helyzete, hiszen a gerillaszervezetek, a drokartellek és a mindenkori kolumbiai kormányzat között zajló konfliktus nagymértékben befolyásolta Kolumbia nemzetközi kapcsolatait, valamint diplomáciai mozgásterét is.<sup>4</sup> Az olyan, a két vizsgált ország történelmében kiemelt fontosságú események, mint a rendszerváltás Magyarország vagy a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erővel (FARC) való békekötés Kolumbia esetében, kiegészülve a Déli Nyitás stratégia megjelenésével, mind-mind hatással voltak a bilaterális kapcsolatokra. De vajon milyen mértékben befolyásolták a belpolitikai viszonyok, változások a magyar–kolumbiai kapcsolatokat? Milyen volt a kapcsolatok intenzitása az egyes történelmi fejlődési szakaszokban? A különböző időszakokban mely diplomáciai módszerek biztosították a folyamatosságot a két ország közötti kapcsolatokban?

Jelen tanulmány ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kíván választ adni elsősorban olyan primer források feldolgozásán keresztül, mint a Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltárában (MNL MOL) fellelhető 1945 és 1989 közötti, a kolumbiai reláció kapcsán keletkezett iratok, valamint a két ország kapcsolatait szakmai vagy személyes okokból jól ismerő, évtizedek óta követő személyekkel készített interjúk. Elemzésem során kronologikusan tárom fel a konzuli kapcsolatok felvételétől kezdve a két ország között zajló bilaterális reláció legmeghatározóbb mozzanatait.

## Magyar–kolumbiai kapcsolatok a rendszerváltásig

Az első kolumbiai–magyar érintkezésre már a 19. század második felében sor került, mikor is a Magyar Királyság akkor mint az Osztrák–Magyar Monarchia része, Kolumbia pedig mint a Panamát is magában foglaló latin-amerikai ország voltak részei a világpolitikának. Közvetett kapcsolat már az 1870-es évektől létezett, a Monarchiát Kolumbiában a washingtoni magyar követ képviselte 1871 és 1918 között, emellett konzulátusok (elsősorban tiszteletbeli konzulátusok) alapítására került sor Bogotában, Panamavárosban és Baranquillában.<sup>5</sup> A mai értelemben vett magyar–kolumbiai kapcsolatok első mozzanatai az I. világháborút követően multilaterális szintéren történtek, amely hozzájárult a közvetlen bilaterális kapcsolatok kialakításához. Ilyen volt például az a nemzetközi egyezmény, amelyet Magyarország 1921-ben Genfben írt alá számos latin-amerikai országgal egyetemben, köztük Kolumbiával.<sup>6</sup> Ezt követően 1924-ben került sor a konzuli kapcsolatok felvételére a két ország között a klasszikus konzuli feladatok ellátásának céljából. A későbbiekben, immár a 20. század második felében kezdődött meg a kapcsolatok élénkülése

<sup>3</sup> Central Intelligence Agency: *World Factbook, Colombia*. [online], Forrás: cia.gov [2019. 12. 15.]

<sup>4</sup> Hegedűs Barbara: Történelmi lépés Kolumbiában – a békefolyamat eredményei a FARC gerillaszervezettel. *Nemzet és Biztonság*, (2017), 5. 45–60.

<sup>5</sup> Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Program, 2009. 89.

<sup>6</sup> Torbágyi (2009) i. m. 203.



elsősorban kereskedelmi vonalon. Ennek folyományaként 1966-ban magyar kereskedelmi képviselőt akkreditáltak Bogotában.<sup>7</sup> Szinte közvetlenül ez után, még 1967 őszén a magyar belügyminiszter vezette kormányküldöttség tett látogatást az országban. A delegáció „a 3334/1967. számú kormányhatározatban felhatalmazást kapott a magyar–kolumbiai diplomáciai kapcsolatok felvételére való megegyezésre”.<sup>8</sup> Ettől kezdve elsőként Decker Gyula főkonzul vezetésével a bilaterális kapcsolatok gyors ütemben fejlődtek, kikövezve ezzel az utat a teljes értékű diplomáciai kapcsolatok szintjére való eljutáshoz.<sup>9</sup> Magyarország 1970 óta több ízben jelezte Kolumbia felé, hogy nagyköveti szintre szeretné emelni a kapcsolatokat, de ezek után várakozó álláspontra helyezkedett a kolumbiai fél halogató magatartása miatt. Ennek közvetlen hátterében valószínűsíthetően az 1970-ben lezajlott elnökválasztás körül kialakul belpolitikai viszályok, az M-19 mozgalom megalakulása<sup>10</sup> és az ehhez szorosan kapcsolódó változások álltak, általános kontextusként pedig a hidegháború.<sup>11</sup> Itt érdemes kiemelni, hogy az 1970-es évek Kolumbiája még nem az az ország volt, amelyet a drokartellek uralnak, vagy ahol a véres leszámolások napi szintűek lettek volna. Rosso José Serrano Cadena kolumbiai rendőrfőnök, később többek között hazánkba is akkreditált nagykövet akkori egyenruhás éveire így emlékezett vissza: „Abban az időben, mikor hadnagy voltam, a legnagyobb bűntény, amely ellen küzdenünk kellett a bankrablás volt. [...] A rossz fiúk bankrablók voltak. Drogcsempészet még nem volt.”<sup>12</sup>

Magyarország hivatalosan 1973 májusára datálja a kolumbiai féllel való megállapodást, a bilaterális kapcsolatok legmagasabb szintre emelését,<sup>13</sup> azonban a kétoldalú reláció jellemzően az 1980-as években élénkült fel. Az első bogotái magyar nagykövet, dr. Beck János<sup>14</sup> 1977-ben adta át megbízólevelét Kolumbiában, és a kolumbiai fél is ebben küldött nagyköveti szintű diplomatát Budapestre.<sup>15</sup> Az 1980-as években gördülékenyebbé vált bilaterális kapcsolatokra azonban kezdtek közvetett és közvetlen módon is kihatni a dél-amerikai országban elharapódzó sokrétű problémák. A FARC és a kolumbiai kormány közötti 1984-es béketárgyalások sikertelensége, valamint a drokartellek hatalmának növekedése következtében a kolumbiai belpolitikai helyzet ellehetlenedése olyan szintre emelkedett, amely közvetlenül elérte hazánkat is. 1986-ban érkezett Budapestre Enrique Parejo González újonnan kinevezett nagykövet, aki oly sok akkoriban világszerte kinevezett kolumbiai nagykövettel egyetemben, a Pablo Escobar vezette Medellín-kartell fenyegetése miatt kényszerült elhagyni Kolumbiát.<sup>16</sup> A Parejo kinevezésének körülményeivel kapcsolatos levéltári iratok alapján, a korábban kolumbiai igazságügyminiszterként

<sup>7</sup> MOL, 001924/1/1987.

<sup>8</sup> MOL, 001444/1/1972.

<sup>9</sup> Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos: *Főkonzulok, követeik és nagyköveteik, 1945–1990*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2015. 113.

<sup>10</sup> Hegedűs (2017) i. m. 50.

<sup>11</sup> MOL, 001443/1972.

<sup>12</sup> Rosso José Serrano Cadenas: *Sakk-matt: A világ elsőszámú rendőre a kolumbiai drogmaffia ellen*. Budapest, Ulpius-ház, 2006. 30.

<sup>13</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1973.

<sup>14</sup> Dr. Beck János (1915–2001) vegyészként diplomázott, harcolt a spanyol polgárháborúban és részt vett az antifasiszta mozgalmakban. A Rajk-perben közel 10 éves börtönbüntetésre ítélték. 1955-ös rehabilitációját követően kubai, majd később kolumbiai nagykövet.

<sup>15</sup> MOL, 001924/1/1987; Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1977.

<sup>16</sup> Orbán-Schwarzkopf Balázs: *Merénylet a kolumbiai nagykövet ellen. Betekintő*, (2017), 3. 1–13.

tevékenykedő politikust a „nemzetközi kábítószermafia több ízben életveszélyesen megfenyegette, mivel miniszterként több kábítószercsempészt kiadatott az USA-nak”.<sup>17</sup> Néhány hónapos magyarországi tartózkodása során – bevallása szerint – több alkalommal is megpróbáltak az életére törni ismeretlenek, így a diplomata folyamatos készültségben és a magyar hatóságok kiemelt védelme alatt töltötte hivatali idejét. A nagykövet ellen azonban, a magyar hatóságok és titkosszolgálat kiemelt körültekintése ellenére 1987. január 13-án merényletet követtek el Kolumbia budapesti, Ruthén utcai nagyköveti rezidenciája előtt. Az elkövetőket végül a széles körű nemzetközi együttműködéssel zajló nyomozás során sem sikerült azonosítani. Az eset felderítésében és a tettes(ek) beazonosításában élen járt az amerikai drogellenes hivatal,<sup>18</sup> valamint az Interpol. A sikertelen merényletet követően hazánk bogotái nagykövetségét bombatámadással fenyegette meg az M-19 baloldali gerillaszervezet.<sup>19</sup> A kolumbiai drokartellek és szervezett bűnözői csoportok összefonódásáról, valamint jellemzően Kubán, illetve a baszk ETA terrorszervezeten keresztül magyarországi kötődéseiről főképp a korabeli állambiztonsági iratokból következtethetünk.<sup>20</sup> A merénylet azonban a külügyi levéltárban elérhető jelentések alapján nem okozott komolyabb, hosszú távú fennakadást az akkoriban élénkülő kétoldalú relációban. Mi több, a kolumbiai fél részéről számos visszacsatolás érkezett azzal kapcsolatban, hogy mennyire értékeli a magyar hozzáállást.<sup>21</sup>

A kolumbiai–magyar bilaterális kapcsolatok tekintetében az 1980-as évek jelentőségére – nem csupán a fentiekben ismertetett merénylet kapcsán – kiválóan rávilágítanak a levéltári források. Számos különböző együttműködési vonal bontakozott ki ebben az időszakban, amelynek egyik remek példája a Magyarországon tanuló kolumbiai ösztöndíjasok témaköre. A merénylet évében, 1987-ben készült külügyminisztériumi irat szerint ekkor több mint 10 fő kolumbiai ösztöndíjas tanult Magyarországon, főként az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Budapesti Műszaki Egyetemen, valamint a mai Semmelweis Egyetem jogelőd intézményeiben.<sup>22</sup> Szintén az 1980-as években Magyarország két részletben közel 5 millió forint segélyt nyújtott Kolumbiának az országot sújtó természeti katasztrófa áldozatainak megsegítésére.<sup>23</sup> Ezen évtized mozgalmassága tehát nem kérdőjelezhető meg a két ország közötti kapcsolatok vizsgálatakor. Mindazonáltal, az akkori bogotái nagykövet, Dragon Ferenc<sup>24</sup> beszámol többek között arról is, hogy a kolumbiai belpolitikai helyzet, az erőszak terjedése és a kábítószer-kereskedelem hatásai egyre inkább kiütköztek az országban: „az elmúlt években sokszorosára nőtt a kokaincsempész szervezetek száma [...] a maffiák helyzetének megszilárdulása egyre fontosabb belpolitikai prob-

<sup>17</sup> MOL, 00244/1987.

<sup>18</sup> Drug Enforcement Administration (DEA).

<sup>19</sup> Orbán-Schwarzkopf (2017) i. m. 3.

<sup>20</sup> Orbán-Schwarzkopf (2017) i. m. 3.

<sup>21</sup> MOL, 00319/1/1987.

<sup>22</sup> MOL, 001927/1987.

<sup>23</sup> MOL, 00801/1989.

<sup>24</sup> Dragon Ferenc 1949 és 1989 között a Külügyminisztérium számos főosztályán dolgozott, 1968–71 között Magyarország argentinai nagykövete, 1975-ben saigoni, majd 1978–82 között tiranai ideiglenes ügyvivő. A kolumbiai nagyköveti posztot 1985–88 között töltötte be.

léma, amely kihatással van az Egyesült Államokkal és egyes nyugat-európai országokkal fennálló külkapcsolatokra is”.<sup>25</sup>

A rendszerváltás előtti időszakból érdemes kiemelni még egy fontos jellegzetességet. Magyarország szovjet blokkhoz való tartozása révén értelemszerűen szorosabb kapcsolatot ápol a kolumbiai baloldali szereplőkkel, szakszervezetekkel. A Kolumbiai Kommunista Párt különböző szintű vezetői, delegációi 1979 és 1989 között számos alkalommal látogattak Magyarországra. Hasonlóképpen, magyar részről is számos esetben került sor viszontlátogatásra.<sup>26</sup> A dél-amerikai ország vezetésében egymást váltó liberális és konzervatív erők<sup>27</sup> közül is jellemzően a liberális párttal igyekezett Magyarország politikai és kereskedelmi vonalon kapcsolatokat kiépíteni. Utóbbi, Nagy Bálint első titkár négyéves külszolgálatának tapasztalatait összefoglaló jelentéséből is kitűnik, aki ezalatt három nagykövettel is együtt dolgozott.<sup>28</sup> Mindazonáltal, Virgilio Barco adminisztrációja alatt 1986 és 1990 között a kolumbiai külpolitika jóval aktívabb lett. Egy olyan proaktív időszak vette kezdetét, amely során Kolumbia számos országgal felvette vagy megerősítette a diplomáciai kapcsolatait, többek között az akkor még szovjet érdekszférába tartozókkal is. Ez a nyitottság természetesen hozzájárult ahhoz, hogy a magyarországi kapcsolatok is javuljanak. A gazdasági kapcsolatok élénkülése is jellemző az 1980-as években, azonban azok nem fejlődtek olyan mértékben, ahogyan az lehetséges lett volna. A forgalom az évtized utolsó néhány évében jelentősen nőtt, amelyből a szocialista országok is kivették a részüket, azonban a reciprocitás elmaradt: a szovjet érdekszféra államai esetében a Kolumbiából történő vásárlások közel megduplázódtak, míg az eladások épp csak néhány százalékkal növekedtek.<sup>29</sup> A magyar-kolumbiai gazdasági kapcsolatok élénkülésének lassú ütemével kapcsolatban Kóczian Vince akkori nagykövet a személyi feltételek hiányosságait jelölte meg okként.<sup>30</sup>

## 1990–2006: a rendszerváltás hatásai és az új évezred hajnala

A rendszerváltás éveiben a kolumbiai–magyar kapcsolatok élénkülése volt megfigyelhető, amely számos tényezőnek köszönhető. A kolumbiai sajtó több ízben is foglalkozott a magyar fejleményekkel, összesen közel 50 cikk, illetve elemzés látott napvilágot, amelyek a nagykövetségi jelentések alapján relatíve rendszeresek és minden esetben tárgyilagosak voltak.<sup>31</sup> A több esetben fotóval együtt megjelenő cikkek foglalkoztak a magyar bel- és külpolitikával, valamint a rendszerváltás során fontos új tényezőként megjelent nemzetiségi kérdéssel, ami meghatározó fordulatot jelentett a magyar diplomáciában. Szintén számos írás jelent meg a kolumbiai sajtóban Julio Londoño Paredes kolumbiai külügyminiszter budapesti látogatásáról. A Várkonyi Péter akkori magyar külügyminiszterrel való három napos egyeztetésre 1989 februárjában került sor, fő fókuszban a politikai-diplomáciai

<sup>25</sup> MOL, 05674/1987.

<sup>26</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1979–1989.

<sup>27</sup> Bács Zoltán György – Hegedűs Barbara: Kolumbia. In Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 95.

<sup>28</sup> MOL, 001162/1989.

<sup>29</sup> MOL, 00158/1989.

<sup>30</sup> MOL, 00158/1989.

<sup>31</sup> MOL, 002857/1989.

kapcsolatok erősítésén túl a kétoldalú kereskedelmi együttműködési lehetőségek kiaknázása volt.<sup>32</sup>

Szintén a rendszerváltás éveit hozták meg az első államfői szintű látogatást. 1991 decemberében Göncz Árpád köztársasági elnök látogatott Bogotába, amire 1993-ban Noemi Sanín külügyminiszter viszontlátogatásával reagált a kolumbiai fél. Göncz Árpádot hivatalos látogatásán César Gaviria Trujillo államfő fogadta és egyúttal Bogotá díszpolgárává avatta. Az 1993-ban sorra kerülő kolumbiai viszontlátogatás során Noemi Sanín, a kolumbiai külügyi tárca vezetője tárgyalásokat folytatott Jeszenszky Géza akkori külügyminiszterrel, valamint találkozott Göncz Árpád köztársasági elnökkel is.<sup>33</sup> A kétoldalú tárgyalások végeztével aláírtak egy a vízumkötelezettség megszüntetéséről szóló megállapodást, valamint egy kulturális és oktatási ügyeket előmozdító keretmegállapodást is.<sup>34</sup>

Az 1990-es években a két ország közötti kapcsolatok szépen lassan tovább mozdultak előre a diplomácia számos színterén, a reprezentatív látogatásoktól kezdve a szakpolitikai együttműködésekig. 1994-ben Pereszlényi Zoltán külügyminisztériumi helyettes államtitkár vett részt Ernesto Samper kolumbiai elnök beiktatási ünnepségén, míg 1995-ben államtitkári szinten történt látogatás magyar részről az EBESZ kapcsán megrendezett multilaterális egyeztetés apropóján.<sup>35</sup> A kolumbiai fél a multilaterális diplomácia színterein való közös jelenléte kihasználva előszeretettel szorgalmazott kétoldalú tárgyalásokat a két ország között, különös tekintettel az ENSZ-közgyűlés ülészeit.<sup>36</sup> Az ezredfordulóig tartó folyamatos közeledést jól példázza az aláírt bilaterális egyezmények száma. A rendszerváltásig tartó közel 20 éves időszakban összesen két egyezményt írtak alá Magyarország és Kolumbia között, egy kulturális és tudományos, valamint egy műszaki-tudományos együttműködési megállapodást. Ezzel szemben a rendszerváltást követő csupán egy évtizedben négy bilaterális egyezmény is kötöttet, többek között a kiemelt fontosságú, már fentebb említett „megállapodás-aláírás vízumkényszer megszüntetéséről”, részleges vízummentességet biztosító megállapodás is.<sup>37</sup> A kulturális-tudományos vonalat erősítve 1995-ben és 1998-ban kétlépcsős kulturális, oktatási és tudományos együttműködési programokat írtak alá.<sup>38</sup>

A rendszerváltást követő időszak multilaterális területen is egyre több lehetőséget biztosított a hivatalos érintkezésre a két ország között. Ez több tényezőn keresztül valósult meg. Egyfelől említhető Magyarország Európai Unióhoz való közeledése, és a csatlakozási tárgyalások egyre fokozottabb elmélyülése, ami a hazánkkal való külpolitikai kapcsolatok felértékelődését hozta magával. Másfelől, a Szovjetunió felbomlásával párhuzamosan a korábban szovjet befolyás alatt levő térségbeli országokban jelentős diplomáciai, nemzetközi politikai változások voltak jellemzők. Az államok függetlenedése és az új blokkok, regionális együttműködések kialakításával együtt is létrejöttek olyan lehetőségek, amelyek hosszú távon a magyar–kolumbiai kettős reláció szorosabbá fűzését tették lehetővé. Ilyen

<sup>32</sup> MOL, 002857/1989.

<sup>33</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1993.

<sup>34</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1991.

<sup>35</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1994, 1995.

<sup>36</sup> MOL, 002863/1989.

<sup>37</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1991.

<sup>38</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1995, 1998.

volt például 1990-ben a budapesti helyszínnel megtartott külügyminiszteri csúcstalálkozó, ahol a Riói-csoport<sup>39</sup> és a kelet-európai államok külügyminiszterei találkoztak.

Végül, de nem utolsósorban, szeretnék néhány olyan számadatra rámutatni, amelyek komolyan befolyásolták a magyar–kolumbiai kapcsolatok fejlődését az ezredfordulóig bezárólag. Magyarországot a konzuli kapcsolatok felvételétől számítva a 21. század beköszöntéig összesen 11 misszióvezető képviselte Bogotában: három főkonzul, egy ideiglenes ügyvivő és hét nagykövet.<sup>40</sup> Ebből az időszakból kiemelt fontosságúként lehet említeni az 1985–1995 közötti évtizedet, amikor a fentiekben tárgyalt számos nehezen kezelhető, de hosszú távon jó kapcsolatot és együttműködést elősegítő lépés történt diplomáciai téren. Ehhez számottevően járult hozzá többek között az is, hogy a kiküldetésben részt vevő diplomaták az esetek többségében kitöltötték hivatali idejüket. Ezek a szakemberek a minimum kettő, de inkább három-, illetve négyéves külszolgálatuk során olyan tudásanyagra és kapcsolatrendszerre tettek szert, amely elengedhetetlen volt a kapcsolatok előmozdításában egy olyan országgal, amely hazánktól közel 10 ezer kilométerre található. Szintén a magyar diplomáciai erőfeszítéseket dicséri, hogy egy sokszereplős, bonyolult, bel- és külpolitikai-lag is problémákkal terhelt időszakban tudtak sikereket elérni.<sup>41</sup> A kolumbiai fél részéről némileg nagyobb volt a fluktuáció, ami azonban teljes mértékben érthető és magyarázható az ország súlyos belpolitikai körülményeivel. 1977-től kezdődően az ezredfordulóig összesen tíz kolumbiai nagykövet szolgált Budapesten, akik jellemzően egy vagy két évig voltak hivatalban. Ennél hosszabb ideig csupán egy misszióvezető, Alberto Rojas<sup>42</sup> töltötte be ezt a pozíciót 1991 és 1994 között.<sup>43</sup>

Mindazonáltal az ezredfordulót követően a két ország kapcsolatainak fejlődési üteme számos körülmény közrehatása miatt lelassult. Magyarország akkori nagykövete, Bardócz Béla<sup>44</sup> a bilaterális kapcsolatok milyenségével kapcsolatosan leszögezte, hogy vitás kérdések nem voltak, a kapcsolatok alapvetően „szívélyesek voltak” és korrekt mederben folytak, azonban nem voltak intenzívek.<sup>45</sup> A 2000-es évek még szakpolitikai szinten eseménydúsan teltek, hiszen nem csupán a már lassan évtizedes hagyományokra visszatekintő kulturális-tudományos együttműködések újították meg, de a kolumbiai fél számára a konfliktus kereszttüzeiben levő földkérdés és a mezőgazdaság területén is közeledés történt. Magyarország mint nagy hagyományokkal rendelkező agrárország technológiaexportja Kolumbiába ekkor vette kezdetét. 2001. január 15-én jött létre egy mezőgazdasági tárcaközi tudományos és technikai együttműködési megállapodás, amely elsősorban a növény- és állattenyésztés területeire fókuszált, ezt a kiutazó Torgyán József földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter írta alá magyar részről.<sup>46</sup>

<sup>39</sup> A Karib-szigetek és Latin-Amerika államait tömörítő konzultációs mechanizmus, amely 1989 és 2010 között működött.

<sup>40</sup> Baráth–Gecsényi (2015) i. m.

<sup>41</sup> A Kolumbiába akkreditált magyar misszióvezetők listájáról bővebben lásd Baráth–Gecsényi (2015) i. m. 113., 139.

<sup>42</sup> Alberto Rojas Puyo (1933–?) 1970-ben párizsi tanulmányait befejezve újságíróként és politikusként működött Kolumbiában, 1982-ben tagja volt a FARC és a kormányzat közötti béketárgyalási csoportnak. Az Unión Patriótica párt alapító tagja, később szenátor. 1990-től töltötte be a budapesti nagyköveti pozíciót, amelyet követően visszavonult a közéletől.

<sup>43</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1977–1999.

<sup>44</sup> Bardócz Béla: Számos latin-amerikai országba akkreditálva volt nagykövetként, köztük Kubába, Argentínába, valamint Kolumbiába. Jelenleg a Jászi Oszkár Külpolitikai Társaság elnökeként tevékenykedik.

<sup>45</sup> Bardócz: interjú, 2020.

<sup>46</sup> Varga Koritár: interjú, 2020.

Azonban Kolumbia 2002. december 30-án költségvetési okokra hivatkozva határozatlan időre bezárta budapesti nagykövetségét, ami az objektív indokolás ellenére is rányomta a bélyegét a két ország kapcsolataira. A kolumbiai vezetés folyamatosan hangsúlyozta, hogy lépésüknek kizárólag költségvetési indokai voltak, „azonban a kolumbiai fél részéről konkrét jelzés arra, hogy a magyar–kolumbiai kapcsolatok direktben fontosak, nem volt [...] Viszont hangsúlyozták, hogy számukra fontos a közép-kelet-európai ország csatlakozása az EU-hoz”.<sup>47</sup> A kapcsolatok talán éppen a magyar EU-tagság megszerzésének eredményeként 2003 és 2006 között a körülményekhez képest relatíve intenzívek maradtak, ami több példával is alátámasztható. Egyrészt az Európai Unió tagjaként Magyarország bekerült egy, az Egyesült Királyság által vezetett diplomáciai fórumba, az úgynevezett Grupo24-ba, amely a kolumbiai békefolyamat támogatását volt hivatott elősegíteni.<sup>48</sup> Másrészt 2003-tól a feljegyzések beszámolnak egy magyar tiszteletbeli konzulról is, Ricardo L. Oteroról, aki Cartagena városában és környékén fejtette ki tevékenységét.<sup>49</sup> Továbbá ebben az időszakban több magas szintű látogatás is lezajlott a két ország között: Magyarországról államtitkári szintű delegáció utazott Bogotába, amelyet a külügyminiszter helyettese fogadott, majd ennek folyományaként került sor 2005 májusában Carolina Barco kolumbiai külügyminiszter budapesti látogatására. Ez utóbbinak kézzel fogható eredménye is volt, hiszen létrejött egy konzultációs mechanizmus a két ország külügyi szolgálata között.<sup>50</sup> Magyar–kolumbiai viszonylatban ez volt a legmagasabb szintű megvalósult diplomáciai látogatás abban az időben. Mindazonáltal ezzel szinte egy időben érkezett a hír a bogotái nagykövetségnek arról, „hogy az épületet el kell adni, azonban ekkor még a bezárással kapcsolatosan nem volt információ, ez csak 2005 végén vált világossá. 2006 januárban jelentettük be hivatalosan, hogy költségvetési okok miatt 2006. április 30-i határidővel bezárjuk nagykövetségünket”.<sup>51</sup> Míg Magyarország a továbbiakban utazó nagyköveti pozíció létrehozásával kívánta továbbra is fenntartani a kétoldalú kapcsolatokat dél-amerikai partnereivel, a kolumbiai fél a 2002-es bezárást követően a mindenkori bécsi ENSZ-nagykövetét akkreditáltatta Magyarországra misszióvezetőként.<sup>52</sup> 2004 és 2007 ezt a pozíciót a már említett korábbi kolumbiai rendőrfőnök, Rosso José Serrano Cadenas tábornok töltötte be, akinek a nevéhez fűződik többek között a Pablo Escobar halála után felemelkedett Cali-kartellel való leszámolás.<sup>53</sup> Serrano Cadenas tábornok ez utóbbi életművét könyvbe foglalta, ami a Belügyminisztérium és a rendőrség együttműködésével 2005-ben magyar nyelven is megjelent. A könyv ünnepélyes bemutatóján Serrano Cadenas tábornok is részt vett a rendőrség Teve utcai székházában.<sup>54</sup>

<sup>47</sup> Bardócz: interjú, 2020.

<sup>48</sup> Bardócz: interjú, 2020.

<sup>49</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2003.

<sup>50</sup> Bardócz: interjú, 2020.

<sup>51</sup> Bardócz: interjú, 2020.

<sup>52</sup> Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2003.

<sup>53</sup> Ron Chepesiuk: *The war on drugs: An international encyclopedia*. Santa Barbara, ABC-Clío. 1999.

<sup>54</sup> Index: *Ki fogyaszt el nyolc tonna kokaint?* [online], 2006. 03. 04. Forrás: index.hu [2020. 05. 10.]

## 2006–2020: Rendkívüli diplomáciai megoldások évtizede és a Déli Nyitás

A bogotái magyar nagykövetséget 2006-ban Magyarország több más dél-amerikai nagykövetségi szintű missziójával egyetemben bezárták, azonban hazánk ekkor is igyekezett fenn tartani a kapcsolatot az Andok-térség országaival. Áthidaló megoldásként esett a választás a skandináv modellt követve az utazó nagykövet intézményének létrehozására. 2006 és 2010 között ezt a pozíciót Varga Koritár Pál<sup>55</sup> töltötte be elsőként, aki Kolumbián kívül további három országba volt akkreditálva, Peruba, Venezuelába és Ecuadorba.<sup>56</sup> Kiemelendő, hogy az utazó nagykövet budapesti székhellyel dolgozott, innen utazott évente 3-4 alkalommal Dél-Amerikába. Erről az időszakról a korábbi nagykövet így nyilatkozott:

„Akkor utaztam, amikor volt valami esemény, például valamilyen jeles évforduló vagy konferencia, amin hazánk képviselőjében vettem részt. [...] Az emberek utazó nagykövetként nagyon szorosan kellett figyelni az eseményeket, és ezekhez lehetett kötni olyan rendezvényeket, amelyek erősítették a bizalmat a két ország között.”<sup>57</sup>

Magyarország nagykövetségének 2006. áprilisi bezárása után, valószínűsíthetően a 2005-ös kolumbiai külügyminiszteri látogatás közvetlen folyományaként, illetve azt alátámasztva, hogy a két ország között a képviseltek bezárása ellenére megmaradt a jó kapcsolat, 2006 őszén is sor került egy magas szintű találkozóra. Ezúttal multilaterális környezetben, az ENSZ 61. ülészakánának apropóján New Yorkban találkozott a két külügyminiszter, Göncz Kinga és María Consuelo Araújo, aki kereskedelmi, mezőgazdasági és kulturális-oktatási területen is szorgalmazta az együttműködést a két ország között.<sup>58</sup> Varga Koritár Pál 2010-től Buenos Airesben töltötte be a nagykövetségi posztot, így ekkortól gyakorlatilag hazánk kolumbiai képviselője a bogotái és cartagenai tiszteletbeli konzulokra hárult. Mind Bardócz Béla, mind pedig Varga Koritár Pál volt nagykövet kiemelték a tiszteletbeli konzul intézményének fontosságát a kolumbiai–magyar kapcsolatokban, többek között Szegedi-Maszák Ildikó munkásságát.<sup>59</sup> 2010 és 2016 között tehát a kétoldalú kapcsolatok alapvetően a tiszteletbeli konzulokon keresztül, valamint a multilaterális diplomáciai eszközöket kihasználva maradtak élők. Ebben az időszakban az Európai Unió mindinkább szorosabb kapcsolatot szorgalmazott Latin-Amerikával, így a kolumbiai–EU kapcsolatokon keresztül a Magyarországgal mint uniós tagállammal való kapcsolat került előtérbe. Ebben a politikai környezetben vette kezdetét a Déli Nyitás külpolitikai stratégia Magyarországon 2015-ben, hazánk egyre nagyobb intenzitással kezdte meg a munkát a latin-amerikai régióban. Végül a 1380/2016. (VIII. 21.) kormányhatározattal született meg a döntés a bogotái magyar nagykövetség újraindításáról.<sup>60</sup>

<sup>55</sup> Varga Koritár Pál: Évtizedes külügyi pályafutása során először a latin-amerikai régió kereskedelmi vonatkozásaival foglalkozott, majd számos ízben képviselte hazánkat nagykövetként spanyol nyelvterületen, többek között Buenos Airesben, Mexikóvárosban, valamint Madridban. 2006–2010 között utazó nagykövetként az Andok-térség országaiba akkreditált budapesti székhelyű diplomata.

<sup>56</sup> Varga Koritár: interjú, 2020.

<sup>57</sup> Varga Koritár: interjú, 2020.

<sup>58</sup> Varga Koritár: interjú, 2020.

<sup>59</sup> Bardócz: interjú, 2020; Varga Koritár: interjú 2020.

<sup>60</sup> 1380/2016. (VII. 21.) Korm. határozat a bogotái nagykövetség újraindításához kapcsolódó feladatokról.

Az elmúlt néhány év rendkívül mozgalmas volt a két ország kapcsolatait tekintve, nem csupán a nagykövetségek újbóli kinyitása miatt, hanem az ott megkezdett munka intenzitásának köszönhetően. Az előző fejezetben említett Déli Nyitás magyar külpolitikai stratégia keretében 2017 októberében ünnepélyes keretek között nyitotta meg bogotái nagykövetségünket Szijjártó Péter külügyminiszter.<sup>61</sup> A kolumbiai fél csupán pár hónappal később, 2018 február 20-án létesített nagykövetséget Budapesten, Ana Piedad Jaramillo Restrepo misszióvezető irányítása alatt. A Budapesten székelő kolumbiai nagykövet akkreditáltatott továbbá Szerbiába, Montenegróba, Bosznia-Hercegovinába, valamint Észak-Macedóniába.<sup>62</sup> A 2018-as év kettő magas szintű látogatást hozott, hiszen májusban Budapestre érkezett Juan Manuel Santos Nobel-békedíjas kolumbiai államfő.<sup>63</sup> Ez a látogatás nem csupán bilaterális kontextusban, de regionálisan is meghatározónak számított, hiszen ekkor már 14 éve nem járt Budapesten latin-amerikai államfő. Budapesti tartózkodása során Santos elnök közös sajtótájékoztatót tartott Orbán Viktor miniszterelnökkel, valamint találkozott Áder János köztársasági elnökkel és a kereskedelmi kapcsolatok erősítése érdekében Kolumbia gazdasági potenciáljáról tartott előadást hazai vállalkozók, valamint szakmai kamarák képviselőinek.<sup>64</sup> 2018 második felében pedig Kövér László házelnök utazott Bogotába, akit fogadott többek között Carlos Holmes Trujillo kolumbiai külügyminiszter, Enríque Macías Tovar, a kolumbiai szenátus elnöke, valamint Marta Lucía Ramírez, a Kolumbiai Köztársaság alelnöke is.<sup>65</sup> Ez utóbbi látogatás legitimációját azonban nem csupán a diplomáciai találkozók reciprocitása biztosította, hanem az az Európai Vagyonkezelő Alap támogatásával létrejött közös projekt, amely a két ország közötti bilaterális kapcsolatok egyik vezérfonalának tekinthető napjainkban.<sup>66</sup> Az uniós finanszírozású kolumbiai–magyar projekt

„a volt FARC gerillák, valamint az általuk korábban ellenőrzés alatt tartott területek lakosságának kollektív társadalmi reintegrációját célozza meg, a fenntartható vidékfejlesztés, erdőgazdálkodás, környezetvédelem, illegális ültetvények kiváltása, valamint a hagyományos termelés visszaállításának elősegítése által, Kolumbia Putumayo tartományban”.<sup>67</sup>

Putumayo tartomány már az 1980-as évektől részét képezte azoknak a területeknek, amelyek a drogmaffia kezében voltak.<sup>68</sup> A projekt indításához kapcsolódó ünnepélyes aláíró

<sup>61</sup> Endreffy: interjú, 2020.

<sup>62</sup> Embajada de Colombia en Hungría: *Homenaje del equipo de la Embajada de Colombia a la saliente Embajadora, Ana Piedad Jaramillo Restrepo*. [online], 2018b. Forrás: hungria.embajada.gov.co [2020. 03. 29.]

<sup>63</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Budapestre látogatott Juan Manuel Santos Calderón, a kolumbiai köztársaság elnöke*. [online] 2018d. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 03. 29.]

<sup>64</sup> Cancillería de Colombia: *Presidente Juan Manuel Santos expuso ante empresarios de Hungría el potencial económico y de inversiones con el que cuenta el país*. [online], 2018. Forrás: cancilleria.gov.co [2018. 05. 11.]

<sup>65</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A Déli nyitás sikertörténeteként jellemezte a Kolumbiába látogató Kövér László az országgyűlés elnöke Kolumbia és Magyarország kapcsolatát*. [online] 2018a. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 11. 03.]

<sup>66</sup> Embajada de Colombia en Hungría: *Canciller Trujillo dialogó con el Presidente de la Asamblea de Hungría, László Kövér, sobre agenda bilateral, relaciones con Europa y crisis migratoria venezolana*. [online], 2018a. Forrás: hungria.embajada.gov.co [2020. 03. 19.]

<sup>67</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Elindult Kolumbiában a European Trust Fund for Colombia által finanszírozott 2,5 milliárd euró értékű magyar-kolumbiai közös vidékfejlesztési, reintegrációs projekt*. [online], 2018b. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 11. 03.]

<sup>68</sup> Serrano Cadena (2006) i. m.



ceremóniát nagy sajtónyilvánosság követte, hiszen az gyakorlatilag az EU–Kolumbia–Magyarország hármasság közeli jövőben való szoros együttműködését garantálja. Ahogyan azt a kiutazó magyar házelnök is kiemelte, hazánk a magyar szakértelemmel is hozzá kíván járulni ahhoz, hogy a kolumbiai béke hosszú távon fenntartható legyen.<sup>69</sup> Az agrárpolitikák témakörében a kokatermelést felváltó haszonnövények termesztésére vonatkozó technológiákon kívül a magyar fél vízgazdálkodással kapcsolatos szakértelmet is exportál Kolumbiába, hiszen „a dél-amerikai kontinens egyedi természeti viszonyai miatt a vízellátás mindig komoly kihívást jelent”.<sup>70</sup> A közös programnak tehát két kontextusban is nagy jelentősége van a két ország közötti bilaterális kapcsolatokban. Egyrészt mezőgazdasági-kereskedelmi vonatkozásban kulcsfontosságú, hiszen a kolumbiai fél magyar szereplőket, intézményeket, cégeket ismer meg, ilyen például a programban részt vevő Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ.<sup>71</sup> Másrészt pedig, ahogyan az a magyar házelnök gondolataiból is kitűnik, a mezőgazdaság támogatásával egy olyan tényezőt céloz meg a program, amely alapjaiban járul hozzá a kolumbiai békefolyamat fenntarthatóságához. A földkérdés, a kokaültetvények sorsa, illetve azok használata az 1970-es évek óta napirenden van a kolumbiai politikai platformokon, hiszen nemcsak belpolitikailag jelentett és jelent biztonsági kockázatot, de regionális és multilaterális kontextusban is. Ennek fő oka, hogy a világ kokatermelésének még mindig közel 70%-át Kolumbia adja, az ebből származó kábítószer pedig jellemzően az Amerikai Egyesült Államokban és az uniós területeken talál felvevőpiacra.<sup>72</sup> A kokainra hazánkban is megnőtt a kereslet főképp az utóbbi évtizedben.<sup>73</sup>

A nagykövetségek újraindítása óta az uniós közös projekten túlmenően a folyamatos kereskedelmi együttműködési lehetőségek keresése, feltárása jellemző.<sup>74</sup> A gazdasági-kereskedelmi szektorban való fejlődésnek a nagykövetségek újraindítást követő aktív szerepvállalásának köszönhetően néhány éven belül számszerűsíthető eredményei is lettek, hiszen 2017 és 2019 között a magyar–kolumbiai áruforgalom megduplázódott, évi 50 millióról 100 millió dollárra növekedett.<sup>75</sup> Emellett a bilaterális kapcsolatok történetének egyik legfontosabb aspektusa, az oktatás, továbbra is vezető szerepet tölt be a kolumbiai–magyar relációban. A Kolumbiai Köztársaság Stipendium Hungaricum partnerország, az eddigi kvótaszámra többszörös túljelentkezés volt, így 2020-tól immár 40 hallgatóval vesz részt a programban a kolumbiai fél.<sup>76</sup> Emellett szintén említésre méltó, élő kapcsolatokról a sport területén beszélhetünk, amely kapcsán hivatalos, minisztériumi szintű megállapodás aláírására 2020 tavaszán csupán a Covid-19-járvány következtében nem került

<sup>69</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá (2018b) i. m.

<sup>70</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A kolumbiai és a perui külügyminiszterrel tárgyalt Szijjártó Péter*. [online], 2018c. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 04. 01.]

<sup>71</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá (2018c) i. m.

<sup>72</sup> Bebesi Zoltán: A Dél-amerikai terrorszervezetek anyagi finanszírozása – Mire is jó a kokain?. *Szakmai Szemle*, (2016), 2. 54–70.

<sup>73</sup> Bebesi: interjú, 2020.

<sup>74</sup> Endreffy: interjú, 2020.

<sup>75</sup> EximBank: *Kolumbia*. [online], 2021. Forrás: exim.hu

<sup>76</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A 2020-as évben az eddiginél kétszer több kolumbiai hallgató vehet részt a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogramban*. [online], 2019. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 04. 01.]

sor.<sup>77</sup> Ez utóbbi nem új keletű együttműködés, hiszen az utóbbi években több ízben látott vendégül hazánk hátrányos helyzetű, fiatal kolumbiai úszókat, akik egy 2017-ben a két ország külügyminisztériumai által aláírt együttműködési megállapodás keretében utaztak Magyarországra.<sup>78</sup> Az immár több éves együttműködés kapcsán, a fentiekben írtak szerint, előre láthatólag létrejön egy újabb kétoldalú megállapodás a 2019 júliusában megalakult kolumbiai sportminisztérium és az Emberi Erőforrások Minisztériumának Sportért Felelős Államtitkársága között.

A Kolumbiában működő magyar nagykövetség az újranyitást követő években bővült, többek között a missziót vezető nagykövet mellett a konzulon túl külgazdasági szakdiplomátát is kiküldtek, ami egyértelmű jele annak, hogy kereskedelmi vonalon szeretnének tovább erősíteni a kétoldalú kapcsolatokat. A bogotái nagykövetség jelenleg öt fővel, egy nagykövettel, egy konzuli feladatokat ellátó elsőbeosztottal, egy külgazdasági attaséval, valamint egy gazdasági felelős és egy konzuli ügyintéző kollégával működik.<sup>79</sup> Emellett a jelenlegi misszióhoz tartozik szervezetileg Panamaváros képviselője is, amelyet külön ideiglenes ügyvivő vezet Panamában, azonban elnevezésében a Bogotái Nagykövetség Panamavárosi irodájaként hivatkoznak rá.<sup>80</sup> A bilaterális kapcsolatok legfrissebb mozzanataként, tovább mélyítve elsősorban az oktatási-kulturális diplomáciai vonalat, 2021 februárjától a korábbi nagykövetek által is elismert, több mint egy évtizede Kolumbiában élő egyetemi oktató, Dr. Szegedy-Maszák Ildikó tiszteletbeli konzuli munkássága is hozzájárul a kolumbiai–magyar kapcsolatok fejlődéséhez. Kolumbiai oldalról, a nagykövetség kisebb apparátussal működik. A 2017–2019 között elsőbeosztott diplomata feladatait ellátó munkatárs hazarendelését követően jelenleg a nagykövetségen a misszióvezető mellett egy konzuli ügyekért felelős diplomata dolgozik, akik munkáját néhány fő adminisztratív személyzet segíti.<sup>81</sup>

## Konklúzió

A magyar–kolumbiai kapcsolatok csupán bő egy évszázadra vezethetők vissza, amellyel történeti, diplomáciatörténeti szempontból még mindig a friss bilaterális relációk közé sorolhatók. Ehhez járul hozzá a kapcsolatok mélysége, valamint intenzitása, amely – elsősorban a földrajzi távolság miatt – a kapcsolatok fennállása óta hullámzónak mondható. Megállapítható, hogy jelentős változást bilaterális vonatkozásban a kapcsolatok főkonzuli szintre emelése hozta meg az 1960-as években. Az ezt követő évtizedekben – 1973-tól, mindkét fél részéről nagykövetségi szintű kapcsolatokon keresztül – az ezredfordulóig bezárólag a magyar–kolumbiai reláció elsősorban bilaterális szinten fejlődött, amiben fontos szerepet töltött be a nagykövetségek áldozatos napi munkája. Számos magas szintű találkozó – köztük egy államfői szinten is – valósult meg, és több mint tíz bilaterális egyezményt írtak alá.

<sup>77</sup> EMMI, Sportért felelős Államtitkárság, 2020.

<sup>78</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Hátrányos helyzetű fiatal kolumbiai sportolók látogatása a nagykövetségen*. [online], 2019 Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 01. 30.]

<sup>79</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Munkatársak*. [online], 2021. Forrás: bogota.mfa.gov.hu

<sup>80</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Panamaváros*. [online], 2021. Forrás: bogota.mfa.gov.hu

<sup>81</sup> Embajada de Colombia En Hungría: *Funcionarios*. [online], 2021. Forrás: hungria.embajada.gov.co

A 21. század első két évtizedében a kapcsolatokat a nagykövetségek bezárása megterhelte, annak ellenére, hogy a magyar fél az utazó nagyköveti intézmény létrehozásával komoly erőfeszítéseket tett a bilaterális reláció fenntartására. Mindazonáltal elmondható, hogy a 2002–2016 közötti bő évtizedet a multilaterális diplomáciai szintéren való érintkezés és a tiszteletbeli konzulok tevékenysége határozta meg. A Déli Nyitás stratégiának köszönhetően egyre inkább megfogalmazódott az igény a nagyköveti szintű kapcsolatok újrafelvételére, ami 2017-ben mindkét fél részéről meg is történt. Jelenleg kolumbiai részről Carmenza Jaramillo<sup>82</sup> nagykövet, magyar részről pedig Endreffy Lóránd<sup>83</sup> nagykövet vezetésével folyik a munka Budapesten és Bogotában.

A kolumbiai–magyar kapcsolatokat – mint történt az hasonlóképpen számos más földrajzilag hazánktól távol eső ország esetében – felértékelte a globalizáció. Gyakorlatilag az elmúlt fél évszázad tekintetében a nulláról kezdett felépülni a két ország közötti kötelek, ami eddig történelmünk során csupán kevés közös szál mentén indult fejlődésnek. Azonban számos tényező mutat abba az irányba, hogy ez a kapcsolat az elkövetkező évtizedekben egyre szorosabbá válhat a jelenlegi tendenciák alapján. Említhetjük például azokat a tényezőket, amelyek rövid távon jelentősen befolyásolhatják a bilaterális kapcsolatok milyenségét. Ilyen többek között a kifejezett politikai akarat és gazdasági érdek, amely a Déli Nyitás stratégia óta a kolumbiai–magyar kapcsolatokat is magában foglalja, és amelynek kapcsán Kolumbiáról sokan csak úgy nyilatkoznak, mint a „Déli Nyitás sikertörténete”.<sup>84</sup>

## Felhasznált irodalom

- Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos: *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945–1990*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2015.
- Bebesi Zoltán: A Dél-amerikai terrorszervezetek anyagi finanszírozása – Mire is jó a kokain?. *Szakmai Szemle*, (2016), 2. 54–70.
- Cancillería de Colombia: *Presidente Juan Manuel Santos expuso ante empresarios de Hungría el potencial económico y de inversiones con el que cuenta el país*. [online], 2018. Forrás: [cancilleria.gov.co](http://cancilleria.gov.co) [2018. 05. 11.]
- Central Intelligence Agency: *World Factbook, Colombia*. [online], Forrás: [cia.gov](http://cia.gov) [2019. 12. 15.]
- Chepesiuk, Ron: *The war on drugs: An international encyclopedia*. Santa Barbara, ABC-Clío, 1999.
- Embajada de Colombia en Hungría: *Canciller Trujillo dialogó con el Presidente de la Asamblea de Hungría, László Kövér, sobre agenda bilateral, relaciones con Europa y crisis migratoria venezolana*. [online], 2018a. Forrás: [hungria.embajada.gov.co](http://hungria.embajada.gov.co) [2020. 03. 19.]
- Embajada de Colombia en Hungría: *Homenaje del equipo de la Embajada de Colombia a la saliente Embajadora, Ana Piedad Jaramillo Restrepo*. [online], 2018b. Forrás: [hungria.embajada.gov.co](http://hungria.embajada.gov.co) [2020. 03. 29.]
- Embajada de Colombia En Hungría: *Funcionarios*. [online], 2021. Forrás: [hungria.embajada.gov.co](http://hungria.embajada.gov.co) [2021. 05. 30.]
- EximBank: *Kolumbia*. [online], 2021. Forrás: [exim.hu](http://exim.hu) [2021. 05. 30.]
- Hegedűs Barbara: Történelmi lépés Kolumbiában – a békefolyamat eredményei a FARC gerillaszervezettel. *Nemzet és Biztonság*, (2017), 5. 45–60.
- Index: *Ki fogyaszt el 8 tonna kokaint?*. [online], 2006. 03. 04. Forrás: [index.hu](http://index.hu) [2020. 05. 10.]

<sup>82</sup> Carmenza Jaramillo Gutiérrez (1958–) jogász, közgazdász, 1988 óta a kolumbiai külügyi igazgatásban tevékenykedik. Kolumbia nagykövete volt akkreditálva Indiában, Kínában, valamint Portugáliában. A budapesti misszióvezetői pozíciót 2019 óta tölti be.

<sup>83</sup> Endreffy Lóránd: korábbi thaiföldi magyar főkonzul, a bogotái misszióvezetői pozíciót a nagykövetség újrainyitása óta, 2017-től kezdve tölti be.

<sup>84</sup> Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A Déli nyitás sikertörténeteként jellemezte a Kolumbiába látogató Kövér László az országgyűlés elnöke Kolumbia és Magyarország kapcsolatát*. [online] 2018a. Forrás: [bogota.mfa.gov.hu](http://bogota.mfa.gov.hu) [2020. 11. 03.]

- Magyar Külpolitikai Évkönyv (1973, 1991, 1993–1996, 2002–2003, 2005, 2006, 2010), Budapest, Külügyminisztérium.
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A 2020-as évben az eddiginél kétszer több kolumbiai hallgató vehet részt a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogramban.* [online], 2019. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 04. 01.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: Hátrányos helyzetű fiatal kolumbiai sportolók látogatása a nagykövetségen. [online], 2019. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020.01.30.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A Déli nyitás sikertörténeteként jellemezte a Kolumbiába látogató Kövér László az országgyűlés elnöke Kolumbia és Magyarország kapcsolatát.* [online], 2018a. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 11. 03.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Elindult Kolumbiában a European Trust Fund for Colombia által finanszírozott 2,5 millió euro értékű magyar-kolumbiai közös vidékfejlesztési, reintegrációs projekt.* [online], 2018b. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 11. 03.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *A kolumbiai és a perui külügyminiszterrel tárgyalt Szijjártó Péter.* [online], 2018c. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 04. 01.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Budapestre látogatott Juan Manuel Santos Calderón, a kolumbiai köztársaság elnöke.* [online], 2018d. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2020. 03. 29.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Munkatársak.* [online], 2021. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2021. 05. 30.]
- Magyarország Nagykövetsége Bogotá: *Panamaváros.* [online], 2021. Forrás: bogota.mfa.gov.hu [2021. 05. 30.]
- Orbán-Schwarzkopf Balázs: Merénylet a kolumbiai nagykövet ellen. *Betekintő*, (2017), 3. 1–13.
- Serrano Cadenas, Rosso José: *Sakk-matt: A világ elsőszámú rendőre a kolumbiai drogmaffia ellen.* Budapest, Ulpius-ház, 2006.
- Szente-Varga Mónika – Bács, Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok.* Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt.* [online], Szeged, Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola. 2009. Forrás: mek.oszk.hu [2021. 01. 10.]

## Levéltári források

MNL MOL XIX-J-1-j TÜK/Kolumbia/1972  
 MNL MOL XIX-J-1-j TÜK/Kolumbia/1978  
 MNL MOL XIX-J-1-j TÜK/Kolumbia/1989

## Interjúk

Bardócz Béla nagykövet: személyes interjú. Budapest, (2020. 01. 24.)  
 Bebesi Zoltán ezredes: telefonos interjú, (2020. 01. 13.)  
 Endreffy Lóránd nagykövet: telefonos interjú, (2020. 01. 21.)  
 Varga Koritár Pál nagykövet: személyes interjú. Budapest, (2020. 01. 31.)

## Jogi forrás

1380/2016. (VII. 21.) Korm. határozat a bogotái nagykövetség újranyitásához kapcsolódó feladatokról

Háda Béla<sup>1</sup>

## Kim Dzsongün és Kim Dzsongün<sup>2</sup> – Egy személy, két nézőpont

A magyar nyelvű könyvpiac hosszú ideig nem kényeztette el azokat, akik Korea történelméről vagy politikai viszonyairól szerették volna bővíteni a tudásukat. Pedig a félsziget déli felének látványos fejlettsége, északi felének európai szemmel felfoghatatlan diktatórikus viszonyai és nukleáris fegyverkezése a legkülönbözőbb érdeklődésű emberek figyelmét keltették fel szerte a világon, így Magyarországon is. Észak-Korea vonatkozásában ráadásul a releváns információkhoz való hozzáférés akadályai is nehezítették a tájékozódni vágyó olvasók dolgát. Az utóbbi években azonban érezhető (és öröndetes) változás állt be ebben a helyzetben, legnagyobbbrészt Csoma Mózes koreanista munkásságának köszönhetően.

A 2020-as esztendőben pedig újabb mérőföldkőhöz érkeztünk, amikor pár hónap eltéréssel két külföldi szerző írása is megjelent magyarul a témában. Anna Fifield *Kim Dzsongun* és Pak H. Dzsung *Békeszerető atomhatalom?* címet viselő köteteit kézbe véve azonnal feltűnik az embernek, hogy a két mű túlnyomórészt ugyanarról szól: Kim Dzsongün észak-koreai rendszeréről, amelynek jellemzőit a szerzők a vezér személyiségjegyeinek, szocializációjának, végső soron eddigi életútjának ismertetésén keresztül igyekeznek felrajzolni az olvasó számára. Még az értekezésük időintervalluma is szinte teljes átfedést mutat: a Kim család 20. század eleji gyökereitől Kim Dzsongün és Donald Trump amerikai elnök második, hanoi csúcstalálkozójáig vezetik az elbeszélésük fonalát. E tekintetben apró különbség, hogy Fifield csak jelzésszerűen tér ki a Vietnám fővárosában lezajlott találkozóra, míg Dzsung kissé részletesebben is tárgyalja azt.

Nehéz megállni szó nélkül, hogy egy olyan könyvpiacra, amely finoman szólva nem dűskál a kelet-ázsiai politikai és stratégiai folyamatokat modern szemlélettel elemző művekben, mindjárt két, azonos problémát boncolgató kötet párhuzamos kiadásában is fantáziát láttak a kiadók. Ha viszont így alakult, akkor adja magát, hogy e két művet egymással összevetve ismertessük. Az alábbiakban tehát egy ilyen komparatív elemzésre teszünk kísérletet.

Mindenekelőtt a szerzőkről: Anna Fifield, az új-zélandi származású, északkelet-ázsiai témákra szakosodott külpolitikai újságíró, a maga szakmájában tapasztaltnak (még ha nem is veterán korúnak) számít. Elsődlegesen a *Washington Post*nak végzett munkájáról ismert, de dolgozott például a *Financial Times*nek is. E sorok születésekor az új-zélandi *The Dominion Post* szerkesztője.

<sup>1</sup> Háda Béla a Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa. E-mail: [hada.bela@uni-nke.hu](mailto:hada.bela@uni-nke.hu)

<sup>2</sup> Észak-Korea jelenlegi vezetőjének nevét a magyar nyelvben leggyakrabban Kim Dzsongun átiratban használják. Ez jellemzi a szóban forgó két kötetet is. Én azonban recenziómban Csoma Mózes nyomán a Kim Dzsongün átiratot használok.

A másik hölgy, Dr. Pak H. Dzsung (Pak H. Jung) sokáig kevésbé volt szem előtt, mivel munkája alapvetően a reflektorfényt kerülő életmódot követelt. Mintegy tíz éven át (saját bevallása szerint 2009-től) a CIA vezető elemzőjeként dolgozott, ahol koreai származása miatt a félsziget ügyeire specializáltak. Jóllehet, az USA Észak-Koreával összefüggő politikája a 2010-es években nem nevezhető éppen sikertörténetnek, Dzsung munkájával a kitüntetései alapján, végső soron elégedettek lehettek. Kilépése után tudományos pályán folytatta, e sorok születésekor a Brookings Institution Kelet-ázsiai Politikai Tanulmányok Központjának tudományos főmunkatársa.

Két markánsan eltérő életpályán haladó, de egyaránt magas műveltségű hölgy tehát ugyanazon témáról írt könyvet, ami két okból sem annyira váratlan. Egyrészt, a nem mindennapi megjelenésű Kim Dzsongün észak-koreai hatalomra kerülése, majd a várakozásokat meghazudtoló megerősödése, ezzel párhuzamosan pedig mind agresszívabbá váló szembenállása az amerikaiakkal komoly piacot teremtett a diktátor személyével, és ezen keresztül az észak-koreai viszonyokkal foglalkozó műveknek. A témában elmélyedt relatíve kevés szakember tehát komoly figyelemre számíthatott. Másrészt érdemes figyelembe vennünk azt is, hogy munkaköre életük megelőző szakaszában mindkét szerzőt milyen szorosan kapcsolta az észak-koreai politikai folyamatokhoz. Ilyen esetekben mindig az a legérdekesebb, hogy az eltérő tapasztalattal és szemléletmóddal rendelkező személyek milyen következtetésekre jutnak a vizsgált problémák kapcsán, illetve hogy ezek és a háttérükben álló információk milyen egyedi értéket nyújtanak az olvasók számára. Utóbbi szempontból a két mű eltérő karaktere világos, de erről kicsit később. Most szenteljünk még némi figyelmet a könyvek külső megjelenésének.

Fifield munkájának magyar kiadása végső soron jól illeszkedik a tartalomhoz, illetve a szerző temperamentumához. Egyszerű, dísztelen borítóján Kim Dzsongün karikatúraszzerű portréja kapott helyet, címét pedig az eredetihez képest jelentősen leegyszerűsítették, lényegében az értekezés tárgyát képező személy nevére (annak legelterjedtebb átiratára) szűkítve azt. Dzsung művének kötése sokkal színesebb és jobb minőségű, ám talán kissé túl bohém a tartalomhoz képest. Ez marketing szempontjából nyilván előnyös a magyar könyvpiacra, ám éles ellentétben áll az elbeszélés sokszor kimondottan szögletes hangvételével. A magyar változat címe itt még köszönőviszonyban sincs az eredetivel, amely egy sokkal komolyabb, a szerzőre jellemző pszichológiai megközelítést jobban tükröző cím volt. Összességében tehát Fifield könyvének borítója jobban visszaadja a tartalom könnyed, olykor kifejezetten szarkasztikus hangvételét, míg Dzsungé nem tűnik e szempontból telitalálatnak. Mindezt előre bocsátva lássuk a belbecs, azaz a kötetek tartalmának néhány sajátosságát.

Fifield műve könnyed hangvétellel indul, és ezt mindvégig meg is őrzi. Szövegében a társalgási – gyakran kifejezetten szlenges – fordulatok dominálnak, amitől persze a mondanivaló még nem válik kevésbé komollyá. Személyes narrációi az újságírói háttérből fakadóan igen meghatározóak a történetének vezetésében, érzékeltetve az olvasóval, hogy itt minden tényfeltáró igyekezete mellett egy ember nézetei, véleménye töltik majd ki a történet megmaradt hézagjait. Ezzel szemben Dzsung monográfiájának magyar kiadása még a szokottnál is jobban hangsúlyozza, hogy a CIA egyik vezető elemzőjének művét tartjuk a kezünkben. Ám ha a kedves olvasóban netán az a várakozás támadna, hogy e kötet

megírásához bárkinek a nevezett műintézmény vezető elemzőjének kellene lennie, akkor nagy csalódás érné. Az egykori „fürkész” írásában semmilyen olyan információ nincsen, amihez némi kutatással ne juthatna hozzá bárki halandó, aki soha még csak a közelébe sem ment semmilyen titkosszolgálatnak. Forráshivatkozásai között jobbra (szakmai körökben) ismert tanulmányok, memoárok és nem mellesleg internetes anyagok szerepelnek. Persze legyünk igazságosak: a szerző mindjárt az elején be is vallja, hogy egykori kollégái átnézték és „megtisztították” a kéziratát, így nem is érdemes keresni a nagy titkokat benne. Az anyag e nélkül nyilván el sem juthatott volna a kiadásig. Elemzői múltja a szerző szemléletében érhető tetten, és ezáltal kölcsönöz egyedi vonásokat az értekezésének. Ugyanakkor eme egyedisége nagyrészt lélektani elmélyedésben mutatkozik meg, amely nem mindenki számára kellően szórakoztató. Bár kétségtelen, hogy sokat megmagyaráz az amerikaiak Kim Dzsongünnel összefüggő hozzáállásából, lényegében felvázolja azt a képet, ami erről az emberről él az amerikai politikai értelmiség körében. Akad viszont egy nagy probléma, aminek kezelése egyúttal az értekezések szakmai megítélésére is döntő hatással van.

Tudni kell, hogy az Észak-Koreával kapcsolatos ismereteink jó részét olyan forrásokból kapjuk, amelyek hitelessége jóval megkérdőjelezhetőbb, mint más országok esetében, és ezen a forráskritika módszerei sem mindig segítenek. Mindez pedig különösen igaz a vezető személyiségek karakteréről és életútjáról szóló információkra. Fifield például igen szellemesen érzékelteti ezt a dilemmát, amikor Csang Szongtekkal összefüggésben „apokrif történeteknek”<sup>3</sup> nevez közönséges pletyka színvonalú állításokat. Bár ne legyünk igazságtalanok, Dzsung is utal a problémára, amikor rámutat: Kim Dzsongün gyakran maga adja az elemeket ahhoz a képhez, amit róla állítanak össze.<sup>4</sup> Így azonban ez a kép nem lehet igazán autentikus. A megfelelő hitelességű források szűkössége egyúttal a megismerés lehetőségeit is korlátozza. Szerzőink azonban láthatóan nem kívánnak beletörődni ebbe, és rendszeresen pszichologizáló elméletekkel igyekeznek kitölteni a réseket, találgatván egy olyan ember gondolatait és érzéseit egyes ügyek kapcsán, akit nem hogy nem ismernek, de (bevallottan) soha még egy mondatot sem váltottak vele. Persze az élettapasztalat és emberismeret sokat segíthet egy ilyen helyzetben, feltételes állításaik Kim Dzsongün lépéseinek mentális mozgatórugóiról azonban gyakran inkább hatnak spekulációnak (vagy legalábbis magánvéleménynek), mintsem tényeknek.

Ha azonban eltekintünk a módszertani problémáktól – amelyek megoldását talán nem is lenne fair elvárni a két nyugati szerzőtől – találhatunk nagyon is érdekes részeket mindkét kötetben. Egyöntetű érdemük például, hogy világos kronológiai rend szerint felépítik a Kim család hatalomra kerülésének és kormányzásának történetét, amelyben a legfontosabb megállapítások számos forrásból megerősítést nyertek, tükrözik legjobb ismereteinket. Kim Dzsongün politikai szocializációjának levezetése ebből a közegeből minden tekintetben indokolt. Persze nem maradnak el a szórakoztató részletek a videószenvedélyről, pénzszórásról és nőügyekről sem, amelyek rendre visszatérnek (minden jel szerint megalapozottan) a Kimek életstílusáról szóló visszaemlékezésekben. Kim Dzsongün azonban ennél többet is tapasztalt: gyermekkorá egy részét – persze szoros felügyelet mellett – Svájcban töltötte. Élénk elmélkedés tárgya, hogy ez vajon milyen mértékben

<sup>3</sup> Anna Fifield: *Kim Dzsongun*. Budapest, Libri, 2020. 167.

<sup>4</sup> Pak H. Dzsung: *A békeszerető atomhatalom? Kim Dzsongun Észak-Koreája*. Budapest, IPC Könyvek, 2020. 28.

formálta nézeteit a világról és az emberiség azon részéről, akik nem tartoztak sem családtagjai, sem leendő alattvalói közé. Most már tudjuk: sokan hajlamosak voltak túlbecsülni a nyugat-európai időszak lenyomatát. Az ifjú Kim felnőttként nem lett kevésbé kegyetlen a toleráns svájci társadalommal való érintkezéstől, ám az jól látható, hogy a gazdasági fejlődés és a modern életvitel iránti igény kielégítése (legalább a kiváltságosak körében) valóban fontos elemmé vált a politikai programjában. Fifiöld azonban minden bizonnyal helyesen mutat rá: ez aligha a Nyugat hatása, sokkal inkább egyszerű hatalomtechnika, illetve magától értetődő túlélési ösztön. Csakúgy, mint az elit soraiban végzett tisztogatás is.

A már említett Csang Szongtek kíméletlen likvidálása Kim Dzsongün uralkodásának ikonikus pillanatává vált. Mindkét szerző joggal szentel külön figyelmet ennek az epizódnak, amely ugyanakkor arra is lehetőséget ad, hogy rávilágítsanak: a bestiális kivégzésekről felröppent és a médiának köszönhetően világszerte publicitást kapó híreknek legfeljebb csak egy része igaz. A halottnak vélt emberek közül többen nagyon is elevennek bizonyultak később, míg mások valóban elrettentő körülmények között váltak meg földi porhüvelyüktől. Az üzenet egyértelmű: senki sem érezheti magát nyeregben, és az ifjú vezér mindenkin rajta tartja a szemét.

Szerzőink érezhetően eltérő módon viszonyulnak a vizsgálatuk tárgyával kapcsolatos információk megbízhatatlanságához. Mint fentebb utaltam rá, Fifiöld ezt a jelenséget lazábban kezeli, helyenként érzékeltetve állításainak bizonytalanságát. Előnye a másik hölgygel szemben, hogy alapvetően nem tudományos művet akart írni, ezért nem feltétlenül kellett feszengenie a spekulatívabb gondolatmenetek műfajidegenségétől. Ellentétben vele, Dzsung roppant akkurátusan igyekszik hivatkozni a forrásaira, gyakran nemcsak a jegyzeteiben, de a főszövegben is megnevezve azokat. Ezzel persze azt is megmutatja, hogy forrásai mekkora átfedéseket mutatnak Fifiöldével, ami újfent rávilágít a már fentebb említett forrásszűkösség problémájára. Dzsung nem is rejti véka alá, hogy ez mennyire zavaró tud lenni a témája feldolgozása során.

Donald Trump elnöki ciklusára az amerikai–észak-koreai viszony kritikus fejleményei estek. Az eleinte rendkívül agresszív, a háborús konfliktus küszöbön állását sugalló kommunikációjuk 2018 elején lassan felengedett, és napirendre került Kim Dzsongün és Donald Trump személyes találkozója. Az amerikai elnök Észak-Koreával szembeni politikájával kapcsolatban mindkét szerző a mainstream értelmiség kritikus hozzáállását mutatja. Míg azonban Fifiöld ezt szarkasztikusabb hangvétellel jelzi, addig Dzsung – egykori felelős beosztású állami alkalmazotthoz méltóan – sokkal diplomatikusabban és távolságtartóbban foglal állást. Különösen, mivel javaslatok vannak a rezsime kezelését illetően, és a kötet születésekor még nem tudhatta, hogy Trump elnyeri-e a mandátumot második elnöki ciklusára is. Ehelyütt nincs értelme részletesen ismertetni a szerzők – sok ponton egybecsengő – tudósításait Kim gyermekkorának, utóddá jelölésének, majd vezetése első éveinek történetéről, ezeket érdemes inkább elolvasni. Különösen, mivel a történet nem lezárt egyik mű esetében sem: a szerzők világosan látják, hogy noha írásuknak van egy erőteljes életrajzi vonulata, vizsgálatuk egy olyan emberről szól, akinek élettörténete még igen hosszúra nyúlhat. Szakszerű összegzésre így kevés lehetőségük adódik, sokkal többet csempészhetnek be viszont önmagukból az elbeszélésükbe. Itt érdemes megjegyezni, hogy a két szerzőnő sajátos közös vonása, hogy egyaránt szívesen beszélnek önmagukról



a könyveikben. Előszeretettel taglalják azokat a módszereket és nehézségeket, amelyek az informálódásukat kísérték. Szakmai szerepfelfogásuknak mindketten nagy jelentőséget tulajdonítanak.

Utóbbi Dzsung művében a valódi értékek forrása is egyúttal. A volt elemző aprólékos részletességgel boncolgatja az elmúlt évek amerikai–észak-koreai viszonyának összetevőit, a lehetséges opciókat, azok valószínű kimeneteleit és ezek tükrében értékeli a felek lépéseit. Jellemző rá a profilalkotási törekvés. Ezt persze nem ő találta fel. Hosszú évtizedek óta készíti a CIA pszichológiai profilokat egyes kiemelt érdeklődésre számot tartó személyekről, amelyek birtokában igyekeznek előre jelezni a tőlük várható lépéseket. A fáma szerint Adolf Hitler volt az első, akiről ilyen készült, még a szervezet megalakulása előtt. Nem meglepő tehát, hogy Kim Dzsongün is hasonló profilalkotói munka célpontjává vált, és ennek kapcsán Dzsungnak vannak fontos észrevételei. Konklúzióinak központi üzenete egy komplex politikai terv az észak-koreai rezsimmal szemben, amely – nézete szerint – közelebb vihetne a denuklearizációs célokhoz. Talán Kína és Oroszország megnyerhetőségét, motivációit illetően túl optimista (számukra a kérdés ugyanis korántsem csak Észak-Koreáról szól), ám a koncepció mindenképpen indokolja, hogy Fifield műve után miért vállalkozhatott egy nagyon hasonló témájú munka publikálására. Más kérdés, hogy a magyar olvasók számára aligha mond sokat egy olyan elképzelés, amely az Egyesült Államok cselekvésére irányoz elő különböző javaslatokat. Fifield művének stílusához illően sokkal lazábban zárja sorait. Alapvetően optimista, amire nemcsak újságírói szemlélete alapján lehetett oka, hanem interjúalanyainak állásfoglalásai miatt is. Mikor befejezte művét, még nem lehetett tudni, hogy a hanoi csúcs után a felek újra mozgásba tudják-e lendíteni a párbeszédük elakadt szekerét. Ezt nem lehet felróni neki, akkoriban sokan őrizték a reményt egy kedvező fordulatban. Joe Biden elnökké választásával már jóval szerényebbek a várakozások.

Végezetül adós maradtam az ajánlással. Melyik könyvre érdemesebb figyelmét áldoznia az olvasónak? Nos, Fifield könyve kétségkívül szórakoztatóbb a témához nem tudományos érdeklődéssel közelítők számára. Nem vállal túl sokat, azt viszont jó stílusban és kifejezetten átélhetően írja meg. Dzsung kötete sokkal elemzőbb szemléletű, rengeteg magyarázattal és hivatkozással a szövegében, így a kutatók számára hasznosabb lehet. Nem kell egyetérteni valamennyi állításával, de gondolatai mindenképpen érdemesek a megvitatásra. Mindkét mű esetében figyelembe kell venni azonban, hogy leginkább a politikatörténeti megállapításai ígérkeznek időtállóknak. Kim Dzsongün és észak-koreai kormányzásának története még lezáratlan. Jócskán tartogathat a jövő még olyan fordulatokat, amelyek személyiségéhez, működésének egyik-másik aspektusához is új magyarázatokat, információkat társítanak. Ez persze lehetőség a szerzők számára is: idővel tovább írhatják majd a könyveiket.

## ***A recenzió tárgyát képező művek:***

Anna Fifield: *Kim Dzsongun*. Budapest, Libri, 2020.

Pak H. Dzsung: *A békeszerető atomhatalom? Kim Dzsongun Észak-Koreája*. Budapest, IPC Könyvek, 2020.

Bosnyák Henrietta<sup>1</sup>

## **N. Rózsa Erzsébet – *Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején***

**A Nemzeti Közzolgálati Egyetem saját kiadása, Budapest, 2020**

Napjaink globalizált, sokszínű világában rendkívül fontos, hogy alpműveltségünket gyarapítva megismerjük más, nem európai kultúrák különböző aspektusait. Az itt bemutatandó mű azonban az Iráni Iszlám Köztársaság jellemzőit olyan módon elemzi, amelynek megértéséhez kellő alapismeret és érdeklődés szükséges. Habár manapság egyre nagyobb az igény a „keleti világgal” összefüggő ismeretek iránt, a mű speciális jellege miatt inkább a történelemtudományok, társadalomtudományok, hadtudományok, politikatudományok iránt érdeklődők számára lehet hasznos. Emellett alpmunkaként szolgálhat a Közel-Keletet, az iszlám világot és az iszlám kultúrát vizsgáló hallgatók számára.

A szerző kiemelkedő szakértője a mű témáját képező térségnek, kutatási területei közé tartozik Irán, a Közel-Kelet társadalmi, politikai és biztonságpolitikai folyamatai, valamint a Perzsa-/Arab-öböl térsége, miáltal szakmai hozzáértése és hitelessége megkérdőjelezhetetlen. A bibliográfia 16 oldalt tesz ki, tartalmaz szakirodalmi forrásokat és hiteles internetes forrásokat (elektronikus műveket) is, amely bizonyítja, hogy a kötet naprakész információkra támaszkodik. Egy ilyen témaválasztás esetében elengedhetetlen, hogy a szerző több nyelven olvasson: a magyar nyelvű irodalmon túl számos angol nyelvű forrást is felhasznált. Ugyanakkor N. Rózsa Erzsébet az angol nyelv mellett a térség két alapvető nyelvét is felsőfokon ismeri – az arab és perzsa nyelvismeret nemcsak a tágabb forrásanyag feldolgozására ad lehetőséget számára, de ebből fakadóan az arab és perzsa világ szemzőgéből is megismert és vizsgált bizonyos problémákat.

Művében a szerző először bemutatja Irán vallási, nemzeti identitását, megfogalmazza az úgynevezett „irániság” jellemzőit. A hosszú történelmi és társadalmi adottságokat vizsgáló leírás alapos előkészítésként szolgál a „regionális hatalmiság és külpolitika” cím alatt írt elemzéshez, amely többek között az ország nukleáris programját mutatja be, megvizsgálva annak előzményeit, körülményeit. Végül a Trump-elnökség kihívásait vizsgálja, többek között az Iráni külpolitikával és a nukleáris megállapodással kapcsolatban. A könyv szerkezete kitűnően áttekinthető. Több nagy egységre vagy fejezetre oszlik, amelyek további alfejezetekre tagozódnak, így az olvasók számára akkor is egyszerűen használható, amennyiben konkrét kérdésre keresik benne a választ. A bevezetésben (csupán két oldalban) rendkívül lényegre törően és mégis részletgazdag módon mutatja be a jelenlegi Irán legfontosabb történelmi jellemzőit, amely a modern ország megértéséhez elengedhetetlen. Irán az ókorig visszanyúló államisággal rendelkező regionális hatalom, amelynek

<sup>1</sup> Bosnyák Henrietta a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktori hallgatója. E-mail: [henrietta.bosnyak@gmail.com](mailto:henrietta.bosnyak@gmail.com)

három alkotóeleme az „irániság”, a síita iszlám és a modernizáció. Az Iszlám Köztársaság az 1979-es iszlám forradalmat követően alakult ki Khomeini *ajatollah* vezetésével, az általa kidolgozott (síita) iszlám kormányzás, a *velájat-e faqih* elv alapján, amely máig meghatározza az iráni politikai (és vallási) vezetést. Célja saját forradalmi ideológiájának terjesztése volt. A bevezetés érintőlegesen utal a Pahlavi-korra, az iraki háborúra, az arab tavasz eseményeire és az Iszlám Állam elleni harcra, valamint Donald Trump elnökségére is. Ezen témakörök megismerése mind hozzájárul a nukleáris program, illetve az arra válaszul született szankciók megértéséhez. Ennek ismeretében tudjuk vizsgálni az ország regionális hatalmi státuszának helyét és szerepét.

Az első fejezet tartalmában folytatja a fő téma bevezetését. Részletesen bemutatja Irán népszerűségét, a síita iszlámot és az iráni identitást. Továbbá ismerteti az iráni történelem téma szempontjából releváns időszakait, a modernizációt szorgalmazó Pahlavi-korszakot, és az azt megállító, teokráciát előkészítő iszlám forradalmat. Az alapvető vallási és politikai információk mellett a mű még az ország irodalmi örökségébe is betekintést enged (ami alapjaiban függ össze a nemzeti identitással), megemlíti a *Sáhnámét*, azaz a Királyok könyvét, amely az iráni identitás alapl műve (az iráni őstörténet). Ezekkel az utalásokkal (akár irodalmi, vallási, politikai) és a szakkifejezésekkel (mint egyfajta ajánlásokkal) lehetővé teszi az olvasó számára, hogy a részleteknek utánajárva a témában további ismeretekre tegyen szert. A 23. oldalon lévő ábra bemutatja az Iráni Iszlám Köztársaság működési modelljét (saját szerkesztés szerint), amely segít az állam és a *velájat-e faqih* elv megértésében, amit persze a szövegben részletesen is magyaráz. Az Iszlám Köztársaság fegyveres ereje és biztonsági apparátusa, a *velájat-e faqih* modelljének fenntartásáért működik. A szerző rámutat az ebben rejlő kettősségre: a reguláris hadsereg mellett egyfajta ideologikus fegyveres erőként működik a Forradalmi Gárda, és annak része a külpolitikai szárnyaként működő, a Qudsz Erők és a rezsím legitimálását biztosító Baszídzs Milícia.

Irán kisebbségeinek vizsgálata rendkívül fontos, hiszen közvetlen szomszédsága meglehetősen sokszínűséget mutat mind vallási, mind etnikai tekintetben. Főként vallási szemszögből fontos a vizsgálat, hiszen a köztársaság nevéből adódóan is iszlám jellegű, így sajátos módon kezeli a vallási kisebbségeket. Emellett etnikai jellemzői is kivételes fontosságúak – a kurdok határokon átnyúló közösséget alkotnak a térségben, a kurd kérdéskör, avagy egy önálló Kurdisztán megteremtése nem csak Irán számára kritikus kérdés. Az ország szomszédjainak vizsgálata szintén alapvető fontosságú – például az arab–perzsa (vagy akár síita–szunnita) ellentéteket illetően, ennek ismerete fontos például a forradalomexport kérdésének, illetve Teherán Irakkal folytatott háborújának megértéséhez. Szaddám Huszein rendszerének megdöntése például egyenesen fordulópont volt Irán számára, az utóbbi években pedig az Iszlám Állam mint terrorhálózat, közvetetten bár, de fenyegetést jelentett számára. Irak mellett a legfontosabb szomszéd, amelyet elemezni szükséges természetesen Afganisztán. A közös történelem, számos hagyomány és kulturális tényező (például a közös nyelv) szintén összeköti Iránnal. A regionális külpolitikát érintő kérdésekben talán a legfontosabb megállapítás az, hogy „Ma a közel-keleti regionális politika leginkább egy hidegháborúként értelmezhető, melyben Irán és Szaúd-Arábia a főszereplők”. Ezt az állítást a szerző természetesen részletesen kifejti, amely bevezeti a nukleáris megállapodás előtt uralkodó hangulatot a térségben és azon túl. Irán nagyhatalmakkal szembeni magatartását

alapvetően a távolságtartás és függetlenség határozza meg. „A 21. században nukleáris programja miatt Irán ismételten – immár nemzetközi szankciók által – elszigetelődött. Habár 2015-től a megállapodást követően úgy tűnt nemzetközi közösség tagjaként térhet vissza, Donald Trump hivatalba lépésével Iránt ismét az elszigetelődés fenyegeti.”

A szerző taglalja Irán kapcsolatait a nagyhatalmakkal, elsősorban az orosz/szovjet és brit birodalmakhoz fűződő kapcsolatait, majd az Egyesült Államokhoz és az Európai Unióhoz fűződő viszonyát, valamint ehhez kapcsolódóan elemzi az iráni–amerikai–izraeli háromszöget is, valamint Kína és Irán kapcsolatrendszerét. A nukleáris program megítélését a 77. oldalon kezdi tárgyalni, elemzi, hogy az iráni nukleáris vitában Kína, az Egyesült Államok és az Európai Unió hogyan foglalnak állást. Irán nemzetközi szervezetekben elfoglalt tagságának vizsgálata szintén rendkívül fontos, hiszen az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta a 2015-ös nukleáris megállapodást, így amennyiben az ország teljesíti az abban foglalt kötelezettségeit, elméletben ismét élvezheti a tagállamok nyílt támogatását egyes felmerülő vitás kérdésekben.

A következőkben a nukleáris programról és annak „történetéről” van szó. A pontos háttérinformációk alapján a szerző bemutatja mi vezetett odáig, hogy kötelező szankciók lettek kiszabva Iránnal szemben, ismerteti az átfogó nukleáris megállapodás körülményeit, tematikáját, fogadtatását és a nukleáris vita egyedi sajátosságait. Végül a szerző az utolsó fejezetben kifejti, hogyan változtatta meg az iráni külpolitika mozgásterét és a nukleáris megállapodást Donald Trump, akit 2016-ban az Egyesült Államok elnökének választottak meg. Trump Iránt igen nehéz helyzetbe hozta, a nukleáris megállapodást tulajdonképpen megvétózta. Országának kilépését az alkuból 2018-ban jelentette be. Ez a fejezet röviden, de minden fontos részletet megemlítve mutatja be Trump álláspontját, és a kilépésének hatásait.

„Egy ilyen ősi államisággal és civilizációval rendelkező ország története, irodalma, művészete, valamint a vonatkozó szakirodalom ismertetése azonban természetesen túl meghaladná a kötet terjedelmét, ezért itt ezekre csak annyiban térünk ki, amennyiben az a mai kérdések jobb bemutatásához, megértéséhez szükséges.”<sup>2</sup> Ezzel a mondatával a bevezetésben a szerző maga is utal arra a tényre, hogy a mű pontos megértéséhez alapos háttérismertetekre van szüksége az olvasónak. A műben az arab és perzsa nyelvű szavak kiejtés szerint lettek átírva. Habár a kiolvasásuk így a nyelvtudással nem rendelkezők számára egyszerűbb, más szakirodalmi művekben gyakran használják a tudományos betűátírási formákat is, amelyek pontosabban jelölik a kiejtést, és az idegen nyelvben leírt betűket is pontosan jelölik. Mivel az ilyen jellegű elemzések főként hozzáértő olvasóknak készülnek, alkalmazható lenne a pontosabb megértést szolgáló tudományos átírás is. Mindemellett a kötetben olvasott információk és összefüggések megismerése elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a mai Irán regionális kihívásait, kül- és belpolitikai ambícióit, így bizonyossággal állítható, hogy a mű alapvető olvasmánya a Közel-Kelettel, illetve a Perzsa-öböllel foglalkozó kutatóknak és laikus érdeklődőknek egyaránt.

<sup>2</sup> N. Rózsa Erzsébet: *Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején*. Budapest, Nemzeti Közlöny, 2020. 7.

Bandi István<sup>1</sup>

## Angelo Miculescu – Románia kínai nagykövete

### (Titkosítás alól feloldott dokumentumok, 1982–1989)

Könyvszemle az Angelo Miculescu *Ambasador la Beijing. Telegramme desecretizate 1982–1989* című kötetéről

A 2018 év végén Bukarestben megjelent könyv igen komoly figyelmet kapott román történelmi és diplomáciai körökben. A Mihai Floroiu és Liviu Țăranu által szerkesztett kötet a Román Külügyminisztérium levéltárában folytatott mélyreható kutatást mutatja be, amely 251 dokumentum vizsgálatán keresztül tekintette át a román–kínai kapcsolatok alakulását és az 1980-as évek Kínájának belpolitikai helyzetét. A dokumentumokon keresztül a szerkesztők világos betekintést adnak a két ország közötti szoros kapcsolatokba, amelyek a pártállami időszakot követően is fennmaradtak.

2019-ben már 30 év telt el az 1989-es „kegyelmi év” óta, amikor Kelet-Európában véget ért a szovjet hegemónia, miután a szovjet típusú szocializmus a dominóhatás elvét követve omlott össze a térség országaiban. Az az eseménysorozat, amely 1989 tavaszán zajlott le Kínában, nem érthető meg annak áttekintése nélkül, hogy mi történt az országban azt követően, hogy Teng Hsziao-Ping 1978-ban átvette a Kínai Kommunista Párt vezetését.

A könyv szerkesztőinek figyelme elsősorban arra összpontosult, hogy miként tükröződött a román diplomáciai iratokban – elsősorban Angelo Miculescu nagykövet 1983 és 1989 között Romániába küldött távirataiban – Kína 1980-as évekbeli fejlődése és a Tienanmen téren történt események. Mivel a román–kínai kapcsolatok már az 1960-as évek eleje óta szorosak voltak, véleményünk szerint a Tienanmen téren történtek és Angelo Miculescu jelentései a kínai valóságról mind nézőpontjukat, mind részleteiket tekintve tanulságként szolgáltak Nicolae Ceaușescu számára.

Az 1980-as évek elején – már azt megelőzően, hogy Angelo Miculescu nagykövet 1983-ban megérkezett Kínába – a román–kínai kapcsolatok nagyon intenzívek voltak. Számos hivatalos és kölcsönös látogatásra került sor, és jó együttműködés alakult ki a két ország között az ENSZ és más nemzetközi szervezetek égisze alatt. Románia következetesen támogatta Kína azon törekvését, hogy különböző nemzetközi szervezetekben képviselőkhöz jusson.

Ilyen körülmények között Angelo Miculescu nagyköveti kinevezése természetes lépés volt, jöllehet a kinevezés sokakat meglepett – talán még magát Miculescut is. Nicolae Ceaușescu államfő olyan személyt keresett a posztra, aki nagy elismertségnek örvend Romániában, hogy ezzel is nagyobb súlyt adjon az ország kínai képviselőjének.

Miculescu 1929. december 4-én született Constanțában, mezőgazdasági tudományokban szerzett diplomát majd doktori fokozatot. Tagja volt a Gheorghe Ionescu

<sup>1</sup> Bandi István a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktori hallgatója. E-mail: [bandi.istvan@uni-nke.hu](mailto:bandi.istvan@uni-nke.hu)

Sisești Mezőgazdasági és Erdészeti Akadémiának (1952–1962), majd a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Állami Tervbizottság alelnöke lett (1962–1964). 1964 és 1965 között az Amerikai Egyesült Államokban vett részt szakképzésen. Miután visszatért Romániába, kinevezték a Mezőgazdasági Főtanács első elnökhelyettesének, majd az Állami Mezőgazdasági Hivatal vezetőjének. Ezt követően Mezőgazdasági, élelmiszeripari, erdészeti és vízgazdálkodási miniszterként szolgált (1969–1971).

Angelo Miculescu 1971 és 1982 között is a román mezőgazdaság legbefolyásosabb személyisége maradt. Akik dolgoztak vele, egyöntetűen dicsérték elképesztő munkabíráását. Számos különböző témában jártas, kitűnő beszélgetőpartner volt, aki általában sajátos, eredeti nézőpontot képviselt. Nemcsak a román valóságot ismerte, hanem a nyugat-európai országokét is. Kortársai a román mezőgazdaság egyik legnagyobb reménységét látták benne, aki hosszú utat tett meg a ranglétrán, mire 1970-ben eljutott a kommunista állami adminisztráció csúcsáig. Nagyköveti tevékenysége alatt a Kína és Románia közötti kapcsolatok új, magasabb szintre emelkedtek.

A könyvben áttekintett, Miculescutól származó dokumentumok betekintést engednek azokba a problémákba, amelyek megoldatlanok maradtak Kína és a kor két szuperhatalma, az USA és a Szovjetunió között. E problémákat a legfelsőbb szintű kínai–szovjet és kínai–amerikai kormányközi tárgyalásokra vonatkozó információkból ismerhetjük meg. Az egyik ilyen probléma Tajvan ügye volt, amely egyben a kínai–amerikai kapcsolatokat legfontosabb és legérzékenyebb kérdését is jelentette. Mivel Kína folyamatosan erőfeszítéseket tett a szigettel történő – és a Nagy-Britanniával Hongkong esetében alkalmazott modellt követő – újraegyesítés érdekében, az USA továbbra is beavatkozott a kínai belügyekbe. Fegyvereket adott el Tajvannak, és akadályozta az újraegyesítési folyamatot. „Ebben az USA-val fennálló nagyon nehéz kérdésben Teng Hsziao-Ping elvtárs felhívta az amerikai vezetők figyelmét arra, hogy ha nem szakítják meg a kapcsolatokat Tajvannal és nem fejezik be az ezzel kapcsolatos tevékenységüket, akkor egy nap a kínai–amerikai kapcsolatok is új válságba kerülnek”, hozzátéve, hogy „a jelen körülmények között a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok jelentik az egyetlen lehetőséget az előrelépésre”.<sup>2</sup>

A kínai–szovjet politikai kapcsolatokat nézetkülönbségek terhelték. A nagykövet tájékoztatta Bukarestet, hogy e nézetkülönbségek feloldása nem tűnik valószínűnek. Idézte Hu Jao-bang pártfőtitkárt, aki szerint „a kapcsolatok azonnali javulása nem lehetséges; nincs egyértelmű jel a szovjetek részéről. Emellett a szovjet vezetők szeretnék bevonni Kínát az USA elleni küzdelemükbe, hogy utána ők – ti. a szovjetek – uralják a szocialista közösséget. [...] Kína ezt soha nem fogja elfogadni. Kína őszintén normális kapcsolatokat szeretne a Szovjetunióval. Soha nem fogjuk elfogadni a szovjetek azon szándékát, hogy Kínát eszközként használják fel”.<sup>3</sup>

A kétoldalú kapcsolatok fejlődése mind Kína, mind Románia számára hasznosnak bizonyult. 1987-ben Kína volt Románia ötödik legfontosabb kereskedelmi partnere a szocialista tömbön belül, a Szovjetunió, az NDK, Lengyelország és Csehszlovákia után. Románia autókat, gépeket és nyersanyagokat exportált Kínába és onnét textilipari és vegyipari termékeket vásárolt.

<sup>2</sup> A román külügyminisztérium (AMAE) archívuma, Kína fond, Relații politico-diplomatice, iratsz. 339/1983. 76.

<sup>3</sup> A román külügyminisztérium (AMAE) archívuma, Kína fond, Relații politico-diplomatice, iratsz. 339/1983. 85.

A kínai belpolitikában egyértelmű fordulópontot jelentett a Kínai Kommunista Párt központi bizottsága XI. kongresszusának harmadik plénuma, amelyre 1978 decemberében került sor. A történelmi jelentőségű ülés célja a „pártdemokrácia helyreállítása”, valamint a kulturális forradalommal való végleges szakítás volt. Az ülésen megerősítették Teng Hsziao-Ping pozícióját Kína vezetőjeként. Megkapta a Népi Konzultatív Politikai Konferencia elnöke címet. E testület elsődleges feladata a reformok kezdeményezése volt Kínában. A kínai külpolitika tekintetében új megközelítés volt kialakulóban, amely szerint Kína minden országgal jó kapcsolatokra törekedett. Tajvan és Hongkong tekintetében az „egy ország, két rendszer” elv lett irányadó. Az új szemlélet révén Kína harmonikus kapcsolatokat építhetett ki a külvilággal, kapitalista módszereket vezethetett be gazdaságának újraesztése és versenyképességének növelése érdekében. Teng Hsziao-Ping támogatta a kommunista gazdasági dogmatizmus feladását, és reális tervezési megközelítést támogatott Kína ipari és mezőgazdasági termelését illetően, mondván, hogy ha a piacgazdaság jobb eredményt hoz, mint a kollektivisták elvek merev követése, akkor a piacgazdaságnak kell elsőbbséget adni. Ha a Nyugattal fenntartott kapcsolatok előnyösek a kínai kereskedelem számára, akkor e kapcsolatokat bátorítani kell. Mivel a pragmatizmus gazdasági növekedést ígért, az ideológia helyébe lépett.

A Mao-korszakban mindez elképzelhetetlen lett volna. Mao halála után megnyílt az út Teng Hsziao-Ping reformjai előtt. A magánszektor, a kínai és külföldi tőkéből finanszírozott vegyesvállalatok, a külföldi üzletemberek kizárólagos tulajdonában álló vállalkozások egyaránt zöld lámpát és bátorítást kaptak, de meg kellett maradnia a szocialista társadalmi tulajdon elsőbbségének. A „Négy Modernizáció” programja mélyreható reformokat célzott meg a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a hadügy és az oktatás területén. Teng úgy vélekedett, hogy a valós gazdasági növekedéshez elengedhetetlen a kereskedelem bővülése, a külkereskedelem iránti nyitottság és a piac újjáépítése. Mindezeket a sikeres gazdaság kulcselemeinek tekintette.

## **A hanyatlás kezdete és a tiltakozások tömegessé válása – a tanulság, amelyet Nicolae Ceaușescu figyelmen kívül hagyott 1989 decemberében**

1986 és 1987 között hallgatói demonstrációk egész sorára került sor Hofej, Wuhan, Shanghai, Nanking és Hangcsou egyetemeken, átlátható kormányzást és a demokratizálási folyamat felgyorsítását követelve. A Miculescu nagykövet által küldött táviratok a következőképpen jelölték meg a kínai diákmozgalom okait és hatásait: „A diákmozgalom nagyon fontos politikai szerepet játszott Kínában és számos forradalmi esemény forrása volt az ország közelmúltbeli történelmében. Kína politikai és társadalmi fejlődésében a diákok jelentik a legprogresszívebb társadalmi csoportot.” Azonban a kínai modernizációs programok végrehajtása során a diákok marginalizálódtak. A lakhatás, az étkezés és a tanulás feltételei továbbra is bizonytalanok maradtak. Ezeket a problémákat a vezetők nyilvánosan is elismerték, és a problémák jelentős elégedetlenséget és frusztrációt váltottak ki a lakosság körében.

A kínai hatóságok a diákok lépéseit „a burzsoá liberalizmus eredményeként és a nyugati politikai rendszer kínai bevezetésére irányuló törekvéseként” írták le. A történetekért azokat a pártszervezeteket hibáztatták, amelyek nem nyújtottak megfelelő politikai és ideológiai képzést a kínai ifjúságnak. A kínai kommunista párt vezetése Hu Jao-bangot azzal vádolta, hogy a kapitalista liberalizmus eszméit terjeszti, és nem tartja tiszteletben Kína négy alapelvét (a párt vezető szerepét, a marxizmus-leninizmust és a Maoizmust, a népi demokrácia diktatúráját, a szocialista fejlődést). Az Államtanács elnöke, Csao Ce-jang átvette a főtitkári posztot, ám két évvel később ő is elődje sorsára jutott.

Egy 1989 június 10-én, a diákdemonstrációk elfojtását követően született táviratban Miculescu nagykövet arról tájékoztatta Bukarestet, hogy a Kína destabilizálására törekvő szakadárak és diákok a társadalmi és gazdasági nehézségeket használták fel alapként arra, hogy nyugati típusú demokráciát és szabadságot követeljenek Kínában.

Hosszú hallgatás után Teng Hsziao-Ping 1989. június 9-én szólalt meg a kínai állami televízióban. Miközben megerősítette, hogy 1000 fő, köztük 300 katona halt meg a Tienanmen téri eseményekben, gratulált a hadseregnek a demonstráció kezeléséhez és egy perces csendet kért az elhunyt katonák emléke előtti tiszteletadásként. Teng „ellenforradalmi zavargásként” írta le a demonstrációkat, amelyek „a szocializmus aláásását és megdöntését célozták Kínában”.

A Teng által zavargásnak nevezett eseménysorozat 1989 májusában kezdődött, amikor több száz diák éhségstrájkot kezdett a kínai főváros főterén. Több tízezer ember, köztük tanulók, újságírók és írók fejezték ki támogatásukat a demonstrálók felé. Több ezer diák indult el biciklivel Tiencsinből Pekingbe a fővárosban tüntető diákság melletti szolidaritás jeleként. Az elkövetkező napokban több százezer kínai indult el a központi piac felé, akadályozva a forgalmat a főbb kereszteződésekben.

A diákok követelésére reagálva Csao Ce-jang reformpolitikai intézkedéseket ígért, ez azonban nem volt elég a diákoknak.

Az 1989. május 17-ről 18-ra virradó éjszaka a mozgalom Kína 20 városára terjedt át. Pekingben több mint egymillió ember demonstrált. Tekintettel a Mihail Gorbacsov vezette népes szovjet delegáció közelgő látogatására, a hatóságokat arra utasították, hogy ne avatkozzanak be. A pártvezetők emberiességi okokra hivatkozva kérték az éhségstrájk lezárását, hozzátéve, hogy a diákok követeléseinek teljesítése időigényes folyamat. A hatóságok még arra is rámutattak, hogy a bizonytalan higiéniai körülmények között a tüntetések járványok (hepatitisz, kolera stb.) melegágyai is lehetnek.

Ezután június 3-án a hadsereg lecsapott a Tienanmen téren gyülekező tüntetőkre. A tiltakozókat elhurcolták. A nagykövet szerint több száz civil és katona halt meg az eseményekben, és számos jármű ment tönkre. A nagykövet jelentéséből kiderül, hogy a hatóságok részéről kezdetben tapasztalt habozás és határozatlanság oka a pártvezetés megosztottsága volt. E hezitálást a mozgalom szervezői tévesen a gyengeség jelének tekintették, és ezért merészebb követelésekkel álltak elő.

Ez az értelmezés megmagyarázza, hogy miért gondolták a román kommunista párt vezetői az 1989. decemberi események során azt, hogy az erő alkalmazása stabilizálni fogja a helyzetet.



Romániával kapcsolatban a kínai fél értékelte, hogy a sajtó nem számolt be a Pekingben történt eseményekről. Amikor egy román belügyminisztériumi delegáció 1989. július 27-én Pekingbe érkezett, Wang Fang kínai közbiztonsági miniszter az eseményeket ellenforradalmi zavargásoknak nevezte és kiemelte a „nyugati imperialisták” szerepét azok kiobbantásában.

A Miculescu nagykövet távirataihoz való hozzáférés azért is különösen fontos, mert a nagykövet részletes feljegyzéseket készített azokról a később emblematicusá váló Tienanmen téri eseményekről, például arról, hogy a diákok elkészítették a demokrácia istennőjének szobrát, vagy a tüntetők és a fegyveres erők közötti erőszakos összecsapásokról. Az események részletei iránt érdeklődő olvasók számára a kötet nem fog csalódást okozni.

A kitűnően szerkesztett könyv jelentőségét tovább növeli a nyitótanulmány, amely áttekintést ad a korszakról, kontextusba helyezve az 1980-as évek eseményeit. Mihai Floroiu és Liviu Țăranu munkája értékes segítséget nyújt azoknak, akik szeretnék megérteni az 1980-as évek kommunizmusát, így az 1989. decemberi romániai forradalmat.

# Számunk szerzői

Altdorfer Domonkos a Nemzeti Közszolgálati Egyetem végzett hallgatója.

Bandi István a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktori hallgatója.

Bartók András a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi  
Tanulmányok Kar Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék tanársegédje.

Bosnyák Henrietta a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola  
doktori hallgatója.

Csiki Varga Tamás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont  
Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa.

Dobos Gábor okleveles biztonság- és védelempolitikai szakértő.

Háda Béla a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai  
Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa.

Hornya Veronika a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola  
doktori hallgatója.

Prantner Zoltán a Kodolányi János Egyetem Jóléti Társadalom Intézet Nemzetközi  
Tanulmányok Tanszék egyetemi docense.

Selján Gábor a budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági és Gazdaságinformatikai  
Doktori Iskola doktori hallgatója, okleveles gazdaságinformatikus,  
mérnökinformatikus.

Selján Péter a budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és  
Politikatudományi Doktori Iskola doktorjelöltje, okleveles biztonságpolitikai  
szakértő.

Thomázy Gabriella a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola  
hallgatója.

*A Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle* kötelezi magát a publikálás etikai normáinak magas szintű betartására. Annak érdekében, hogy a folyóirat olvasói a legmagasabb minőségi elvárásoknak eleget tevő kiadványt olvassák, a következő etikai normákat és célokat határozzuk meg:

#### *A szerkesztők feladatai*

A szerkesztők a publikálásra szánt kéziratokról kötelesek pártatlan, tárgyilagos kettős-vak szakértői véleményt készíttetni. A szerkesztők biztosítják a kéziratok, illetve az ahhoz kapcsolódó valamennyi információ publikálás előtti bizalmas megőrzését. A szerkesztők munkáját a főszerkesztő koordinálja. A *Nemzet és Biztonság* nem tolerálja a plagizálás bármely formáját, és más etikátlan magatartást sem.

A szerkesztő köteles a szerzők felé mindenkor biztosítani az esélyegyenlőséget, és kizárólag a leadott anyag minősége és kutatási eredményei alapján eldönteni, hogy mely szövegek kerülnek publikálásra. A szerkesztők továbbá lehetőséget biztosítanak a szerző számára, hogy reagáljon a művével kapcsolatban esetleg felmerülő kifogásokra, illetve javítsa a kifogásolt részeket. Többszerzős publikációk esetében a szerkesztőség a szerzőket egyenrangú felekként kezeli, minden egyéb tényezőtől függetlenül. A szerkesztők a leadott, de végül nem publikált anyagokat saját kutatásban nem használják fel, kivéve, ha erre a szerző kifejezetten engedélyt ad.

#### *A lektorok feladatai*

A *Nemzet és Biztonsághoz* benyújtott anyagokat anonim lektorok véleményezik, és a szövegeket bizalmasan kezelik. A bírálatok elkészítése során a legfőbb szempont az objektív szakmai megítélés, és a szerző személye semmilyen módon nem befolyásolja a folyamatot. A lektoroknak ugyanakkor kötelessége jelezni a főszerkesztő irányába, ha a szerző bármilyen szerzői jogi sértést követett el vagy plagizált. A lektorok a leadott anyagokat szövegesen értékelik, melyben jelzik a kifogásolt elemeket és a javítandó részeket, illetve eldöntik, hogy az adott kéziratot javasolják-e publikálásra. A lektori vélemények figyelembevételével a főszerkesztő dönt arról, hogy végül mely anyagok kerülnek publikálásra.

#### *A szerzők kötelességei*

A szerzők kötelesek a kutatási eredményeiket pontosan és objektíven bemutatni, világosan feltüntetve azok jelentőségét. A kéziratokat a folyóirat szerzői útmutatójában közölt kritériumoknak és a nyelvtani, illetve stilisztikai szabályoknak megfelelő minőségben kérjük elküldeni. A leadott anyagokban kérjük továbbá a szerző nevének és munkahelyének feltüntetését. A tanulmányok a szerzők saját szakmai eredményeit és meggyőződését tükrözik, amelyek nem azonosíthatók más személyek vagy szervezetek állásfoglalásaival, és nem sértetik más személyek jogait. Ha a szerző a leadást követően jelentős hibát észlel vagy bizonyos elemek idejélműlttá válnak, akkor saját felelőssége a szerkesztők értesítése és az anyag javításában való közreműködés vagy a visszavonás. A leadott kéziratok más folyóiratokban történő megjelentetése súlyos etikai vétség. A leadott és elfogadott szövegekhez kapcsolódó valamennyi jog a szerzőé, de az első közreadás joga a folyóiraté. Amennyiben bármilyen jogsértésre kerülne sor, az azzal kapcsolatos jogi lépések megtétele a szerző felelőssége.

# Tartalom

<b>HÁDA BÉLA: <i>Idegek párharca</i></b>	<b>2</b>
<b>ALTDORFER DOMONKOS – CSIKI VARGA TAMÁS: <i>A német stratégiai vízió átalakulása a 2010-es években</i></b>	<b>3</b>
<b>SELJÁN PÉTER – SELJÁN GÁBOR: <i>Kiberbiztonsági kitekintés</i></b>	<b>24</b>
<b>PRANTNER ZOLTÁN: <i>Gyerekkatonák a jemeni polgárháborúban</i></b>	<b>48</b>
<b>BARTÓK ANDRÁS: <i>Sárkányok és kistigrisek 2.</i></b>	<b>65</b>
<b>THOMÁZY GABRIELLA: <i>A diszkriminációtól a rendkívüli intézkedésekig</i></b>	<b>84</b>
<b>DOBOS GÁBOR: <i>Kell-e készülnünk a földönkívüli civilizációkkal való találkozásra?</i></b>	<b>101</b>
<b>HORNYÁK VERONIKA: <i>Magyar–kolumbiai kapcsolatok</i></b>	<b>110</b>
<b>HÁDA BÉLA: <i>Kim Dzsongün és Kim Dzsongün – Egy személy, két nézőpont</i></b>	<b>124</b>
<b>BOSNYÁK HENRIETTA: <i>N. Rózsa Erzsébet – Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején</i></b>	<b>129</b>
<b>BANDI ISTVÁN: <i>Angelo Miculescu – Románia kínai nagykövete</i></b>	<b>132</b>

